

**Куліш А. М.,
Кобзева Т. А.,
Михайловська Є. В.**

СУДОВІ, ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ ТА ОРГАНИ ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ

Навчальний посібник

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

**Куліш А. М.,
Кобзєва Т. А.,
Михайловська Є. В.**

СУДОВІ, ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ ТА ОРГАНИ ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ

Навчальний посібник

Рекомендовано вченою радою Сумського державного університету

Суми
Сумський державний університет
2021

УДК 347.97/.99(075.8)
К 90

Рецензенти:

В. В. Сухонос – доктор юридичних наук, професор кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства, голова вченої ради ННІ права СумДУ;

С. С. Ващенко – доктор юридичних наук, доцент, заступник директора Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ

*Рекомендовано до видання
вченою радою Сумського державного університету
як навчальний посібник
(протокол № 6 від 16 грудня 2021 року)*

Куліш А. М.

К 90 Судові, правоохоронні органи та органи юстиції України : навчальний посібник / А. М. Куліш, Т. А. Кобзева, Є. В. Михайловська. – Суми : Сумський державний університет, 2021. – 816 с.

У навчальному посібнику автори систематизували у вигляді навчального матеріалу зміст законодавства, що регламентує структуру і організаційно-правові засади роботи та функціонування судових, правоохоронних органів та органів юстиції України.

Посібник розрахований на викладачів і студентів вищих і середніх спеціальних навчальних закладів юридичного профілю, юристів-практиків, працівників судових, правоохоронних органів та органів юстиції України та всіх, хто бажає підвищити свій рівень правової освіти.

УДК 347.97/.99(075.8)

© Сумський державний університет, 2021

© Куліш А. М., Кобзева Т. А., Михайловська Є. В., 2021

ЗМІСТ

	С.
ВСТУП	10
РОЗДІЛ 1. ПРЕДМЕТ, ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ Й ДЖЕРЕЛА З ДИСЦИПЛІНИ «СУДОВІ, ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ ТА ОРГАНИ ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ»	13
1.1. Предмет, основні поняття й джерела з дисципліни «Судові, правоохоронні органи та органи юстиції України»	21
1.2. Поняття і види судових, правоохоронних органів та органів юстиції України	25
1.3. Основні джерела дисципліни «Судові правоохоронні органи та органи юстиції України»	35
1.4. Співвідношення дисципліни «Судові правоохоронні органи та органи юстиції України» з іншими юридичними дисциплінами	41
ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ЗНАНЬ ДО РОЗДІЛУ 1	45
РОЗДІЛ 2. СУДОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ	49
2.1. Поняття системи судів загальної юрисдикції	55
2.2. Конституційний Суд України	75
2.3. Європейський суд з прав людини	80
ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ЗНАНЬ ДО РОЗДІЛУ 2	96

РОЗДІЛ 3. СТАТУС СУДДІВ. ДЕРЖАВНА СУДОВА АДМІНІСТРАЦІЯ УКРАЇНИ. ВИЩА РАДА ПРАВОСУДДЯ	101
3.1. Учасники судового процесу (суддя, адвокат, прокурор, присяжні).....	104
3.2. Правовий статус судді. Вища кваліфікаційна комісія суддів. Національна школа суддів. Вища рада правосуддя	108
3.3. Організація роботи суду. Органи суддівського самоврядування. Державна судова адміністрація	142
ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ЗНАНЬ ДО РОЗДІЛУ 3	162
РОЗДІЛ 4. АДВОКАТУРА УКРАЇНИ	169
4.1. Поняття адвокатури України.....	173
4.2. Правовий статус адвоката та стажиста адвоката.....	181
4.3. Види адвокатської діяльності.....	201
4.4. Адвокатська таємниця	204
ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ЗНАНЬ ДО РОЗДІЛУ 4	213
РОЗДІЛ 5. ПРОКУРАТУРА УКРАЇНИ	218
5.1. Прокуратура України, система і структура органів прокуратури	223
5.2. Правовий статус прокурора.....	236

5.3. Організаційне забезпечення діяльності прокуратури	269
ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ЗНАНЬ ДО РОЗДІЛУ 5	274
РОЗДІЛ 6. ОРГАНИ ТА УСТАНОВИ ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ.....	278
6.1. Система органів та установ юстиції України ...	282
6.2. Завдання та основні функції Міністерства юстиції України	303
6.3. Напрямки діяльності Міністерства юстиції України	312
6.4. Адміністративні послуги, які надають органами та установами юстиції	317
ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ЗНАНЬ ДО РОЗДІЛУ 6	326
РОЗДІЛ 7. НОТАРІАТ УКРАЇНИ	330
7.1. Поняття нотаріату України (нотаріальна таємниця).....	335
7.2. Правовий статус нотаріуса	351
7.3. Державні нотаріальні контори та приватна нотаріальна діяльність	364
ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ЗНАНЬ ДО РОЗДІЛУ 7	375

РОЗДІЛ 8. НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ УКРАЇНИ ТА НАЦІОНАЛЬНА ГВАРДІЯ УКРАЇНИ	381
8.1. Міністерство внутрішніх справ України та його органи	386
8.2. Національна поліція України	392
8.3. Національна гвардія України	419
ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ЗНАНЬ ДО РОЗДІЛУ 8	442
РОЗДІЛ 9. ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ	447
9.1. Державна служба України з надзвичайних ситуацій	451
9.2. Основні завдання та функції Державної служби України з надзвичайних ситуацій	473
9.3. Основні напрямки діяльності Державної служби України з надзвичайних ситуацій	478
ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ЗНАНЬ ДО РОЗДІЛУ 9	489
РОЗДІЛ 10. ДЕРЖАВНА МІГРАЦІЙНА СЛУЖБА УКРАЇНИ	494
10.1. Державна міграційна служба України	498
10.2. Основні завдання та функції Державної міграційної служби України	516

10.3. Основні напрямки діяльності Державної міграційної служби України.....	521
ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ЗНАНЬ ДО РОЗДІЛУ 10	534
РОЗДІЛ 11. ДЕРЖАВНА ПРИКОРДОННА СЛУЖБА УКРАЇНИ.....	538
11.1. Державна прикордонна служба України.....	541
11.2. Основні завдання та функції Державної прикордонної служби України.....	564
11.3. Основні напрямки діяльності Державної прикордонної служби України.....	570
ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ЗНАНЬ ДО РОЗДІЛУ 11	575
РОЗДІЛ 12. СЛУЖБА БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	579
12.1. Служба безпеки України.....	582
12.2. Основні завдання та функції Служби безпеки України.....	598
12.3. Основні напрямки діяльності Служби безпеки України.....	604
ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ЗНАНЬ ДО РОЗДІЛУ 12	615
РОЗДІЛ 13. ДЕРЖАВНА ПОДАТКОВА СЛУЖБА УКРАЇНИ.....	619
13.1. Державна податкова служба України.....	625

13.2. Основні завдання та функції Державної податкової служби України.....	635
13.3. Основні напрями діяльності Державної податкової служби України.....	645
13.4. Реформи у сфері публічних фінансів.	
Бюро економічної безпеки.....	651
ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ЗНАНЬ ДО РОЗДІЛУ 13	659
РОЗДІЛ 14. ДЕРЖАВНА МИТНА СЛУЖБА УКРАЇНИ	664
14.1. Державна митна служба України.....	668
14.2. Основні завдання та функції Державної митної служби України	673
14.3. Основні напрямки діяльності Державної митної служби України	689
ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ЗНАНЬ ДО РОЗДІЛУ 14	701
РОЗДІЛ 15. ДЕРЖАВНЕ БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ УКРАЇНИ	706
15.1. Державне бюро розслідувань України	709
15.2. Основні завдання та функції Державного бюро розслідувань України.....	733
15.3. Основні напрямки діяльності Державного бюро розслідувань України.....	742

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ЗНАНЬ ДО РОЗДІЛУ 15	748
РОЗДІЛ 16. НАЦІОНАЛЬНЕ АНТИКОРУПЦІЙНЕ БЮРО УКРАЇНИ	752
16.1. Національне антикорупційне бюро України ...	755
16.2. Основні завдання та функції Національного антикорупційного бюро України	785
16.3. Основні напрямки діяльності Національного антикорупційного бюро України	793
ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ЗНАНЬ ДО РОЗДІЛУ 16	799
НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ.....	804
ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ	811
ВІДПОВІДІ НА ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ЗНАНЬ	813

ВСТУП

*Присвячується світлій пам'яті людини,
яка була взірцем самовідданого служіння
освіті і науці, талановитого керівника,
педагога та юриста, доктора юридичних наук,
професора Бурбики Михайла Михайловича*

Судові, правоохоронні органи та органи юстиції України як основні державні інституції повинні забезпечувати державну безпеку та національні інтереси України, метою їх діяльності повинен бути сталий розвиток економіки, громадянського суспільства і держави, досягнення зростання рівня та якості життя населення, додержання конституційних прав і свобод людини та громадянина в нашій країні.

В усіх ключових сферах суспільного життя держави постійно відбуваються структурні реформи і трансформації, вносяться зміни до чинного законодавства України, що безпосередньо впливають на роботу та функціонування судових, правоохоронних органів та органів юстиції України, за якими, враховуючи швидкість змін та доповнень до законодавства, людям іноді досить важко стежити та аналізувати їх, що в результаті може призвести до порушень конституційних прав і свобод людини та громадянина в правовій державі.

У правовій державі людина, її права і свободи становлять найвищу соціальну цінність, саме на їх забезпечення й найповнішу реалізацію в суспільному житті повинна бути спрямована вся державна діяльність і насамперед діяльність судових, правоохоронних органів та органів юстиції України.

У навчальному посібнику автори систематизували у вигляді навчального матеріалу зміст законодавства, що регламентує структуру та організаційно-правові засади роботи і функціонування судових, правоохоронних органів та органів юстиції України. Під час підготовки цього видання використані чинні правові норми Конституції України, законодавчих актів, постанов Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України, указів Президента України, підзаконних нормативно-правових актів, які регламентують роботу судових, правоохоронних органів та органів юстиції України.

Практична значущість цього навчального посібника полягає в тому, що автори не лише проаналізували зміни в чинному законодавстві та висвітлили їх у вигляді навчального матеріалу для правової освіти, а й з урахуванням вимог інформатизації сучасного суспільства визначили та описали напрями роботи й адміністративні

послуги, якими зможе скористатися кожна людина, яка матиме в цьому потребу чи необхідність для реалізації і захисту своїх законних прав та інтересів.

До тематики навчального посібника входять основні судові, правоохоронні органи та органи юстиції, які функціонують в Україні та до яких громадяни найчастіше звертають в разі необхідності. Розроблено теоретичні завдання для перевірки та закріплення опрацьованого матеріалу. Навчальний матеріал, що систематизований у посібнику, спрямований на розвиток знань щодо суспільних процесів у державі та здатностей оцінювати організаційно-правові засади функціонування судових, правоохоронних органів та органів юстиції України, а також формування вмій та навичок, стосовно використання інформаційних і комунікаційних послуг, які існують у судових, правоохоронних органах та органах юстиції України.

Навчальний посібник розрахований на викладачів та студентів закладів вищої і середньої спеціальної освіти юридичного профілю, юристів-практиків, працівників судових, правоохоронних органів та органів юстиції України та всіх, хто бажає підвищити свій рівень правової освіти.

РОЗДІЛ 1
ПРЕДМЕТ, ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ Й ДЖЕРЕЛА
З ДИСЦИПЛІНИ «СУДОВІ, ПРАВООХОРОННІ
ОРГАНИ ТА ОРГАНИ ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ»

ПИТАННЯ ДО РОЗДІЛУ

1.1. Предмет, основні поняття й джерела з дисципліни «Судові, правоохоронні органи та органи юстиції України».

1.2. Поняття і види судових, правоохоронних органів та органів юстиції України.

1.3. Основні джерела дисципліни «Судові правоохоронні органи та органи юстиції України».

1.4. Співвідношення дисципліни «Судові правоохоронні органи та органи юстиції України» з іншими юридичними дисциплінами.

Ключові слова: юридична діяльність, судові органи, правоохоронні органи, органи юстиції, основні джерела дисципліни «Судові правоохоронні органи та органи юстиції України».

Список літератури

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-D0%B2%D1%80>.

2. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2014. № 49. Ст. 2056. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.

3. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2016. № 4. Ст. 43. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/889>.

4. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2016. № 31. Ст. 545. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.

5. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів : Закон України від 23.12.1993 р. № 3781-XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1994. № 11. Ст. 50 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12#Text>.

6. Про Конституційний Суд України : Закон України від 13.07.2017 р. № 2136-VIII. *Відомості*

Верховної Ради України (ВВР). 2017. № 35. Ст. 376. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19>.

7. Про Вищу раду правосуддя : Закон України від 21.12.2016 р. № 1798-VIII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2017. № 7-8. Ст. 50. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19>.

8. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2006. № 30. Ст. 260. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>.

9. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2015. № 2-3. Ст. 12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/1697-18>.

10. Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 р. № 2229-XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1992. № 27. Ст. 382. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2229-12>.

11. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2015. № 40-41. Ст. 379. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

12. Про організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України : Наказ МВС України від

06.07.2017 р. № 570. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17>.

13. Про Національну гвардію України : Закон України від 13.03.2014 р. № 876-VII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2014. № 17. Ст. 594. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18>.

14. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1992. № 22. Ст. 303. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.

15. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 03.04.2003 р. № 661-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2003. № 27. Ст. 208. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15>.

16. Положення про Державну міграційну службу України : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 р. № 360. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws / 60-2014](https://zakon.rada.gov.ua/laws/60-2014).

17. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014 р. № 1698-VII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2014. № 47. Ст. 2051. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/1698-18>.

18. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12.11.2015 р. № 794-VIII. *Відомості Верховної*

Ради України (ВВР). 2016. № 6. Ст. 55. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19>.

19. Положення про Державну податкову службу України : Постанова Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 р. № 227. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/227-2019-%D0%BF#Text>.

20. Положення про Державну митну службу України : Постанова Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 р. № 227. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/227-2019-%D0%BF#Text>.

21. Положення про Міністерство юстиції України : Постанова Кабінету Міністрів України від 02.07.2014 р. № 228. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-%D0%BF>.

22. Положення про Державну службу з надзвичайних ситуацій : Указ Президента України від 16.12.2015 р. № 1052. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1052-2015-%D0%BF>.

23. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 25-26. Ст. 131. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

24. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості*

Верховної Ради України (ВВР). 2013. № 9-10. № 11-12. № 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/4651-17>.

25. «Судові та правоохоронні органи України» : мультимедійний навчально-методичний посібник. URL: https://arm.naiiau.kiev.ua/books/spou_2019/info/lec.html.

26. Судова влада. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Судова_влада.

27. Функції правоохоронної діяльності в Україні. URL: <https://arm.naiiau.kiev.ua/books/SPOU/files/1-5.pdf>.

28. Місце дисципліни «Судові та правоохоронні органи України» серед інших юридичних дисциплін. URL: <https://arm.naiiau.kiev.ua/books/SPOU/files/1-10.pdf>.

29. Мельник О. В., Степанов О. С. Судові та правоохоронні органи України : навч.-метод. комплекс для курсантів (студентів) 1-го курсу. Навч.-наук. ін-ту права та психології, ф-ту поч. та спец. підготовки МВС України ; НАВС, каф. кримінального процесу. Київ, 2015. 92 с.

30. Судові та правоохоронні органи України : навч. посіб. для підготовки до іспитів / упоряд.: І. В. Тетарчук, Т. С. Дяків. Київ : ЦУЛ, 2013. 200 с.

31. Бурбика М. М., Куліш А. М., Шапіро В. С. Судові та правоохоронні органи : навч. посіб. Харків : ТОВ «Діса плюс», 2013.

32. Офіційний вебсайт Служби зовнішньої розвідки України. URL: <https://szru.gov.ua>.

33. Офіційний вебсайт Міністерства внутрішніх справ України. URL: <https://mvs.gov.ua/uk>.

34. Офіційний вебсайт Військової служби правопорядку України. URL: <https://www.ukrmilitary.com/p/ukrainian-military-police.html>.

35. Офіційний вебсайт Державної кримінально-виконавчої служби України. URL: <https://kvs.gov.ua>.

36. Офіційний вебсайт Державної аудиторської служби України. URL: <https://www.dasu.gov.ua>.

37. Офіційний вебсайт Державного агентства рибного господарства України. URL: <https://darg.gov.ua>.

38. Офіційний вебсайт Державного агентства лісових ресурсів України. URL: <https://forest.gov.ua>.

39. Офіційний вебсайт Управління державної охорони України. URL: <http://do.gov.ua>.

40. Про розвідку : Закон України від 17.09.2020 р. № 912-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-20#Text>.

41. Офіційний вебсайт Національного агентства з питань запобігання корупції. URL: <https://nazk.gov.ua>.

42. Офіційний вебсайт Державної екологічної інспекції України. URL: <https://www.dei.gov.ua>.

43. Офіційний вебсайт Державної архітектурно-будівельної інспекції України. URL: <https://dabi.gov.ua>.

44. Караман І. В., Козіна В. В. Європейський суд з прав людини, Європейська конвенція з прав людини та індивідуальні заяви : перше знайомство. Київ : ВАІТЕ, 2015. 136 с.

Вступ

Дисципліна «Судові, правоохоронні органи та органи юстиції України» спрямована на опанування і розвиток знань у системі правоохоронних органів та їх повноважень, визначення правового статусу як конкретно взятого правоохоронного органу, так і правового статусу посадових і службових осіб, які в цих органах працюють та забезпечують діяльність правоохоронних органів відповідно до чинного законодавства.

Для кожної особи, яка працює в юридичній сфері, необхідність опанування знань щодо правоохоронних органів є важливою, адже більшість державних органів в Україні є правоохоронними органами.

1.1. Предмет, основні поняття й джерела з дисципліни «Судові, правоохоронні органи та органи юстиції України»

Одні з центральних місць серед функцій держави займають охорона прав і законних інтересів громадян, фізичних та юридичних осіб від протиправних посягань, відновлення порушеного права, припинення або розгляд порушеного права, забезпечення неухильного додержання законності та громадського порядку, боротьба зі злочинами та іншими правопорушеннями.

Таку діяльність прийнято називати «юридичною діяльністю», здійснюваною представниками юридичної професії (судьями, прокурорами, адвокатами, нотаріусами та іншими юристами) в процесі їх професійної діяльності, відповідно до чинного законодавства України та з використанням законних засобів, способів, методів і процесуальних форм реалізації юридичної діяльності з метою вирішення різних юридичних проблем та вирішення правових питань.

Юридична діяльність – це система юридично значущих, законодавчо регламентованих дій та операцій, спрямована на задоволення публічних і приватних інтересів у суспільстві.

За суб'єктами реалізації юридичної діяльності виділяють такі види юридичної діяльності, як:

- судову діяльність, яку реалізують судові органи;
- правоохоронну діяльність, яку реалізують правоохоронні органи;
- правозахисну діяльність, яку реалізують органи юстиції [25].

Предметом вивчення дисципліни «Судові, правоохоронні органи та органи юстиції України» є судові, правоохоронні органи та органи юстиції України.

Судові органи – це органи судової влади, які вирішують правові суперечки між конкретними особами, а також розглядають справи щодо норм контролю, а саме: відповідності законів → конституції і підзаконних нормативних актів → законам. В окремих випадках ці органи дають тлумачення правовим нормам, переважно нормам конституції країни, поза зв'язком із конкретним позовом. Можна виділити такі напрями здійснення судової влади: охорону прав і законних інтересів громадян, охорону правопорядку від злочинних та інших правопорушень, контроль за тим, щоб діяльність державних органів не виходила за правові межі.

Судова влада є незалежною і самостійною гілкою державної влади, здійснюваної судами [26].

Правоохоронні органи – це спеціально уповноважені державні органи, які забезпечують додержання й реалізацію прав і свобод громадян, законності та правопорядку з додержанням установлених законом правил і процедур відповідно до своєї компетенції.

Правоохоронні органи у своїй функціональній єдності (в процесі своєї діяльності) утворюють правоохоронну систему, що є частиною державних органів України.

Правоохоронна система України – це складна багаторівнева система державних органів, що існує в країні та об'єднує в собі органи й інститути, які на підставі та в межах правових норм здійснюють правоохоронну і правозахисну діяльність із метою забезпечення законності в державі.

Органи юстиції – це органи виконавчої влади, які забезпечують здійснення правової політики в державі, захист прав і законних інтересів громадян, підприємств, установ та організацій.

До органів юстиції належать органи виконавчого провадження, реєстрації актів громадського стану, органи державної реєстрації нормативно-правових актів та громадських об'єднань (Державна реєстраційна служба України), а також нотаріат [25].

Система дисципліни «Судові, правоохоронні органи та органи юстиції України» передбачає вивчення тем, що закладають основи розуміння та схвалення основних засад діяльності судів, прокуратури, поліції, служби безпеки, податкової служби, інших правоохоронних органів, а також розвиває та вдосконалює вміння студентів оперувати нормативно-правовою базою та основними теоретичними положеннями.

1.2. Поняття і види судових, правоохоронних органів та органів юстиції України

Органи, які здійснюють правоохоронну діяльність:

Прокуратура України становить єдину систему, яка здійснює встановлені Конституцією України функції з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави [9].

Служба безпеки України – це державний правоохоронний орган спеціального призначення, який забезпечує державну безпеку України і підпорядкований Президентові України [10].

Служба зовнішньої розвідки України створена для здійснення розвідувальної діяльності в політичній, економічній, військово-технічній, науково-технологічній, інформаційній і екологічній сферах, участі в боротьбі з міжнародною організованою злочинністю, тероризмом, забезпечення безпеки установ і громадян України за кордоном [32].

Органи МВС України – це правоохоронні органи державної виконавчої влади, підпорядковані Міністерству внутрішніх справ, що забезпечують додержання законності та правопорядку, боротьбу зі злочинністю,

захист від протиправних посягань на права та свободи людини і громадянина, власність, навколишнє природне середовище, інтереси суспільства й держави [33].

Національна поліція України – це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав та свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку [11].

Державна служба України з надзвичайних ситуацій є центральним органом виконавчої влади, реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної й техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також організовує та реалізує гідрометеорологічну діяльність [22].

Державна міграційна служба України є центральним органом виконавчої влади, утворюється для реалізації державної політики у сферах міграції (імміграції та еміграції), зокрема протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців

та інших визначених законодавством категорій мігрантів [16].

Національна гвардія України здійснює виконання завдань із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства й держави від злочинних та інших протиправних посягань, охорони громадського порядку й забезпечення громадської безпеки [13].

Державна прикордонна служба України – це правоохоронний орган спеціального призначення, на який покладають завдання щодо забезпечення недоторканості державного кордону України та охорони суверенних прав України в її винятковій (морській) економічній зоні [15].

Державна податкова служба України (ДПС) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів і який реалізує державну податкову політику, державну політику з адміністрування єдиного внеску на загальнообов’язкове державне соціальне страхування [19].

Державна митна служба України (Держмитслужба) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується

Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів. Держмитслужба реалізує державну митну політику, державну політику у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування законодавства з питань державної митної справи [20].

Державне бюро розслідувань є центральним органом виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність із метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції [18].

Національне антикорупційне бюро України – правоохоронний орган із широкими силовими повноваженнями, на який покладають попередження, виявлення, припинення та розкриття корупційних злочинів [17].

Військова служба правопорядку в Збройних силах України – спеціальне правоохоронне формування у складі Збройних сил України, призначене для забезпечення правопорядку і військової дисципліни серед військовослужбовців Збройних сил України [34].

Державна кримінально-виконавча служба України здійснює керівництво органами та установами виконання покарань в Україні, їй підпорядковують

територіальні органи управління в регіонах і містах державного значення [35].

Органи, які реалізують правоохоронні функції:

Державна аудиторська служба України є центральним органом виконавчої влади, яка забезпечує реалізацію державної політики у сфері державного фінансового контролю [36].

Державне агентство рибного господарства України (Держрибагентство) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра захисту довкілля та природних ресурсів і який реалізує державну політику у сфері рибного господарства та рибної промисловості, охорони, використання і відтворення водних біоресурсів, регулювання рибальства, безпеки мореплавства суден флоту рибного господарства [37].

Державне агентство лісових ресурсів України (Держлісагентство) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра захисту довкілля та природних ресурсів і який реалізує державну

політику у сфері лісового та мисливського господарства [38].

Управління державної охорони України – державний правоохоронний орган спеціального призначення, головні завдання спеціальної служби спрямовані на забезпечення безпеки Президента України, вищих посадових осіб держави, а також на охорону адміністративних будівель та об'єктів органів державної влади України (Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Конституційний Суд України, Верховний Суд України та інші) [39].

Розвідувальні органи України – державні органи, уповноважені здійснювати розвідувальну діяльність із метою захисту національних інтересів України від зовнішніх загроз. Розвідувальними органами є: Служба зовнішньої розвідки України; розвідувальний орган Міністерства оборони України; розвідувальний орган центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону [40].

Національне агентство з питань запобігання корупції – це центральний орган виконавчої влади зі

спеціальним статусом, що відповідає за формування антикорупційної політики та запобігання корупції [41].

Державне бюро розслідувань є державним правоохоронним органом, на який покладають завдання щодо запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до його компетенції. У підслідності ДБР – найвищі посадовці, судді, працівники правоохоронних органів, ті, хто вчинив військові злочини [18].

Державна екологічна інспекція України – центральний орган виконавчої влади, утворюється для забезпечення реалізації державної політики зі здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення та охорони природних ресурсів [42].

Державна архітектурно-будівельна інспекція України – центральний орган виконавчої влади, який реалізує державну політику з питань державного архітектурно-будівельного контролю та нагляду [43].

Інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції. Це органи нотаріату, адвокатури.

Міністерство юстиції України – забезпечує формування та реалізує державну правову політику, державну політику з питань банкрутства, у сфері електронних довірчих послуг, нотаріату, організації примусового виконання рішень судів та інших органів, державної реєстрації актів цивільного стану [21].

Судова система складає окрему гілку влади – судову владу. Судова система України складається з Конституційного Суду України та судів загальної юрисдикції.

Суди загальної юрисдикції – це самостійні державні органи судової влади, що здійснюють правосуддя за допомогою цивільного, господарського, адміністративного та кримінального судочинства відповідно до Конституції та законів України й утворюють єдину систему судів.

Система судів загальної юрисдикції України – це нормативно-впорядкована та структурована сукупність взаємозв'язаних і взаємозумовлених судових інстанцій: місцевих, апеляційних, спеціалізованих судів та Верховного Суду України, що будується на засадах територіальності й спеціалізації і забезпечує здійснення правосуддя в Україні

Конституційний Суд України є органом конституційної юрисдикції, який забезпечує верховенство Конституції України, вирішує питання про відповідність Конституції України, законів України та в передбачених Конституцією України випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України, а також інші повноваження відповідно до Конституції України [6].

Європейський суд з прав людини – це міжнародний судовий орган (міжнародна судова установа) регіонального рівня, який знаходиться на постійній основі в місті Страсбурзі (Франція), в Палаці прав людини.

Його було спроектовано в 1994 році британським архітектором Річардом Роджерсом та введено в експлуатацію в 1998 році [44].

Основні функції правоохоронної та судової діяльності:

1. **Конституційний контроль** – своєрідний напрям судової діяльності, що полягає в перевірці відповідності законів та інших нормативно-правових актів Конституції України.

2. **Правосуддя** – це вид судової діяльності, що передбачає розгляд та вирішення цивільних, господарських, адміністративних, кримінальних,

конституційних справ в установленій процесуальній формі.

3. Організаційне забезпечення діяльності судів – це вид судової діяльності, складений із певних організаційних заходів, спрямованих на створення умов для повного та всебічного здійснення правосуддя.

4. Прокурорський нагляд – це вид правоохоронної діяльності, який полягає в забезпеченні законності, що реалізується за допомогою нагляду (спостереження) за додержанням і правильним застосуванням законодавства, а також у відповідному реагуванні на порушення закону на всій території України.

5. Попередження, виявлення і розслідування правопорушень – це напрям правоохоронної діяльності, що передбачає застосування системи заходів загального і спеціального характеру уповноваженими державою правоохоронними органами.

6. Надання юридичної допомоги – це правоохоронна функція, що реалізується в наданні правової допомоги юридичним та фізичними особам під час вирішення питань захисту і охорони їх прав та інтересів або захисту в кримінальних справах [27].

1.3. Основні джерела дисципліни «Судові правоохоронні органи та органи юстиції України»

Особливістю дисципліни «Судові правоохоронні органи та органи юстиції України» є відсутність єдиного базового нормативно-правового акта, як скажімо, в кримінальному або кримінально-процесуальному праві, цивільно-процесуальному і іншому.

Конституція України – акт, що має вищу юридичну силу й визначає основні засади державного та громадського життя, суспільного ладу й політики, взаємовідносини особи й держави, основні права, свободи та обов'язки особи, територіальний устрій, порядок створення і структуру органів державної й виконавчої влади [1].

Друге місце на підставі ст. 9 Конституції України в системі нормативно-правових актів за юридичною силою займають **міжнародні договори**, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Далі йдуть, звичайно, **закони України**, що регламентують повноваження судових та правоохоронних органів, їх структуру і принципи діяльності.

Це Закони України:

1. *«Про запобігання корупції»*, цей Закон визначає правові та організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в Україні, зміст та порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів, правила щодо усунення наслідків корупційних правопорушень [2, сфера дії закону].

2. *«Про державну службу»*, цей Закон визначає принципи, правові та організаційні засади забезпечення публічної, професійної, політично неупередженої, ефективної, орієнтованої на громадян державної служби, яка функціонує в інтересах держави і суспільства, а також порядок реалізації громадянами України права рівного доступу до державної служби, що базується на їх особистих якостях та досягненнях [3, сфера дії закону].

3. *«Про судоустрій і статус суддів»*, цей Закон визначає організацію судової влади та здійснення правосуддя в Україні, що функціонує на засадах верховенства права відповідно до європейських стандартів і забезпечує право кожного на справедливий суд [4, сфера дії закону].

4. *«Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів»*, цей Закон устанавлює систему

особливих заходів державного захисту суддів Конституційного Суду України, суддів та працівників апаратів судів, працівників правоохоронних органів від перешкоджання виконанню покладених на них Законом обов'язків і здійсненню наданих прав, а також від посягань на життя, здоров'я, житло і майно зазначених осіб та їх близьких родичів у зв'язку зі службовою діяльністю цих осіб [5, сфера дії закону].

5. *«Про Конституційний Суд України»*, цей Закон визначає порядок організації та діяльності Конституційного Суду України, статус суддів Конституційного Суду України, підстави і порядок звернення до нього, процедуру розгляду ним справ та виконання його рішень [6, сфера дії закону].

6. *«Про Вищу раду правосуддя»*, цей Закон визначає статус, повноваження, засади організації та порядок діяльності Вищої ради правосуддя [7, сфера дії закону].

7. *«Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»*, цей Закон регулює відносини, що виникають у зв'язку з обов'язком держави виконати рішення Європейського суду з прав людини у справах проти України; з необхідністю усунення

причин порушення Україною Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод і протоколів до неї; з упровадженням в українське судочинство та адміністративну практику європейських стандартів прав людини; зі створенням передумов для зменшення кількості заяв до Європейського суду з прав людини проти України [8, сфера дії закону].

8. **«Про прокуратуру»**, цей Закон визначає правові засади організації та діяльності прокуратури України, статус прокурорів, порядок здійснення прокурорського самоврядування, а також систему прокуратури України [9, сфера дії закону].

9. **«Про Службу безпеки України»**, цей Закон визначає правові засади організації та діяльності Служби безпеки України [10, сфера дії закону].

10. **«Про Національну поліцію»**, цей Закон визначає правові засади організації та діяльності Національної поліції України, статус поліцейських, а також порядок проходження служби в Національній поліції України [11, сфера дії закону].

11. **«Про Національну гвардію України»**, цей Закон визначає правові засади організації та порядку діяльності

Національної гвардії України, її загальну структуру, функції та повноваження [13, сфера дії закону].

12. *«Про оперативно-розшукову діяльність»*, цей Закон визначає правові засади організації та порядок проведення оперативно-розшукової діяльності [14, сфера дії закону].

13. *«Про Державну прикордонну службу України»*, цей Закон відповідно до Конституції України визначає правові основи організації та діяльності Державної прикордонної служби України, її загальну структуру, кількість, функції та повноваження [15, сфера дії закону].

14. *«Про Національне антикорупційне бюро України»*, цей Закон визначає правові основи організації та діяльності Національного антикорупційного бюро України [17, сфера дії закону].

15. *«Про Державне бюро розслідувань»*, цей Закон визначає правові основи організації та діяльності Державного бюро розслідувань [18, сфера дії закону] та інші.

Також до джерел дисципліни «Судові правоохоронні органи та органи юстиції України» належать Укази і Розпорядження Президента України, що

встановлюють особливості діяльності тих правоохоронних органів, які належать до складу виконавчої влади:

1. Указ Президента України від 14.10.2004 р. «Про Службу зовнішньої розвідки України»;

2. Указ Президента України від 20.04.2005 р. «Питання Міністерства юстиції України».

Виділяють окремо відомчі правові акти, серед яких інструкції, накази, положення тощо, основною ознакою яких є те, що вони повинні бути точно погоджені з законами, нормами президентських і урядових актів.

Роз'яснення, які наводяться в Постановах Пленуму Верховного Суду та Постановах Пленумів, які є обов'язковими для застосування судами України – Постанова Пленуму Верховного Суду «Про деякі питання застосування судами України адміністративного та кримінального законодавства» від 28.05.2004 р.

Зазвичай джерелами дисципліни «Судові і правоохоронні органи України та органи юстиції України» є такі кодекси: Кримінальний, Кримінально-процесуальний, Кодекс про адміністративні правопорушення та інші.

1.4. Співвідношення дисципліни «Судові правоохоронні органи та органи юстиції України» з іншими юридичними дисциплінами

Судові правоохоронні органи та органи юстиції України – одна із початкових навчальних дисциплін, що дає вихідні знання про судову, правоохоронну й правозахисну діяльність та органи, що її здійснюють. Навчальна дисципліна «Судові правоохоронні органи та органи юстиції України» тісно пов'язана з іншими суміжними навчальними дисциплінами.

До таких дисциплін належить **теорія держави і права**. Вивчення багатьох питань організації й діяльності суду, органів прокуратури, органів внутрішніх справ, органів Служби безпеки, адвокатури, юстиції, нотаріату вимагає загально-правового підходу до них, що дозволяє вивчити конкретні правові явища не у відриві від інших явищ, не в статистиці, а в динаміці, розвитку, на фоні історичних подій, порівняно з накопиченим юридичним досвідом як в Україні, так і за її межами. Вихідні знання, необхідні для такого підходу, одержують саме під час вивчення основ теорії держави і права.

Зв'язок із **конституційним правом** виявляється у визначенні ролі і місця судових, правоохоронних органів та органів юстиції України в системі органів держави,

характеристиці взаємозв'язку між ними, визначенні конституційних принципів їх побудови і діяльності. Здійснюється це, зокрема, на базі положень Конституції України, правових норм, спеціально присвячених правам та свободам людини і громадянина, судовій владі, прокуратурі, адвокатури та ін.

Необхідно зазначити зв'язок дисципліни, яку вивчають, з **адміністративним правом**, одними із завдань якого є вивчення закономірностей організації функціонування органів виконавчої влади, а також процедури і процеси застосування адміністративної відповідальності за відповідні проступки. Такі органи виконавчої влади, як Міністерство юстиції України, Міністерство внутрішніх справ України та підпорядковані їм органи, здійснюють свої управлінські (виконавчі) функції одночасно з правоохоронними функціями. Тому аспекти їх організації і здійснення правоохоронних повноважень одержують необхідне висвітлення в курсі «Судові правоохоронні органи та органи юстиції України».

Дисципліна «Судові правоохоронні органи та органи юстиції України», тісно пов'язана з **цивільним процесом**. Опановуючи цивільний процес, вивчають діяльність суду під час розгляду цивільних справ.

Дуже тісно дисципліна «Судові правоохоронні органи та органи юстиції України» пов'язана з **кримінальним процесом**, основне призначення якого – регулювання діяльності всіх судових та правоохоронних органів, що здійснюють кримінальне провадження. Ця дисципліна дає уявлення про те, як повинні діяти правоохоронні органи під час розкриття кримінальних правопорушень, викриття осіб, які їх учинили, і призначення заходів правового впливу до таких осіб, а також під час реабілітації осіб, незаконно притягнутих до кримінальної відповідальності. Вона також дає орієнтацію, як повинні взаємодіяти ці органи між собою і з громадянами, інтереси яких порушені кримінальним правопорушенням.

Організація судових, правоохоронних органів та органів юстиції України значною мірою залежить від змісту діяльності, яку вони виконують, порядку (процедури) провадження конкретних дій. І, навпаки, зміст їх діяльності істотно залежить від вирішення організаційних питань, тобто від того, як, наприклад, повинні будуватися і фактично будують відносини між прокурором і слідчим, прокурором і судом, адвокатом – захисником обвинуваченого і слідчим [28].

Висновки

Останнім часом усе гостріше постає питання про необхідність реформування правоохоронної системи нашої держави. Демократизація суспільних відносин, конституційна реформа, активізація процесів євроінтеграції, вдосконалення законодавства у напрямку посилення захисту прав та свобод громадянина вимагають насамперед чіткого визначення структури правоохоронної системи, шляхів удосконалення їх напрямків діяльності, теоретичного обґрунтування сутності правового статусу самого правоохоронного органу та посадових осіб, які реалізують правоохоронні та інші функції, відповідно до чинного законодавства у процесі здійснення своїх посадових та службових обов'язків.

Віднесення тих чи інших державних органів до правоохоронних повинне відбуватися на підставі аналізу їх соціального призначення, мети діяльності, місця в державному механізмі з унеможливленням втручання держави в реалізацію прав і свобод людини, громадянина, конституційних прав.

Особливість вивчення цієї дисципліни полягає в тому, що в державі постійно триває процес удосконалення законів та інших нормативних актів, зокрема й тих, які безпосередньо стосують правоохоронної системи та діяльності правоохоронних органів України.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ЗНАНЬ ДО РОЗДІЛУ 1

1. Система юридично значущих, законодавчо регламентованих дій та операцій, спрямована на задоволення публічних і приватних інтересів у суспільстві – це:

- а) юридична діяльність;
- б) судова діяльність;
- в) правоохоронна діяльність;
- г) правозахисна діяльність.

2. Предметом вивчення дисципліни «Судові, правоохоронні органи та органи юстиції України» є:

- а) судові та правоохоронні органи України;
- б) державні органи та органи юстиції України;
- в) судові, правоохоронні органи та органи юстиції України;
- г) правоохоронні органи та органи юстиції України.

3. Органи судової влади, які вирішують правові суперечки між конкретними особами, а також розглядають справи щодо норм контролю, а саме відповідності законів і підзаконних нормативних актів, Конституції України, це:

- а) державні органи України;

- б) судові органи України;
- в) правоохоронні органи України;
- г) органи юстиції України.

4. Спеціально уповноважені державні органи, які забезпечують додержання й реалізацію прав і свобод громадян, законності та правопорядку із додержанням установлених законом правил і процедур відповідно до своєї компетенції, це:

- а) державні органи України;
- б) судові органи України;
- в) правоохоронні органи України;
- г) органи юстиції України.

5. Органи виконавчої влади, які забезпечують здійснення правової політики в державі, захист прав і законних інтересів громадян, підприємств, установ та організацій, це:

- а) державні органи України;
- б) судові органи України;
- в) правоохоронні органи України;
- г) органи юстиції України.

6. Визначте, який із зазначених органів здійснює правоохоронну діяльність:

- а) Прокуратура України;

- б) Служба безпеки України;
- в) Прокуратура України, Служба безпеки України, Органи МВС України;
- г) Органи МВС України.

7. Судова система України належить до:

- а) окремої гілки влади – судової влади;
- б) окремої гілки влади – державної влади;
- в) окремої гілки влади – виконавчої влади;
- г) окремої гілки влади – законодавчої влади.

8. Правоохоронна функція, що реалізується в наданні правової допомоги юридичними та фізичними особами під час вирішення питань захисту і охорони їх прав та інтересів або під час захисту в кримінальних справах, це:

- а) попередження, виявлення і розслідування правопорушень;
- б) надання юридичної допомоги;
- в) правосуддя;
- г) конституційний контроль.

9. Вид судової діяльності, що передбачає розгляд та вирішення цивільних, господарських, адміністративних, кримінальних, конституційних справ в установленій процесуальній формі, це:

а) попередження, виявлення і розслідування правопорушень;

б) надання юридичної допомоги;

в) правосуддя;

г) конституційний контроль.

10. Особливістю дисципліни «Судові правоохоронні органи та органи юстиції України» є:

а) відсутність єдиного базового нормативно-правового акта, джерелами дисципліни є різні нормативно-правові акти та документи (Конституція України, міжнародні договори, закони, підзаконні правові акти, кодекси тощо);

б) наявність єдиного базового нормативно-правового акта – Кримінального кодексу України;

в) наявність єдиного базового нормативно-правового акта – Кодексу України про адміністративні правопорушення;

г) наявність єдиного базового нормативно-правового акта – Цивільного кодексу України.

РОЗДІЛ 2

СУДОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ

Ключові слова: судова система, місцеві суди, апеляційні суди, Верховний Суд, Конституційний Суд України, Європейський суд з прав людини.

ПИТАННЯ ДО РОЗДІЛУ

- 2.1. Поняття системи судів загальної юрисдикції.
- 2.2. Конституційний Суд України.
- 2.3. Європейський суд з прав людини.

Список літератури

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-D0%B2%D1%80>.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
3. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради*

України (ВВР). 2016. № 31. Ст. 545. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.

4. Про Конституційний Суд України : Закон України від 13.07.2017 р. № 2136-VIII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2017. № 35. Ст. 376. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19>.

5. Про Вищу раду правосуддя : Закон України від 21.12.2016 р. № 1798-VIII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2017. № 7-8. Ст. 50. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19>.

6. Європейський суд з прав людини : офіційний сайт. URL: https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx_home.

7. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2014. № 49. Ст. 2056. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.

8. Мельник О. В., Степанов О. С. Судові та правоохоронні органи України : навч.-метод. комплекс для курсантів (студентів) 1-го курсу Навч.-наук. ін-ту права та психології, ф-ту поч. та спец. підготовки МВС України ; НАВС, каф. кримінального процесу. Київ, 2015. 92 с.

9. Судові та правоохоронні органи України : навч. посіб. для підготовки до іспитів / упоряд.: І. В. Тетарчук, Т. С. Дяків. Київ : ЦУЛ, 2013. 200 с.

10. Судова влада. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Судова_влада.

11. Міжнародно-правові принципи побудови судової системи держави. URL: https://pidru4niki.com/1069092252168/pravo/mizhnarodno-pravovi_printsipi_pobudovi_sudovoyi_sistemi_derzhavi.

12. Вищий суд з питань інтелектуальної власності: процес створення триває. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/zahist-intelektualnoyi-vlasnosti-avtorske-pravo/vishchiy-sud-z-pitan-intelektualnoyi-vlasnosti-proces-stvorenniya-trivae.html>.

13. Вищий антикорупційний суд. URL: https://hcas.court.gov.ua/userfiles/media/VAKS/PICS/dok/HACC_Leaflet_03.03.2020_one%20page_UKR.pdf.

Вступ

Україна впродовж тривалого часу перебувала у складі Союзу Радянських Соціалістичних Республік (СРСР), після проголошення незалежності в 1991 у спадок від СРСР наша держава одержала неефективну систему правосуддя, оскільки за радянських часів суди були частиною державної каральної системи та фактично підпорядкованими державним і партійним органам.

Презумпція невинуватості та інші ключові права й гарантії існували переважно на папері.

З набуттям Україною незалежності до «радянських» проблем судової системи додалися нові. Суди перетворювалися на осередки корупції. Право у державі деградувало, а образ судді набув глибокого негативного забарвлення в суспільстві, яке доведеться виправляти роками.

Порівнюючи з першими 30 роками незалежності, в Україні з'явилася незалежна судова гілка влади, нові закони про діяльність суду, високі зарплати суддів, новий рівень відповідальності та підзвітності суддів.

Відповідно до нового законодавства політичні інститути було позбавлено впливу на призначення та звільнення суддів, запроваджено інструменти забезпечення незалежності суддів, підвищено як вимоги до суддів, так і суддівську винагороду. З іншого боку, вдосконалено систему дисциплінарної відповідальності суддів. Уперше в історії непідтвердження легальності доходів є конституційною підставою для звільнення судді з посади. Нова система санкцій дозволяє адекватно реагувати на порушення в діяльності суддів.

Повністю оновлено касаційну ланку – створено новий Верховний Суд, який є найвищим судом у системі судоустрою України, що забезпечує єдність судової практики; частково оновлено суди апеляційної інстанції та розпочато оновлення судів першої інстанції.

Водночас кадрова складова реформи ще досить далека від завершення: повинне бути закінчене не лише оцінювання всіх (а це – тисячі) суддів у судах першої та апеляційної інстанції, а й проведені конкурси на всі вакансії суддів у цих судах – як ті, що існують на сьогодні, так і ті, які відкриють за результатами оцінювання.

Створено нові спеціалізовані суди: з інтелектуальної власності та антикорупційний.

Нові процесуальні кодекси передбачили створення електронного суду – системи, що дозволяє користуватися низкою послуг суду просто зі смартфона чи стаціонарного комп'ютера. Завдяки цьому суд стане зручним сервісом для громадянина.

Зроблено чимало, але остаточний успіх судової реформи та повернення довіри громадян залежать від того, як швидко до системи ввійдуть компетентні та добросовісні люди, для яких верховенство права буде безумовним професійним пріоритетом, оскільки судова влада в Україні

відповідно до конституційних засад поділу влади здійснюється незалежними та безсторонніми судами, утвореними законом. Судову владу реалізують судді та, у визначених законом випадках – присяжні за допомогою здійснення правосуддя у рамках відповідних судових процедур.

Суд, здійснюючи правосуддя на засадах верховенства права, забезпечує кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією й законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Суди України утворюють єдину систему. Створення надзвичайних та особливих судів не допускається.

2.1. Поняття системи судів загальної юрисдикції

Судова система – сукупність судових органів певної держави, організована національним правом з урахуванням територіальності та зазвичай спеціалізації. Судова система в особі її посадових осіб (суддів) – єдиний і повноважний носій судової влади.

Судова система – частина державного апарату, але повинна мати високий ступінь незалежності від інших державних органів. Вона є арбітром у спорах про право та основним важелем системи стримувань і противаги в державній владі.

Побудова судової системи (тобто **судоустрій**) в різних країнах залежить від конкретних умов історичного розвитку судочинства, розміру самої країни, особливостей правової системи. Проте завжди і всюди основне завдання судової системи – безпосереднє здійснення правосуддя.

Судові системи розвинених країн часто передбачають поділ судів на *загальні* й *спеціалізовані* залежно від характеру справ та особи обвинуваченого. Також нормальним вважають наявність хоча б трьох інстанцій для перегляду справ і забезпечення ефективного оскарження рішень. Очолює систему головний суд країни – зазвичай Верховний суд.

У деяких країнах (Росія, США) існують військові суди (трибунали), до компетенції яких входять справи про правопорушення, вчинені військовослужбовцями [10]

Судоустрій в Україні будується за принципами територіальності, спеціалізації та інстанційності [3, стаття 17].

Принцип територіальності побудови судової системи забезпечує територіальне розмежування компетенції однорідних судів, тобто визначає межі судового округу. Найбільшого значення дія принципу територіальності набуває під час визначення мережі судів першого (вихідного) рівня, оскільки вона повинна бути розгалуженою, щоб забезпечити кожній особі реальну можливість дістатися судової установи для вирішення своєї справи за суттю.

Принцип спеціалізації в побудові судової системи є одним із факторів забезпечення права на правосуддя, оскільки ця вимога пов'язана з необхідністю розгляду справи компетентним судом. Компетентний суд – це не лише суд, уповноважений здійснити правосуддя в повному обсязі з винесенням рішення за суттю, а й суд, у фаховості якого впевнена особа, яка до нього звертається.

Принцип інстанційності забезпечує обсяг процесуальних повноважень суду з вирішення судової справи. Судові інстанції з'явилися лише тоді, коли:

а) учасники процесу набули права на скаргу, і ця скарга стала спонуючою руху справи по вертикалі судових установ;

б) обсяг повноважень судів із розгляду і перегляду однієї і тієї самої справи почав відрізнятися, і ця відмінність чітко визначена законом [11].

Найвищим судом у системі судоустрою є Верховний Суд.

Систему судоустрою складають:

- 1) місцеві суди;
- 2) апеляційні суди;
- 3) Верховний Суд.

Для розгляду окремих категорій справ відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у системі судоустрою діють вищі спеціалізовані суди [3, стаття 17].

Єдність системи судоустрою забезпечується:

- 1) єдиним статусом суддів;
- 2) обов'язковістю для всіх судів правил судочинства, визначених законом;

- 3) єдністю судової практики;
- 4) обов'язковістю виконання на території України судових рішень;
- 5) єдиним порядком організаційного забезпечення діяльності судів;
- 6) фінансуванням судів виключно з Державного бюджету України;
- 7) єдиними засадами організації та діяльності судів;
- 8) вирішенням питань внутрішньої діяльності судів органами суддівського самоврядування [3, стаття 17].

Спеціалізація судів

Суди спеціалізують на розгляді цивільних, кримінальних, господарських, адміністративних справ, а також справ про адміністративні правопорушення.

У випадках, визначених законом, а також за рішенням зборів суддів відповідного суду може запроваджуватися спеціалізація суддів із розгляду конкретних категорій справ.

У місцевих загальних судах та апеляційних судах діє спеціалізація суддів із здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх.

Суддів (суддю), уповноважених (уповноваженого) здійснювати кримінальне провадження щодо

неповнолітніх, обирають із суддів відповідного суду на зборах суддів цього суду за пропозицією голови суду або за пропозицією будь-якого судді цього суду, якщо пропозиція голови суду не була підтримана, терміном не більше ніж на три роки і вони можуть бути переобрані повторно.

Кількість суддів, уповноважених здійснювати кримінальне провадження щодо неповнолітніх, визначається окремо для кожного суду зборами суддів цього суду.

Суддею, уповноваженим здійснювати кримінальне провадження щодо неповнолітніх, може бути обрано суддю зі стажем роботи суддею не менше ніж десять років, досвідом здійснення кримінального провадження в суді й високими морально-діловими та професійними якостями. У разі відсутності в суді суддів із необхідним стажем роботи суддю, уповноваженого здійснювати кримінальне провадження щодо неповнолітніх, обирають із числа суддів, які мають найбільший стаж роботи на посаді судді.

Судді, уповноважені здійснювати кримінальне провадження щодо неповнолітніх, не звільняють від виконання обов'язків судді відповідної інстанції, проте здійснення ними таких повноважень ураховують під час

розподілу судових справ, що має пріоритетне значення [3, стаття 18].

Порядок утворення і ліквідації суду

Суд утворюється і ліквідується Законом України «Про судоустрій і статус суддів». Проект закону про утворення чи ліквідацію суду вносить до Верховної Ради України Президент України після консультацій із Вищою радою правосуддя.

Місцезнаходження, територіальна юрисдикція і статус суду визначають з урахуванням принципів територіальності, спеціалізації та інстанційності.

Підставами для утворення чи ліквідації суду є зміна визначеної Законом України «Про судоустрій і статус суддів» системи судоустрою, необхідність забезпечення доступності правосуддя, оптимізації видатків державного бюджету або зміна адміністративно-територіального устрою. Утворення суду може відбуватися за допомогою створення нового суду або реорганізації (злиття, поділу) судів.

Кількість суддів у суді визначає Державна судова адміністрація України за погодженням із Вищою радою правосуддя з урахуванням судового навантаження та в

межах видатків, визначених у Державному бюджеті України на утримання судів та оплату праці суддів.

Максимальна кількість суддів Верховного Суду встановлюється Законом України «Про судоустрій і статус суддів». Суд є юридичною особою, якщо інше не визначене Законом України «Про судоустрій і статус суддів» [3, стаття 19].

Види і склад місцевих судів

Місцевими загальними судами є окружні суди, які утворюють в одному чи декількох районах, або районах у містах, або в місті, або у районі (районах) й місті (містах).

Місцевими господарськими судами є окружні господарські суди.

Місцевими адміністративними судами є окружні адміністративні суди, а також інші суди, визначені процесуальним законом.

Місцевий суд складається із суддів місцевого суду, з яких призначають голову суду та, у визначених законом випадках, заступника або заступників голови суду.

Із суддів місцевого загального суду обирають слідчих суддів (суддю), які здійснюють повноваження щодо судового контролю за додержанням прав, свобод та

інтересів осіб у кримінальному провадженні в порядку, визначеному процесуальним законом.

Кількість слідчих суддів визначається окремо для кожного суду зборами суддів цього суду.

Слідчих суддів (суддю) обирають на зборах суддів цього суду за пропозицією голови суду або за пропозицією будь-якого судді цього суду, якщо пропозиція голови суду не була підтримана, терміном не більше ніж на три роки і вони можуть бути переобрані повторно. До обрання слідчого судді відповідного суду його повноваження здійснює найстарший за віком суддя цього суду. Слідчий суддя не звільняє від виконання обов'язків судді першої інстанції, проте здійснення ним повноважень із судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні враховується під час розподілу судових справ та має пріоритетне значення.

Повноваження місцевого суду

Місцевий суд є судом першої інстанції і здійснює правосуддя у порядку, встановленому процесуальним законом.

Місцеві загальні суди розглядають цивільні, кримінальні, адміністративні справи, а також справи про

адміністративні правопорушення у випадках та порядку, визначених процесуальним законом.

Місцеві господарські суди розглядають справи, що виникають із господарських правовідносин, а також інші справи, віднесені законом до їх юрисдикції.

Місцеві адміністративні суди розглядають справи адміністративної юрисдикції (адміністративні справи).

Юрисдикція місцевих судів щодо окремих категорій справ, а також порядок їх розгляду визначають законом [3, статті 21–22].

Види і склад апеляційних судів

Апеляційні суди діють як суди апеляційної інстанції, а у випадках, визначених процесуальним законом, як суди першої інстанції, з розгляду цивільних, кримінальних, господарських, адміністративних справ, а також справ про адміністративні правопорушення.

Апеляційними судами з розгляду цивільних і кримінальних справ, а також справ про адміністративні правопорушення є апеляційні суди, які утворюють в апеляційних округах.

Апеляційними судами з розгляду господарських справ, апеляційними судами з розгляду адміністративних справ є відповідно апеляційні господарські суди та

апеляційні адміністративні суди, які утворюють у відповідних апеляційних округах.

У складі апеляційного суду можуть утворюватися судові палати з розгляду окремих категорій справ.

Судову палату очолює секретар судової палати, якого обирають з суддів цього суду терміном на три роки.

Рішення про утворення судової палати, її склад, а також обрання секретаря судової палати ухвалюють збори суддів апеляційного суду за пропозицією голови суду.

Секретар судової палати:

- 1) організовує роботу відповідної палати;
- 2) контролює здійснення аналізу та узагальнення судової практики у справах, віднесених до компетенції палати;
- 3) інформує збори суддів апеляційного суду про діяльність судової палати.

Повноваження апеляційного суду:

- 1) здійснює правосуддя в порядку, встановленому процесуальним законом;
- 2) аналізує судову статистику, вивчає та узагальнює судову практику, інформує про результати узагальнення судової практики відповідні місцеві суди, Верховний Суд;

3) надає місцевим судам методичну допомогу в застосуванні законодавства;

4) здійснює інші повноваження, визначені законом [3, статті 26–27].

Види і склад вищих спеціалізованих судів

У системі судоустрою діють вищі спеціалізовані суди як суди першої та апеляційної інстанцій з розгляду окремих категорій справ.

Вищими спеціалізованими судами є:

- 1) Вищий суд з питань інтелектуальної власності;
- 2) Вищий антикорупційний суд.

Вищі спеціалізовані суди розглядають справи, віднесені до їх юрисдикції процесуальним законом [3, стаття 31].

Перший новий суд – Вищий суд з питань інтелектуальної власності.

Указом Президента від 29.09.2017 р. в Україні був створений **Вищий суд з питань інтелектуальної власності**, який розглядає справи в спорах щодо прав на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, торговельні марки, комерційні найменування, реєстрації, обліку прав інтелектуальної власності, визнання недійсними, продовження дії, дострокового припинення патентів,

свідочств, інших актів, справи про визнання торговельних марок добре відомими, прав автора і суміжних прав, укладання, зміни, розірвання та виконання договорів на розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, а також у спорах, що виникають із відносин, пов'язаних із захистом від недобросовісної конкуренції щодо неправомірного використання позначень або товару іншого виробника, копіювання зовнішнього вигляду виробів, збирання, розголошення та використання комерційної таємниці, оскарження рішення Антимонопольного комітету із зазначених питань.

Відповідно до статті 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» 13 лютого 2020 року здійснено державну реєстрацію новоутвореної юридичної особи – **Вищого суду з питань інтелектуальної власності**, про що внесено запис до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань.

Наразі тривають інші заходи стосовно забезпечення необхідних дій для належного початку роботи Вищого суду з питань інтелектуальної власності та представництва такого суду як органу державної влади у відносинах з

іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами [12].

Другий новий суд – Вищий антикорупційний суд.

Вищий антикорупційний суд (ВАКС) – новий спеціалізований суд у системі судоустрою України, що розпочав здійснювати правосуддя з 5 вересня 2019 року. Створення ВАКС – одна зі складових судової реформи 2016 року, а також вимога міжнародних партнерів України. Юрисдикція суду поширюється на всю територію України.

Суд створено для здійснення правосуддя на засадах верховенства права в кримінальних провадженнях щодо корупційних і пов'язаних із ними злочинів, забезпечення кожному права на справедливий суд та повагу до прав і свобод людини.

Здебільшого суд розглядає справи, за якими досудове розслідування здійснює Національне антикорупційне бюро України під процесуальним керівництвом прокурорів Спеціалізованої антикорупційної прокуратури.

Вищий антикорупційний суд розглядає справи щодо:

➤ розкрадання державного майна зловживанням службовим становищем;

➤ зловживання впливом, владою або службовим становищем;

➤ нецільового використання бюджетних коштів;

➤ здійснення видатків бюджету чи надання кредитів без установлених бюджетних призначень;

➤ пропозиції або надання неправомірної вигоди службовій особі та отримання службовою особою такої вигоди;

➤ підкупу аудитора, нотаріуса, оцінювача та інших;

➤ викрадення, пошкодження, привласнення, вимагання документів, штампів печаток тощо зловживанням службовим становищем;

➤ порушення встановлених правил обігу наркотиків, психотропних речовин та їх аналогів зловживанням службовим становищем;

➤ викрадення, вимагання, привласнення зброї, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів зловживанням службовим становищем тощо.

Завданнями **Вищого антикорупційного суду** є здійснення правосуддя відповідно до визначених законом засад та процедур судочинства з метою захисту особи,

суспільства й держави від корупційних і пов'язаних із ними кримінальних правопорушень та судового контролю за досудовим розслідуванням цих кримінальних правопорушень, додержанням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, а також вирішення питання про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави у випадках, передбачених законом, у порядку цивільного судочинства [13].

У складі вищого спеціалізованого суду можуть утворюватися судові палати для розгляду окремих категорій справ у першій інстанції, а також утворюється апеляційна палата для розгляду справ в апеляційній інстанції. Апеляційна палата вищого спеціалізованого суду діє в його складі на засадах інституційної, організаційної, кадрової та фінансової автономії. Кількість суддів в апеляційній палаті вищого спеціалізованого суду визначає в межах загальної кількості суддів вищого спеціалізованого суду Державна судова адміністрація України за погодженням із Вищою радою правосуддя.

Судову палату для розгляду окремих категорій справ у першій інстанції очолює секретар судової палати, якого обирають із суддів відповідної палати терміном на

три роки, а апеляційну палату очолює голова палати, якого обирають із суддів цієї палати терміном на три роки.

Секретар судової палати для розгляду окремих категорій справ у першій інстанції:

1) організовує роботу відповідної палати;

2) контролює здійснення аналізу та узагальнення судової практики у справах, віднесених до компетенції палати;

3) інформує збори суддів відповідного вищого спеціалізованого суду про діяльність судової палати.

Голова апеляційної палати:

1) здійснює повноваження, а саме: організовує роботу відповідної палати, контролює здійснення аналізу та узагальнення судової практики у справах, віднесених до компетенції палати, інформує збори суддів відповідного вищого спеціалізованого суду про діяльність судової палати;

2) представляє апеляційну палату з питань її діяльності перед органами державної влади, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами;

3) інформує збори суддів вищого спеціалізованого суду та Верховний Суд про результати узагальнення судової практики;

4) сприяє виконанню вимог щодо підтримання кваліфікації суддів палати, підвищення їх професійного рівня;

5) контролює ефективність діяльності самостійного структурного підрозділу, що здійснює організаційне забезпечення роботи апеляційної палати, вносить пропозиції про призначення на посаду керівника цього підрозділу та погоджує його звільнення з посади, вносить подання про заохочення або накладення на нього дисциплінарного стягнення відповідно до законодавства, погоджує проєкт положення про такий структурний підрозділ та зміни до цього положення;

6) погоджує проєкт кошторису вищого спеціалізованого суду в частині фінансування діяльності апеляційної палати, а також погоджує використання бюджетних коштів, передбачених на утримання апеляційної палати;

7) повідомляє Вищу кваліфікаційну комісію суддів України та Державну судову адміністрацію України, а також через вебпортал судової влади про вакантні посади суддів у суді в триденний термін з дня їх утворення;

8) здійснює інші повноваження, визначені законом.

У разі відсутності голови палати для розгляду справ в апеляційній інстанції його обов'язки виконує суддя палати, який має найбільший стаж роботи на посаді судді.

Рішення про утворення і склад судових палат для розгляду окремих категорій справ у першій інстанції, обрання секретарів цих судових палат ухвалюють збори суддів відповідного вищого спеціалізованого суду за пропозицією голови суду. Рішення про обрання голови апеляційної палати ухвалюють збори суддів цієї палати таємним голосуванням більшістю голосів суддів апеляційної палати [3, стаття 31].

Повноваження вищого спеціалізованого суду

Вищий спеціалізований суд:

1) здійснює правосуддя як суд першої та апеляційної інстанцій у справах і порядку, визначених процесуальним законом;

2) аналізує судову статистику, вивчає та узагальнює судову практику, інформує про результати узагальнення судової практики Верховний Суд;

3) здійснює інші повноваження, визначені законом [3, стаття 32].

**Верховний Суд – найвищий суд у системі
судоустрою України.**

Верховний Суд є найвищим судом у системі судоустрою України, що забезпечує сталість та єдність

судової практики в порядку і спосіб, визначені процесуальним законом.

Верховний Суд:

1) здійснює правосуддя як суд касаційної інстанції, а у випадках, визначених процесуальним законом, як суд першої або апеляційної інстанцій, в порядку, встановленому процесуальним законом;

2) здійснює аналіз судової статистики, узагальнення судової практики;

3) надає висновки щодо проєктів законодавчих актів, які стосуються судоустрою, судочинства, статусу суддів, виконання судових рішень та інших питань, пов'язаних із функціонуванням системи судоустрою;

4) надає Висновки про наявність чи відсутність у діяннях, у яких звинувачується Президент України, ознак державної зради або іншого злочину; вносить за зверненням Верховної Ради України письмове подання про неспроможність виконання Президентом України своїх повноважень за станом здоров'я;

5) звертається до Конституційного Суду України щодо конституційності законів, інших правових актів, а також щодо офіційного тлумачення Конституції України;

6) забезпечує однакове застосування норм права судами різних спеціалізацій у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом;

7) забезпечує апеляційні та місцеві суди методичною інформацією з питань правозастосування;

8) здійснює інші повноваження, визначені законом [3, стаття 36].

Склад та структура Верховного Суду

До складу Верховного Суду входять судді загальною кількістю не більше ніж сто осіб.

У складі Верховного Суду діють:

- 1) Велика Палата Верховного Суду;
- 2) Касаційний адміністративний суд;
- 3) Касаційний господарський суд;
- 4) Касаційний кримінальний суд;
- 5) Касаційний цивільний суд.

До складу кожного касаційного суду входять судді відповідної спеціалізації.

У кожному касаційному суді утворюють судові палати з розгляду окремих категорій справ з урахуванням спеціалізації суддів.

Кількість та спеціалізація судових палат визначають рішенням зборів суддів касаційного суду з урахуванням вимог частин п'ятої та шостої цієї статті й судового навантаження.

У Касаційному адміністративному суді обов'язково створюють окремі палати для розгляду справ щодо:

- 1) податків, зборів та інших обов'язкових платежів;
- 2) захисту соціальних прав;

3) виборчого процесу та референдуму, а також захисту політичних прав громадян.

У Касаційному господарському суді обов'язково створюють окремі палати для розгляду справ щодо:

1) банкрутства;

2) захисту прав інтелектуальної власності, а також пов'язаних з антимонопольним та конкурентним законодавством;

3) корпоративних спорів, корпоративних прав та цінних паперів.

Інші палати в касаційних судах створюють за рішенням зборів суддів касаційного суду.

У Верховному Суді діє Пленум Верховного Суду для вирішення питань, визначених Конституцією України та цим Законом. Склад і порядок діяльності Пленуму Верховного Суду визначають Законом України «Про судоустрій і статус суддів» [3, стаття 37].

2.2. Конституційний Суд України

Конституційний Суд України (далі – **Конституційний Суд, або Суд**) є органом конституційної юрисдикції, що забезпечує верховенство Конституції України, вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та в передбачених Конституцією України випадках інших актів, здійснює офіційне

тлумачення Конституції України, а також інші повноваження відповідно до Конституції України.

Конституційний Суд України здійснює свою діяльність на засадах верховенства права, незалежності, колегіальності, гласності, відкритості, повного і всебічного розгляду справ, обґрунтованості та обов'язковості ухвалених ним рішень і висновків [4, статті 1–2].

Нормативна основа діяльності Суду

Суд діє відповідно до повноважень, визначених Конституцією України.

Порядок організації та діяльності Суду, порядок конституційного провадження, процедуру розгляду справ та виконання рішень і висновків установлює Закон України «Про Конституційний суд України».

Організацію внутрішньої роботи Суду та відповідні правила процедури розгляду ним справ установлює згідно із Законом України «Про Конституційний Суд України». Регламент Конституційного Суду України (далі – Регламент). Суд ухвалює інші акти, що регламентують організацію його роботи, відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» та Регламенту. Конституційний Суд України знаходиться у місті Києві [4, статті 3–4].

Відкритість діяльності Суду

Розгляд справ на пленарних засіданнях Великої палати Конституційного Суду (далі – Велика палата), Сенату Конституційного Суду (далі – Сенат) здійснюється відкрито, за винятком закритої частини цих засідань, коли ухвалюється рішення, надається Висновок, постановляється ухвала Суду.

Закрите пленарне засідання допускається, якщо розгляд справи на відкритому пленарному засіданні може призвести до розголошення державної таємниці та (або) іншої інформації, охоронюваної законом.

Осіб, які виявили бажання бути присутніми на відкритій частині пленарного засідання Великої палати, Сенату, допускають до приміщення Суду та Зали засідань Суду в порядку, встановленому Регламентом.

Представники засобів масової інформації, акредитовані в Суді, можуть здійснювати відео- та фотофіксацію, вести аудіозапис відкритої частини пленарного засідання Великої палати, Сенату в порядку, встановленому Регламентом [4, стаття 6].

Повноваження Суду:

1) вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) законів України та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента

України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим;

2) офіційне тлумачення Конституції України;

3) надання за зверненням Президента України або щонайменше сорока п'яти народних депутатів України, або Кабінету Міністрів України висновків про відповідність Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість;

4) надання за зверненням Президента України або щонайменше сорока п'яти народних депутатів України висновків про відповідність Конституції України (конституційність) питань, які пропонувані для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою;

5) надання за зверненням Верховної Ради України висновку щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту в межах, визначених статтями 111 і 151 Конституції України;

б) надання за зверненням Верховної Ради України висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України;

7) надання за зверненням Верховної Ради України висновку про порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції України або законів України;

8) вирішення питань про відповідність Конституції України та законам України нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим за зверненням Президента України згідно з частиною другою статті 137 Конституції України;

9) вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) законів України (їх окремих положень) за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України [4, стаття 7].

Межі повноважень Суду

Суд розглядає питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) чинних актів (їх окремих положень).

З метою захисту та відновлення прав особи Суд розглядає питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) акта (його окремих положень), який втратив чинність, але продовжує застосовуватися до правовідносин, що виникли під час його чинності.

Суд не розглядає питання щодо відповідності законам України актів Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим, актів інших органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування, крім випадків, передбачених пунктом 28 частини першої статті 85 та частиною другою статті 137 Конституції України.

Склад Суду становить 18 суддів Конституційного Суду. Президент України, Верховна Рада України та з'їзд суддів України призначають по шість суддів Конституційного Суду.

Суд є повноважним здійснювати конституційне провадження, якщо в його складі є щонайменше 12 суддів Конституційного Суду, які набули повноважень згідно зі статтею 17 Закону України «Про Конституційний Суд України» [4, статті 8–10].

2.3. Європейський суд з прав людини

Європейський суд з прав людини – це міжнародний судовий орган, покликаний перевіряти додержання державами-членами Ради Європи прав та гарантій їх забезпечення, передбачених Європейською

конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод [6].

Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (багатьом відома під назвою «Європейська конвенція з прав людини») – це міжнародний договір регіонального рівня, який мають право підписувати держави – члени Ради Європи. До Конвенції також має право приєднатися Європейський Союз. Конвенція втілила в життя певні права, закріплені в Загальній декларації прав людини, та заснувала міжнародний судовий орган регіонального рівня *Європейський суд з прав людини* (ЄСПЛ), наділений компетенцією ухвалювати рішення проти держав, які не виконують своїх зобов'язань за Конвенцією [2].

Конвенція була відкрита для підписання в Римі 4 листопада 1950 року і набрала чинності 3 вересня 1953 року. Україна підписала Конвенцію 9 листопада 1995 року, а ратифікувала її 11 вересня 1997 року. 3 травня 2001 року ЄСПЛ ухвалив перше рішення у справі щодо України («Кайсин та інші проти України»).

Це завдання Суд виконує, розглядаючи скарги, подані громадянами або в деяких випадках – державами.

Суд розглядає міждержавні заяви та індивідуальні звернення, а також наділений повноваженнями стосовно надання консультативних висновків щодо тлумачення Конвенції та протоколів до неї. Індивідуальні заяви можуть подавати будь-яка особа, група осіб, юридичні особи або неурядові організації, які вважають, що їх права чи свободи, гарантовані Конвенцією, було порушено державою.

Під час розгляду звернень Суд вирішує питання про те, чи справді держава в особі її органів влади або посадових осіб допустила порушення взятих на себе зобов'язань у межах Конвенції та протоколів до неї. За умови визнання факту порушення Суд застосовує до держави відповідні санкції.

Європейський суд з прав людини – міжнародний судовий орган (міжнародна судова установа) регіонального рівня, який знаходиться на постійній основі в місті Страсбурзі (Франція) в Палаці прав людини, який було спроектовано в 1994 році британським архітектором Річардом Роджерсом та введено в експлуатацію в 1998 році. ЄСПЛ було засновано в 1959 році на підставі ЄКПЛ, яка передбачала його створення, визначала умови функціонування Суду та містила перелік прав і гарантій їх

забезпечення, яких держави – учасниці Конвенції зобов'язалися додержуватися та забезпечувати на своїй території.

Наразі 47 держав – членів Ради Європи – ратифікували Конвенцію. Таким чином, ЄСПЛ стоїть на захисті близько 820 мільйонів європейців. Відбулося перше засідання Суду 23–28 лютого 1959 року, а 18 вересня того самого року було ухвалено його Регламент. Перше рішення ЄСПЛ було винесене 14 листопада 1960 року (справа «Lawless проти Ірландії»).

Суд розглядає індивідуальні (в основному) та міждержавні (рідше) заяви (справи) та ухвалює рішення стосовно стверджуваних порушень прав, гарантованих Конвенцією. Рішення Суду є обов'язковими до виконання країною – відповідачем, щодо якої вони були ухвалені. Чимало рішень ЄСПЛ призвели до внесення істотних змін до національного законодавства, судової чи адміністративної практики в багатьох сферах.

Завдяки практиці ЄСПЛ Конвенція залишається потужним та динамічним інструментом, здатним відповідати новим викликам та зміцнювати верховенство права, а також демократію в Європі. Кількість суддів, із яких складається ЄСПЛ, відповідає кількості держав-

членів Ради Європи, що ратифікували Конвенцію. Наразі в ЄСПЛ – 46 суддів. Судді ЄСПЛ засідають у своїй особистій якості і не є представниками жодної держави. В опрацюванні заяв Суду суддям допомагає Секретаріат, який є адміністративно юридичним структурним органом Суду. Бюджет Суду фінансується із загального бюджету Ради Європи.

ЄСПЛ в повному складі налічує з 47 суддів (від кожної держави – члена Ради Європи; наразі наявні 46 суддів) та Секретаріату. Судді розглядають справи та ухвалюють рішення у складі таких судових утворень (формацій): як суддя, який засідає одноособово, у складі комітету, палати або Великої палати.

Водночас судді ЄСПЛ закріплені за секціями, які є адміністративними одиницями, до кожної з них прикріплені різні юридичні відділи, що є частиною Секретаріату Суду. Наразі в Суді 5 секцій (плюс Фільтраційна секція). Кожна секція має свого голову, заступника голови та певну кількість суддів. Палата – це секція, створена на пленарному засіданні Суду на визначений період відповідно до пункту b) статті 25 Конвенції [6].

Стаття 26 Конвенції передбачає створення в межах Суду трьох різних типів органів: комісій, палат і Великої палати.

Комісія, до складу якої входять три судді, може визнати неприйнятною або вилучити з реєстру справ індивідуальну заяву винесенням ухвали, якщо така ухвала може бути винесена без додаткового вивчення. Кожна така ухвала є остаточною, і особа, яка звернулася із заявою, не може вимагати її перегляду.

У **палатах** на другому рівні організаційної структури Суду здійснюється більша частина його роботи. До складу палат входять сім суддів, включаючи й члена палати за посадою – суддю, якого було обрано від зацікавленої держави-учасниці, або особу, яка призначає для участі в засіданнях у разі відсутності такого судді.

Окрім створення комісій, про які йшлося вище, палата виносить ухвали щодо прийнятності й суті міждержавних і індивідуальних заяв, що не були визнані неприйнятними в комісіях. Зазвичай палата ухвалює рішення щодо прийнятності окремо від рішення по суті.

Велика палата – третій рівень, на якому здійснюється робота Суду. До складу Великої палати входять сімнадцять суддів. Окрім члена Великої палати за

посадою, який засідає на тих самих умовах, що визначають стосовно до члена палати за посадою, пункт 3 статті 27 також зараховує до складу Великої палати Голову Суду, заступників Голови, голів палат та інших суддів, які визначають відповідно до регламенту Суду.

Палата вповноважена розглядати лише ті справи, які були передані до неї, і лише в трьох випадках, відповідно до статті 30 палата може відмовитися від своєї юрисдикції на користь Великої палати за таких обставин:

- якщо справа, яку розглядає палата, порушує серйозне питання щодо тлумачення Конвенції чи протоколів до неї;

- якщо вирішення питання, яке вона розглядає, може призвести до результату, несумісного з рішенням, ухваленим Судом раніше;

- якщо жодна зі сторін у справі не заперечує проти цього.

Секретаріат ЄСПЛ (англ. Registry) – це структурний підрозділ Суду, що забезпечує юридичну, адміністративну й технічну підтримку його роботи. До його складу входять юристи («юридичні секретарі»), адміністративні та технічні працівники, а також перекладачі. Наразі це близько 640 працівників (із яких

понад 40 – українці), які є громадянами більшості держав членів РЄ.

Працівників Секретаріату ЄСПЛ наймає на роботу сам Суд (Рада Європи), вони не номінують відповідною державою – членом Ради Європи, представляють лише Суд і в жодному разі не представляють ані державу свого громадянства, ані заявників, ані держав – відповідачів. Співробітники Секретаріату працюють в різних юридичних відділах, прикріплених до секцій Суду.

Основними керівними документами ЄСПЛ є Конвенція та Протоколи до неї, а також Регламент Суду.

Крім того, Суд розробив практичні інструкції щодо: процедури подачі скарги до суду; клопотань про застосування тимчасових заходів згідно з правилом 39 Регламенту Суду; формулювання вимог щодо справедливої сатисфакції згідно зі статтею 41 ЄКПЛ; клопотань про надання заяві статусу анонімної; дві інструкції щодо подачі урядами держав – відповідачів та заявниками всіх своїх письмових зауважень у справі безпечним електронним способом та процедури подачі письмових зауважень сторін.

Юрисдикція Суду відповідно до положень ст. 32 Конвенції поширюється на всі питання, що стосуються

роз'яснення та використання Конвенції й протоколів, і розглядає Суд справи згідно зі статтями 33 (міждержавні справи), 34 (індивідуальні справи) та 47 (консультативні висновки за запитом Комітету Міністрів) Конвенції. У разі виникнення спору щодо юрисдикції Суду він самостійно вирішує це питання (ст. 32 і 48 Конвенції).

Юрисдикція Суду складається з чотирьох аспектів:

- предметної юрисдикції;
- територіальної юрисдикції;
- юрисдикції в часі;
- юрисдикції за колом суб'єктів.

Предметна юрисдикція Суду здійснює захист лише прав, зазначених у Конвенції та її протоколах. Крім того, Суд не бере до розгляду будь-яку скаргу щодо порушених прав, які явно чи по суті не належать до Конвенції, навіть якщо такі права гарантують іншими міжнародними договорами. Наприклад, розгляд заяв про порушення таких прав, як право на самовизначення, право на доступ до державної служби або захист більшості економічних та соціальних прав, залишається поза компетенцією Суду.

Предметна юрисдикція Суду є найбільш динамічною, оскільки відповідні положення Конвенції

постійно набувають нового розуміння за результатами. На сьогодні Європейський суд з прав людини вважають однією з основних міжнародних правозахисних інституцій європейської системи захисту прав людини.

Територіальна юрисдикція Суду в контексті положень ст. 1 Конвенції тісно пов'язана з їх територією, але не завжди обмежується суто цією територією. Також згідно з нормами міжнародного права до території держави відносять і ті об'єкти, які прирівнюють до території держави. А тому юрисдикції держави підлягають дії посадових осіб держави на території іншої держави.

Юрисдикція Суду в часі починає діяти, тобто породжувати права та обов'язки для держав-учасниць із моменту набуття чинності, а для держав, що приєдналися, – з моменту набуття чинності для кожної держави, яка приєдналася.

Відповідно до положень Конвенції Суд не розглядає поданих заяв щодо фактів порушення прав людини, які відбулися до моменту набрання чинності Конвенції для держави-відповідача (справа «Подбельські проти Польщі», 1998 р.).

Проте практика Суду свідчить, що виняток можуть становити заяви, в яких йдеться про «триваючі

порушення»: коли початкові факти порушення, відображеного в заяві, мали місце до дати набрання чинності Конвенції для держави-відповідача, але вони безпосередньо визначали стан заявника вже після зазначеної дати (справа «Папаміхалопулос та інші проти Греції», 1993 р.).

Юрисдикція Суду за колом суб'єктів визначається згідно з положеннями ст. 33 та 34 Конвенції, а саме розглядає заяви проти будь-якої держави-учасниці, які подані іншими державами-учасницями або будь-якими особами, недержавними організаціями або групами осіб, які відносять себе до категорії потерпілих, викладених у Конвенції чи в її протоколах.

Юрисдикція Суду щодо розгляду міждержавних справ є відмінною від традиційних норм міжнародних відносин – право на дипломатичний захист.

Дипломатичний захист надає право державі подати скаргу проти іншої держави в міжнародному судовому органі лише у випадку, коли сама держава є об'єктом порушення або захищає права свого громадянина (громадян), які, на її думку, є порушеними внаслідок протиправної поведінки згідно з міжнародним правом. У рамках права на дипломатичний захист лише ефективний

зв'язок між державою та особою у вигляді громадянства дає право державі висунути на міжнародному рівні вимоги від імені даної особи.

На сьогодні Європейський суд з прав людини вважається однією з основних міжнародних правозахисних інституцій європейської системи захисту прав людини.

Європейський суд з прав людини своїми рішеннями та наданими рекомендаціями впливає на становлення, реформування й модернізацію сучасних національних правозахисних систем, практичне застосування європейських правових стандартів під час ухвалення рішень національними судами.

Юрисдикція суду поширюється на всі питання, що стосуються тлумачення й застосування Конвенції і протоколів до неї та передають йому на розгляд.

Особа має лише шість місяців від дати ухвалення остаточного рішення на національному рівні, впродовж яких може подати заяву до Суду.

Використання всіх доступних ефективних національних засобів юридичного захисту є обов'язковою передумовою для звернення до Суду.

Необхідно використати всі засоби правового захисту в державі, якої стосується заява, які могли б виправити ситуацію, на яку Ви скаржитесь. Свідченням того, що використано всі наявні засоби національного захисту, є оскарження судового рішення до суду касаційної інстанції та одержання рішення цього суду.

Згідно з практикою Європейського суду з прав людини не вважають засобами юридичного захисту, які необхідно обов'язково використати перед зверненням до Суду, несудові процедури, зокрема, звернення до парламенту, президента, уряду, міністрів, прокуратури або Уповноваженого з прав людини.

Звернутися до Суду можна або звичайним листом, у якому необхідно чітко викласти суть скарги (в такому разі Вам буде надіслано формуляр заяви, який потрібно заповнити), або відразу надіслати заповнений формуляр заяви, який можна знайти на офіційному сайті Суду. Лист або заповнений формуляр заяви потрібно надіслати за офіційною адресою Європейського суду з прав людини.

Перш ніж заповнювати формуляр заяви, потрібно уважно ознайомитися з Нотаткою для заповнення формуляра заяви, яку можна знайти на офіційному сайті Суду (www.echr.coe.int/applicants). Писати до Суду можна

однією з офіційних мов будь-якої з держав, які ратифікували Конвенцію.

Процедура розгляду – письмова.

Розгляд заяв – безкоштовний.

Кожна належно оформлена заява, що надходить до Суду, оцінюється на предмет її прийнятності до розгляду. Якщо заяву попередньо було визнано прийнятною, Суд повідомляє державу-відповідача про подання заяви і просить надати позицію Уряду щодо викладених у заяві обставин. За результатами розгляду справи по суті Суд або встановлює відсутність порушення державою-відповідачем порушення Конвенції та протоколів до неї, або визнає порушення державою-відповідачем положень Конвенції та протоколів до неї.

Відразу після ухвалення рішення палата його надсилає сторонам із роз'ясненням права на оскарження. Кожна сторона в разі незгоди з рішенням палати може оскаржити його впродовж трьох місяців до Великої палати.

У зв'язку з великим навантаженням, іноді розгляд заяви може починатися лише через 1 рік після її надходження.

Рішення Суду підлягає виконанню з дня, коли воно набуває статусу остаточного. Відповідно до Конвенції кожна держава-учасниця визнає юрисдикцію Суду і зобов'язується виконувати його остаточні рішення у справах, у яких вона є стороною. Порядок виконання рішень Суду в Україні визначається Законом України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». Виконання рішення Суду може полягати в трьох аспектах: виплаті відшкодування, вжитті додаткових заходів індивідуального характеру, а також заходів загального характеру, спрямованих на попередження випадків аналогічних порушень у майбутньому.

Контроль за належним виконанням рішень Європейського суду з прав людини здійснює Комітет міністрів Ради Європи [6, розділ 2 «Європейський суд з прав людини»].

Висновки

Судоустрій в Україні будується за принципами територіальності, інстанційності й спеціалізації. Найвищим судом у системі судоустрою є Верховний Суд.

Систему судоустрою складають: місцеві суди, апеляційні суди, Верховний Суд.

Для розгляду окремих категорій справ відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у системі судоустрою діють вищі спеціалізовані суди.

Місцевий суд є судом першої інстанції і здійснює правосуддя в порядку, встановленому процесуальним законом. Місцеві загальні суди розглядають цивільні, кримінальні, адміністративні справи, а також справи про адміністративні правопорушення у випадках та порядку, визначених процесуальним законом.

Апеляційні суди діють як суди апеляційної інстанції, а у випадках, визначених процесуальним законом, як суди першої інстанції з розгляду цивільних, кримінальних, господарських, адміністративних справ, а також справ про адміністративні правопорушення.

Види і склад вищих спеціалізованих судів

У системі судоустрою діють вищі спеціалізовані суди як суди першої та апеляційної інстанцій із розгляду окремих категорій справ.

Вищими спеціалізованими судами є:

- 1) Вищий суд з питань інтелектуальної власності;
- 2) Вищий антикорупційний суд.

Вищі спеціалізовані суди розглядають справи, віднесені до їх юрисдикції процесуальним законом.

Верховний Суд – найвищий суд у системі судоустрою України.

Верховний Суд є найвищим судом у системі судоустрою України, що забезпечує сталість та єдність судової практики в порядку і спосіб, визначені процесуальним законом.

Конституційний Суд України (далі – Конституційний Суд, або Суд) є органом конституційної юрисдикції, що забезпечує верховенство Конституції України, вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та в передбачених Конституцією України випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України, а також інші повноваження відповідно до Конституції України.

Європейський суд з прав людини – це міжнародний судовий орган (міжнародна судова установа) регіонального рівня, який знаходиться на постійній основі в місті Страсбурзі (Франція) в Палаці прав людини, який було спроектовано у 1994 році британським архітектором Річардом Роджерсом та введено в експлуатацію в 1998 році.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ЗНАНЬ ДО РОЗДІЛУ 2

1. Судоустрій будується за принципами:

- a) територіальності та інстанційності;

- б) спеціалізації та територіальності;
- в) територіальності, спеціалізації та інстанційності;
- г) спеціалізації та інстанційності.

2. Найвищим судом у системі судоустрою

України є:

- а) Конституційний Суд України;
- б) Верховний Суд;
- в) Апеляційний суд;
- г) Європейський суд з прав людини.

3. Спеціалізація суддів із здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх діє:

- а) у місцевих загальних судах;
- б) в апеляційних судах;
- в) у місцевих загальних судах та апеляційних судах;
- г) у Конституційному суді України.

4. Види місцевих судів:

- а) місцеві загальні суди, місцеві адміністративні суди та місцеві господарські суди;
- б) окружні суди, які утворюють в одному або декількох районах чи районах у містах або в місті, або в районі (районах) і місті (містах);
- в) окружні адміністративні суди, а також інші суди, визначені процесуальним законом;

г) окружні господарські суди, а також інші суди, визначені процесуальним законом.

5. Апеляційні суди як суди першої інстанції розглядають:

а) цивільні, кримінальні та адміністративні справи;

б) цивільні, адміністративні та справи про адміністративні правопорушення;

в) цивільні, кримінальні, господарські, адміністративні та справи про адміністративні правопорушення;

г) господарські, адміністративні та справи про адміністративні правопорушення.

6. До складу Верховного Суду входять судді у кількості:

а) не більше ніж 150;

б) не більше ніж 100;

в) не більше ніж 250;

г) не більше ніж 50.

7. У складі Верховного Суду діють:

а) Касаційний господарський суд, Касаційний кримінальний суд та Касаційний цивільний суд;

б) Велика палата Верховного Суду, Касаційний адміністративний суд, Касаційний господарський суд та Касаційний кримінальний суд;

в) Велика палата Верховного Суду, Касаційний адміністративний суд, Касаційний господарський суд, Касаційний кримінальний суд та Касаційний цивільний суд;

г) Касаційний кримінальний суд та Касаційний цивільний суд.

8. Орган конституційної юрисдикції, що забезпечує верховенство Конституції України, вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та в передбачених Конституцією України випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України, а також інші повноваження відповідно до Конституції України:

в) Вищий антикорупційний суд;

б) Верховний Суд;

в) Європейський суд з прав людини;

г) Конституційний Суд України.

9. Склад Конституційного Суду:

а) становить 18 суддів;

б) становить 21 суддю;

в) становить 16 суддів;

г) становить 12 суддів.

10. Європейський суд з прав людини – це:

а) окружний суд, який створюють в одному або декількох районах чи районах у містах або в місті, або в районі (районах) і місті (містах);

б) міжнародний судовий орган (міжнародна судова установа) регіонального рівня;

в) суд, який діє з метою захисту особи, суспільства й держави від корупційних і пов'язаних із ними злочинів та судового контролю за досудовим розслідуванням цих злочинів, додержанням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні;

г) орган конституційної юрисдикції, який забезпечує верховенство Конституції України, вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та в передбачених Конституцією України випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України, а також інші повноваження відповідно до Конституції України.

РОЗДІЛ 3
СТАТУС СУДДІВ.
ДЕРЖАВНА СУДОВА АДМІНІСТРАЦІЯ УКРАЇНИ.
ВИЩА РАДА ПРАВОСУДДЯ

ПИТАННЯ ДО РОЗДІЛУ

3.1. Учасники судового процесу (суддя, адвокат, прокурор, присяжні).

3.2. Правовий статус судді. Вища кваліфікаційна комісія суддів. Національна школа суддів. Вища рада правосуддя.

3.3. Організація роботи суду. Органи суддівського самоврядування. Державна судова адміністрація.

Ключові слова: учасники судового процесу, правовий статус судді, Вища кваліфікаційна комісія суддів, Національна школа суддів, Вища рада правосуддя, органи суддівського самоврядування. Державна судова адміністрація.

Список літератури

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-D0%B2%D1%80>.

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

3. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2016. № 31. Ст. 545. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.

4. Про Конституційний Суд України : Закон України від 13.07.2017 р. № 2136-VIII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2017. № 35. Ст. 376. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19>.

5. Про Вищу раду правосуддя : Закон України від 21.12.2016 р. № 1798-VIII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2017. № 7-8. Ст. 50. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19>.

6. Європейський суд з прав людини: офіційний сайт. URL: https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx_home.

7. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2014. № 49. Ст. 2056. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.

8. Мельник О. В., Степанов О. С. Судові та правоохоронні органи України : навч.-метод. комплекс для курсантів (студентів) 1-го курсу Навч.-наук. ін-ту права та психології, ф-ту поч. та спец. підготовки МВС України ; НАВС, каф. кримінального процесу. Київ, 2015. 92 с.

9. Судові та правоохоронні органи України : навч. посіб. для підготовки до іспитів / упоряд.: І. В. Тетарчук, Т. С. Дяків. Київ : ЦУЛ, 2013. 200 с.

10. Судова влада. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Судова_влада.

11. Учасники судового процесу. URL: https://pidru4niki.com/1497010949033/pravo/uchasniki_sudovogorotsesu.

12. Інші учасники судового процесу. URL: <http://studies.in.ua/civlnij-proces/4667-nsh-uchasniki-sudovogosu.html>.

Вступ

Правосуддя в Україні здійснюють професійні судді. Суддею є громадянин України, який відповідно до Конституції України та Закону України «Про судоустрій і статус суддів» призначений чи обраний суддею, займає штатну суддівську посаду в одному із судів України та здійснює правосуддя на професійній основі.

Судді в Україні мають єдиний статус незалежно від місця суду в системі судів загальної юрисдикції чи адміністративної посади, яку суддя обирає в суді.

3.1. Учасники судового процесу (суддя, адвокат, прокурор, присяжні)

Згідно зі ст. 124 Конституції України правосуддя в державі здійснює виключно суд. Ст. 62 Конституції також визначає, що особа вважається невинуватою і не може бути піддана покаранню, доки її вина не доведена в передбаченому законом порядку і не встановлена обвинувальним вироком суду.

Судовий розгляд справи – це стадія судового процесу, що містить сукупність процесуальних дій суду та інших учасників процесу щодо безпосереднього розгляду та вирішення справи по суті.

До складу учасників судового процесу відносять:

- ❖ суддю;
- ❖ сторони спору;
- ❖ представників сторін спору – адвоката, прокурора;
- ❖ присяжних;
- ❖ інших учасників судового процесу [10].

Суддя – посадова особа, наділена повноваженнями на здійснення правосуддя.

Сторонами спору, наприклад у цивільному процесі, є позивач та відповідач (позивачем і відповідачем можуть бути фізичні та юридичні особи, а також держава).

Адвокат – фізична особа, яка здійснює адвокатську діяльність, захист, представництво та надання правової допомоги клієнтові на підставах та в порядку, передбачених чинним законодавством.

Прокурор – це головний законний представник обвинувачення в суді, що відповідає за виклад доказів проти особи, підозрюваної в здійсненні правопорушення в процесі судового розгляду в кримінальних справах.

Присяжні – це громадяни України, яких залучають до здійснення правосуддя та у визначених процесуальним законом випадках які беруть участь у розгляді справ у складі суду разом із суддею та забезпечують участь народу в здійсненні правосуддя [11].

Інші учасники судового процесу – це особи, які надають суду та учасникам справи організаційну, інформаційну та інші допомогу, цим сприяють належному судовому розгляду та вирішенню справи. Інші учасники судового процесу не мають ніякої юридичної зацікавленості в тому чи іншому результаті розгляду справи. Мета участі цих осіб у судовому розгляді справи – сприяння організації й проведенню судового процесу, всебічному і повному з’ясуванню обставин справи, а також

сприяння особам, які беруть участь у справі, в здійсненні ними своїх прав та обов'язків у процесі.

Учасниками судового процесу, крім учасників справи та їх представників, є:

➤ *помічник судді* – працівник патронатної служби в суді, який забезпечує виконання суддею повноважень щодо здійснення правосуддя;

➤ *секретар судового засідання* – працівник суду, на якого покладається організаційне забезпечення судового процесу;

➤ *судовий розпорядник* – під час судового засідання ухвалює від присутніх у залі учасників судового процесу документи та інші матеріали і передає до суду;

➤ *свідок* – кожна особа, якій відомі будь-які обставини, що стосуються справи;

➤ *експерт* – особа, яка володіє спеціальними знаннями, необхідними для з'ясування відповідних обставин справи;

➤ *експерт з питань права* – особа, яка має науковий ступінь та є визнаним фахівцем у галузі права;

➤ *перекладач* – особа, яка вільно володіє мовою, якою здійснюється цивільне судочинство, та іншою мовою, знання якої необхідне для усного чи письмового

перекладу з однієї мови іншою, а також особа, яка володіє технікою спілкування з глухими, німими чи глухонімими;

➤ *спеціаліст* – особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками, необхідними для застосування технічних засобів, і призначена судом для надання консультацій та технічної допомоги під час учинення процесуальних дій, пов'язаних із застосуванням таких технічних засобів.

Інших учасників судового процесу можна поділити на:

- *осіб, які допомагають під час розгляду та вирішення цивільної справи по суті*, – спеціаліст, експерт, експерт із питань права, свідок, перекладач та особа, яка надає правову допомогу;

- *осіб, які здійснюють організаційно-технічне забезпечення цивільного процесу*, – зокрема, помічник судді, судовий розпорядник, секретар судового засідання [12].

3.2. Правовий статус судді. Вища кваліфікаційна комісія суддів. Національна школа суддів.

Вища рада правосуддя

Правовий статус суддів визначається Конституцією України (статті 124–131), Законом України «Про судоустрій і статус суддів» та іншими правовими актами. Правосуддя в Україні здійснюють професійні судді, а у визначених законом випадках – присяжні.

Суддею є громадянин України, який відповідно до Конституції України та Закону України «Про судоустрій і статус суддів» призначений суддею, займає штатну суддівську посаду в одному із судів України і здійснює правосуддя на професійній основі [3, стаття 52].

На посаду судді може бути призначений громадянин України, не молодший тридцяти і не старший шістдесяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ять років, є компетентним, добросовісним та володіє державною мовою.

Не може бути призначений суддею громадянин, який:

1) визнаний судом обмежено дієздатним або недієздатним;

2) має хронічні психічні чи інші захворювання, що перешкоджають виконанню функцій зі здійснення правосуддя;

3) має незняту чи непогашену судимість.

Не може претендувати на посаду судді особа, до якої згідно із законом застосовується заборона обіймати відповідну посаду.

Не може претендувати на посаду судді також особа, яку було раніше звільнено з посади судді за учинення істотного дисциплінарного проступку, грубе чи систематичне нехтування обов'язками, що є несумісним зі статусом судді або виявило його невідповідність займаній посаді, порушення вимог щодо несумісності, порушення обов'язку підтвердити законність джерела походження майна або у зв'язку з набранням чинності обвинувальним вироком щодо такої особи, крім випадків визнання в судовому порядку протиправним рішення про звільнення з цих підстав або скасування обвинувального вироку суду.

Не може претендувати на посаду судді також особа, яку було раніше звільнено з посади судді за результатами кваліфікаційного оцінювання [3, стаття 69].

Добір та призначення на посаду судді здійснюють в порядку, визначеному Законом України

«Про судоустрій і статус суддів», що передбачає такі стадії:

1) рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України про оголошення добору кандидатів на посаду судді з урахуванням прогнозованої кількості вакантних посад суддів;

2) розміщення Вищою кваліфікаційною комісією суддів України на своєму офіційному вебсайті оголошення про проведення добору кандидатів на посаду судді.

В оголошенні повинен бути зазначений кінцевий термін подання документів до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, що не може бути меншим ніж 30 днів із дати розміщення оголошення, а також прогнозована кількість вакантних посад суддів на наступний рік;

3) подання особами, які виявили намір стати суддею, до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України відповідної заяви та документів, визначених статтею 71 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», що регламентує особливості подання заяви й визначає перелік документів, які подають кандидатами на посаду судді до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України;

4) здійснення Вищою кваліфікаційною комісією суддів України перевірки відповідності осіб, які звернулися із заявою для участі в доборі, установленим Законом України «Про судоустрій і статус суддів» вимогам до кандидата на посаду судді на підставі поданих документів;

5) допуск Вищою кваліфікаційною комісією суддів України осіб, які за результатами перевірки на час звернення відповідають установленим Законом України «Про судоустрій і статус суддів» вимогам до кандидата на посаду судді, до участі в доборі та складенні відбіркового іспиту;

6) складання особою, допущеною до участі в доборі, відбіркового іспиту;

7) установлення Вищою кваліфікаційною комісією суддів України результатів відбіркового іспиту та їх оприлюднення на офіційному вебсайті Вищої кваліфікаційної комісії суддів України;

8) проведення стосовно осіб, які успішно склали відбіркового іспит, спеціальної перевірки в порядку, визначеному законодавством про запобігання корупції, з урахуванням особливостей, зазначених у статті 74 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», щодо

проведення спеціальної перевірки стосовно кандидата на посаду судді;

9) проходження кандидатами, які успішно склали відбірковий іспит та пройшли спеціальну перевірку, спеціальної підготовки, отримання свідоцтва про проходження спеціальної підготовки;

10) складання кандидатами, які пройшли спеціальну підготовку, кваліфікаційного іспиту та встановлення його результатів;

11) зарахування Вищою кваліфікаційною комісією суддів України кандидатів на посаду судді за результатами кваліфікаційного іспиту до резерву на заміщення вакантних посад судді, визначення їх рейтингу, оприлюднення списку кандидатів на посаду судді, внесених до резерву та рейтингового списку, на офіційному вебсайті Вищої кваліфікаційної комісії суддів України;

12) оголошення Вищою кваліфікаційною комісією суддів України відповідно до кількості вакантних посад суддів у місцевих судах конкурсу на заміщення таких посад;

13) проведення Вищою кваліфікаційною комісією суддів України конкурсу на заміщення вакантної посади

судді на підставі рейтингу кандидатів, які взяли участь у такому конкурсі, та внесення рекомендації Вищій раді правосуддя щодо призначення кандидата на посаду судді;

14) розгляд Вищою радою правосуддя рекомендації Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та ухвалення рішення щодо кандидата на посаду судді;

15) видання указу Президента України про призначення на посаду судді – в разі внесення Вищою радою правосуддя подання про призначення судді на посаду.

Для участі в доборі кандидат на посаду судді подає:

1) письмову заяву про участь у доборі кандидатів на посаду судді;

2) копію паспорта громадянина України;

3) анкету кандидата на посаду судді, що містить інформацію про нього;

4) мотиваційний лист, у якому викладають мотиви бути суддею;

5) декларацію родинних зв'язків та декларацію добросовісності кандидата на посаду судді;

6) копію диплома про вищу юридичну освіту (з додатками), здобуту в Україні, копії документів про вищу

юридичну освіту, здобуту за кордоном, разом із копіями документів, що підтверджують їх визнання в Україні, а також копії документів про науковий ступінь, вчене звання (за наявності);

7) копію трудової книжки, послужного списку (за наявності) або інших документів щодо трудової діяльності кандидата на посаду судді;

8) документи з медичних установ установленої форми про проходження психіатричних та наркологічних оглядів і перебування на обліку в психоневрологічних або наркологічних закладах охорони здоров'я;

9) письмову згоду на збирання, зберігання, оброблення та використання інформації про кандидата з метою оцінювання його готовності до роботи на посаді судді;

10) згоду на проведення щодо нього спеціальної перевірки відповідно до закону;

11) копію декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, яка охоплює період року, що передусе року подання документів, та посилання на відповідну сторінку Єдиного державного реєстру декларацій осіб,

уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;

12) копію військового квитка (для військовослужбовців або військовозобов'язаних);

13) документи, що підтверджують відповідність кандидата на посаду судді вимогам статті 69 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», а саме вимогам до кандидатів на посаду судді .

Добір кандидатів на посаду судді, які мають стаж роботи на посаді помічника судді щонайменше три роки, проводять з особливостями, визначеними рішенням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України [3, статті 70–71].

Судді в Україні мають єдиний статус незалежно від місця суду в системі судоустрою чи адміністративної посади, яку суддя обіймає в суді [3, стаття 52].

Судді гарантується перебування на посаді судді до досягнення ним шістдесяти п'яти років, крім випадків звільнення судді з посади або припинення його повноважень відповідно до Конституції України та Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [3, стаття 53].

Перебування на посаді судді несумісне із зайняттям посади в будь-якому іншому органі

державної влади, органі місцевого самоврядування та з представницьким мандатом. Перебування на посаді судді також несумісне з наявністю заборони такій особі обіймати посади, щодо яких здійснюється очищення влади в порядку, визначеному Законом України «Про очищення влади».

Суддя не може поєднувати свою діяльність із підприємницькою, адвокатською діяльністю, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу (крім викладацької, наукової чи творчої), а також входити до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку.

Особи, які є власниками акцій або мають інші корпоративні права чи інші майнові права, чи інший майновий інтерес у діяльності будь-якої юридичної особи, яка має на меті отримання прибутку, зобов'язані передати такі акції (корпоративні права) або інші відповідні права в управління незалежній третій особі (без права надання інструкцій такій особі щодо розпорядження такими акціями, корпоративними чи іншими правами або щодо реалізації прав, які з них виникають) на час перебування на

посаді судді. Суддя може отримувати відсотки, дивіденди та інші пасивні доходи від майна, власником якого він є.

Суддя не може належати до політичної партії чи професійної спілки, виявляти прихильність до них, брати участь у політичних акціях, мітингах, страйках. Перебуваючи на посаді, суддя не може бути кандидатом на виборні посади в органах державної влади (крім судової) та органах місцевого самоврядування, а також брати участь у передвиборчій агітації.

У разі призначення судді членом Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України він відряджається для роботи в цих органах на постійній основі. За членами цих органів – суддями – зберігають гарантії матеріального, соціального та побутового забезпечення, визначені законодавством для суддів.

Суддю, за його заявою, може бути відряджено для роботи в Національній школі суддів України, а суддю, обраного головою чи заступником голови Ради суддів України, – до Ради суддів України зі збереженням розміру суддівської винагороди за основним місцем роботи та встановлених законом доплат.

Суддя повинен дотримуватися вимог щодо несумісності, визначених законодавством у сфері

запобігання корупції. Відрядження на роботу до Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Національної школи суддів України, Ради суддів України не вважається сумісництвом [3, стаття 54].

Суддя у своїй діяльності щодо здійснення правосуддя є незалежним від будь-якого незаконного впливу, тиску або втручання.

Суддя здійснює правосуддя на основі Конституції та законів України, керуючись у цьому разі принципом верховенства права. Втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя забороняється і має наслідком відповідальність, установлену законом.

Суддя не зобов'язаний давати жодних пояснень щодо суті справ, які перебувають у його провадженні, крім випадків, установлених законом.

Суддя зобов'язаний звернутися з повідомленням про втручання в його діяльність як судді щодо здійснення правосуддя до Вищої ради правосуддя та Генерального прокурора [3, стаття 48].

Незалежність судді згідно з п. 5 ст. 48 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» забезпечується:

1) особливим порядком його призначення, притягнення до відповідальності, звільнення та припинення повноважень;

2) недоторканністю та імунітетом судді;

3) незмінюваністю судді;

4) порядком здійснення правосуддя, визначеним процесуальним законом, таємницею ухвалення судового рішення;

5) заборонаю втручання в здійснення правосуддя;

6) відповідальністю за неповагу до суду чи судді;

7) окремим порядком фінансування та організаційного забезпечення діяльності судів, установленим законом;

8) належним матеріальним та соціальним забезпеченням судді;

9) функціонуванням органів суддівського врядування та самоврядування;

10) визначеними законом засобами забезпечення особистої безпеки судді, членів його сім'ї, майна, а також іншими засобами їх правового захисту;

11) правом судді на відставку.

Суддя є недоторканим. Без згоди Вищої ради правосуддя суддю не може бути затримано або

утримувано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку суду, за винятком затримання судді під час або відразу ж після учинення тяжкого або особливо тяжкого злочину.

Суддю не може бути притягнуто до відповідальності за ухвалене ним судове рішення, за винятком учинення злочину або дисциплінарного проступку.

Суддя, затриманий за підозрою у вчиненні діяння, за яке встановлена кримінальна чи адміністративна відповідальність, повинен бути негайно звільнений після з'ясування його особи, за винятком:

1) якщо Вищою радою правосуддя надано згоду на затримання судді у зв'язку з таким діянням;

2) затримання судді під час або відразу ж після учинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, якщо таке затримання є необхідним для попередження учинення злочину, відвернення чи попередження наслідків злочину або забезпечення збереження доказів цього злочину [3, стаття 49].

Права судді, пов'язані зі здійсненням правосуддя, визначають Конституцією України, процесуальним та іншими законами. Суддя має право брати участь у

суддівському самоврядуванні. Судді можуть утворювати громадські об'єднання та брати участь у них із метою захисту своїх прав та інтересів, підвищення професійного рівня. Суддя може бути членом національних або міжнародних асоціацій та інших організацій, що мають на меті захист інтересів суддів, утвердження авторитету судової влади в суспільстві або розвиток юридичної професії та науки. Суддя має право підвищувати свій професійний рівень та проходити з цією метою відповідну підготовку. Суддя повинен додержуватися присяги.

Обов'язки судді:

1) справедливо, безсторонньо та своєчасно розглядати і вирішувати судові справи відповідно до закону з додержанням засад і правил судочинства;

2) додержуватися правил суддівської етики, зокрема виявляти та підтримувати високі стандарти поведінки в будь-якій діяльності з метою зміцнення суспільної довіри до суду, забезпечення впевненості суспільства у чесності та непідкупності суддів;

3) подавати декларацію доброчесності судді та декларацію родинних зв'язків судді;

4) виявляти повагу до учасників процесу;

5) не розголошувати відомості, які становлять таємницю, що охороняється законом, зокрема таємницю нарадчої кімнати і закритого судового засідання;

6) виконувати вимоги та дотримуватися обмежень, установлених законодавством у сфері запобігання корупції;

7) подавати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;

8) систематично розвивати професійні навички (уміння), підтримувати свою кваліфікацію на належному рівні, необхідному для виконання повноважень у суді, де він обіймає посаду;

9) звертатися з повідомленням про втручання в його діяльність як судді щодо здійснення правосуддя до Вищої ради правосуддя та Генерального прокурора впродовж п'яти днів після того, як йому стало відомо про таке втручання;

10) підтверджувати законність джерела походження майна у зв'язку з проходженням кваліфікаційного оцінювання або в порядку дисциплінарного провадження щодо судді, якщо обставини, що можуть мати наслідком притягнення судді

до дисциплінарної відповідальності, викликають сумнів у законності джерела походження майна або доброчесності поведінки судді.

Суддя проходить підготовку в Національній школі суддів України не менше ніж один раз на три роки.

Суддя до звільнення з посади або припинення його повноважень не може бути нагороджений державними нагородами, а також будь-якими іншими нагородами, відзнаками, грамотами. Суддя може бути нагороджений державними нагородами лише за проявлену ним особисту мужність і героїзм в умовах, пов'язаних із ризиком для життя [3, стаття 56].

З метою встановлення відповідності рівня життя судді наявному в нього та членів його сім'ї майну і одержаним ними доходам проводять моніторинг способу життя судді відповідно до закону.

Моніторинг способу життя судді може бути проведений на вимогу Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Вищої ради правосуддя та в інших випадках, визначених законом.

Орган, що відповідно до закону здійснює моніторинг способу життя судді, зобов'язаний надіслати відповідну інформацію за результатами моніторингу

невідкладно після завершення його проведення, але не пізніше ніж через тридцять днів із моменту отримання відповідної вимоги.

Результати моніторингу способу життя судді можуть також використовуватися для оцінювання додержання суддею правил суддівської етики.

Інформація, одержана за результатами моніторингу способу життя судді, вноситься до суддівського дос'є [3, стаття 59].

Вища кваліфікаційна комісія суддів України є державним колегіальним органом суддівського врядування, який на постійній основі діє в системі правосуддя України.

Вища кваліфікаційна комісія суддів України є юридичною особою, має печатку із зображенням Державного герба України та своїм найменуванням, самостійний баланс та рахунки в органах Державної казначейської служби України.

Порядок роботи Вищої кваліфікаційної комісії суддів України визначається Законом України «Про судоустрій і статус суддів»

Вища кваліфікаційна комісія суддів України більшістю голосів від її складу, визначеного законом,

затверджує регламент, що визначає порядок роботи Комісії в межах, установлених Законом України «Про судоустрій і статус суддів».

Вища кваліфікаційна комісія суддів України має офіційний вебсайт та офіційний друкований орган, які є офіційними джерелами інформації про роботу Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

Повноваження Вищої кваліфікаційної комісії суддів України:

1) веде облік даних про кількість посад суддів у судах, зокрема вакантних;

2) проводить добір кандидатів для призначення на посаду судді, зокрема організовує проведення щодо них спеціальної перевірки відповідно до закону та ухвалює кваліфікаційного іспит;

3) вносить до Вищої ради правосуддя рекомендацію про призначення кандидата на посаду судді;

4) вносить рекомендацію про переведення судді відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів», крім переведення як дисциплінарної санкції;

5) визначає потреби в державному замовленні на професійну підготовку кандидатів на посаду судді в Національній школі суддів України;

б) затверджує за погодженням із Вищою радою правосуддя форму і зміст заяви про участь у доборі кандидатів на посаду судді, анкети кандидата на посаду судді, порядок проходження спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді;

б¹) розробляє та подає на затвердження Вищій раді правосуддя проєкти порядку складання відбіркового іспиту та методики оцінювання його результатів, порядку складання кваліфікаційного іспиту та методики оцінювання кандидатів, положення про проведення конкурсу на зайняття вакантної посади судді, порядку і методології кваліфікаційного оцінювання, порядку формування і ведення суддівського досьє (досьє кандидата на посаду судді);

7) проводить кваліфікаційне оцінювання;

8) забезпечує ведення суддівського досьє, досьє кандидата на посаду судді;

9) бере в межах компетенції участь у міжнародному співробітництві, зокрема встановлює зв'язки з іноземними закладами, установами та організаціями, проєктами

міжнародної технічної допомоги, є бенефіціаром, реципієнтом міжнародної технічної допомоги, головним розпорядником міжнародної допомоги від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій;

10) здійснює інші повноваження, визначені законом.

Склад Вищої кваліфікаційної комісії суддів України

До складу Вищої кваліфікаційної комісії суддів України входять дванадцять членів, яких призначає Вища рада правосуддя за результатами конкурсу терміном на чотири роки.

На посаду члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України може бути призначений громадянин України, який володіє державною мовою, має повну вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права не менше ніж п'ятнадцять років, належить до правничої професії та відповідає критерію політичної нейтральності.

Член Вищої кваліфікаційної комісії суддів України не може належати до політичних партій, професійних спілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності.

На членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України поширюють вимоги та обмеження, встановлені законодавством у сфері запобігання корупції [3, статті 92–94].

Організація роботи та засідання Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Вища кваліфікаційна комісія суддів України пленарним складом обирає таємним голосуванням більшістю голосів від загального складу Голову Вищої кваліфікаційної комісії суддів України і заступника Голови, які є головами палат, та секретарів палат Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

Головує на цьому засіданні член Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, який має найбільший стаж професійної діяльності у сфері права.

Голова Вищої кваліфікаційної комісії суддів України організовує роботу Комісії, визначає обов'язки заступника Голови, проводить засідання Комісії, здійснює підготовку засідань Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та організовує діловодство.

Обов'язки Голови Вищої кваліфікаційної комісії суддів України в разі його відсутності виконує заступник Голови Комісії, а за відсутності заступника Голови – член

Комісії, обраний за квотою з'їзду суддів України, який має більший стаж роботи на посаді судді.

Голова Вищої кваліфікаційної комісії суддів України видає накази, розпорядження та доручення, що є обов'язковими до виконання членами Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та працівниками секретаріату.

Секретарі палат Вищої кваліфікаційної комісії суддів України здійснюють підготовку засідань палат та відповідають за організацію діловодства у цих палатах.

Для здійснення розподілу справ у Вищій кваліфікаційній комісії суддів України діє автоматизована система визначення члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, який проводить підготовку до розгляду і доповідає справу.

Голови палат Вищої кваліфікаційної комісії суддів України організують роботу палат та проводять засідання палат. Обов'язки голів палат у разі їх відсутності виконують члени палат, призначені за квотою з'їзду суддів України, які мають більший стаж роботи на посаді судді.

Вища кваліфікаційна комісія суддів України затверджує Регламент, в якому регулюють відповідно до

Закону України «Про судоустрій і статус суддів» процедурні питання її діяльності.

Засідання Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, її палат та колегій проводять відкрито, крім випадків, установлених законом.

Засідання Комісії, її палат є повноважним, якщо в ньому бере участь більшість від складу Комісії або палати відповідно. Засідання колегії є повноважним, якщо в ньому беруть участь усі члени колегії [3, стаття 98].

Організаційне забезпечення діяльності Вищої кваліфікаційної комісії суддів України здійснює секретаріат.

Секретаріат очолює його керівник, якого призначають на посаду за результатами конкурсу з урахуванням положень цього Закону та Закону України «Про державну службу».

Положення про секретаріат Вищої кваліфікаційної комісії суддів України затверджується Вищою кваліфікаційною комісією суддів України.

Для здійснення членами Вищої кваліфікаційної комісії суддів України своїх повноважень у складі секретаріату Вищої кваліфікаційної комісії суддів України

діє служба інспекторів кількістю, визначеною Вищою радою правосуддя.

Гранична кількість працівників Вищої кваліфікаційної комісії суддів України з урахуванням визначеної кількості членів Комісії та інспекторів затверджується Вищою радою правосуддя за поданням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

Працівників секретаріату Вищої кваліфікаційної комісії суддів України призначають на посади та звільняють із посад у порядку, встановленому законодавством про державну службу.

Інспекторів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України призначають на посади та звільняють з посад Голова Вищої кваліфікаційної комісії суддів України за пропозицією відповідного члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

Розмір винагороди члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, який не є суддею, встановлюється розміром посадового окладу судді вищого спеціалізованого суду.

Розмір винагороди члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, який є суддею, дорівнює сумі його суддівської винагороди, якщо така сума перевищує розмір

посадового окладу судді Верховного Суду з коефіцієнтом 1,5.

Виплату винагороди членам Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, заробітної плати працівникам секретаріату та інспекторам Комісії проводять за рахунок коштів Державного бюджету України [3, стаття 102].

Службу інспекторів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України формують з осіб, які мають повну вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права понад п'ять років.

У разі призначення судді у відставці інспектором Комісії за ним зберігається пенсія або довічне грошове утримання, а також інші гарантії, визначені Законом України «Про судоустрій і статус суддів».

Інспектори Вищої кваліфікаційної комісії суддів України діють виключно за дорученням члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України відповідно до актів, що регулюють діяльність Комісії.

За дорученням члена Комісії інспектори:

1) попередньо аналізують матеріали справ щодо кваліфікаційного оцінювання;

2) виконують інші завдання в межах повноважень члена Комісії, визначених цим Законом.

Службу інспекторів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України очолює керівник служби інспекторів Комісії, який підпорядковується безпосередньо Голові Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

Інспектори Вищої кваліфікаційної комісії суддів України не є державними службовцями, їх статус визначається цим Законом. Особливості діяльності визначають Положенням про інспектора Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, яке затверджується Вищою кваліфікаційною комісією суддів України [3, стаття 103].

Національна школа суддів України є державною установою зі спеціальним статусом у системі правосуддя, яка забезпечує підготовку висококваліфікованих кадрів для системи правосуддя та здійснює науково-дослідну діяльність. На Національну школу суддів України не поширюється законодавство про вищу освіту.

Національна школа суддів України утворюється при Вищій кваліфікаційній комісії суддів України і здійснює свою діяльність відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та статуту, затвердженого Вищою кваліфікаційною комісією суддів України.

Національну школу суддів України очолює ректор, якого призначає на посаду і звільняє з посади Вища кваліфікаційна комісія суддів України.

Проректорів Національної школи суддів України призначає на посади і звільняє з посад Вища кваліфікаційна комісія суддів України за поданням ректора Національної школи суддів України. Ректор Національної школи суддів України надає Вищій кваліфікаційній комісії суддів України пропозиції щодо кандидатур на заміщення відповідних вакантних посад проректорів.

Розміри посадових окладів працівників Національної школи суддів України не можуть бути меншими, ніж відповідні розміри посадових окладів працівників Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

Національна школа суддів України є юридичною особою, має печатку із зображенням Державного герба України і своїм найменуванням, самостійний баланс і рахунки в органах Державної казначейської служби України та може мати регіональні відділення.

Національна школа суддів України здійснює:

1) спеціальну підготовку кандидатів на посаду судді;

2) підготовку суддів, зокрема обраних на адміністративні посади в судах;

3) періодичне навчання суддів із метою підвищення рівня їх кваліфікації;

4) проведення курсів навчання, визначених кваліфікаційним або дисциплінарним органом, для підвищення кваліфікації суддів, які тимчасово відсторонені від здійснення правосуддя;

5) підготовку працівників апаратів судів та підвищення рівня їх кваліфікації;

6) проведення наукових досліджень із питань удосконалення судового устрою, статусу суддів і судочинства;

7) вивчення міжнародного досвіду організації та діяльності судів;

8) науково-методичне забезпечення діяльності судів, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та Вищої ради правосуддя [3, стаття 104–105].

Вища рада правосуддя є колегіальним, незалежним конституційним органом державної влади та суддівського врядування, який діє в Україні на постійній основі для забезпечення незалежності судової влади, її функціонування на засадах відповідальності, підзвітності

перед суспільством, формування добросовісного та високопрофесійного корпусу суддів, додержання норм Конституції і законів України, а також професійної етики в діяльності суддів і прокурорів.

Вища рада правосуддя є юридичною особою, видатки на її утримання визначають окремим рядком у Державному бюджеті України.

Статус, повноваження, засади організації та порядок діяльності Вищої ради правосуддя визначають Конституцією України, Законом України «Про Вищу раду правосуддя» та Законом України «Про судоустрій і статус суддів».

Вища рада правосуддя затверджує регламент Вищої ради правосуддя, положення якого регулюють процедурні питання здійснення нею повноважень.

Повноваження Вищої ради правосуддя:

- 1) вносить подання про призначення судді на посаду;
- 2) ухвалює рішення стосовно порушення суддею чи прокурором вимог щодо несумісності;
- 3) забезпечує здійснення дисциплінарним органом дисциплінарного провадження щодо судді;

4) утворює органи для розгляду справ щодо дисциплінарної відповідальності суддів;

5) розглядає скарги на рішення відповідних органів про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді чи прокурора;

6) ухвалює рішення про звільнення судді з посади;

7) надає згоду на затримання судді або утримання його під вартою чи арештом;

8) ухвалює рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя;

9) вживає заходів щодо забезпечення авторитету правосуддя та незалежності суддів;

10) ухвалює рішення про переведення судді з одного суду до іншого, рішення про відрядження судді до іншого суду того самого рівня і спеціалізації;

11) ухвалює рішення про припинення відставки судді;

12) погоджує кількість суддів у суді;

13) затверджує Положення про Єдину судову інформаційну (автоматизовану) систему, Положення про Державну судову адміністрацію України та типові положення про її територіальні управління, Положення про Службу судової охорони, Положення про проведення

конкурсів для призначення на посади державних службовців у судах, органах та установах системи правосуддя, Положення про Комісію з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя, Порядок ведення Єдиного державного реєстру судових рішень;

14) погоджує Типове положення про апарат суду, Положення про порядок створення та діяльності служби судових розпорядників;

15) надає обов'язкові до розгляду консультативні висновки щодо законопроектів із питань утворення, реорганізації чи ліквідації судів, судоустрою і статусу суддів, узагальнює пропозиції судів, органів та установ системи правосуддя стосовно законодавства щодо їх статусу й функціонування, судоустрою і статусу суддів;

16) здійснює функції головного розпорядника коштів Державного бюджету України щодо фінансового забезпечення своєї діяльності, бере участь у визначенні видатків Державного бюджету України на утримання судів, органів та установ системи правосуддя відповідно до Бюджетного кодексу України;

17) затверджує за поданням Державної судової адміністрації України нормативи кадрового, фінансового, матеріально-технічного та іншого забезпечення судів;

18) погоджує в установленому порядку перерозподіл бюджетних видатків між судами, крім Верховного Суду;

19) призначає на посаду та звільняє з посади Голову Державної судової адміністрації України, його заступників;

20) визначає за поданням Голови Державної судової адміністрації України граничну кількість працівників Державної судової адміністрації України, зокрема її територіальних управлінь;

21) здійснює інші повноваження, визначені цим Законом та Законом України «Про судоустрій і статус суддів».

Вища рада правосуддя у зв'язку з реалізацією визначених законом повноважень бере участь у міжнародному співробітництві, зокрема взаємодіє з іноземними закладами, установами та організаціями з питань правосуддя, може бути членом відповідних міжнародних асоціацій.

Вища рада правосуддя може залучати для виконання допоміжних і консультативних функцій органи суддівського самоврядування, установи та організації, суддів, суддів у відставці, адвокатів, прокурорів та інших

спеціалістів, Громадську раду доброчесності за їх згодою на громадських засадах [5, статті 1–3].

Склад Вищої ради правосуддя

Вища рада правосуддя складається з двадцяти одного члена, з яких десятьох – обирає з'їзд суддів України із суддів чи суддів у відставці, двох – призначає Президент України, двох – обирає Верховна Рада України, двох – обирає з'їзд адвокатів України, двох – обирає всеукраїнська конференція прокурорів, двох – обирає з'їзд представників юридичних закладів вищої освіти та наукових установ.

Голова Верховного Суду входить до складу Вищої ради правосуддя за посадою.

Членів Вищої ради правосуддя обирають (призначають) терміном на чотири роки. Одна й та сама особа не може обіймати посаду члена Вищої ради правосуддя два терміни поспіль.

Якщо Вища рада правосуддя може стати неповноважною через закінчення терміну повноважень члена Вищої ради правосуддя, такий член Вищої ради правосуддя продовжує виконувати свої повноваження до дня обрання (призначення) на його посаду іншої особи, але

в будь-якому разі не більше ніж три місяці з дня закінчення терміну, на який такого члена Вищої ради правосуддя було обрано (призначено) [5, стаття 5].

На час виконання повноважень члени Вищої ради правосуддя із суддів та прокурорів відряджають до Вищої ради правосуддя зі збереженням за ними посад, які вони обіймали на момент обрання (призначення) членами Вищої ради правосуддя.

Розмір винагороди члена Вищої ради правосуддя встановлюється розміром посадового окладу судді Верховного Суду.

Розмір винагороди члена Вищої ради правосуддя, який є суддею, дорівнює сумі його суддівської винагороди, якщо така сума перевищує розмір посадового окладу судді Верховного Суду.

Виплату винагороди членам Вищої ради правосуддя проводять за рахунок коштів Державного бюджету України.

Члену Вищої ради правосуддя, який не є суддею, надають відпустку та допомогу на оздоровлення відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

Член Вищої ради правосуддя у своїй діяльності є незалежним від будь-якого незаконного впливу, тиску або втручання [5, стаття 21].

3.3. Організація роботи суду. Органи суддівського самоврядування. Державна судова адміністрація

Для захисту професійних інтересів суддів та вирішення питань внутрішньої діяльності судів в Україні діє суддівське самоврядування – самостійне колективне вирішення зазначених питань суддями.

Суддівське самоврядування є однією з гарантій забезпечення незалежності суддів. Діяльність органів суддівського самоврядування повинна сприяти створенню належних організаційних та інших умов для забезпечення нормальної діяльності судів і суддів, утверджувати незалежність суду, забезпечувати захист суддів від втручання в їх діяльність, а також підвищувати рівень роботи з кадрами в системі судів.

До питань внутрішньої діяльності судів належать питання організаційного забезпечення судів та діяльності суддів, соціальний захист суддів та їх сімей, а також інші питання, що безпосередньо не пов'язані зі здійсненням правосуддя.

До завдань суддівського самоврядування належить вирішення питань щодо:

1) забезпечення організаційної єдності функціонування органів судової влади;

2) зміцнення незалежності судів, суддів, захист професійних інтересів суддів, зокрема захист від втручання в їх діяльність;

3) участі у визначенні потреб кадрового, фінансового, матеріально-технічного та іншого забезпечення судів та контроль за додержанням установлених нормативів такого забезпечення;

4) обрання суддів на адміністративні посади в судах у порядку, встановленому Законом України «Про судоустрій і статус суддів»;

5) призначення суддів Конституційного Суду України;

6) обрання суддів до складу Вищої ради правосуддя в порядку, встановленому законом.

Організаційними формами суддівського самоврядування є збори суддів, Рада суддів України, з'їзд суддів України.

Суддівське самоврядування в Україні здійснюється через:

1) збори суддів місцевого суду, апеляційного суду, вищого спеціалізованого суду (а в передбачених Законом України «Про судоустрій і статус суддів» випадках – апеляційної палати Вищого спеціалізованого суду), Пленум Верховного Суду;

2) Раду суддів України;

3) з'їзд суддів України.

Порядок здійснення суддівського самоврядування визначається відповідно до Конституції України, Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та іншими законами, а також регламентами і положеннями, що ухвалюють органами суддівського самоврядування згідно з Конституцією України та Законом України «Про судоустрій і статус суддів» [3, статті 126–127].

Збори суддів – зібрання суддів відповідного суду, на якому вони обговорюють питання внутрішньої діяльності цього суду та ухвалюють колективні рішення з обговорюваних питань.

Збори суддів скликають головою відповідного суду за власною ініціативою або на вимогу не менше ніж третини загальної кількості суддів цього суду.

Збори суддів скликають у разі необхідності, але не рідше ніж один раз на три місяці.

Збори суддів є повноважними, якщо на них присутні не менше ніж дві третини кількості від суддів цього суду. У голосуванні беруть участь лише судді цього суду.

На збори суддів можуть запрошувати працівників апарату суду, суддів у відставці, представників громадських об'єднань, журналістів, інших осіб.

Збори суддів:

1) обговорюють питання щодо внутрішньої діяльності суду чи роботи конкретних суддів або працівників апарату суду та ухвалюють із цих питань рішення, що є обов'язковими для суддів і працівників цього суду;

2) визначають спеціалізацію суддів із розгляду конкретних категорій справ;

3) визначають рівень навантаження на суддів відповідного суду з урахуванням виконання ними адміністративних або інших обов'язків;

4) заслуховують звіти суддів, які обіймають адміністративні посади в цьому суді, та керівника апарату суду;

5) звертають з поданням про притягнення до дисциплінарної відповідальності адвоката, прокурора,

посадової особи органу державної влади чи органу місцевого самоврядування за учинення дій або бездіяльності, що порушують гарантії незалежності суду та судді;

б) здійснюють інші повноваження, визначені цим Законом.

Збори суддів кожного суду (крім місцевих загальних судів) обирають таємним голосуванням делегатів на з'їзд суддів України.

Збори суддів кожного місцевого загального суду обирають таємним голосуванням делегатів на спільні збори суддів місцевих загальних судів в Автономній Республіці Крим, кожній області, містах Києві та Севастополі за таким принципом: один делегат від десяти суддів. У разі якщо в суді менше ніж десять суддів, від суду делегується один делегат.

Спільні збори суддів місцевих загальних судів в Автономній Республіці Крим, кожній області, містах Києві та Севастополі проводять для обрання таємним голосуванням делегатів на з'їзд суддів України.

Порядок скликання і проведення спільних зборів суддів місцевих загальних судів визначає Рада суддів України.

Делегатом на спільні збори суддів місцевих загальних судів не може бути обраний суддя, який займає адміністративну посаду в суді.

Збори суддів можуть звертатися з пропозиціями щодо питань діяльності суду до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, які зобов'язані розглянути ці пропозиції впродовж п'ятнадцяти днів і дати відповідь по суті.

Збори суддів можуть обговорювати питання щодо практики застосування законодавства, розробляти відповідні пропозиції щодо вдосконалення такої практики та законодавства. Збори суддів місцевого, апеляційного судів, вищого спеціалізованого суду можуть вносити відповідні пропозиції на розгляд до Верховного Суду.

Збори суддів місцевих загальних судів у порядку, встановленому цим Законом, обирають слідчих суддів.

Збори суддів ухвалюють рішення більшістю голосів суддів, присутніх на зборах, відкритим голосуванням, якщо не буде ухвалене рішення про проведення таємного голосування. Рішення про обрання делегатів на спільні збори суддів місцевих загальних судів ухвалюють таємним голосуванням.

Виконання рішень зборів суддів за дорученням зборів покладають на голову відповідного суду або його заступника [3, стаття 128].

Найвищим органом суддівського самоврядування є з'їзд суддів України.

З'їзд суддів України:

1) заслуховує звіти Ради суддів України про виконання завдань органів суддівського самоврядування щодо забезпечення незалежності судів і суддів, стан організаційного та фінансового забезпечення діяльності судів;

2) заслуховує інформацію Вищої кваліфікаційної комісії суддів України про її діяльність;

3) заслуховує інформацію Голови Державної судової адміністрації України про її діяльність, зокрема, щодо організаційного, фінансового та матеріально-технічного забезпечення діяльності органів судової влади;

4) призначає суддів Конституційного Суду України відповідно до Конституції та законів України;

5) обирає членів Вищої ради правосуддя та ухвалює рішення про звільнення їх із посади члена Вищої ради правосуддя відповідно до Конституції та законів України;

б) звертається з пропозиціями щодо вирішення питань діяльності судів до органів державної влади та їх посадових осіб;

7) обирає Раду суддів України;

8) розглядає інші питання суддівського самоврядування відповідно до закону.

З'їзд суддів України ухвалює рішення, що є обов'язковими для всіх органів суддівського самоврядування та всіх суддів.

Черговий з'їзд суддів України скликає Рада суддів України один раз на два роки. Позачерговий з'їзд суддів України може бути скликаний за рішенням Ради суддів України.

У разі необхідності збори суддів можуть звертатися до Ради суддів України з пропозицією щодо скликання позачергового з'їзду суддів України. Рада суддів України зобов'язана скликати позачерговий з'їзд суддів України на вимогу зборів суддів не менше ніж одна п'ята всіх судів.

На з'їзд суддів України можуть бути запрошені інші особи, крім делегатів. Запрошені особи не беруть участі в голосуванні під час ухвалення рішень з'їзду суддів України [3, статті 129–130].

З'їзд суддів України є повноважним за умови присутності на ньому не менше ніж двох третин загальної кількості обраних делегатів.

З'їзд суддів України відкриває Голова Ради суддів України, а в разі його відсутності – найстарший за віком член Ради суддів України.

З'їзд суддів України обирає відкритим голосуванням президію з'їзду в кількісному складі, що визначається рішенням з'їзду. Президія організовує роботу з'їзду суддів України.

З'їзд суддів України обговорює і затверджує порядок денний та регламент роботи з'їзду, обирає лічильну комісію, секретаріат та інші робочі органи з'їзду.

Роботу з'їзду суддів України протоколює.

Рішення з'їзду суддів України ухвалюються більшістю голосів від кількості обраних делегатів відкритим або таємним голосуванням [3, стаття 132].

Рада суддів України є вищим органом суддівського самоврядування та діє як виконавчий орган з'їзду суддів України.

Раду суддів України обирає з'їзд суддів України. До складу Ради суддів України входять:

- 1) одинадцять суддів від місцевих загальних судів;

2) чотири судді від місцевих адміністративних судів;

3) чотири судді від місцевих господарських судів;

4) чотири судді від апеляційних судів із розгляду цивільних, кримінальних справ, а також справ про адміністративні правопорушення;

5) два судді від апеляційних адміністративних судів;

6) два судді від апеляційних господарських судів;

7) по одному судді від вищих спеціалізованих судів;

8) чотири судді Верховного Суду.

Пропозиції щодо кандидатур до складу Ради суддів України можуть вносити судді, які беруть участь у з'їзді суддів України.

Не можуть бути обраними до Ради суддів України судді, які обіймають адміністративні посади в судах або є членами Вищої ради правосуддя чи Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. У разі обрання члена Ради суддів України на адміністративну посаду в суді його повноваження в Раді суддів України припиняються.

Члени Ради суддів України на засіданні Ради обирають зі свого складу таємним голосуванням голову Ради суддів України, його заступника та секретаря.

Рада суддів України організовує виконання рішень з'їзду суддів України та контроль за їх виконанням, а також вирішує питання про скликання з'їзду суддів України.

Повноваження та порядок роботи Ради суддів України визначають законом та положенням про Раду суддів України, затвердженим з'їздом суддів України.

Рада суддів України:

1) розробляє та організовує виконання заходів щодо забезпечення незалежності судів і суддів, поліпшення стану організаційного забезпечення діяльності судів;

2) розглядає питання правового захисту суддів, соціального захисту суддів та їх сімей, ухвалює відповідні рішення з цих питань;

3) здійснює контроль за організацією діяльності судів, заслуховує з цих питань Голову Державної судової адміністрації України, його заступників, керівників структурних підрозділів і територіальних управлінь Державної судової адміністрації України;

4) звертається з пропозиціями щодо питань діяльності судів до органів державної влади та органів місцевого самоврядування;

5) затверджує зразки посвідчень судді, судді у відставці;

б) здійснює контроль за додержанням вимог законодавства щодо врегулювання конфлікту інтересів у діяльності суддів, Голови чи членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Голови Державної судової адміністрації України чи його заступників; ухвалює рішення про врегулювання реального чи потенційного конфлікту інтересів у діяльності зазначених осіб (у разі якщо такий конфлікт не може бути врегульований у порядку, визначеному процесуальним законом);

7) здійснює інші повноваження, визначені законом.

Рішення Ради суддів України, ухвалені в межах визначених Законом України «Про судоустрій і статус суддів» повноважень, на наступний день після їх ухвалення оприлюднюються на офіційному веб-порталі судової влади.

Рішення Ради суддів України, ухвалені в межах визначених Законом України «Про судоустрій і статус суддів» повноважень, є обов'язковими для всіх органів суддівського самоврядування, крім з'їзду суддів України. Рішення Ради суддів України може бути скасоване з'їздом суддів України або в судовому порядку.

Забезпечення роботи з'їзду суддів України, спільних зборів суддів місцевих загальних судів, діяльності Ради суддів України здійснюється Державною судовою адміністрацією України та її територіальними управліннями за рахунок коштів Державного бюджету України згідно з вимогами розділу XI Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [3, стаття 133–134].

Державна судова адміністрація України є державним органом у системі правосуддя, який здійснює організаційне та фінансове забезпечення діяльності органів судової влади в межах повноважень, установлених Законом.

Державна судова адміністрація України підзвітна Вищій раді правосуддя в межах, визначених Законом.

Державна судова адміністрація України має територіальні управління. Рішення про утворення територіальних управлінь та визначення їх кількості ухвалюється Державною судовою адміністрацією України за погодженням із Вищою радою правосуддя.

Правовий статус посадових осіб Державної судової адміністрації України, її територіальних управлінь визначається Законом України «Про державну службу».

Державна судова адміністрація України є юридичною особою, має печатку із зображенням Державного герба України та своїм найменуванням, самостійний баланс і рахунки в органах Державної казначейської служби України.

Положення про Державну судову адміністрацію України і Типове положення про її територіальне управління затверджують Вищою радою правосуддя після консультацій з Радою суддів України.

Повноваження Державної судової адміністрації України:

1) представляє суди у відносинах із Кабінетом Міністрів України та Верховною Радою України під час підготовки проєкту закону про Державний бюджет України на відповідний рік у межах повноважень, визначених Законом України «Про судоустрій і статус суддів»;

2) забезпечує належні умови діяльності судів, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Національної школи суддів України та органів суддівського самоврядування в межах повноважень, визначених Законом України «Про судоустрій і статус суддів»;

3) вивчає практику організації діяльності судів, розробляє і вносить в установленому порядку пропозиції щодо її вдосконалення;

4) вивчає кадрові питання апарату судів, прогнозує потребу в спеціалістах, здійснює замовлення на підготовку відповідних спеціалістів;

5) забезпечує необхідні умови для підвищення кваліфікації працівників апарату судів, створює систему підвищення кваліфікації;

б) організовує роботу з ведення судової статистики, діловодства та архіву; контролює стан діловодства у судах;

7) готує бюджетний запит;

8) організовує комп'ютеризацію судів для здійснення судочинства, діловодства, інформаційно-нормативного забезпечення судової діяльності та забезпечення функціонування Єдиної судової інформаційної (автоматизованої) системи; забезпечує суди необхідними технічними засобами фіксування судового процесу в межах коштів, передбачених у Державному бюджеті України на фінансування відповідних судів;

9) забезпечує впровадження електронного суду, здійснює заходи щодо організації обміну електронними

документами між судами та іншими державними органами і установами;

10) забезпечує ведення Єдиного державного реєстру судових рішень та Реєстру електронних адрес органів державної влади, їх посадових та службових осіб, забезпечує функціонування системи відеоконференції зв'язку для участі осіб у засіданні суду в режимі відеоконференції;

11) взаємодіє з відповідними органами та установами, зокрема інших держав, із метою вдосконалення організаційного забезпечення діяльності судів;

12) розробляє та затверджує за погодженням із Вищою радою правосуддя Типове положення про апарат суду;

13) організовує діяльність служби судових розпорядників;

14) контролює діяльність Служби судової охорони;

15) затверджує положення про бібліотеку суду;

16) здійснює управління об'єктами державної власності, що належать до сфери управління Державної судової адміністрації України;

17) здійснює інші повноваження, визначені законом.

Державну судову адміністрацію України очолює Голова Державної судової адміністрації України.

Голову Державної судової адміністрації України призначає на посаду і звільняє з посади Вища рада правосуддя. Призначення Голови Державної судової адміністрації України здійснюється на конкурсній основі. Голова Державної судової адміністрації України не має права суміщати свою службову діяльність з іншою роботою, крім викладацької, наукової і творчої діяльності в позаробочий час, входити до складу керівного органу чи наглядової ради господарської організації, що має на меті одержання прибутку. Голова Державної судової адміністрації України з питань, що належать до його повноважень, видає накази.

Голова Державної судової адміністрації України має заступників, яких призначає на посаду та звільняє з посади Вища рада правосуддя відповідно до законодавства про державну службу. Призначення заступника Голови Державної судової адміністрації України здійснюється на конкурсній основі.

Заступники Голови Державної судової адміністрації України виконують функції, визначені Головою Державної судової адміністрації України. Голова Державної судової адміністрації України розподіляє повноваження між заступниками Голови Державної судової адміністрації України. Голова Державної судової адміністрації України вносить на розгляд Вищої ради правосуддя подання щодо визначення граничної кількості працівників Державної судової адміністрації України, зокрема її територіальних управлінь.

Територіальними органами Державної судової адміністрації України є територіальні управління Державної судової адміністрації України.

Територіальне управління Державної судової адміністрації України очолює начальник, якого призначає на конкурсній основі на посаду і звільняє з посади Голова Державної судової адміністрації України.

Начальник територіального управління Державної судової адміністрації України має заступника, якого призначає на конкурсній основі на посаду і звільняє з посади Голова Державної судової адміністрації України.

Начальник територіального управління Державної судової адміністрації України призначає за погодженням голови місцевого суду на посаду керівника апарату місцевого суду, заступника керівника апарату місцевого

суду та звільняє їх із посади, застосовує за поданням голови місцевого суду до них заохочення або накладає дисциплінарні стягнення відповідно до закону; присвоює керівникові апарату місцевого суду, його заступникові ранги державного службовця відповідно до законодавства про державну службу.

Структура і штатний розпис територіального управління Державної судової адміністрації України затверджує Голова Державної судової адміністрації України за поданням начальника територіального управління Державної судової адміністрації України.

Територіальне управління Державної судової адміністрації України є юридичною особою, має печатку із зображенням Державного герба України та своїм найменуванням, самостійний баланс і рахунки в органах Державної казначейської служби України.

Територіальні управління Державної судової адміністрації України здійснюють свою діяльність відповідно до положення про них, що затверджується Головою Державної судової адміністрації України на підставі Типового положення про територіальне управління Державної судової адміністрації України [3, стаття 151–154].

Висновки

Правовий статус суддів визначається Конституцією України (статті 124–131), Законом України «Про

судоустрій і статус суддів» та іншими правовими актами. Правосуддя в Україні здійснюють професійні судді, а у визначених законом випадках – присяжні. Суддею є громадянин України, який відповідно до Конституції України та Закону «Про судоустрій і статус суддів» призначений суддею, займає штатну суддівську посаду в одному із судів України і здійснює правосуддя на професійній основі.

Судді в Україні мають єдиний статус незалежно від місця суду в системі судоустрою чи адміністративної посади, яку суддя обіймає в суді. Судді гарантується перебування на посаді судді до досягнення ним шістдесяти п'яти років, крім випадків звільнення судді з посади або припинення його повноважень відповідно до Конституції України та Закону «Про судоустрій і статус суддів».

Суддівське самоврядування є однією з гарантій забезпечення незалежності суддів. Діяльність органів суддівського самоврядування повинна сприяти створенню належних організаційних та інших умов для забезпечення нормальної діяльності судів і суддів.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ЗНАНЬ ДО РОЗДІЛУ 3

1. Правовий статус суддів визначає та регламентує:

- а) Конституція України, Закон України «Про судоустрій і статус суддів» та інші правові акти;
- б) Конституція України, Закон України «Про державну службу» та інші правові акти;
- в) Конституція України, Закон України «Про прокуратуру» та інші правові акти;
- г) Конституція України, Закон України «Про Національну поліцію» та інші правові акти.

2. На посаду судді може бути призначений громадянин України:

- а) не молодший двадцяти та не старший шістдесяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше сім років, є компетентним, добросовісним та володіє державною мовою;
- б) не молодший тридцяти та не старший сімдесяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше десять

років, є компетентним, доброчесним та володіє державною мовою;

в) не молодший тридцяти та не старший п'ятдесяти років, який має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ятнадцять років, є компетентним, доброчесним та володіє державною мовою;

г) не молодший тридцяти та не старший шістдесяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ять років, є компетентним, доброчесним та володіє державною мовою.

3. Судді в Україні мають:

а) різний статус незалежно від місця суду в системі судоустрою чи адміністративної посади, яку суддя обіймає в суді;

б) єдиний статус незалежно від місця суду в системі судоустрою чи адміністративної посади, яку суддя обіймає в суді;

в) юридичний статус, що залежить від місця суду в системі судоустрою України;

г) юридичний статус, що залежить від адміністративної посади, яку суддя обіймає в суді.

4. Суддя у своїй діяльності щодо здійснення правосуддя є:

- а) незалежним, але підзвітним Президентові України;
- б) незалежним, але підзвітним Верховній Раді України;
- в) незалежним від будь-якого незаконного впливу, тиску або втручання;
- г) незалежним, але підзвітним Кабінету Міністрів України.

5. Суддя зобов'язаний звернутися з повідомленням про втручання в його діяльність як судді щодо здійснення правосуддя до:

- а) Вищої ради правосуддя та Генерального прокурора;
- б) Вищої ради правосуддя та Президента України;
- в) Вищої ради правосуддя та Кабінету Міністрів України;
- г) Вищої ради правосуддя та Верховної Ради України.

6. Суддя проходить підготовку в Національній школі суддів України не менше ніж:

- а) один раз на п'ять років;

- б) один раз на три роки;
- в) один раз на два роки;
- г) один раз на чотири роки.

7. Вища кваліфікаційна комісія суддів України – це:

а) державний орган у системі правосуддя, що здійснює організаційне та фінансове забезпечення діяльності органів судової влади в межах повноважень, установлених чинним законодавством України;

б) державний колегіальний орган суддівського врядування, який діє на постійній основі діє в системі правосуддя України;

в) державна установа зі спеціальним статусом у системі правосуддя, що забезпечує підготовку висококваліфікованих кадрів для системи правосуддя та здійснює науково-дослідну діяльність;

г) колегіальний, незалежний конституційний орган державної влади та суддівського врядування, який діє в Україні на постійній основі для забезпечення незалежності судової влади, її функціонування на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством, формування добросовісного та високопрофесійного корпусу

суддів, додержання норм Конституції і законів України, а також професійної етики в діяльності суддів та прокурорів.

8. Національна школа суддів України – це:

а) державний орган у системі правосуддя, що здійснює організаційне та фінансове забезпечення діяльності органів судової влади в межах повноважень, установлених чинним законодавством України;

б) державний колегіальний орган суддівського врядування, який діє на постійній основі в системі правосуддя України;

в) державна установа зі спеціальним статусом у системі правосуддя, що забезпечує підготовку висококваліфікованих кадрів для системи правосуддя та здійснює науково-дослідну діяльність;

г) колегіальний, незалежний конституційний орган державної влади та суддівського врядування, який діє в Україні на постійній основі для забезпечення незалежності судової влади, її функціонування на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством, формування добросовісного та високопрофесійного корпусу суддів, додержання норм Конституції і законів України, а також професійної етики в діяльності суддів та прокурорів.

9. Вища рада правосуддя – це:

а) колегіальний, незалежний конституційний орган державної влади та суддівського врядування, що діє в Україні на постійній основі для забезпечення незалежності судової влади, її функціонування на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством, формування добросчесного та високопрофесійного корпусу суддів, додержання норм Конституції і законів України, а також професійної етики в діяльності суддів та прокурорів;

б) державний орган у системі правосуддя, що здійснює організаційне та фінансове забезпечення діяльності органів судової влади в межах повноважень, установлених чинним законодавством України;

в) державний колегіальний орган суддівського врядування, який діє на постійній основі в системі правосуддя України;

г) державна установа зі спеціальним статусом у системі правосуддя, яка забезпечує підготовку висококваліфікованих кадрів для системи правосуддя та здійснює науково-дослідну діяльність.

10. Державна судова адміністрація України – це:

а) колегіальний, незалежний конституційний орган державної влади та суддівського врядування, що діє в

Україні на постійній основі для забезпечення незалежності судової влади, її функціонування на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством, формування добросовісного та високопрофесійного корпусу суддів, додержання норм Конституції і законів України, а також професійної етики в діяльності суддів та прокурорів;

б) державний орган у системі правосуддя, що здійснює організаційне та фінансове забезпечення діяльності органів судової влади в межах повноважень, установлених чинним законодавством України;

в) державний колегіальний орган суддівського врядування, який діє на постійній основі в системі правосуддя України;

г) державна установа зі спеціальним статусом у системі правосуддя, яка забезпечує підготовку висококваліфікованих кадрів для системи правосуддя та здійснює науково-дослідну діяльність.

РОЗДІЛ 4

АДВОКАТУРА УКРАЇНИ

ПИТАННЯ ДО РОЗДІЛУ

- 4.1. Поняття адвокатури України.
- 4.2. Правовий статус адвоката та стажиста адвоката.
- 4.3. Види адвокатської діяльності.
- 4.4. Адвокатська таємниця.

Ключові слова: адвокатура України, адвокат, стажист адвоката, адвокатське бюро, адвокатське об'єднання, адвокатська таємниця.

Список літератури

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-D0%B2%D1%80>.
2. Судово-юридичний блог. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/115537-yakim-buti-novomu-zakonu-pro-advokatu-ru-ta-advokatsku-diyalnist>.

3. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2013. № 27. Ст. 282. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>.

4. Принципи адвокатської діяльності в Україні. URL: <http://www.solor.gov.ua/info/19/8459>.

5. Принцип уникнення конфлікту інтересів в адвокатській діяльності. URL: http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc10-1/part_1/42.pdf.

6. Заборовський В. В. Правовий статус адвоката в Україні. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/10137/96.pdf>.

7. Список документів на складання кваліфікаційних іспитів. URL: <https://kmdka.com/node/119>.

8. Поняття та види юридичної відповідальності адвоката. URL: http://vkslaw.knu.ua/images/verstka/2_2016_Voloshuna.pdf.

9. Куліш І. О. Запровадження медіаційної процедури до видів адвокатської діяльності. Наукова робота. 2020. 32 с.

10. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2014. № 49. Ст. 2056. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.

11. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2006. № 30. Ст. 260. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>.

12. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2004. № 40–41, 42. Ст. 492. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.

13. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2013. № 9–10, № 11–2. № 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/4651-17>.

Вступ

Адвокатура України – це недержавний самоврядний інститут, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі, а також самостійно вирішує питання організації й діяльності адвокатури в порядку, встановленому законом.

До адвокатури України входять адвокати України, які мають право здійснювати адвокатську діяльність.

Правові засади організації й діяльності адвокатури та здійснення адвокатської діяльності в Україні визначає Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», що набрав чинності 5 липня 2012 року.

Адвокатська діяльність здійснюється на принципах верховенства права, законності, незалежності, конфіденційності та уникнення конфлікту інтересів.

Адвокатура є незалежною від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб.

4.1. Поняття адвокатури України

У Конституції України зазначено, що кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав [1, стаття 59].

Роль і значення інституту адвокатури в сучасному демократичному суспільстві неможливо переоцінити. Адже саме незалежній адвокатурі держава делегувала функцію представництва кожної особи в судах, функцію захисту прав та інтересів тих, хто потребує професійної правничої допомоги. Конституційні зміни, що відбулися, нарешті визначили за адвокатурою належну роль у системі правосуддя [2].

Відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» **адвокатура України** – недержавний самоврядний інститут, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі, а також самостійно вирішує питання організації й діяльності адвокатури в порядку, встановленому Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Правовими основами діяльності адвокатури є Конституція України, Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року № 5076-VI, інші законодавчі акти.

Адвокатська діяльність – незалежна професійна діяльність адвоката щодо здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги клієнтові.

Адвокатська діяльність здійснюється на принципах:

- ✓ верховенства права;
- ✓ законності;
- ✓ незалежності;
- ✓ конфіденційності;
- ✓ уникнення конфлікту інтересів [3, статті 3–4].

Принцип верховенство права – суть принципу означає абсолютний і безумовний пріоритет права незалежно від того, хто стоїть перед Законом. Основним критерієм верховенства права і законності будь-якого нормативного акта передусім є його відповідність Конституції як Основному закону України, що має найвищу юридичну силу. У розбудові й діяльності адвокатури загалом цей принцип закладається як одна з основних підвалин єдиної незалежної професійної

правозахисницької інституції країни, як акт свідомого визнання і схвалення конституційного пріоритету в усіх правотворчих та правозастосовних процесах на теренах України. Безпосередньо в діяльності кожного адвоката цей принцип виявляється в питаннях оцінювання правозастосовних дій фізичних та юридичних осіб і правоохоронних органів, як ознака професіоналізму та високої правової культури. Саме таких характеристик потребують справи у високих судових інстанціях та Конституційному Суді України. Останнє зовсім не означає відсутності таких ситуацій у повсякденній практиці.

Принцип законності для адвокатури – це орієнтир і суть дисципліни в організаційній і повсякденній діяльності, для адвоката законність – це інструмент повсякденної практики, це робочий і постійний принцип. Він потребує від адвоката насамперед бездоганного знання закону, з яким йому довелося зіткнутися у цей момент.

Принцип конфіденційності в роботі адвоката – це особлива категорія, одна з основ, на яких тримається адвокатська професія. Людина звертається до адвоката за допомогою у вирішенні якоїсь важливої для неї правової проблеми. В інтересах отримання правильної консультації, правильного вирішення своєї проблеми людина вимушена

відкривати адвокату свої секрети, які вона приховує іноді від найближчих людей. Тепер вона повністю обеззброєна перед чужою, незнайомою людиною і повністю в її руках. Можна собі уявити, як розвивалися б події за відсутності такої сильної гарантії, як адвокатська таємниця. Лише **узаконений принцип конфіденційності** дозволяє клієнтові розкрити перед адвокатом усі найпотаємніші деталі своєї справи і вселяє упевненість, що все, що вона викладе перед своїм повіреним, залишиться під надійним захистом закону. Якщо хоч на мить припустити неможливе з наступного дня скасовується і перестає діяти принцип конфіденційності, адвокатура як інститут судозахисництва втрачає право на існування. Кожен адвокат повинен твердо засвоїти, що його відповідальне ставлення до чужої конфіденційної інформації – це надійна гарантія уникнути неприємностей із цього приводу в майбутньому [4].

Принцип уникнення конфлікту інтересів в адвокатській діяльності – це законодавчо визначені основи діяльності адвоката, відповідно до яких адвокат не має права надавати будь-які юридичні послуги клієнтові, інтереси якого суперечать захищеним правом інтересам клієнтові, якому надаються або надавалися юридичні послуги, крім випадків письмової згоди клієнтів, інтереси

яких можуть бути порушені або суперечать інтересам самого адвоката, його близьким родичам, членам сім'ї чи партнерам [5].

До адвокатури України входять адвокати України, які мають право здійснювати адвокатську діяльність. Із метою забезпечення належного здійснення адвокатської діяльності, додержання гарантій адвокатської діяльності, захисту професійних прав адвокатів, забезпечення високого професійного рівня адвокатів та вирішення питань дисциплінарної відповідальності адвокатів в Україні діє адвокатське самоврядування [3, стаття 4].

Адвокатське самоврядування – гарантоване державою право адвокатів самостійно вирішувати питання організації та діяльності адвокатури в порядку, встановленому Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Адвокат України здійснює адвокатську діяльність на всій території України та за її межами, якщо інше не передбачене міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, або законодавством іноземної держави. Адвокат іноземної держави здійснює адвокатську діяльність на території України відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську

діяльність», якщо інше не передбачено міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України. Адвокати здійснюють адвокатську діяльність на підставі договору про надання правової допомоги.

Договір про надання правової допомоги – домовленість, за якою одна сторона (адвокат, адвокатське бюро, адвокатське об'єднання) зобов'язується здійснити захист, представництво або надати інші види правової допомоги іншій стороні (клієнтові) на умовах і в порядку, що визначених договором, а клієнт зобов'язується оплатити надання правової допомоги та фактичні витрати, необхідні для виконання договору [3, стаття 1].

Адвокат може здійснювати адвокатську діяльність: індивідуально або в організаційно-правових формах адвокатського бюро чи адвокатського об'єднання (організаційні форми адвокатської діяльності). Адвокат, який здійснює адвокатську діяльність індивідуально, є самозайнятою особою. Він може відкривати рахунки в банках, мати печатку, штампи, бланки (зокрема ордера) із зазначенням свого прізвища, імені та по батькові, номера і дати видачі свідоцтва про право на зайняття адвокатською діяльністю.

Адвокатське бюро є юридичною особою, створеною одним адвокатом, і діє на підставі статуту. Найменування адвокатського бюро повинно включати прізвище адвоката, який його створив. Державна реєстрація адвокатського бюро здійснюється в порядку, встановленому Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців».

Адвокатське бюро має самостійний баланс, може відкривати рахунки в банках, мати печатку, штампи і бланки зі своїм найменуванням. Про створення, реорганізацію або ліквідацію адвокатського бюро адвокат, який створив адвокатське бюро, впродовж трьох днів із дня внесення відповідних відомостей до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців письмово повідомляє відповідну раду адвокатів регіону.

Стороною договору про надання правової допомоги є адвокатське бюро. Адвокатське бюро може залучати до виконання укладених бюро договорів про надання правової допомоги інших адвокатів на договірних засадах. Адвокатське бюро зобов'язане забезпечити додержання

професійних прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності.

Адвокатське об'єднання є юридичною особою, створеною об'єднанням двох або більше адвокатів (учасників), що діє на підставі статуту. Державна реєстрація адвокатського об'єднання здійснюється в порядку, встановленому Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців», з урахуванням особливостей, передбачених Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Адвокатське об'єднання має самостійний баланс, може відкривати рахунки в банках, мати печатку, штампи і бланки зі своїм найменуванням.

Про створення, реорганізацію або ліквідацію адвокатського об'єднання, зміну складу його учасників адвокатське об'єднання впродовж трьох днів із дня внесення відповідних відомостей до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців письмово повідомляє відповідну раду адвокатів регіону. Стороною договору про надання правової допомоги є адвокатське об'єднання. Від імені адвокатського об'єднання договір про надання правової допомоги підписується учасником адвокатського об'єднання,

уповноваженим на це довіреністю або статутом адвокатського об'єднання.

Адвокатське об'єднання може залучати до виконання укладених об'єднанням договорів про надання правової допомоги інших адвокатів на договірних засадах. Адвокатське об'єднання зобов'язане забезпечити додержання професійних прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності [3, статті 13–15].

Адвокатура є незалежною від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб. Держава створює належні умови для діяльності адвокатури та забезпечує додержання гарантій адвокатської діяльності.

4.2. Правовий статус адвоката та стажиста адвоката

Термін «адвокат» (від лат. *Advocatus*) – юридичний консультант, судовий захисник. Цей термін походить від латинського слова «*advocare*» – закликати на допомогу. Під зазначеним терміном «адвокат» завжди сприймався як юрист, який надає професійну правову допомогу за допомогою консультацій, захисту інтересів клієнтів у суді тощо [6].

Правовий статус адвоката в Україні – це права, обов’язки відповідальність і гарантії професійної діяльності адвоката, закріплені в Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та інших нормативно – правових актах.

Адвокатом може бути фізична особа, яка має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою, має стаж роботи в галузі права не менше ніж два роки, склала кваліфікаційного іспит, пройшла стажування (крім випадків, установлених Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» - від проходження стажування звільняють особи, які на день звернення із заявою про допуск до складання кваліфікаційного іспиту мають стаж роботи помічника адвоката не менше ніж один рік за останні два роки), склала присягу адвоката України та отримала свідоцтво про право на зайняття адвокатською діяльністю.

Не може бути адвокатом особа, яка:

1) має непогашену чи незняту в установленому законом порядку судимість за учинення тяжкого, особливо тяжкого злочину, а також нетяжкого злочину, за який призначено покарання у вигляді позбавлення волі;

2) визнана судом недієздатною чи обмежено дієздатною;

3) позбавлена права на зайняття адвокатською діяльністю, – впродовж двох років із дня ухвалення рішення про припинення права на зайняття адвокатською діяльністю;

4) звільнена з посади судді, прокурора, слідчого, дізнавача, нотаріуса, з державної служби або служби в органах місцевого самоврядування за порушення присяги, учинення корупційного правопорушення, – впродовж трьох років із дня такого звільнення.

Повна вища юридична освіта – повна вища юридична освіта, здобута в Україні, а також повна вища юридична освіта, здобута в іноземних державах та визнана в Україні в установленому законом порядку.

Стаж роботи в галузі права – стаж роботи особи за спеціальністю після здобуття нею повної вищої юридичної освіти.

Несумісною з діяльністю адвоката є:

1) робота на посадах осіб, зазначених у пункті 1 частини першої статті 3 Закону України «Про запобігання корупції», а саме осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;

2) військова або альтернативна (невійськова) служба;

3) нотаріальна діяльність;

4) судово-експертна діяльність.

Вимоги щодо несумісності з діяльністю адвоката не поширюють на депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутатів місцевих рад (крім тих, які здійснюють свої повноваження у відповідній раді на постійній основі).

У разі виникнення обставин несумісності адвокат у триденний термін з дня виникнення таких обставин подає до ради адвокатів регіону за адресою свого робочого місця заяву про зупинення адвокатської діяльності [3, статті 6–7].

Особа, яка виявила бажання стати адвокатом, повинна здати кваліфікаційного іспит. Для цього потрібно звернутися до кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури за місцем проживання із заявою про допуск до складання кваліфікаційного іспиту.

Порядок допуску до складання кваліфікаційного іспиту та перелік документів, що додають до заяви, затверджують Радою адвокатів України.

Список документів на складання кваліфікаційних іспитів:

1) нотаріально засвідчена копія диплома про вищу юридичну освіту;

2) копія трудової книжки, засвідчена печаткою з останнього місця роботи;

3) довідка з останнього місця роботи;

4) ксерокопія паспорта громадянина України;

5) копія ідентифікаційного коду;

6) два кольорових фото (3×4 см);

7) довідка про відсутність судимості;

8) медична довідка форма – 122;

9) згода на оброблення персональних даних [7].

Термін розгляду заяви про допуск до складання кваліфікаційного іспиту не повинен перевищувати тридцяти днів із дня її надходження.

За результатами розгляду заяви та доданих до неї документів кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури ухвалює рішення про:

1) допуск особи до кваліфікаційного іспиту;

2) відмову в допуску особи до кваліфікаційного іспиту.

Особі, яка звернулася із заявою про допуск до складання кваліфікаційного іспиту, повідомляється про ухвалене рішення письмово впродовж трьох днів з дня його ухвалення. У разі ухвалення рішення про відмову в допуску особи до кваліфікаційного іспиту в рішенні кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури в обов'язковому порядку зазначають причини такої відмови.

Рішення про відмову в допуску особи до кваліфікаційного іспиту може бути оскаржене до Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури або до суду впродовж тридцяти днів із дня його отримання [3, стаття 8].

Кваліфікаційного іспит є атестуванням особи, яка виявила бажання стати адвокатом. Кваліфікаційного іспит полягає у виявленні теоретичних знань у галузі права, історії адвокатури, адвокатської етики особи, яка виявила бажання стати адвокатом, а також у виявленні рівня її практичних навичок та вмінь щодо застосування закону.

Організація та проведення кваліфікаційного іспиту здійснюються кваліфікаційною палатою кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури.

Порядок складання кваліфікаційних іспитів, методика оцінювання та програма кваліфікаційних іспитів

затверджують Радою адвокатів України. Рада адвокатів України може встановити плату за складання кваліфікаційного іспиту та порядок її внесення.

Кваліфікаційні іспити проводять не рідше ніж один раз на три місяці.

Особі, яка склала кваліфікаційного іспиту, упродовж десяти днів із дня складання кваліфікаційного іспиту кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури безоплатно видає свідоцтво про складання кваліфікаційного іспиту. Свідоцтво про складання кваліфікаційного іспиту дійсне впродовж трьох років із дня складання іспиту.

Особа, яка не склала кваліфікаційного іспиту, може бути допущена до складання такого іспиту повторно не раніше ніж через шість місяців. Особа, яка не склала кваліфікаційного іспиту повторно, може бути допущена до наступного кваліфікаційного іспиту не раніше ніж через один рік.

Особа, яка не склала кваліфікаційного іспиту, може впродовж тридцяти днів із дня отримання рішення кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури оскаржити його до Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури або до суду, які можуть залишити

оскаржуване рішення без змін або зобов'язати кваліфікаційно-дисциплінарну комісію адвокатури провести повторний кваліфікаційного іспит у найближчий час проведення таких іспитів.

Стажування полягає в перевірці готовності особи, яка отримала свідоцтво про складання кваліфікаційного іспиту, самостійно здійснювати адвокатську діяльність. Стажування здійснюється впродовж шести місяців під керівництвом адвоката за направленням ради адвокатів регіону.

Стажистом адвоката може бути особа, яка на день початку стажування має дійсне свідоцтво про складання кваліфікаційного іспиту. Стажування може здійснюватися у вільний від основної роботи час стажиста.

Керівником стажування може бути адвокат України, який має стаж адвокатської діяльності не менше ніж п'ять років. В одного адвоката можуть проходити стажування не більше ніж три стажисти одночасно. Рада адвокатів регіону може призначити керівника стажування з адвокатів, адреса робочого місця якого знаходиться у відповідному регіоні.

Порядок проходження стажування, програма та методика оцінювання стажування, розмір внеску на

проходження стажування та порядок його сплати затверджують Радою адвокатів України. Розмір внеску на проходження стажування визначається з урахуванням потреби покриття витрат на забезпечення діяльності ради адвокатів регіону, Ради адвокатів України та витрат керівника стажування, пов'язаних із таким стажуванням, не може перевищувати трьох мінімальних заробітних плат станом на день подання особою заяви про призначення стажування.

Від проходження стажування звільняють особи, які на день звернення із заявою про допуск до складання кваліфікаційного іспиту мають стаж роботи помічника адвоката не менше ніж один рік за останні два роки.

За результатами стажування керівник стажування складає звіт про оцінювання стажування та направляє його раді адвокатів регіону. Результати стажування оцінюють радою адвокатів регіону впродовж тридцяти днів із дня отримання звіту.

За оцінкою результатів стажування рада адвокатів регіону ухвалює рішення про:

1) видачу особі свідоцтва про право на зайняття адвокатською діяльністю;

2) продовження стажування на термін від одного до трьох місяців.

Стажиста адвоката та керівника стажування повідомляють про ухвалене рішення письмово впродовж трьох днів із дня його ухвалення.

Особа, стосовно якої радою адвокатів регіону ухвалене рішення про видачу свідоцтва про право на зайняття адвокатською діяльністю, не пізніше ніж через тридцять днів із дня ухвалення цього рішення складає перед радою адвокатів регіону присягу адвоката України. Текст присяги адвоката України підписує адвокат, його зберігає рада адвокатів регіону, а її копію надають адвокату.

Особі, яка склала присягу адвоката України, рада адвокатів регіону в день складання присяги безоплатно видає свідоцтво про право на зайняття адвокатською діяльністю та посвідчення адвоката України. Свідоцтво про право на зайняття адвокатською діяльністю і посвідчення адвоката України не обмежують віком особи та є безстроковими [3, статті 9–12].

Професійні права адвоката. Під час здійснення адвокатської діяльності адвокат має право вчиняти будь-які дії, не заборонені законом, правилами адвокатської

етики та договором про надання правової допомоги, необхідні для належного виконання договору про надання правової допомоги, а саме:

1) звертатися з адвокатськими запитами, зокрема щодо отримання копій документів, до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань, а також до фізичних осіб (за згодою таких фізичних осіб);

2) представляти і захищати права, свободи та інтереси фізичних осіб, права та інтереси юридичних осіб у суді, органах державної влади й органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форми власності, громадських об'єднаннях, перед громадянами, посадовими і службовими особами, до повноважень яких належить вирішення відповідних питань в Україні та за її межами;

3) ознайомлюватися на підприємствах, в установах і організаціях із необхідними для адвокатської діяльності документами та матеріалами, крім тих, що містять інформацію з обмеженим доступом;

4) складати заяви, скарги, клопотання, інші правові документи та подавати їх в установленому законом порядку;

5) доповідати клопотання й скарги на прийомі в посадових і службових осіб та відповідно до закону одержувати від них письмові мотивовані відповіді на ці клопотання й скарги;

6) бути присутнім під час розгляду своїх клопотань і скарг на засіданнях колегіальних органів та давати пояснення щодо суті клопотань і скарг;

7) збирати відомості про факти, що можуть бути використані як докази, в установленому законом порядку запитувати, отримувати і вилучати речі, документи, їх копії, ознайомлюватися з ними та опитувати осіб за їх згодою;

8) застосовувати технічні засоби, зокрема для копіювання матеріалів справи, в якій адвокат здійснює захист, представництво або надає інші види правової допомоги, фіксувати процесуальні дії, в яких він бере участь, а також процес судового засідання в порядку, передбаченому законом;

9) посвідчувати копії документів у справах, які він веде, крім випадків, якщо законом установлений інший обов'язковий спосіб посвідчення копій документів;

10) одержувати письмові висновки фахівців, експертів із питань, що потребують спеціальних знань;

11) користуватися іншими правами, передбаченими Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та іншими законами [3, стаття 20].

Професійні обов'язки адвоката. Під час здійснення адвокатської діяльності адвокат зобов'язаний:

1) додержуватися присяги адвоката України та правил адвокатської етики;

2) на вимогу клієнта надати звіт про виконання договору про надання правової допомоги;

3) невідкладно повідомляти клієнта про виникнення конфлікту інтересів;

4) підвищувати свій професійний рівень;

5) виконувати рішення органів адвокатського самоврядування;

6) виконувати інші обов'язки, передбачені законодавством та договором про надання правової допомоги.

Адвокату забороняється:

1) використовувати свої права всупереч правам, свободам та законним інтересам клієнта;

2) без згоди клієнта розголошувати відомості, що становлять адвокатську таємницю, використовувати їх у своїх інтересах або інтересах третіх осіб;

3) займати у справі позицію всупереч волі клієнта, крім випадків, якщо адвокат впевнений у самообмові клієнта;

4) відмовлятися від надання правової допомоги, крім випадків, установлених законом [3, стаття 21].

Адвокат забезпечує захист персональних даних про фізичну особу, якими він володіє, відповідно до законодавства з питань захисту персональних даних.

Гарантії адвокатської діяльності. Професійні права, честь і гідність адвоката гарантують та охороняють Конституцією України, Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та іншими законами, зокрема:

1) забороняють будь-які втручання і перешкоди здійсненню адвокатської діяльності;

2) забороняється вимагати від адвоката, його помічника, стажиста, особи, яка перебуває в трудових відносинах з адвокатом, адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням, а також від особи, стосовно якої припинено

або зупинено право на зайняття адвокатською діяльністю, надання відомостей, що є адвокатською таємницею. З цих питань зазначені особи не можуть бути допитані, крім випадків, якщо особа, яка довірила відповідні відомості, звільнила цих осіб від обов'язку зберігати таємницю в порядку, передбаченому законом;

3) проведення стосовно адвоката оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, що можуть проводитися виключно з дозволу суду, здійснюється на підставі судового рішення, ухваленого за клопотанням Генерального прокурора, його заступників, прокурора Автономної Республіки Крим, області, міста Києва та міста Севастополя;

4) забороняється проведення огляду, розголошення, витребування чи вилучення документів, пов'язаних із здійсненням адвокатської діяльності;

5) адвокату гарантується рівність прав з іншими учасниками провадження, додержання засад змагальності і свободи щодо надання доказів та доведення їх переконливості;

6) життя, здоров'я, честь і гідність адвоката та членів його сім'ї, їх майно перебувають під охороною

держави, а посягання на них тягнуть відповідальність, передбачену законом;

7) адвокату гарантується право на забезпечення безпеки під час участі в кримінальному судочинстві в порядку, встановленому законом;

8) забороняється залучати адвоката до конфіденційного співробітництва під час проведення оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, якщо таке співробітництво буде пов'язане або може призвести до розкриття адвокатської таємниці;

9) забороняється втручання в приватне спілкування адвоката з клієнтом;

10) забороняється внесення подання слідчим, прокурором, а також винесення окремої ухвали (постанови) суду щодо правової позиції адвоката у справі;

11) забороняється втручання в правову позицію адвоката;

12) орган або посадові особи, які затримали адвоката або застосували до нього запобіжний захід, зобов'язані негайно повідомити про це відповідну раду адвокатів регіону;

13) повідомлення про підозру адвоката у вчиненні кримінального правопорушення може бути здійснене

виключно Генеральним прокурором, його заступником, прокурором Автономної Республіки Крим, області, міст Києва та Севастополя;

14) забороняється притягати до кримінальної чи іншої відповідальності адвоката (особу, стосовно якої припинено або зупинено право на зайняття адвокатською діяльністю) або погрожувати застосуванням відповідальності у зв'язку зі здійсненням ним адвокатської діяльності згідно із законом;

15) не можуть бути підставою для притягнення адвоката до відповідальності його висловлювання у справі, зокрема ті, що відображають позицію клієнта, заяви у засобах масової інформації, якщо в цьому разі не порушують професійні обов'язки адвоката;

16) забороняється ототожнення адвоката з клієнтом;

17) дисциплінарне провадження стосовно адвоката здійснюється в особливому порядку [3, стаття 23].

Видами юридичної відповідальності адвокатів є:

- 1) дисциплінарна відповідальність;
- 2) цивільно-правова відповідальність;
- 3) адміністративна відповідальність;
- 4) кримінальна відповідальність.

Підставою для притягнення адвоката до **дисциплінарної відповідальності** є учинення ним дисциплінарних проступків, якими є: порушення вимог несумісності; порушення присяги адвоката України; порушення правил адвокатської етики; розголошення адвокатської таємниці або учинення дій, що призвели до її розголошення; невиконання або неналежне виконання своїх професійних обов'язків; невиконання рішень органів адвокатського самоврядування; порушення інших обов'язків адвоката, передбачених законом.

Не є підставою для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності винесення судом або іншим органом рішення не на користь його клієнта, скасування або зміна судового рішення або рішення іншого органу, винесеного у справі, в якій адвокат здійснював захист, представництво або надавав інші види правової допомоги, якщо в цьому разі не було вчинено дисциплінарного проступку.

За учинення дисциплінарного проступку до адвоката може бути застосовано одне з таких дисциплінарних стягнень:

- 1) попередження;

2) зупинення права на зайняття адвокатською діяльністю терміном від одного місяця до одного року;

3) для адвокатів України – позбавлення права на зайняття адвокатською діяльністю з подальшим виключенням з Єдиного реєстру адвокатів України, а для адвокатів іноземних держав – виключення з Єдиного реєстру адвокатів України.

Цивільно-правова відповідальність – настає за учинення цивільного правопорушення: невиконання договірної зобов'язання майнового та немайнового характеру в установленій термін або виконання неналежним чином, заподіяння позадоговірної шкоди (цивільно-правового проступку) здоров'ю або майну особи.

Підставою настання цивільної відповідальності є протиправне, шкідливе, винне діяння особи, яка завдавала шкоди. Питання про притягнення адвоката до цивільно-правової відповідальності вирішується судом.

Адміністративна та кримінальна відповідальність адвоката. Адвокат несе адміністративну та кримінальну відповідальність так само, як і інші особи. Наводиться приклад, коли в разі визнання факту учинення тиску на свідка адвокат несе кримінальну

відповідальність на загальних підставах, а його статус жодною мірою не впливає на ступінь його вини та міру покарання. Водночас, під час здійснення адвокатом професійної діяльності він може бути притягнений до адміністративної чи кримінальної відповідальності [8].

Адвокат може мати помічників з осіб, які здобули повну вищу юридичну освіту. Помічники адвоката працюють на підставі трудового договору (контракту), укладеного з адвокатом, адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням, з додержанням вимог Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» і законодавства про працю.

Помічник адвоката виконує доручення адвоката у справах, що перебувають у провадженні адвоката, крім тих, що належать до процесуальних повноважень (прав та обов'язків) адвоката [3, стаття 16].

Рада адвокатів України забезпечує ведення Єдиного реєстру адвокатів України з метою збирання, зберігання, обліку та надання достовірної інформації про кількість і персональний склад адвокатів України, адвокатів іноземних держав, які відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» набули права на зайняття адвокатською діяльністю в Україні, про обрані адвокатами організаційні форми адвокатської діяльності. Внесення відомостей до Єдиного реєстру адвокатів

України здійснюється радами адвокатів регіонів та Радою адвокатів України.

Інформація, внесена до Єдиного реєстру адвокатів України, є відкритою на офіційному вебсайті Національної асоціації адвокатів України. Рада адвокатів України і відповідні ради адвокатів регіонів надають витяги з Єдиного реєстру адвокатів України за зверненням адвоката або іншої особи [3, стаття 16].

Адвокати мають право створювати в установленому законом порядку місцеві, всеукраїнські й міжнародні об'єднання. Адвокати, їх об'єднання можуть бути членами міжнародних організацій адвокатів та юристів [3, стаття 18].

4.3. Види адвокатської діяльності

Видами адвокатської діяльності є:

1) надання правової інформації, консультацій і роз'яснень із правових питань, правовий супровід діяльності юридичних і фізичних осіб, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, держави;

2) складання заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру;

3) захист прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається

застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішується питання про їх застосування в кримінальному провадженні, особи, стосовно якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), а також особи, яка притягається до адміністративної відповідальності під час розгляду справи про адміністративне правопорушення;

4) надання правової допомоги свідку в кримінальному провадженні;

5) представництво інтересів потерпілого під час розгляду справи про адміністративне правопорушення, прав та обов'язків потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача в кримінальному провадженні;

6) представництво інтересів фізичних і юридичних осіб у судах під час здійснення цивільного, господарського, адміністративного та конституційного судочинства, а також в інших державних органах перед фізичними та юридичними особами;

7) представництво інтересів фізичних і юридичних осіб, держави, органів державної влади, органів місцевого самоврядування в іноземних, міжнародних судових органах, якщо інше не встановлене законодавством іноземних держав, статутними документами міжнародних

судових органів та інших міжнародних організацій або міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;

8) надання правової допомоги під час виконання та відбування кримінальних покарань;

9) захист прав, свобод і законних інтересів викривача у зв'язку з повідомленням ним інформації про корупційне або пов'язане з корупцією правопорушення.

Адвокат може здійснювати інші види адвокатської діяльності, не заборонені законом [3, стаття 19].

Керуючись нормами законодавства і правилами професійної етики, адвокат завжди зобов'язаний діяти в інтересах клієнта, які для нього завжди превалюють перед його власними та інтересами колег-юристів.

Одним із видів таких дій в інтересах клієнта може стати медіація, яка невпинно нарощує суспільний запит в Україні. Цей запит викликаний: перевантаженням судів, недостатньою формальністю процедур альтернативних способів вирішення, недовірою до судової системи, бажанням вирішення спору з подальшим збереженням миру.

Медіація – структурована добровільна та конфіденційна процедура позасудового врегулювання

спору (конфлікту), в якій медіатор (посередник) допомагає сторонам у розумінні їх інтересів та пошуку ефективних шляхів досягнення взаємоприйняттого рішення.

Процедуру медіації на досудовому етапі розгляду спору можуть активно використовувати адвокати, що буде в інтересах як самого адвоката, так і його клієнтів [9].

4.4. Адвокатська таємниця

Адвокатською таємницею – це будь-яка інформація, що стала відомою адвокатові, помічникові адвоката, стажистові адвоката, особі, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, про клієнта, а також питання, з яких клієнт (особа, якій відмовлено в укладенні договору про надання правової допомоги з передбачених Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» підстав) звертався до адвоката, адвокатського бюро, адвокатського об'єднання, зміст порад, консультацій, роз'яснень адвоката, складені ним документи, інформація, що зберігається на електронних носіях, та інші документи й відомості, одержані адвокатом під час здійснення адвокатської діяльності.

Підстави для відмови в укладенні договору про надання правової допомоги. Адвокатові, адвокатському

бюро або адвокатському об'єднанню забороняється укладати договір про надання правової допомоги в разі конфлікту інтересів.

Адвокатові забороняється укладати договір про надання правової допомоги і він зобов'язаний відмовитися від виконання договору, укладеного адвокатом, адвокатським бюро або адвокатським об'єднанням, у разі, якщо:

1) доручення на виконання дій виходять за межі професійних прав та обов'язків адвоката;

2) результат, досягнення якого бажає клієнт, або засоби його досягнення, на яких він наполягає, є протиправними, суперечать моральним засадам суспільства, присязі адвоката України, правилам адвокатської етики;

3) адвокат брав участь у відповідному провадженні, і це є підставою для його відводу згідно з процесуальним законом;

4) виконання договору про надання правової допомоги може призвести до розголошення адвокатської таємниці;

5) адвокат є членом сім'ї або близьким родичем посадової особи, яка брала або бере участь у господарському, цивільному, адміністративному

судочинстві, кримінальному провадженні, розгляді справи про адміністративне правопорушення, щодо яких до адвоката звертають з пропозицією укладення договору про надання правової допомоги;

б) виконання договору може суперечити інтересам адвоката, членів його сім'ї або близьких родичів, адвокатського бюро або адвокатського об'єднання, засновником (учасником) якого він є, професійним обов'язкам адвоката, а також у разі наявності інших обставин, що можуть призвести до конфлікту інтересів;

7) адвокат надає правову допомогу іншій особі, інтереси якої можуть суперечити інтересам особи, яка звернулася щодо укладення договору про надання правової допомоги.

У разі відмови від укладення договору про надання правової допомоги адвокат зобов'язаний зберігати адвокатську таємницю про відомості, що стали йому відомі від особи, яка звернулася з пропозицією укладення такого договору [3, стаття 28].

Інформація або документи можуть втратити статус адвокатської таємниці за письмовою заявою клієнта (особи, якій відмовлено в укладенні договору про надання правової допомоги з передбачених Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» підстав). У цьому

разі інформація або документи, що отримані від третіх осіб і містять відомості про них, можуть поширюватися з урахуванням вимог законодавства з питань захисту персональних даних.

Обов'язок зберігати адвокатську таємницю поширюється на адвоката, його помічника, стажиста та осіб, які перебувають у трудових відносинах з адвокатом, адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням, а також на особу, стосовно якої припинено або зупинено право на зайняття адвокатською діяльністю. Адвокат, адвокатське бюро, адвокатське об'єднання зобов'язані забезпечити умови, що унеможливають доступ сторонніх осіб до адвокатської таємниці або її розголошення.

У разі висунення клієнтом вимог до адвоката у зв'язку з адвокатською діяльністю адвокат звільняє від обов'язку збереження адвокатської таємниці в межах, необхідних для захисту його прав та інтересів. У такому випадку суд, орган, що здійснює дисциплінарне провадження стосовно адвоката, інші органи чи посадові особи, які розглядають вимоги клієнта до адвоката або яким стало відомо про висунення таких вимог, зобов'язані вжити заходів для внеможливлення доступу сторонніх осіб до адвокатської таємниці та її розголошення.

Особи, винні в доступі сторонніх осіб до адвокатської таємниці або її розголошенні, відповідають згідно із законом.

Подання адвокатом в установленому порядку та у випадках, передбачених Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню поширення зброї масового знищення», інформації центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню поширення зброї масового знищення, не є порушенням адвокатської таємниці.

Адвокат не несе дисциплінарної, адміністративної, цивільно-правової та кримінальної відповідальності за подання центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню поширення зброї масового знищення, інформації про фінансову операцію, навіть якщо такими діями завдано шкоди юридичним або фізичним особам, та за інші дії,

якщо він діяв у межах виконання Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню поширення зброї масового знищення» [3, стаття 22].

Висновки

Правовими основами діяльності адвокатури є Конституція України, Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року № 5076-VI, інші законодавчі акти. Відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року № 5076-VI адвокатура України – недержавний самоврядний інститут, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі, а також самостійно вирішує питання організації і діяльності адвокатури в порядку, встановленому Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

До адвокатури України входять адвокати України, які мають право здійснювати адвокатську діяльність. З метою забезпечення належного здійснення адвокатської діяльності, додержання гарантій адвокатської діяльності,

захисту професійних прав адвокатів, забезпечення високого професійного рівня адвокатів та вирішення питань дисциплінарної відповідальності адвокатів в Україні діє адвокатське самоврядування.

Адвокат може здійснювати адвокатську діяльність індивідуально або в організаційно-правових формах адвокатського бюро чи адвокатського об'єднання (організаційні форми адвокатської діяльності). Адвокатське бюро є юридичною особою, створеною одним адвокатом, і діє на підставі статуту. Найменування адвокатського бюро повинне включати прізвище адвоката, який його створив. Адвокатське об'єднання є юридичною особою, створеною об'єднанням двох або більше адвокатів (учасників), що діє на підставі статуту.

Види адвокатської діяльності:

1) надання правової інформації, консультацій і роз'яснень із правових питань, правовий супровід діяльності юридичних і фізичних осіб, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, держави;

2) складання заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру;

3) захист прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного

характеру або вирішується питання про їх застосування у кримінальному провадженні, особи, стосовно якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), а також особи, яка притягається до адміністративної відповідальності під час розгляду справи про адміністративне правопорушення;

4) надання правової допомоги свідку в кримінальному провадженні;

5) представництво інтересів потерпілого під час розгляду справи про адміністративне правопорушення, прав та обов'язків потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача в кримінальному провадженні;

6) представництво інтересів фізичних і юридичних осіб у судах під час здійснення цивільного, господарського, адміністративного та конституційного судочинства, а також в інших державних органах перед фізичними та юридичними особами;

7) представництво інтересів фізичних і юридичних осіб, держави, органів державної влади, органів місцевого самоврядування в іноземних, міжнародних судових органах, якщо інше не встановлене законодавством іноземних держав, статутними документами міжнародних судових органів та інших міжнародних організацій або міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;

8) надання правової допомоги під час виконання та відбування кримінальних покарань;

9) захист прав, свобод і законних інтересів викривача у зв'язку з повідомленням ним інформації про корупційне або пов'язане з корупцією правопорушення.

Адвокат може здійснювати інші види адвокатської діяльності, не заборонені законом. Адвокатом може бути фізична особа, яка має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою, має стаж роботи в галузі права не менше ніж два роки, склала кваліфікаційного іспит, пройшла стажування (крім випадків, установлених Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»), склала присягу адвоката України та отримала свідоцтво про право на зайняття адвокатською діяльністю.

Стажист адвоката – особа, яка на день початку стажування має дійсне свідоцтво про складання кваліфікаційного іспиту.

Адвокатська таємниця – це будь-яка інформація, що стала відомою адвокатові, помічникові адвоката, стажистові адвоката, особі, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, про клієнта, а також питання, з яких клієнт (особа, якій відмовлено в укладенні договору про надання правової допомоги з передбачених Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» підстав) звертався до адвоката, адвокатського бюро, адвокатського об'єднання, зміст порад, консультацій,

роз'яснень адвоката, складені ним документи, інформація, що зберігається на електронних носіях, та інші документи й відомості, одержані адвокатом під час здійснення адвокатської діяльності.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ЗНАНЬ ДО РОЗДІЛУ 4

1. Недержавний самоврядний інститут, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі, – це:

- а) Національна поліція України;
- б) Прокуратура України;
- в) Адвокатура України;
- г) Національна гвардія України.

2. Правовими основами діяльності адвокатури є:

- а) Конституція України, Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та інші законодавчі акти;
- б) Конституція України, Закон України «Про державну службу» та інші законодавчі акти;
- в) Конституція України, Закон України «Про прокуратуру» та інші законодавчі акти;

г) Конституція України, Закон України «Про Національну поліцію» та інші законодавчі акти.

3. Адвокатська діяльність здійснюється на принципах:

а) верховенства права, соціальної справедливості, незалежності, конфіденційності, уникнення конфлікту інтересів;

б) верховенства права, законності, недоторканності власності, конфіденційності, уникнення конфлікту інтересів;

в) законності, незалежності, конфіденційності, гуманності, уникнення конфлікту інтересів;

г) верховенства права, законності, незалежності, конфіденційності, уникнення конфлікту інтересів.

4. Гарантоване державою право адвокатів самостійно вирішувати питання організації та діяльності адвокатури в порядку, встановленому Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», – це:

а) договірні умови про надання правової допомоги;

б) адвокатське самоврядування;

в) гарантія адвокатської діяльності;

г) юридична відповідальність адвокатів.

5. Адвокатом може бути:

а) фізична особа, яка здобула повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою, має стаж роботи в галузі права не менше ніж два роки, склала кваліфікаційного іспит, пройшла стажування, склала присягу адвоката України та отримала свідоцтво про право на зайняття адвокатською діяльністю;

б) фізична особа, яка здобула повну вищу освіту, володіє державною мовою, має стаж роботи в галузі права не менше ніж три роки, склала кваліфікаційного іспит, пройшла стажування, склала присягу адвоката України та отримала свідоцтво про право на зайняття адвокатською діяльністю;

в) фізична особа, яка здобула повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою, має стаж роботи в галузі права не менше ніж один рік, склала кваліфікаційного іспит, пройшла стажування, склала присягу адвоката України та отримала свідоцтво про право на зайняття адвокатською діяльністю;

г) фізична особа, яка здобула юридичну освіту, володіє державною мовою, має стаж роботи в галузі права більше ніж п'ять років, склала кваліфікаційного іспит, пройшла стажування, склала присягу адвоката України та

отримала свідоцтво про право на зайняття адвокатською діяльністю.

6. Особа, яка виявила бажання стати адвокатом, повинна скласти:

- а) тестування;
- б) кваліфікаційного іспит;
- в) есе;
- г) анкетування.

7. Кваліфікаційні іспити проводять не рідше ніж:

- а) один раз на п'ять місяців;
- б) один раз на шість місяців;
- в) один раз на три місяці;
- г) один раз на два місяці.

8. Відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» Рада адвокатів України забезпечує ведення:

- а) Єдиного реєстру адвокатів та суддів України;
- б) Єдиного реєстру адвокатів та прокурорів України;
- в) Єдиного реєстру адвокатів та нотаріусів України;
- г) Єдиного реєстру адвокатів України.

9. Надання правової інформації, консультації і роз'яснення з правових питань, правовий супровід

діяльності юридичних і фізичних осіб, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, складання заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру – це:

- а) види адвокатської діяльності;
- б) професійні права адвоката;
- в) гарантії адвокатської діяльності;
- г) професійні обов'язки адвоката.

10. Будь-яка інформація, що стала відомою адвокатові, помічникові адвоката, стажистові адвоката, особі, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, про клієнта, а також питання, з яких клієнт звертався до адвоката, адвокатського бюро, адвокатського об'єднання, зміст порад, консультацій, роз'яснень адвоката, складені ним документи, інформація, що зберігається на електронних носіях, та інші документи й відомості, одержані адвокатом під час здійснення адвокатської діяльності, – це:

- а) комерційна таємниця;
- б) службова таємниця;
- в) адвокатська таємниця;
- г) державна таємниця.

РОЗДІЛ 5

ПРОКУРАТУРА УКРАЇНИ

ПИТАННЯ ДО РОЗДІЛУ

5.1. Прокуратура України, система і структура органів прокуратури.

5.2. Правовий статус прокурора.

5.3. Організаційне забезпечення діяльності прокуратури.

Ключові слова: прокуратура України, прокурор, Офіс Генерального прокурора, обласні прокуратури, окружні прокуратури, Спеціалізована антикорупційна прокуратура.

Список літератури

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-D0%B2%D1%80>.

2. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2015. № 2–3. Ст. 12. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>.

3. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2014. № 49. Ст. 2056. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18_

4. Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів від 27.04.2017 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/rada/show/n0001900-17>.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2013. № 9–10, № 11–12. № 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/4651-17>.

6. Глушков В. О. Судові та правоохоронні органи України : навч. посіб. / Міжгалузева акад. управл. ; В. О. Глушков, С. А. Кузьмін, В. В. Михайленко. Київ : ВД «Дакор», 2013. 371 с.

7. Мельник О. В., Степанов О. С. Судові та правоохоронні органи України : навч.-метод. комплекс для курсантів (студентів) 1-го курсу Навч.-наук. ін-ту права та психології, ф-ту поч. та спец. підготовки МВС України ; НАВС, каф. кримінального процесу. Київ, 2015. 92 с.

8. Судові та правоохоронні органи України : навч. посіб. для підготовки до іспитів / упоряд.: І. В. Тетарчук, Т. С. Дяків. Київ : ЦУЛ, 2013. 200 с.

9. Сухонос В. В. Прокуратура в системі державних органів України: теоретичний аналіз сучасного стану та перспектив розвитку : монографія / наук. ред.

Ю. С. Шемшученко. Суми : ВТД «Університетська книга», 2008. 448 с.

10. Сухонос В. В. Кадри органів прокуратури: питання теорії і практики : монографія. Суми : Університетська книга, 2014. 159 с.

11. Судові та правоохоронні органи : навч. посіб. / М. М. Бурбика, А. М. Куліш, В. С. Шапіро. Харків : ТОВ «Діса плюс». 2013.

12. Сухонос В. В. Правові та організаційні аспекти розвитку прокуратури України в сучасних умовах : монографія. Суми : ВТД «Університетська книга», 2010. 328 с.

13. Поняття, завдання, функції та система органів прокуратури України. URL: <https://buklib.net/books/29375>.

14. Організаційні основи системи прокуратури. Статус прокурора. URL: https://arm.naiiau.kiev.ua/books/spou_2019/info/lec4.html.

15. Про затвердження Положення про Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру Офісу Генерального прокурора : Офіс Генерального прокурора; Наказ, Положення від 05.03.2020 р. № 125. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0125905-20#Text>.

16. Сухонос В. В., Михайловська Є. В. Правовий статус прокурора в системі органів державної влади України. *Правові горизонти*. 2018. Вип. 10 (23). С. 85–91.

17. Попович Є. Дисциплінарна відповідальність працівників органів прокуратури України: правові

проблеми та шляхи їх вирішення. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2012. № 3. С. 22–26.

Вступ

З ухваленням у 1990 році Декларації про державний суверенітет в історії нашої країни почалася нова епоха, ознаменована перетворенням України на самостійну, незалежну, демократичну, соціальну, правову державу. Нормативне закріплення цих історичних досягнень відбулося 28 червня 1996 року в Конституції України – акті вищої юридичної сили. Цінність Конституції виявляється насамперед у проголошеному принципі верховенства права (ст. 8), що означає пріоритет права стосовно до держави, її політики, економіки, культури, інших інститутів (основ). Визнання примату права обумовило створення та розвиток в Україні якісно нової системи органів нагляду і контролю за законністю, провідне місце серед яких посідає прокуратура.

Прокуратура України становить єдину систему, яка в порядку, передбаченому Законом України «Про прокуратуру», здійснює встановлені Конституцією України функції з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави.

Прокуратура України – самостійний централізований орган державної влади, що діє в системі правоохоронних органів держави та забезпечує захист від

неправомірних посягань на суспільний і державний лад, права та свободи людини, а також основи демократичного устрою засобами й методами, передбаченими законом.

Прокуратура не підпорядковується виконавчій або судовій владі, оскільки її діяльність є елементом системи стримувань і противаг між гілками влади, що формують та утверджують в державі після ухвалення нової Конституції.

Фундаментальні гілки влади – законодавча, виконавча та судова, які уособлюють єдину державну владу та її поділ, зовсім не виключають можливості існування інших функціонально самостійних правових інститутів. Їх наявність визначається реальними потребами побудови правової держави і державно-правового життя суспільства в даний конкретний період, необхідністю демократичних форм контролю гілок влади у випадках, коли їх діяльність не відповідає принципам і положенням Конституції України.

5.1. Прокуратура України, система і структура органів прокуратури

Діяльність органів прокуратури спрямована на утвердження верховенства закону, зміцнення правопорядку і має своїм завданням захист від неправомірних посягань на: закріплені Конституцією України незалежність держави, суспільний та державний лад, політичну й економічну систему, права національних груп і територіальних утворень; гарантовані Конституцією, іншими законами України та міжнародними правовими актами соціально-економічні, політичні, особисті права та свободи людини і громадянина; основи демократичного устрою державної влади, правовий статус місцевих рад народних депутатів, органів територіального громадського самоврядування [13].

Правові засади організації та діяльності прокуратури України, система прокуратури України, статус прокурорів, порядок здійснення прокурорського самоврядування визначають Конституцією України, Законом України «Про прокуратуру» та іншими законами України, чинними міжнародними договорами, згода на

обов'язковість яких надана Верховною Радою України [2, стаття 4].

Прокуратура України відповідно до ст. 1 Закону України «Про прокуратуру» становить єдину систему, яка в порядку, передбаченому Законом України «Про прокуратуру», здійснює встановлені Конституцією України функції з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави.

На прокуратуру покладають такі **функції**:

- 1) підтримання державного обвинувачення в суді;
- 2) представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених Законом України «Про прокуратуру» (а саме представництво у суді інтересів громадянина (громадянина України, іноземця або особи без громадянства), у випадках, якщо така особа не спроможна самостійно захистити свої порушені чи оспорювані права або реалізувати процесуальні повноваження через недосягнення повноліття, недієздатність або обмежену дієздатність, а законні представники або органи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси такої особи, не здійснюють або неналежним чином здійснюють її захист та представництво у суді законних інтересів держави у разі

порушення або загрози порушення інтересів держави, якщо захист цих інтересів не здійснює або неналежним чином здійснює орган державної влади, орган місцевого самоврядування чи інший суб'єкт владних повноважень, до компетенції якого віднесені відповідні повноваження, а також у разі відсутності такого органу [2, стаття 23]) та главою 12 розділу III Цивільного процесуального кодексу України (Особливості позовного провадження у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави);

3) нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство;

4) нагляд за додержанням законів під час виконання судових рішень у кримінальних справах, а також у разі застосування інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян.

З метою реалізації своїх функцій прокуратура здійснює міжнародне співробітництво [2, стаття 2].

Діяльність прокуратури ґрунтується на **засадах**:

1) верховенства права та визнання людини, її життя і здоров'я, честі й гідності, недоторканності та безпеки найвищою соціальною цінністю;

2) законності, справедливості, неупередженості та об'єктивності;

3) територіальності;

4) презумпції невинуватості;

5) незалежності прокурорів, що передбачає існування гарантій від незаконного політичного, матеріального чи іншого впливу на прокурора щодо ухвалення ним рішень під час виконання службових обов'язків;

6) політичної нейтральності прокуратури;

7) недопустимості незаконного втручання прокуратури в діяльність органів законодавчої, виконавчої і судової влади;

8) поваги до незалежності суддів, що передбачає заборону публічного висловлювання сумнівів щодо правосудності судових рішень поза межами процедури їх оскарження в порядку, передбаченому процесуальним законом;

9) прозорості діяльності прокуратури, що забезпечується відкритим і конкурсним зайняттям посади прокурора, вільним доступом до інформації довідкового характеру, наданням на запити інформації, якщо законом не встановлено обмежень щодо її надання;

10) неухильного додержання вимог професійної етики та поведінки [2, стаття 3].

Функції прокуратури України здійснюють виключно прокурорами. Делегування функцій прокуратури, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускається.

Органи прокуратури не менш як двічі на рік інформують суспільство про свою діяльність шляхом повідомлень у засобах масової інформації. Генеральний прокурор особисто звітує про діяльність органів прокуратури перед Верховною Радою України на її пленарному засіданні.

Керівники обласних та окружних прокуратур на відкритому пленарному засіданні відповідної ради, на яке запрошують представники засобів масової інформації, не менш як двічі на рік інформують населення відповідної адміністративно-територіальної одиниці про результати діяльності на цій території шляхом надання узагальнених статистичних та аналітичних даних.

Інформація про діяльність прокуратури оприлюднюється в загальнодержавних та місцевих друкованих засобах масової інформації і на офіційних вебсайтах органів прокуратури.

Органи прокуратури оприлюднюють видані ними нормативно-правові акти з питань організації та діяльності прокуратури України в порядку, встановленому законодавством України [2, статті 5–6].

Прокуратура України становить єдину централізовану систему органів, пов'язаних спільними завданнями та функціями.

Система органів прокуратури будується згідно з державним устроєм та адміністративно-територіальним поділом України, а також за функціональними ознаками і визначається статтею 7 Закону України «Про прокуратуру» [14].

До складу системи прокуратури України входять:

- 1) Офіс Генерального прокурора;
- 2) обласні прокуратури;
- 3) окружні прокуратури;
- 4) Спеціалізована антикорупційна прокуратура [2, стаття 7].

Офіс Генерального прокурора організовує та координує діяльність усіх органів прокуратури, забезпечує належне функціонування Єдиного реєстру досудових розслідувань та його ведення органами досудового розслідування, визначає єдиний порядок формування звітності про стан кримінальної протиправності й роботу

прокурора з метою забезпечення ефективного виконання функцій прокуратури, а також здійснює управління об'єктами державної власності, що належать до сфери управління Офісу Генерального прокурора. Офіс Генерального прокурора очолює Генеральний прокурор, який має двох перших заступників та заступників, а також заступника Генерального прокурора – керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури.

У структурі Офісу Генерального прокурора утворюють департаменти, управління, відділи, а також Генеральна інспекція. Управління та відділи можуть бути самостійними або входити до складу департаменту (управління). Положення про самостійні структурні підрозділи Офісу Генерального прокурора затверджують Генеральним прокурором [2, стаття 8].

Офіс Генерального прокурора є органом прокуратури вищого рівня щодо обласних та окружних прокуратур, обласна прокуратура є органом прокуратури вищого рівня щодо окружних прокуратур, розміщених у межах адміністративно-територіальної одиниці, що підлягає під територіальну юрисдикцію відповідної обласної прокуратури [2, стаття 7].

Обласні прокуратури. У системі прокуратури України діють обласні прокуратури, до яких належать прокуратури областей, прокуратура Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, Київська міська прокуратура. Обласну прокуратуру очолює керівник обласної прокуратури, керівник прокуратури Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, керівник Київської міської прокуратури, який має першого заступника та не більше ніж трьох заступників.

У структурі обласної прокуратури утворюють підрозділи – управління та відділи. Утворення, перелік, територіальна юрисдикція, реорганізація та ліквідація обласних прокуратур, визначення їх компетенції, структури і штатного розпису здійснюють Генеральним прокурором [2, стаття 10].

Окружні прокуратури. У системі прокуратури України діють окружні прокуратури, перелік та територіальна юрисдикція яких визначаються наказом Генерального прокурора. Утворення, реорганізація та ліквідація окружних прокуратур, визначення їх компетенції, структури і штатного розпису здійснюють Генеральним прокурором. Окружну прокуратуру очолює керівник окружної прокуратури, який має першого

заступника та не більше ніж двох заступників. У структурі окружної прокуратури в разі необхідності утворюють такі підрозділи, як відділи [2, стаття 12].

У разі потреби рішенням Генерального прокурора можуть утворюватися спеціалізовані прокуратури на правах структурного підрозділу Офісу Генерального прокурора, обласних прокуратур, підрозділу обласної прокуратури, окружних прокуратур, підрозділу окружної прокуратури.

Перелік, утворення, реорганізація та ліквідація спеціалізованих прокуратур, визначення їх статусу, компетенції, структури і штатного розпису здійснюють Генеральним прокурором.

Особливості організації й діяльності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури визначені статтею 8⁻¹ Закону України «Про прокуратуру» (Особливості організації й діяльності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури).

Утворення Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, визначення її структури і штату здійснюють Генеральним прокурором за погодженням із Директором Національного антикорупційного бюро України [2, стаття 7].

Спеціалізована антикорупційна прокуратура є самостійним структурним підрозділом Офісу Генерального прокурора (на правах Департаменту), підпорядкованим заступникові Генерального прокурора – керівникові Спеціалізованої антикорупційної прокуратури.

У своїй діяльності Спеціалізована антикорупційна прокуратура керується Конституцією України, Законами України «Про прокуратуру», «Про запобігання корупції», іншими актами законодавства України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, наказами Генерального прокурора, Регламентом Офісу Генерального прокурора, Положенням про Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру Офісу Генерального прокурора, а також ураховує практику застосування законодавства Верховним Судом, рішення Європейського суду з прав людини.

Свою роботу Спеціалізована антикорупційна прокуратура організовує у взаємодії з іншими структурними підрозділами Офісу Генерального прокурора, прокуратурами всіх рівнів, Національним антикорупційним бюро України, Тренінговим центром

прокурорів України, правоохоронними, іншими державними органами.

До структури Спеціалізованої антикорупційної прокуратури входять:

1) управління процесуального керівництва, підтримання публічного обвинувачення та представництва в суді, у складі якого функціонує 6 відділів;

2) аналітично-статистичний відділ;

3) відділ документального забезпечення.

Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру очолює заступник Генерального прокурора – керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, який має першого заступника та заступника.

Управління та відділи очолюють начальники.

До штату Спеціалізованої антикорупційної прокуратури входять прокурори та головні спеціалісти (державні службовці).

Посадові обов'язки державних службовців закріплені в посадових інструкціях, які підписують їх безпосередні керівники, погоджує заступник Генерального прокурора – керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури та затверджує Генеральний прокурор [15, розділи 1–2].

Основні завдання та функції Спеціалізованої антикорупційної прокуратури є:

➤ здійснення нагляду за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування кримінальних правопорушень Національним антикорупційним бюро України;

➤ виконання вимог закону під час приймання, реєстрації, розгляду та вирішення заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, своєчасне внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань;

➤ забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування Національним антикорупційним бюро України кримінальних правопорушень та оскарження незаконних судових рішень на стадії досудового розслідування і судового розгляду;

➤ запобігання незаконному притягненню особи до кримінальної відповідальності та необґрунтованому застосуванню до неї заходів процесуального примусу, виконання вимог закону про невідворотність відповідальності за вчинене кримінальне правопорушення;

➤ забезпечення підозрюваним, обвинуваченим безоплатної правової допомоги у випадках, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України;

➤ підтримання публічного обвинувачення в суді в кримінальних провадженнях, що розслідувалися Національним антикорупційним бюро України;

➤ забезпечення в межах компетенції відшкодування збитків, завданих кримінальними правопорушеннями;

➤ забезпечення застосування належної правової процедури до кожного учасника кримінального провадження;

➤ представництво інтересів держави у суді у випадках, передбачених Законом України «Про прокуратуру» і пов'язаних із корупційними або пов'язаними з корупцією правопорушеннями, а також у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави;

➤ здійснення в межах реалізації функцій Спеціалізованої антикорупційної прокуратури міжнародного співробітництва [15, розділ 3].

Єдність системи прокуратури України забезпечується:

1) єдиними засадами організації та діяльності прокуратури;

2) єдиним статусом прокурорів;

3) єдиним порядком організаційного забезпечення діяльності прокурорів;

4) фінансуванням прокуратури виключно з Державного бюджету України;

5) вирішенням питань внутрішньої діяльності прокуратури органами прокурорського самоврядування.

У системі прокуратури може запроваджуватися спеціалізація прокурорів [2, стаття 7], тобто розподіл справ між прокурорами, що спеціалізують на окремих видах злочинів.

Загальна кількість працівників органів прокуратури становить не більше ніж 15 000 осіб, зокрема, загальна кількість прокурорів становить не більше ніж 10 000 осіб.

У структурі органів прокуратури встановлюють посади державних службовців, інших працівників, діяльність яких регулюється Законом України «Про прокуратуру», Законом України «Про державну службу» та іншими законодавчими актами України [2, стаття 14].

5.2. Правовий статус прокурора

Правовий статус прокурора – це права, обов’язки, юридична відповідальність, професійна та позаслужбова поведінка прокурора, що в комплексному поєднанні забезпечують як стабільне правове становище прокурора в

системі органів державної влади, так і виконання службових функцій, покладених на прокурора та органи прокуратури відповідно до чинного законодавства України [16].

Прокурором органу прокуратури є:

- 1) Генеральний прокурор;
- 2) перший заступник Генерального прокурора;
- 3) заступник Генерального прокурора;
- 4¹) заступник Генерального прокурора – керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури;
- 5) керівник підрозділу Офісу Генерального прокурора;
- 6) заступник керівника підрозділу Офісу Генерального прокурора (зокрема, Спеціалізованої антикорупційної прокуратури на правах самостійного структурного підрозділу Офісу Генерального прокурора);
- 7) прокурор Офісу Генерального прокурора (зокрема, Спеціалізованої антикорупційної прокуратури на правах самостійного структурного підрозділу Офісу Генерального прокурора);
- 8) керівник обласної прокуратури;
- 9) перший заступник керівника обласної прокуратури;
- 10) заступник керівника обласної прокуратури;

- 11) керівник підрозділу обласної прокуратури;
 - 12) заступник керівника підрозділу обласної прокуратури;
 - 13) прокурор обласної прокуратури;
 - 14) керівник окружної прокуратури;
 - 15) перший заступник керівника окружної прокуратури;
 - 16) заступник керівника окружної прокуратури;
 - 17) керівник підрозділу окружної прокуратури;
 - 18) заступник керівника підрозділу окружної прокуратури;
 - 19) прокурор окружної прокуратури [2, стаття 15].
- Прокурори в Україні мають єдиний статус незалежно від місця прокуратури в системі прокуратури України чи адміністративної посади, яку прокурор обіймає в прокуратурі [2, стаття 15].

Вимоги до кандидатів на посаду прокурора

Прокурором окружної прокуратури може бути призначений громадянин України, який має вищу юридичну освіту, стаж роботи в галузі права не менше ніж два роки та володіє державною мовою.

Прокурором обласної прокуратури може бути призначений громадянин України, який має вищу

юридичну освіту, стаж роботи в галузі права не менше ніж три роки та володіє державною мовою.

Прокурором Офісу Генерального прокурора може бути призначений громадянин України, який має вищу юридичну освіту, стаж роботи в галузі права не менше ніж п'ять років та володіє державною мовою.

Прокурором Спеціалізованої антикорупційної прокуратури може бути призначена особа, яка має вищу юридичну освіту, стаж роботи в галузі права не менше ніж п'ять років та володіє державною мовою.

Не може бути призначена на посаду прокурора особа, яка:

- 1) визнана судом обмежено дієздатною або недієздатною;
- 2) має захворювання, що перешкоджає виконанню обов'язків прокурора;
- 3) має незняту чи непогашену судимість або на яку накладалося адміністративне стягнення за учинення правопорушення, пов'язаного з корупцією.

Особи, які претендують на зайняття посад в органах прокуратури, до призначення на відповідну посаду зобов'язані повідомити керівництву органу, на зайняття посади в якому вони претендують, про працюючих у

такому органі близьких їм осіб, які працюють у такому органі [2, стаття 27].

Добір кандидатів на посаду прокурора здійснюють із осіб, які відповідають вимогам, установленим статтею 27 Закону України «Про прокуратуру». Кожен, хто відповідає встановленим вимогам до кандидата на посаду прокурора, має право звернутися до відповідного органу, що здійснює дисциплінарне провадження, із заявою про участь у доборі кандидатів на посаду прокурора [2, стаття 28].

Відповідний орган, що здійснює дисциплінарне провадження, є колегіальним органом, який відповідно до повноважень, передбачених цим Законом, визначає рівень фахової підготовки осіб, які виявили намір зайняти посаду прокурора, та вирішує питання щодо дисциплінарної відповідальності, переведення та звільнення прокурорів із посади.

Відповідний орган, що здійснює дисциплінарне провадження, є юридичною особою, має печатку із зображенням Державного герба України та своїм найменуванням, самостійний баланс та рахунки в органах Державного казначейства України.

Порядок роботи відповідного органу, що здійснює дисциплінарне провадження, визначається положенням, прийнятим всеукраїнською конференцією прокурорів.

До складу відповідного органу, що здійснює дисциплінарне провадження, входять одинадцять членів, які є громадянами України, мають вищу юридичну освіту та стаж роботи в галузі права не менше ніж десять років, із яких:

1) п'ять прокурорів призначає всеукраїнська конференція прокурорів;

2) дві особи (вчених) призначає з'їзд представників юридичних закладів вищої освіти та наукових установ;

3) одну особу (адвоката) призначає з'їзд адвокатів України;

4) три особи призначає Уповноважений Верховної Ради України з прав людини за погодженням із комітетом Верховної Ради України, до предмета відання якого належать організація та діяльність органів прокуратури.

Членом відповідного органу, що здійснює дисциплінарне провадження, не можуть бути призначені народний депутат України, представник Кабінету Міністрів України, центрального чи місцевого органу виконавчої влади, керівник, заступник керівника Тренінгового центру прокурорів України, суддя,

працівник правоохоронного органу чи органу державного нагляду (контролю), прокурор, який перебуває на адміністративній посаді, а також більше ніж одна особа з наукових та науково-педагогічних працівників одного й того самого навчального закладу чи наукової установи.

Відповідний орган, що здійснює дисциплінарне провадження, є повноважним за умови призначення до її складу не менше ніж дев'яти членів.

Термін повноважень члена відповідного органу, що здійснює дисциплінарне провадження, становить три роки. Одна і та ж сама особа не може здійснювати повноваження члена комісії два терміни підряд.

Член відповідного органу, що здійснює дисциплінарне провадження, не може одночасно бути членом Ради прокурорів України.

Члени відповідного органу, що здійснює дисциплінарне провадження, працюють на постійній основі й на час виконання своїх обов'язків відряджають до комісії.

Умови оплати праці, соціального забезпечення членів відповідного органу, що здійснює дисциплінарне провадження, визначають на засадах, установлених для відповідної категорії державних службовців. За членами

відповідного органу, що здійснює дисциплінарне провадження, які є прокурорами, зберігають гарантії соціального забезпечення, визначені законодавством для прокурорів [2, статті 73–74].

Добір кандидатів та їх призначення на посаду прокурора здійснюються в порядку, визначеному Законом України «Про прокуратуру», та передбачають:

1) ухвалення відповідним органом, що здійснює дисциплінарне провадження, рішення про проведення добору кандидатів на посаду прокурора, що розміщується на офіційному вебсайті відповідного органу, яке здійснює дисциплінарне провадження, та повинно містити виклад передбачених Законом України «Про прокуратуру» вимог, яким повинен відповідати кандидат на посаду прокурора, а також перелік документів, що подають до відповідного органу, яким здійснює дисциплінарне провадження, і кінцевий термін їх подання;

2) подання особами, які виявили бажання стати прокурором, до відповідного органу, що здійснює дисциплінарне провадження, відповідної заяви та документів, визначених Законом України «Про прокуратуру»;

3) перевірка відповідним органом, що здійснює дисциплінарне провадження, на підставі поданих

кандидатами на посаду прокурора документів перевірки відповідності осіб вимогам, установленим до кандидата на посаду прокурора;

4) складання особами, які відповідають установленим вимогам до кандидата на посаду прокурора, кваліфікаційного іспиту;

5) оприлюднення відповідним органом, що здійснює дисциплінарне провадження, на офіційному вебсайті списку кандидатів, які успішно склали кваліфікаційного іспит;

6) організацію відповідним органом, що здійснює дисциплінарне провадження, спеціальної перевірки кандидатів, які успішно склали кваліфікаційного іспит;

7) визначення відповідним органом, що здійснює дисциплінарне провадження, рейтингу кандидатів на посаду прокурора серед осіб, які успішно склали кваліфікаційного іспит та щодо яких проведено спеціальну перевірку, а також зарахування їх до резерву на заміщення вакантних посад прокурорів;

8) проходження кандидатом на посаду прокурора спеціальної підготовки в Тренінговому центрі прокурорів України. Тренінговий центр прокурорів України є державною установою, що здійснює підвищення кваліфікації прокурорів. На Тренінговий центр прокурорів України не поширюється законодавство про вищу освіту.

Для забезпечення підвищення кваліфікації прокурори можуть відряджатися до Тренінгового центру прокурорів України. Тренінговий центр прокурорів України функціонує при Офісі Генерального прокурора і може мати регіональні відділення [2, стаття 80];

9) оголошення відповідним органом, що здійснює дисциплінарне провадження, в разі відкриття вакантних посад прокурорів конкурсу на зайняття таких посад серед кандидатів, які перебувають у резерві та пройшли спеціальну підготовку;

10) проведення відповідним органом, що здійснює дисциплінарне провадження, конкурсу на зайняття вакантних посад прокурорів на основі рейтингу кандидатів;

11) направлення відповідним органом, що здійснює дисциплінарне провадження, подання керівникові окружної прокуратури щодо призначення кандидата на посаду прокурора;

12) призначення особи на посаду прокурора;

13) складання особою присяги прокурора [2, стаття 29].

Подання документів кандидатом на посаду прокурора. Для участі в доборі кандидатів на посаду прокурора особа подас:

1) письмову заяву про участь у доборі кандидатів на посаду прокурора;

2) копію паспорта громадянина України та копію документа, що засвідчує реєстрацію в Державному реєстрі фізичних осіб – платників податків;

3) анкету кандидата на посаду прокурора, що містить інформацію про особу, та автобіографію;

4) копію документів про освіту, науковий ступінь, вчене звання;

5) копію трудової книжки;

6) медичну довідку про стан здоров'я за формою, затвердженою центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я;

7) копію військового квитка (для військовослужбовців або військовозобов'язаних);

8) довідку про допуск до державної таємниці (в разі його наявності);

9) письмову згоду на збирання, зберігання та використання інформації про неї з метою оцінювання готовності особи до роботи на посаді прокурора та проведення щодо неї спеціальної перевірки;

10) копію декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого

самоврядування, за минулий рік, що подана відповідно до Закону України «Про запобігання корупції»;

11) заяву про відсутність заборгованості зі сплати аліментів на утримання дитини, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за шість місяців із дня подання виконавчого документа до примусового виконання;

12) декларацію доброчесності та родинних зв'язків.

Приймання документів закінчується у день, визначений в оголошенні як кінцевий термін їх подання. До участі в доборі кандидатів на посаду прокурора допускають осіб, які подали всі необхідні документи і відповідають вимогам, установленим до кандидата на посаду прокурора [2, стаття 30].

Керівник прокуратури за наслідками спеціальної перевірки, передбаченої антикорупційним законодавством, своїм наказом призначає кандидата на посаду прокурора не пізніше ніж через 30 днів із дня отримання подання відповідного органу, що здійснює дисциплінарне провадження.

Особа, призначена на посаду прокурора, набуває повноважень прокурора після складання Присяги прокурора [2, статті 35–36].

Генерального прокурора призначає на посаду Президент України за згодою Верховної Ради України.

Термін повноважень Генерального прокурора становить шість років. Одна й та сама особа не може обіймати посаду Генерального прокурора два терміни підряд.

На посаду Генерального прокурора може бути призначений громадянин України:

1) який має вищу юридичну освіту та стаж роботи в галузі права не менше ніж десять років;

2) який володіє державною мовою;

3) який має високі морально-ділові, професійні якості та організаторські здібності;

4) стосовно якого відсутні обставини, передбачені частиною шостою статті 27 Закону України «Про прокуратуру» (Вимоги до кандидатів на посаду прокурора, зазначено перелік осіб, які не можуть бути призначені на посаду прокурора);

5) який не має заборгованості зі сплати аліментів на утримання дитини, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за шість місяців з дня подання виконавчого документа до примусового виконання.

Президент України надсилає до Верховної Ради України письмове подання про надання згоди на призначення кандидата на посаду Генерального прокурора.

Порядок надання згоди на призначення на посаду Президентом України Генерального прокурора встановлюється Регламентом Верховної Ради України.

Рішення Верховної Ради України про відмову в наданні згоди на призначення на посаду Генерального прокурора є підставою для письмового подання Президента України про надання згоди на призначення іншого кандидата [2, стаття 40].

Незалежність прокурора забезпечується:

1) особливим порядком його призначення на посаду, звільнення з посади, притягнення до дисциплінарної відповідальності;

2) порядком здійснення повноважень, визначених процесуальним та іншими законами;

3) заборонаю незаконного впливу, тиску чи втручання в здійснення повноважень прокурора;

4) установленим законом порядком фінансування та організаційного забезпечення діяльності прокуратури;

5) належним матеріальним, соціальним та пенсійним забезпеченням прокурора;

б) функціонуванням органів прокурорського самоврядування;

7) визначеними законом засобами забезпечення особистої безпеки прокурора, членів його сім'ї, майна, а також іншими засобами їх правового захисту.

Здійснюючи функції прокуратури, прокурор є незалежним від будь-якого незаконного впливу, тиску, втручання і керується у своїй діяльності лише Конституцією та законами України.

Прокурора призначають на посаду безстроково, він може бути звільнений з посади, його повноваження на посаді можуть бути припинені лише з підстав та в порядку, передбачених законом.

Про початок кримінального провадження стосовно прокурора негайно повідомляють Генерального прокурора.

Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, інші державні органи, їх посадові та службові особи, а також фізичні та юридичні особи і їх об'єднання зобов'язані поважати незалежність прокурора та утримуватися від здійснення в будь-якій формі впливу

на прокурора з метою перешкоджання виконанню службових обов'язків або ухвалення ним незаконного рішення.

Межі обґрунтованої критики діяльності прокурора визначають з урахуванням Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод і практики Європейського суду з прав людини.

Прокурор має право звернутися з повідомленням про загрозу його незалежності до Ради прокурорів України, яка зобов'язана невідкладно перевірити і розглянути таке звернення за його участі та вжити в межах своїх повноважень, передбачених цим Законом, необхідних заходів для усунення загрози.

Прокурори здійснюють свої повноваження в межах, визначених законом, і підпорядковують керівникам виключно в частині виконання письмових наказів адміністративного характеру, пов'язаних з організаційними питаннями діяльності прокурорів та органів прокуратури.

Адміністративне підпорядкування прокурорів не може бути підставою для обмеження або порушення незалежності прокурорів під час виконання ними своїх повноважень.

Генеральний прокурор має право видавати письмові накази адміністративного характеру, що є обов'язковими до виконання всіма прокурорами.

Керівник обласної прокуратури має право видавати письмові накази адміністративного характеру, що є обов'язковими до виконання першим заступником, заступниками, керівниками та заступниками керівників підрозділів, прокурорами відповідної обласної прокуратури та керівниками окружних прокуратур, розміщених у межах адміністративно-територіальної одиниці, що підлягає під територіальній юрисдикції відповідної обласної прокуратури.

Керівник окружної прокуратури має право видавати письмові накази адміністративного характеру, що є обов'язковими до виконання його першим заступником, заступниками, керівниками та заступниками керівників підрозділів, прокурорами відповідної окружної прокуратури.

Перші заступники та заступники керівників органів прокуратури відповідно до розподілу обов'язків мають право видавати письмові накази адміністративного характеру, що є обов'язковими до виконання підлеглими прокурорами відповідного органу прокуратури.

У разі створення спеціалізованих прокуратур (крім Спеціалізованої антикорупційної прокуратури) порядок видання письмових наказів адміністративного характеру в межах таких прокуратур визначає Генеральний прокурор.

Під час здійснення повноважень, пов'язаних із реалізацією функцій прокуратури, прокурори є незалежними, самостійно ухвалюють рішення про порядок здійснення таких повноважень, керуючись у цьому разі положеннями закону, а також зобов'язані виконувати лише такі вказівки прокурора вищого рівня, які були надані з додержанням вимог Закону України «Про прокуратуру».

Прокурори вищого рівня мають право давати вказівки прокуророві нижчого рівня, погоджувати певні рішення, які він приймає, та здійснювати інші дії, що безпосередньо стосуються функцій прокуратури, що реалізує цей прокурор, виключно в межах та порядку, визначених Законом України «Про прокуратуру». Генеральний прокурор має право давати вказівки будь-якому прокуророві.

Прокурором вищого рівня є:

1) для прокурорів, керівників та заступників керівників підрозділів окружної прокуратури – керівник

окружної прокуратури чи його перший заступник або заступник відповідно до розподілу обов'язків;

2) для прокурорів, керівників та заступників керівників підрозділів обласної прокуратури – керівник обласної прокуратури чи його перший заступник або заступник відповідно до розподілу обов'язків;

3) для керівника окружної прокуратури, його першого заступника та заступників – керівник відповідної обласної прокуратури чи його перший заступник або заступник відповідно до розподілу обов'язків;

4) для керівника обласної прокуратури, його першого заступника та заступників, керівника та заступника керівника підрозділу, прокурора Офісу Генерального прокурора – Генеральний прокурор чи його перший заступник або заступник відповідно до розподілу обов'язків;

5) для першого заступника та заступника Генерального прокурора – Генеральний прокурор.

У разі утворення спеціалізованих прокуратур (крім Спеціалізованої антикорупційної прокуратури) прокурорів вищого рівня в межах таких прокуратур визначає Генеральний прокурор.

Накази адміністративного характеру, а також вказівки, що прямо стосуються реалізації прокурором функцій прокуратури, видані (віддані) в письмовій формі в межах повноважень, визначених законом, є обов'язковими до виконання відповідним прокурором.

Прокуророві, якому віддали наказ чи вказівку в усній формі, надається письмове підтвердження такого наказу чи вказівки.

Прокурор не зобов'язаний виконувати накази та вказівки прокурора вищого рівня, що викликають у нього сумнів щодо законності, якщо він не отримав їх у письмовій формі, а також явно злочинні накази або вказівки. Прокурор має право звернутися до Ради прокурорів України з повідомленням про загрозу його незалежності у зв'язку з наданням (відданням) прокурором вищого рівня наказу або вказівки.

Надання (віддання) незаконного наказу або вказівки чи його (її) виконання, а також надання (віддання) чи виконання явно злочинного наказу або вказівки тягнуть за собою відповідальність, передбачену законом України «Про прокуратуру» [2, статті 16–17].

Перебування на посаді прокурора несумісне з обійманням посади в будь-якому органі державної влади,

іншому державному органі, органі місцевого самоврядування та з представницьким мандатом на державних виборних посадах.

Вимоги щодо несумісності не поширюють на участь прокурорів у діяльності виборних органів релігійних та громадських організацій.

На прокурора поширюють обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності, визначені Законом України «Про запобігання корупції».

Прокурор не може належати до політичної партії, брати участь у політичних акціях, мітингах, страйках.

Прокурор, за його заявою, може бути відряджений для роботи у відповідному органі, що здійснює дисциплінарне провадження, Тренінговому центрі прокурорів України чи в інших органах у визначених законом випадках. За відрядженим прокурором зберігають гарантії соціального забезпечення, визначені законодавством для прокурорів [2, стаття 18].

Загальні права та обов'язки прокурора

Прокурор має право брати участь у прокурорському самоврядуванні для вирішення питань внутрішньої діяльності прокуратури в порядку, встановленому законом. Прокурори мають право бути членами

професійних спілок, утворювати громадські організації й брати в них участі з метою захисту своїх прав та інтересів, підвищення свого професійного рівня.

Прокурор зобов'язаний удосконалювати свій професійний рівень та з цією метою підвищувати кваліфікацію.

Прокурор періодично проходить підготовку у Тренінговому центрі прокурорів України, до якого входить вивчення правил прокурорської етики.

Прокурор зобов'язаний неухильно додержуватися присяги. За порушення присяги прокурор відповідає, перед законом.

Прокурор зобов'язаний:

1) виявляти повагу до осіб під час здійснення своїх повноважень;

2) не розголошувати відомості, що становлять таємницю, що охороняється законом;

3) діяти лише на підставі, в межах та способом, що передбачені Конституцією та законами України;

4) додержуватися правил прокурорської етики, зокрема, не допускати поведінки, що дискредитує його як представника прокуратури та може зашкодити авторитету прокуратури.

Прокурор зобов'язаний щорічно проходити таємну перевірку доброчесності.

Таємну перевірку доброчесності прокурорів Офісу Генерального прокурора, обласних та окружних прокуратур проводять підрозділи внутрішньої безпеки в порядку, затвердженому Генеральним прокурором [2, стаття 19].

Відповідальністю прокурора є заходи, застосовані до нього за порушення закону, неналежне виконання службових обов'язків або скоєння ганебного вчинку згідно з Дисциплінарним статутом прокуратури України, Конституцією України та іншими актами чинного законодавства [17].

Шкода, завдана незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю прокурора, відшкодовується державою незалежно від його вини в порядку, визначеному Законом України «Про прокуратуру».

Держава, відшкодувавши шкоду, завдану прокурором, має право зворотної вимоги до нього розміром виплаченого відшкодування в разі встановлення в діях прокурора складу кримінального правопорушення за обвинувальним вирокom суду щодо нього, який набрав чинності.

Прокурора може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності в порядку дисциплінарного провадження.

Дисциплінарне провадження – це процедура розгляду відповідним органом, що здійснює дисциплінарне провадження щодо прокурорів, дисциплінарної скарги, в якій містяться відомості про учинення прокурором дисциплінарного проступку [2, стаття 45].

Види дисциплінарних стягнень. На прокурора можуть бути накладені такі дисциплінарні стягнення:

1) догана;

2) заборона терміном до одного року на переведення до органу прокуратури вищого рівня чи призначення на вищу посаду в органі прокуратури, в якому прокурор обіймає посаду (крім Генерального прокурора);

3) звільнення з посади в органах прокуратури.

Прокурор упродовж одного року з дня накладення на нього дисциплінарного стягнення вважається таким, який притягувався до дисциплінарної відповідальності.

До закінчення річного терміну прокурор, який не допустив порушення законодавства та сумлінно й професійно здійснював свої службові обов'язки, може

бути визнаний таким, який не притягувався до дисциплінарної відповідальності, на підставі клопотання керівника відповідного органу прокуратури, однак не раніше ніж як:

1) через шість місяців із дня накладення дисциплінарного стягнення – догани;

2) після закінчення половини терміну, визначеного в разі накладення дисциплінарного стягнення – заборони терміном до одного року на переведення до органу прокуратури вищого рівня чи призначення на вищу посаду в органі прокуратури, в якому прокурор обіймає посаду (крім Генерального прокурора)

За результатами дисциплінарного провадження може бути ухвалене рішення про неможливість подальшого перебування особи на посаді прокурора (крім Генерального прокурора) в разі:

1) якщо дисциплінарний проступок, учинений прокурором, має характер грубого порушення;

2) якщо прокурор учинив дисциплінарний проступок, перебуваючи в статусі прокурора, який притягувався до дисциплінарної відповідальності [2, стаття 49].

Прокурора може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності в порядку дисциплінарного провадження з таких підстав:

1) невиконання чи неналежне виконання службових обов'язків;

2) необґрунтоване зволікання з розглядом звернення;

3) розголошення таємниці, охоронюваної законом, яка стала відомою прокуророві під час виконання повноважень;

4) порушення встановленого законом порядку подання декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;

5) учинення дій, що порочать звання прокурора і можуть викликати сумнів щодо його об'єктивності, неупередженості та незалежності, чесності й невідкупності органів прокуратури;

6) систематичне (два і більше разів упродовж одного року) або одноразове грубе порушення правил прокурорської етики;

7) порушення правил внутрішнього службового розпорядку;

8) втручання чи будь-який інший вплив прокурора у випадках чи порядку, не передбачених законодавством, у службову діяльність іншого прокурора, службових, посадових осіб чи суддів, зокрема, за допомогою публічних висловлювань щодо їх рішень, дій чи бездіяльності, за відсутності в цьому у разі ознак адміністративного або кримінального правопорушення;

9) публічне висловлювання, що є порушенням презумпції невинуватості.

Притягнення прокурора до дисциплінарної відповідальності не виключає можливості притягнення його до адміністративної чи кримінальної відповідальності у випадках, передбачених законодавством України [2, стаття 43].

Прокурори мають службове посвідчення. Службове посвідчення вручає Генеральний прокурор або за його дорученням інший прокурор [2, стаття 21].

Відповідно до Закону України «Про прокуратуру» прокурор має право брати участь у прокурорському самоврядуванні для вирішення питань внутрішньої діяльності прокуратури [2, стаття 19].

Прокурорське самоврядування – це самостійне колективне вирішення прокурорами питань внутрішньої діяльності прокуратури з метою:

1) забезпечення організаційної єдності функціонування органів прокуратури, підвищення якості роботи прокурорів;

2) зміцнення незалежності прокурорів, захисту від втручання в їх діяльність;

3) участі у визначенні потреб кадрового, фінансового, матеріально-технічного та іншого забезпечення прокурорів, а також контролю за додержанням установлених нормативів такого забезпечення;

4) обрання чи призначення прокурорів до складу інших органів у випадках та порядку, встановлених Законом України «Про прокуратуру».

До питань внутрішньої діяльності прокуратури належать питання організаційного забезпечення прокуратури й діяльності прокурорів, соціального захисту прокурорів та їх сімей, а також інші питання, що безпосередньо не пов'язані з виконанням повноважень прокурорів.

Прокурорське самоврядування здійснюється через:

- всеукраїнську конференцію прокурорів;
- Раду прокурорів України.

Порядок здійснення прокурорського самоврядування визначається Законом України «Про прокуратуру», іншими законами, а також регламентами і положеннями, що ухвалюють органами прокурорського самоврядування відповідно до цього Закону України «Про прокуратуру» [2, статті 65–66].

Найвищим органом прокурорського самоврядування є всеукраїнська конференція прокурорів.

Всеукраїнська конференція прокурорів:

1) заслуховує звіт Ради прокурорів України про виконання завдань органів прокурорського самоврядування, стан фінансування та організаційного забезпечення діяльності прокуратури;

2) обирає членів Вищої ради правосуддя та ухвалює рішення про припинення їх повноважень відповідно до Конституції і законів України;

3) призначає членів Ради прокурорів України, відповідного органу, що здійснює дисциплінарне провадження;

4) затверджує Кодекс професійної етики й поведінки прокурорів та положення про Раду прокурорів України;

5) ухвалює положення про порядок роботи відповідного органу, що здійснює дисциплінарне провадження;

б) звертається до органів державної влади та їх посадових осіб із пропозиціями щодо вирішення питань діяльності прокуратури;

7) розглядає інші питання прокурорського самоврядування та здійснює інші повноваження відповідно до Закону України «Про прокуратуру».

Всеукраїнська конференція прокурорів ухвалює з питань, які належать до її компетенції, рішення, що є обов'язковими для Ради прокурорів України та будь-яких прокурорів [2, стаття 67].

У період між всеукраїнськими конференціями прокурорів вищим органом прокурорського самоврядування є Рада прокурорів України.

До складу Ради прокурорів України входять тринадцять осіб, із яких:

1) два представники (прокурори) від Офісу Генерального прокурора;

2) чотири представники (прокурори) від обласних прокуратур;

3) п'ять представників (прокурорів) від окружних прокуратур;

4) два представники (вчені), призначені з'їздом представників юридичних закладів вищої освіти та наукових установ.

Рада прокурорів України є повноважною за умови обрання не менше ніж дев'яти членів.

Прокурор, який перебуває на адміністративній посаді чи є членом відповідного органу, що здійснює дисциплінарне провадження, не може бути одночасно членом Ради прокурорів України.

Термін повноважень члена Ради прокурорів України становить п'ять років без права повторного обрання.

Члени Ради прокурорів України обирають на засіданні Ради зі свого складу голову Ради прокурорів України, його заступника та секретаря.

Рада прокурорів України в період між всеукраїнськими конференціями прокурорів організовує

виконання рішень конференції, а також вирішує питання щодо скликання та проведення всеукраїнської конференції прокурорів. Повноваження і порядок роботи Ради прокурорів України визначають Законом України «Про прокуратуру» та положенням про Раду прокурорів України.

Рада прокурорів України:

1) вносить рекомендації про призначення та звільнення прокурорів з адміністративних посад у випадках, передбачених Законом України «Про прокуратуру». У разі якщо Генеральний прокурор не погоджується з рекомендованою Радою прокурорів України кандидатурою і відмовляє в призначенні на посаду, він вносить на розгляд Ради прокурорів України іншу кандидатуру;

2) організовує впровадження заходів щодо забезпечення незалежності прокурорів, поліпшення стану організаційного забезпечення діяльності прокуратур;

3) розглядає питання правового захисту прокурорів, соціального захисту прокурорів та членів їх сімей і ухвалює відповідні рішення з цих питань;

4) розглядає звернення прокурорів та інші повідомлення про загрозу незалежності прокурорів, уживає за наслідками розгляду відповідних заходів

(повідомляє відповідні органи про підстави для притягнення до кримінальної, дисциплінарної чи іншої відповідальності; ініціює розгляд питання щодо вжиття заходів забезпечення безпеки прокурорів; оприлюднює заяви від імені прокурорського корпусу про факти порушення незалежності прокурора; звертається до міжнародних організацій із відповідними повідомленнями тощо);

б) звертається з пропозиціями про вирішення питань діяльності прокуратури до органів державної влади та органів місцевого самоврядування;

7) здійснює контроль за виконанням рішень органів прокурорського самоврядування;

7⁻¹) надає роз'яснення щодо додержання вимог законодавства щодо врегулювання конфлікту інтересів у діяльності прокурорів, голови чи членів відповідного органу, що здійснює дисциплінарне провадження;

8) здійснює інші повноваження, передбачені Законом України «Про прокуратуру» [2, стаття 71].

5.3. Організаційне забезпечення діяльності прокуратури

Держава забезпечує фінансування та належні умови функціонування прокуратури й діяльності прокурорів.

Забезпечення функціонування системи прокуратури передбачає:

1) визначення в Державному бюджеті України видатків на фінансування прокуратури не нижче від рівня, що забезпечує можливість повного й незалежного здійснення її повноважень відповідно до закону України «Про прокуратуру»;

2) законодавче гарантування повного та своєчасного фінансування прокуратури;

3) гарантування достатнього рівня соціального забезпечення прокурорів.

В Україні діє єдина система забезпечення функціонування прокуратури. Органи прокуратури, інші органи державної влади беруть участь в організаційному забезпеченні діяльності прокуратури у випадках і порядку, визначених Законом України «Про прокуратуру» та іншими законами.

Фінансування прокуратури здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України, а також інших джерел, не заборонених законодавством, зокрема, у

випадках, передбачених міжнародними договорами України або проєктами міжнародної технічної допомоги, зареєстрованими в установленому порядку. Функції головного розпорядника коштів Державного бюджету України щодо фінансового забезпечення діяльності прокуратури здійснюють Офісом Генерального прокурора.

Фінансування прокуратури здійснюється згідно з кошторисами і щомісячними розписами видатків, затвердженими Генеральним прокурором, у межах річної суми видатків, передбачених Державним бюджетом України на поточний бюджетний період.

Забезпечення потреб прокурора, пов'язаних із його професійною діяльністю. Прокурор забезпечується окремим робочим місцем та необхідними для роботи засобами. Органи прокуратури забезпечують транспортними і матеріально-технічними засобами в порядку, затвердженому Генеральним прокурором, у межах видатків, затверджених у Державному бюджеті України на утримання органів прокуратури.

Місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування забезпечують розміщені на їх території органи й установи прокуратури відповідними службовими приміщеннями на умовах оренди [2, статті 87–91].

Висновки

Прокуратура України – самостійний централізований орган державної влади, що діє в системі правоохоронних органів держави й забезпечує захист від неправомірних посягань на суспільний і державний лад, права та свободи людини, а також основи демократичного устрою засобами та методами, передбаченими Законом України «Про прокуратуру». Прокуратура не підпорядковується виконавчій або судовій владі, оскільки її діяльність є елементом системи стримувань і противаг між гілками влади, що формують та утверджують в державі після ухвалення нової Конституції.

Організація та діяльність прокуратури України, статус прокурорів визначають Конституцією України, Законом України «Про прокуратуру» та іншими законами України, чинними міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Функції прокуратури України здійснюють виключно прокурорами. Делегування функцій прокуратури, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються.

Систему прокуратури України становлять:

- 1) Офіс Генерального прокурора;

- 2) обласні прокуратури;
- 3) окружні прокуратури;
- 4) Спеціалізована антикорупційна прокуратура.

Прокурором органу прокуратури є:

- 1) Генеральний прокурор;
- 2) перший заступник Генерального прокурора;
- 3) заступник Генерального прокурора;
- 4¹) заступник Генерального прокурора – керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури;
- 5) керівник підрозділу Офісу Генерального прокурора;
- 6) заступник керівника підрозділу Офісу Генерального прокурора (зокрема Спеціалізованої антикорупційної прокуратури на правах самостійного структурного підрозділу Офісу Генерального прокурора);
- 7) прокурор Офісу Генерального прокурора (зокрема, Спеціалізованої антикорупційної прокуратури на правах самостійного структурного підрозділу Офісу Генерального прокурора);
- 8) керівник обласної прокуратури;
- 9) перший заступник керівника обласної прокуратури;
- 10) заступник керівника обласної прокуратури;

- 11) керівник підрозділу обласної прокуратури;
- 12) заступник керівника підрозділу обласної прокуратури;
- 13) прокурор обласної прокуратури
- 14) керівник окружної прокуратури;
- 15) перший заступник керівника окружної прокуратури;
- 16) заступник керівника окружної прокуратури;
- 17) керівник підрозділу окружної прокуратури;
- 18) заступник керівника підрозділу окружної прокуратури
- 19) прокурор окружної прокуратури.

Прокурори в Україні мають єдиний статус незалежно від місця прокуратури в системі прокуратури України чи адміністративної посади, яку прокурор обіймає в прокуратурі.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ЗНАНЬ ДО РОЗДІЛУ 5

1. Єдина система, яка в порядку, передбаченому Законом України «Про прокуратуру», здійснює встановлені Конституцією України функції з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави, – це:

- а) Національна поліція України;
- б) Прокуратура України;
- в) Адвокатура України;
- г) Національна гвардія України.

2. Правові засади організації та діяльності прокуратури України регламентує:

а) Конституція України, Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та інші законодавчі акти;

б) Конституція України, Закон України «Про державну службу» та інші законодавчі акти;

в) Конституція України, Закон України «Про прокуратуру» та інші законодавчі акти;

г) Конституція України, Закон України «Про Національну поліцію» та інші законодавчі акти.

3. Яка із зазначених функцій покладена на прокуратуру:

- а) підтримання державного обвинувачення в суді;
- б) забезпечення публічної безпеки і порядку;
- в) протидія злочинності;
- г) надання правової інформації, консультації та роз'яснення з правових питань.

4. Функції прокуратури України здійснюють виключно:

- а) адвокати;
- б) нотаріуси;
- в) державні службовці;
- г) прокурори.

5. До складу системи прокуратури України входять:

а) Офіс Генерального прокурора, окружні прокуратури, Спеціалізована антикорупційна прокуратура;

б) Офіс Генерального прокурора, обласні прокуратури, Спеціалізована антикорупційна прокуратура;

в) Офіс Генерального прокурора, обласні прокуратури, окружні прокуратури, Спеціалізована антикорупційна прокуратура;

г) Офіс Генерального прокурора, обласні прокуратури, окружні прокуратури.

6. Органом прокуратури найвищого рівня в системі прокуратури України є:

- а) Спеціалізована антикорупційна прокуратура;
- б) Офіс Генерального прокурора;
- в) Окружні прокуратури;
- г) Обласні прокуратури.

7. Права, обов'язки, юридична відповідальність, професійна та позаслужбова поведінка прокурора, що в комплексному поєднанні забезпечують стабільне правове становище прокурора в системі органів державної влади і виконання службових функцій, покладених на прокурора та органи прокуратури відповідно до чинного законодавства України, – це:

- а) гарантії діяльності прокурора;
- б) юридична відповідальність прокурора;
- в) правовий статус прокурора;
- г) професійна діяльність прокурора.

8. Генерального прокурора призначає на посаду:

а) Президент України за згодою Кабінету Міністрів України;

б) Верховна Рада України за згодою Кабінету Міністрів України;

в) Прем'єр – міністр за згодою Верховної Ради України;

г) Президент України за згодою Верховної Ради України.

9. Прокурор зобов'язаний щорічно проходити:

а) медичний огляд;

б) таємну перевірку доброчесності;

в) психологічне обстеження;

г) підвищення кваліфікації.

10. Прокурорське самоврядування здійснюється через:

а) Всеукраїнську конференцію адвокатів та Раду прокурорів України;

б) Всеукраїнську конференцію прокурорів та Раду адвокатів України;

в) Вищу раду правосуддя та Раду прокурорів України;

г) Всеукраїнську конференцію прокурорів та Раду прокурорів України.

РОЗДІЛ 6

ОРГАНИ ТА УСТАНОВИ ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ

ПИТАННЯ ДО РОЗДІЛУ

6.1. Система органів та установ юстиції України.

6.2. Завдання та основні функції Міністерства юстиції України.

6.3. Напрямки діяльності Міністерства юстиції України.

6.4. Адміністративні послуги, які надають органами та установами юстиції.

Ключові слова: органи юстиції України, Міністерства юстиції України, органи виконавчого провадження, органи реєстрації актів громадського стану, органи державної реєстрації, Координаційний центр із надання правової допомоги, Державна архівна служба України.

Список літератури

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-D0%B2%D1%80>.

2. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2014. № 49. Ст. 2056. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.

3. Положення про Міністерство юстиції України : Постанова Кабінету Міністрів України від 02.07.2014 р. № 228. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-%D0%BF>.

4. Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1403-VIII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2016. № 29. Ст. 535. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1403-19>.

5. Про схвалення Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України : Розпорядження Кабінету Міністрів України; Концепція від 13.09.2017 р. № 654-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/654-2017-%D1%80>.

6. Про Державну кримінально-виконавчу службу України : Закон України від 23.06.2005 р. № 2713-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2005. № 30. Ст. 409. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2713-15>.

7. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. *Відомості Верховної Ради*

України (ВВР). 2016. № 4. Ст. 43. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/889>.

8. Мельник О. В., Степанов О. С. Судові та правоохоронні органи України : навч.-метод. комплекс для курсантів (студентів) 1-го курсу Навч.-наук. ін-ту права та психології, ф-ту поч. та спец. підготовки МВС України ; НАВС, каф. кримінального процесу. Київ, 2015. 92 с.

9. Судові та правоохоронні органи України : навч. посіб. для підготовки до іспитів / упоряд.: І. В. Тетарчук, Т. С. Дяків. Київ : ЦУЛ, 2013. 200 с.

10. «Судові та правоохоронні органи України» : мультимедійний навчально-методичний посібник. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/spou_2019/info/lec.html.

11. Офіційний вебсайт Міністерства юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua/pages/mission>.

12. Про державну реєстрацію актів цивільного стану : Закон України від 01.07.2010 р. № 2398-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2010. № 38. Ст. 509. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2398-17#Text>.

13. Офіційний вебсайт Департаменту державної реєстрації та нотаріату. URL: http://ddr.minjust.gov.ua/uk/4fce5f25b430ba9cb4970674a5196375/napryamky_diyalnosti_departamentu_derzhavnoyi_reestratsiyi_ta_notariatu/.

14. Координаційний центр з надання правової допомоги. URL: <https://www.legalaid.gov.ua/tsentry/koordinatsijnyj-tsentr/>.

15. Офіційний вебсайт Державної архівної служби України. URL: <https://archives.gov.ua/ua/>.

16. Про адміністративні послуги : Закон України від 06.09.2012 р. № 5203-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2013. № 32. Ст. 409. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text>.

17. Онлайн будинок юстиції. URL: <https://online.minjust.gov.ua/about-us/>.

Вступ

Людина, її права та гідність мають першочергове значення в суспільстві, де завдяки злагодженій та прозорій роботі системи юстиції забезпечені верховенство права, захист від шахрайства та корупції.

Органи та установи юстиції України – це система органів виконавчої влади, яку очолює Міністерство юстиції України (Мін'юст) – ефективний координатор сектору юстиції на захисті прав людини і держави.

Місія Міністерства юстиції України полягає в розробленні, здійсненні та координації політики, яка гарантує демократичний розвиток України з додержанням верховенства права, забезпеченні додержання прав людини та основних свобод, рівного доступу до правосуддя й ефективної боротьби з корупцією. Мін'юст розробляє і реалізує політику з метою забезпечення прозорого, швидкого та ефективного надання послуг кожній особі, забезпечуючи легкість ведення бізнесу, підвищуючи ступінь суспільної довіри та впевненості.

6.1. Система органів та установ юстиції України

Органи юстиції – це органи виконавчої влади, які забезпечують здійснення правової політики в державі, захист прав та законних інтересів громадян, підприємств, установ та організацій.

Систему органів та установ юстиції України очолює Міністерство юстиції України (Мін'юст), а до органів юстиції належать органи виконавчого провадження, реєстрації актів цивільного стану, органи державної реєстрації та нотаріату, органи які реалізують державну політику у сфері архівної справи, органи, що реалізують державну політику у сфері надання безоплатної первинної правової допомоги та безоплатної вторинної правової допомоги, та інші [10].

Міністерство юстиції України захищає людину, її права та власність, забезпечує виконання договорів, зменшує рівень повторної злочинності та забезпечує безкоштовний юридичний захист людини, яка опинилась у складній життєвій ситуації. Мін'юст створює умови для прозорого, швидкого та ефективного надання послуг кожній особі, забезпечуючи легкість ведення бізнесу, підвищуючи ступінь суспільної довіри та впевненості [11].

Міністерство юстиції України здійснює свою роботу відповідно до Положення про Міністерство юстиції України, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 року за № 228.

Міністерство юстиції України, зокрема, забезпечує формування та реалізує державну правову політику, державну політику з питань банкрутства, у сфері нотаріату, організації примусового виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб) (виконання рішень), державної реєстрації актів цивільного стану, державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, державної реєстрації обтяжень рухомого майна, державної реєстрації юридичних осіб, громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи, та фізичних осіб – підприємців, реєстрації статуту територіальної громади м. Києва, реєстрації статутів Національної академії наук та національних галузевих академій наук, державної реєстрації друкованих засобів масової інформації та інформаційних агентств як суб'єктів інформаційної діяльності, у сфері виконання кримінальних покарань та пробації, у сфері правової освіти населення; забезпечує формування державної політики у сфері архівної справи і діловодства та створення й

функціонування державної системи страхового фонду документації [11].

Міністерство юстиції України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України .

Мін'юст у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, указами Президента України і постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, іншими актами законодавства [3, підпункти 1–2].

Міністерство юстиції України здійснює свої повноваження безпосередньо та через утворені в установленому порядку територіальні органи Мін'юсту [3, підпункт 7].

Мін'юст під час виконання покладених на нього завдань взаємодіє з іншими державними органами, допоміжними органами та службами, утвореними Президентом України та тимчасовими консультативними, дорадчими і іншими допоміжними органами, утвореними Кабінетом Міністрів України, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, профспілками та організаціями роботодавців, відповідними органами

іноземних держав і міжнародних організацій, а також підприємствами, установами та організаціями [3, підпункт 9].

Мін'юст у межах повноважень, передбачених законом, на основі та на виконання Конституції і законів України, актів Президента України та постанов Верховної Ради України, прийнятих відповідно до Конституції та законів України, актів Кабінету Міністрів України видає накази, здійснює організацію і контроль за їх виконанням.

Міністерство юстиції України очолює Міністр, якого призначають на посаду за поданням Прем'єр-міністра України і звільняє з посади Верховна Рада України. Міністр має першого заступника, заступників, яких призначає на посаду та звільняє з посади Кабінет Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України відповідно до пропозицій Міністра [3, підпункти 10–11].

Міністр юстиції України:

1) очолює Мін'юст, здійснює керівництво його діяльністю;

2) спрямовує і координує здійснення іншими центральними органами виконавчої влади заходів із питань, що належать до компетенції Мін'юсту;

3) спрямовує та координує діяльність Державної архівної служби України (Укрдержархіву);

4) визначає пріоритети роботи Мін'юсту та виконання покладених на нього завдань, затверджує плани його роботи, звіти про їх виконання;

5) організовує та контролює виконання Конституції та законів України, актів Президента України і Кабінету Міністрів України Мін'юстом;

6) подає на розгляд Кабінету Міністрів України проекти законів, актів Президента України і Кабінету Міністрів України, розробником яких є Мін'юст;

7) представляє в установленому порядку проекти законів, розробниками яких є Мін'юст та служби, і доповідає з інших питань, що належать до компетенції Мін'юсту, під час їх розгляду на пленарних засіданнях Верховної Ради України;

8) веде переговори і підписує міжнародні договори України у межах наданих йому повноважень;

12¹) вносить Кабінету Міністрів України подання про утворення в межах граничної кількості державних службовців та працівників апарату Мін'юсту і коштів, передбачених на утримання Мін'юсту, ліквідацію,

реорганізацію його територіальних органів як юридичних осіб публічного права, затверджує положення про них;

12⁻²) затверджує структуру апарату Мін'юсту і його територіальних органів;

12⁻³) утворює, ліквідує, реорганізовує за погодженням із Кабінетом Міністрів України територіальні органи Мін'юсту як структурні підрозділи його апарату, що не мають статусу юридичної особи;

12⁻⁴) призначає на посаду і звільняє з посади керівників підприємств, установ, організацій, що належать до сфери управління Мін'юсту, ухвалює рішення щодо їх заохочення та притягнення до дисциплінарної відповідальності, вносить подання щодо представлення їх в установленому порядку до відзначення державними нагородами України;

12⁻⁵) забезпечує організацію науково-методичного забезпечення судово-експертної діяльності та організаційно-управлінські засади діяльності науково-дослідних установ судових експертиз Мін'юсту, призначає на посаду керівників таких установ, зокрема, на конкурсних засадах у порядку, визначеному Мін'юстом, звільняє їх із посади, ухвалює рішення щодо їх заохочення та притягнення до дисциплінарної відповідальності,

вносить подання щодо представлення їх в установленому порядку до відзначення державними нагородами України;

12⁶) призначає на посаду та звільняє з посади керівників закладів післядипломної освіти, що належать до сфери управління Мін'юсту та забезпечують підвищення рівня професійної компетентності державних службовців, ухвалює рішення про необхідність проведення конкурсного відбору на зазначені посади в порядку, визначеному Мін'юстом, ухвалює рішення щодо їх заохочення та притягнення до дисциплінарної відповідальності, вносить подання щодо представлення їх в установленому порядку до відзначення державними нагородами України;

13) затверджує положення про самостійні структурні підрозділи апарату Мін'юсту;

13¹) утворює уповноважені органи з питань пробації, установи виконання покарань, слідчі ізолятори, воєнізовані формування, навчальні заклади, заклади охорони здоров'я, підприємства установ виконання покарань, інші підприємства, установи та організації, утворені для забезпечення виконання завдань Державної кримінально-виконавчої служби, в установленому порядку призначає на посаду та звільняє з посади їх

керівників, застосовує заходи заохочення та притягує до дисциплінарної відповідальності, вносить подання щодо представлення до відзначення державними нагородами України, а також затверджує їх положення (статути);

13⁻²) присвоює в установленому порядку спеціальні звання молодшого, середнього і старшого начальницького складу особам, які проходять службу в органах та установах, вносить Президентові України подання про присвоєння вищих спеціальних звань;

13⁻⁴) запроваджує в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах режим особливих умов, залучає в разі потреби органи й підрозділи Національної поліції до припинення в них групових протиправних дій та ліквідації їх наслідків;

13⁻⁵) організовує внутрішній контроль і внутрішній аудит та забезпечує їх здійснення в Мін'юсті й бюджетних установах, що належать до сфери управління Мін'юсту;

19) визначає персональний склад патронатної служби Міністра;

21) порушує в установленому порядку питання щодо заохочення та притягнення до дисциплінарної відповідальності своїх заступників та державного секретаря Мін'юсту;

22) порушує в установленому порядку питання щодо присвоєння рангу державного службовця державному секретареві Мін'юсту;

24) визначає обов'язки першого заступника Міністра, заступників Міністра, розподіл повноважень Міністра між першим заступником Міністра та заступниками Міністра, які вони здійснюють у разі його відсутності;

27) представляє Мін'юст у відносинах з іншими органами, підприємствами, установами й організаціями в Україні та за її межами;

28) скликає та проводить наради з питань, що належать до його компетенції;

29) підписує накази Мін'юсту;

30) скасовує повністю чи в окремій частині акти територіальних органів Мін'юсту, що суперечать Конституції України, іншим актам законодавства та актам Міністерства;

31) здійснює інші повноваження, визначені чинним законодавством України [3, підпункт 12].

Повноваження керівника державної служби в Мін'юсті здійснює державний секретар Мін'юсту.

Державний секретар Мін'юсту є вищою посадовою особою з державних службовців Мін'юсту. Державний секретар Мін'юсту підзвітний і підконтрольний Міністрові.

Державного секретаря Мін'юсту призначає на посаду Кабінет Міністрів України терміном на п'ять років із правом повторного призначення.

Державний секретар Мін'юсту відповідно до покладених на нього завдань:

- 1) організовує роботу апарату Мін'юсту;
- 2) забезпечує підготовку пропозицій щодо виконання завдань Мін'юсту та подає їх на розгляд Міністра;
- 3) організовує та контролює виконання апаратом Мін'юсту Конституції та законів України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, наказів Мін'юсту та доручень Міністра, його першого заступника та заступників, звітує про їх виконання;
- 4) готує та подає Міністрові для затвердження плани роботи Мін'юсту, звітує про їх виконання;
- 5) забезпечує реалізацію державної політики стосовно державної таємниці, контроль за її збереженням в апараті Мін'юсту;

6) у межах своїх повноважень запитує та одержує в установленому порядку від державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій в Україні та за її межами безоплатно інформацію, документи і матеріали, а від органів державної статистики – статистичну інформацію, необхідну для виконання покладених на Мін'юст завдань;

7) призначає на посади та звільняє з посад у порядку, передбаченому законодавством про державну службу, державних службовців апарату Мін'юсту, укладає та розриває з ними контракти про проходження державної служби в порядку, передбаченому Кабінетом Міністрів України, присвоює їм ранги державних службовців, ухвалює рішення щодо їх заохочення та притягнення до дисциплінарної відповідальності;

8) ухвалює на роботу та звільняє з роботи в порядку, передбаченому законодавством про працю, працівників апарату Мін'юсту, ухвалює рішення щодо їх заохочення, притягнення до дисциплінарної відповідальності;

9) призначає на посаду та звільняє з посади працівників патронатної служби Міністра за його поданням, а також у зв'язку зі звільненням Міністра;

10) призначає на посаду та звільняє з посади керівників територіальних органів Мін'юсту та їх заступників, заступників керівників територіальних органів державної виконавчої служби, юрисдикція яких поширюється на територію однієї або кількох областей, Автономної Республіки Крим, міста Києва або Севастополя, присвоює їм ранги державних службовців, застосовує заходи заохочення та притягує до дисциплінарної відповідальності;

11) погоджує в передбачених законом випадках призначення на посади та звільнення з посад керівників відповідних структурних підрозділів обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій;

15) забезпечує в установленому порядку організацію підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців та інших працівників Мін'юсту;

16) представляє Мін'юст як юридичну особу в цивільно-правових відносинах;

17) у межах повноважень, передбачених законом, дає обов'язкові для виконання державними службовцями та іншими працівниками Мін'юсту доручення;

18) з питань, що належать до його повноважень, видає накази організаційно-розпорядчого характеру та контролює їх виконання;

19) вносить подання щодо представлення в установленому порядку до відзначення державними нагородами України державних службовців та інших працівників апарату Мін'юсту, керівників територіальних органів Мін'юсту та їх заступників, заступників керівників територіальних органів державної виконавчої служби, юрисдикція яких поширюється на територію однієї або кількох областей, міста Києва або Севастополя.

На час відсутності державного секретаря Мін'юсту чи неможливості здійснення ним своїх повноважень з інших причин його обов'язки виконує один із керівників самостійних структурних підрозділів апарату Мін'юсту відповідно до наказу державного секретаря Мін'юсту [3, підпункт 12].

Для погодженого вирішення питань, що належать до компетенції Мін'юсту, обговорення найважливіших

напрямів його діяльності в Мін'юсті може утворюватися колегія.

Рішення колегії можуть бути реалізовані виданням наказу Мін'юсту. Для розгляду наукових рекомендацій та проведення фахових консультацій з основних питань діяльності в Мін'юсті можуть утворюватися інші постійні або тимчасові консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи. Рішення про утворення чи ліквідацію колегії, інших постійних або тимчасових консультативних, дорадчих органів, їх кількісний та персональний склад, положення про них затверджує Міністр [3, підпункт 13].

Граничну кількість державних службовців та працівників Мін'юсту затверджує Кабінет Міністрів України. Структуру апарату Мін'юсту затверджує Міністр. Штатний розпис і кошторис Мін'юсту затверджується державний секретар Мін'юсту за погодженням із Мінфіном.

Міністерство юстиції України є юридичною особою, має печатку із зображенням Державного герба України і своїм найменуванням, самостійний баланс, рахунки в органах Казначейства, а також рахунки, зокрема, в іноземній валюті, в державних банках для зарахування авансового внеску стягувача, обліку депозитних сум і

зарахування стягнутих із боржників коштів та їх виплати стягувачам.

Органи виконавчого провадження. Примусове виконання судових рішень і рішень інших органів (посадових осіб) покладається на органи державної виконавчої служби та у визначених Законом України «Про виконавче провадження» випадках – на приватних виконавців [4, стаття 1].

Правовими основами діяльності органів державної виконавчої служби та приватних виконавців є Конституція України, Закон України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів», міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, інші закони, нормативно-правові акти, ухвалені на їх виконання.

Завданням органів державної виконавчої служби та приватних виконавців є своєчасне, повне і неупереджене виконання рішень, примусове виконання яких передбачене законом [4, статті 2–3].

На Державну кримінально-виконавчу службу України покладається завдання щодо здійснення

державної політики у сфері виконання кримінальних покарань [6, стаття 1].

Органи реєстрації актів цивільного стану.

Державна реєстрація актів цивільного стану в установлених законом випадках є обов'язковою. Відомості про народження фізичної особи та її походження, усиновлення, позбавлення та поновлення батьківських прав, шлюб, розірвання шлюбу, зміну імені, смерть підлягають обов'язковому внесенню до Державного реєстру актів цивільного стану громадян та Єдиного державного демографічного реєстру в обсязі, визначеному Законом України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус».

Державну реєстрацію актів цивільного стану проводять відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану», Цивільного та Сімейного кодексів України та інших актів законодавства органами державної реєстрації актів цивільного стану [12, стаття 3].

Органами державної реєстрації актів цивільного стану є:

1) центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державної реєстрації актів цивільного стану;

2) відділи державної реєстрації актів цивільного стану Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головних управлінь юстиції в областях, містах Києві та Севастополі, районних, районних у містах, міських (міст обласного значення), міськрайонних управлінь юстиції (далі – відділи державної реєстрації актів цивільного стану);

3) виконавчі органи сільських, селищних і міських (крім міст обласного значення) рад.

Державну реєстрацію актів цивільного стану громадян України, які проживають або тимчасово перебувають за кордоном, проводять дипломатичні представництва і консульські установи України.

Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державної реєстрації актів цивільного стану координує та контролює діяльність відділів державної реєстрації актів цивільного стану; забезпечує створення, ведення та функціонування Державного реєстру актів цивільного стану громадян; надає практичну і методичну допомогу консульським

установам та дипломатичним представництвам України за кордоном щодо державної реєстрації актів цивільного стану; здійснює інші повноваження, передбачені цим Законом та іншими актами законодавства у сфері державної реєстрації актів цивільного стану.

Відділи державної реєстрації актів цивільного стану проводять державну реєстрацію народження фізичної особи та її походження, шлюбу, розірвання шлюбу, зміни імені, смерті, вносять зміни до актових записів цивільного стану, поновлюють та анулюють їх; формують Державний реєстр актів цивільного стану громадян, ведуть його, зберігають архівний фонд; здійснюють відповідно до законодавства інші повноваження.

Виконавчі органи сільських, селищних, міських (крім міст обласного значення) рад проводять державну реєстрацію народження фізичної особи та її походження, шлюбу, смерті.

Дипломатичні представництва і консульські установи України проводять державну реєстрацію народження фізичної особи та її походження, шлюбу, розірвання шлюбу, зміни імені, смерті щодо громадян України, ухвалюють і розглядають заяви про внесення змін

до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання.

Державну реєстрацію зміни імені та розірвання шлюбу проводять дипломатичні представництва і консульські установи України лише щодо громадян України, які постійно проживають за кордоном.

Органи державної реєстрації актів цивільного стану видають відповідні свідоцтва про державну реєстрацію актів цивільного стану.

Органи державної реєстрації актів цивільного стану повідомляють компетентні органи іноземних держав, із якими Україна уклала договори про правову допомогу і правові відносини в цивільних і сімейних справах, про державну реєстрацію актів цивільного стану громадян таких держав, якщо правилами договорів передбачено надання зазначених відомостей [12, статті 4–6].

Органи державної реєстрації та нотаріату – це органи що реалізують державну політику у сфері архівної справи, державну політику у сфері надання безоплатної первинної правової допомоги та безоплатної вторинної правової допомоги та інші.

Департамент державної реєстрації та нотаріату, забезпечує виконання завдань, покладених на Мін'юст,

щодо реалізації державної політики у сфері нотаріату, з питань державної реєстрації актів цивільного стану, державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, державної реєстрації юридичних осіб, громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи, та фізичних осіб – підприємців, реєстрації статуту територіальної громади м. Києва, державної реєстрації друкованих засобів масової інформації та інформаційних агентств як суб'єктів інформаційної діяльності, з питань використання електронного цифрового підпису та виконання функцій центрального засвідчувального органу забезпеченням створення умов для функціонування суб'єктів правових відносин у сфері електронного цифрового підпису [13].

Повноваження щодо загального управління у сфері надання безоплатної первинної правової допомоги та безоплатної вторинної правової допомоги Мін'юст здійснює за участі **Координаційного центру з надання правової допомоги, що належить до сфери його управління.**

Координаційний центр створений із метою формування в Україні ефективної системи безоплатної

правової допомоги (БПД), забезпечення її доступності та якості.

Основними завданнями Координаційного центру є:

- організаційне, експертно-аналітичне, інформаційне та матеріально-технічне забезпечення здійснення повноважень Мін'юсту у сфері надання БПД;
- проведення аналізу практики правозастосування з питань надання безоплатної правової допомоги;
- внесення на розгляд Міністра юстиції пропозицій щодо формування та реалізації державної політики в цій сфері [14].

Державна архівна служба України (Укрдержархів) – центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері архівної справи та діловодства, створення і функціонування державної системи страхового фонду документації. Діяльність Укрдержархіву спрямовується й координується Кабінетом Міністрів України через Міністра юстиції.

Пріоритетними завданнями діяльності Державної архівної служби України є:

- цифровізація всіх процесів архівної справи та діловодства;

- організація формування документів Національного архівного фонду;
- забезпечення збереженості Національного архівного фонду як складової всесвітньої культурної спадщини;
- популяризація архівних документів до пам'ятних дат та ювілеїв визначних осіб в історії України;
- забезпечення реалізації державної політики у сфері створення та ефективного функціонування державної системи страхового фонду документації [15].

6.2. Завдання та основні функції

Міністерства юстиції України

Основними завданнями Міністерства юстиції України є:

- 1) забезпечення формування та реалізація державної правової політики, політики з питань банкрутства;
- 2) забезпечення формування державної політики у сфері архівної справи і діловодства та створення й функціонування державної системи страхового фонду документації;

2⁻¹) забезпечення проведення перевірки, передбаченої Законом України «Про очищення влади»;

2⁻²) забезпечення формування та реалізація державної політики у сфері державної реєстрації актів цивільного стану, державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, державної реєстрації обтяжень рухомого майна, державної реєстрації юридичних осіб, громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи, та фізичних осіб – підприємців, реєстрації статуту територіальної громади м. Києва, реєстрації статутів Національної академії наук та національних галузевих академій наук, державної реєстрації друкованих засобів масової інформації та інформаційних агентств як суб'єктів інформаційної діяльності;

2⁻³) забезпечення формування та реалізація державної політики у сфері організації примусового виконання рішень;

2⁻⁴) забезпечення своєчасного, повного і неупередженого виконання рішень у порядку, встановленому законодавством;

2⁵) забезпечення формування та реалізація державної політики у сфері виконання кримінальних покарань і пробації;

2⁶) забезпечення формування системи наглядових, соціальних, виховних і профілактичних заходів, які застосованих до засуджених та осіб, узятих під варту;

2⁷) контроль за додержанням прав людини і громадянина, вимог законодавства щодо виконання та відбування кримінальних покарань, реалізацією законних прав та інтересів засуджених та осіб, узятих під варту;

2⁸) забезпечення формування та реалізація державної політики у сфері правової освіти, правової обізнаності, інформування населення, доступу громадян до джерел правової інформації;

3) здійснення загального управління у сфері надання безоплатної первинної правової допомоги та безоплатної вторинної правової допомоги;

4) забезпечення самопредставництва Мін'юсту як органу державної влади, який у випадках, передбачених законом, бере участь у справах та діє в судах України від імені та в інтересах держави, зокрема через територіальні органи Мін'юсту; здійснення захисту інтересів України в Європейському суді з прав людини, під час урегулювання

спорів і розгляду в закордонних юрисдикційних органах справ за участі іноземних суб'єктів та України;

4¹) забезпечення представництва та самопредставництва інтересів Кабінету Міністрів України в судах України у випадках, передбачених законом, зокрема, через територіальні органи Мін'юсту;

4²) забезпечення самопредставництва Мін'юсту як органу, якому надає право звертатися до суду в інтересах осіб, які не мають в Україні постійного місця проживання, під час розгляду справ у судах України у випадках, передбачених Конвенцією про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей;

5) експертне забезпечення правосуддя;

6) організація роботи нотаріату;

8) запобігання та протидія легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним способом, фінансуванню тероризму та фінансуванню поширення зброї масового знищення (щодо адвокатських бюро, адвокатських об'єднань та адвокатів, які здійснюють адвокатську діяльність індивідуально; нотаріусів; суб'єктів господарювання, які надають юридичні послуги; осіб, які надають послуги щодо створення, забезпечення діяльності або управління юридичними особами);

9) здійснення міжнародно-правового співробітництва, забезпечення додержання і виконання зобов'язань, узятих за міжнародними договорами України з правових питань [3, підпункт 3].

Міністерство юстиції України в процесі функціональної діяльності:

1) забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, здійснення заходів щодо запобігання корупції і контроль за їх реалізацією в апараті Міністерства, його територіальних органах, на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери його управління;

2) здійснює добір персоналу в апарат Міністерства та на керівні посади в його територіальні органи, на підприємства, в установи та організації, що належать до сфери його управління, організовує роботу з підготовки, спеціалізації та підвищення кваліфікації працівників апарату Мін'юсту та його територіальних органів, а також організовує підвищення кваліфікації працівників центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується і координується через Міністра юстиції, та їх територіальних органів через навчальні заклади післядипломної освіти, що належать до сфери управління Мін'юсту;

3) контролює діяльність територіальних органів Мін'юсту;

3²) організовує та контролює роботу державних виконавців, уживає заходів щодо її поліпшення, здійснює керівництво і проводить перевірку діяльності структурних підрозділів територіальних органів Мін'юсту, що забезпечують здійснення повноважень у сфері організації примусового виконання рішень;

3³) забезпечує представництво, самопредставництво інтересів Мін'юсту в судах України, зокрема, через територіальні органи Мін'юсту;

3⁴) організовує роботу із соціально-побутового забезпечення працівників Мін'юсту, їх соціального захисту;

3⁵) забезпечує висвітлення інформації про діяльність апарату Мін'юсту та структурних підрозділів територіальних органів Мін'юсту в засобах масової інформації та на власному вебсайті, організовує проведення заходів з питань, що належать до компетенції Мін'юсту;

3⁶) забезпечує в межах повноважень, визначених у цьому Положенні, самопредставництво інтересів Кабінету Міністрів України, Мін'юсту, зокрема як органу, який у передбачених законом випадках бере участь у справах та діє в судах України від імені та в інтересах держави, інших

осіб, яке здійснюється без окремого доручення керівника державними службовцями самостійних структурних підрозділів апарату Мін'юсту відповідно до положень, що затверджують наказом Міністра, а також без окремого доручення керівника – державними службовцями структурних підрозділів територіальних органів Мін'юсту відповідно до положень, що затверджують наказом керівника відповідного територіального органу Мін'юсту;

4) організовує планово-фінансову роботу в апараті Міністерства, його територіальних органах, на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери його управління, здійснює контроль за використанням фінансових і матеріальних ресурсів, забезпечує організацію та вдосконалення бухгалтерського обліку;

5) здійснює в межах повноважень, передбачених законом, разом із відповідними центральними органами виконавчої влади контроль за цільовим використанням державних коштів, передбачених для реалізації проєктів, виконання програм, зокрема міжнародних;

6) забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, реалізацію державної політики стосовно державної таємниці, контроль за її збереженням в апараті Мін'юсту;

7) організовує ведення діловодства та архіву відповідно до встановлених правил;

8) забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, виконання завдань мобілізаційної підготовки та мобілізаційної готовності держави;

9) є державним замовником з оборонного замовлення та на поставку (закупівлю) продукції, виконання робіт, надання послуг за державні кошти для задоволення потреб національної безпеки, проєктування і капітального будівництва об'єктів органів та установ;

10) забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, вирішення питань цивільного захисту, стабільну роботу органів та установ в умовах особливого періоду і надзвичайного стану, додержання правового режиму надзвичайного чи воєнного стану в разі його введення в Україні або в окремих її місцевостях, здійснення інших заходів відповідно до законодавства;

11) визначає потребу органів і установ у матеріально-технічних ресурсах, енергоносіях, продуктах харчування, капітальних вкладеннях для будівництва, реконструкції, розширення, технічного переоснащення і капітального ремонту, виконання проєктно-вишукувальних робіт і робіт із типового проєктування об'єктів органів та установ;

12) забезпечує виконання завдань із пожежної безпеки, пов'язаних із захистом життя і здоров'я громадян, державної власності від пожеж та підтримання належного рівня пожежної безпеки в органах і установах, проводить експертизу проєктної та іншої документації відповідно до нормативних актів з пожежної безпеки;

13) забезпечує установи виконання покарань та слідчі ізолятори інженерно-технічними засобами охорони і нагляду, спеціальними засобами захисту та активної оборони, системами зв'язку й управління, зброєю, боєприпасами, бойовою та спеціальною технікою, протипожежними засобами, технікою й автомобілями, контролює їх розподіл, зберігання і використання;

14) забезпечує виконання завдань у сфері пробації;

15) організовує і забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, виконання законодавства у сфері оборони;

16) узгоджує з Генеральним штабом Збройних сил та забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, підготовку своєї галузі до оборони, її територіальну оборону [3, підпункт 5].

Міністерство юстиції України відповідно до покладених на нього завдань має право:

1) залучати в установленому порядку спеціалістів центральних та місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій (за погодженням з їх керівниками), учених, представників інститутів

громадянського суспільства (за згодою) до розгляду питань, що належать до компетенції Міністерства;

2) отримувати безоплатно від міністерств, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування необхідні для виконання покладених на нього завдань інформацію, документи і матеріали, зокрема, від органів статистики – статистичні дані;

3) користуватися відповідними інформаційними базами даних державних органів, державною системою урядового зв'язку та іншими технічними засобами;

4) скликати наради, утворювати комісії, зокрема, постійні та робочі групи, проводити наукові конференції, семінари з питань, що належать до компетенції Міністерства [3, підпункт 6].

6.3. Напрямки діяльності Міністерства юстиції України

Основними напрямками діяльності та цілями Міністерства юстиції України щодо реалізації державної політики на 2021–2023 є:

1) реалізація державної політики у сфері прав людини та доступу до правосуддя;

2) реалізація державної політики у сфері захисту права власності та ефективне правове регулювання;

3) реалізація державної політики щодо створення гуманістичної системи виконання кримінальних покарань.

Реалізація державної політики у сфері прав людини та доступу до правосуддя передбачає:

➤ забезпечення виконання Національної стратегії у сфері прав людини, рекомендацій міжнародних правозахисних організацій щодо додержання прав людини;

➤ забезпечення належного функціонування ефективного механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини та вирішення структурних і системних проблем, констатованих у його рішеннях;

➤ посилення ефективності системи надання безоплатної правової допомоги кожному, хто не має можливості самостійно захищати свої права та інтереси, розбудова ефективної системи доступу до правової інформації, зокрема, за рахунок цифровізації відповідних сервісів;

➤ створення умов для самоврядування судових експертів та розширення доступу осіб до послуг судових експертів як складової доступу до правосуддя, зокрема за рахунок вирівнювання повноважень приватних і державних судових експертів та збільшення рівня конкуренції між ними;

➤ забезпечення належної взаємодії між державними інформаційними ресурсами для

автоматичного обміну даними та усунення необхідності подання додаткових документів;

➤ перехід до єдиного нотаріату із забезпеченням доступності базових нотаріальних послуг для соціально вразливих категорій громадян, створення Єдиного реєстру нотаріальних дій та електронного нотаріального архіву як складових електронної системи нотаріату;

➤ вдосконалення системи надання послуг у сфері державної реєстрації актів цивільного стану за рахунок розширення повноважень органів місцевого самоврядування та нотаріусів, упровадження принципу екстериторіальності, закріплення права на «шлюб за добу» нарівні;

➤ швидкий і зручний доступ до документної інформації та інших архівних інформаційних ресурсів, належне обслуговування користувачів архівної інформації та страхового фонду документації, формування і надійне зберігання Національного архівного фонду та страхового фонду документації;

➤ розбудова ефективної системи виконання судових рішень та рішень інших органів, зокрема через удосконалення порядку доступу до професії приватного виконавця та розширення його повноважень, цифровізацію виконавчого провадження, впровадження за окремими категоріями справ фігури «цифрового

виконавця», застосування інструментів впливу на боржника та засобів протидії зловживанню правами сторонами виконавчого провадження, скасування необґрунтованих мораторіїв на примусове виконання судових рішень;

➤ забезпечення представництва держави у Європейському суді з прав людини під час розгляду міждержавних справ України проти Росії.

Реалізація державної політики у сфері захисту права власності та ефективне правове регулювання передбачає:

➤ впровадження надійної системи державної реєстрації, що гарантуватиме непорушність прав на нерухомість та бізнес: перехід від моделі швидкого реагування до ризик-орієнтованої моделі запобігання рейдерським діям;

➤ запровадження можливості здійснення окремих реєстраційних дій в автоматичному режимі без участі державного реєстратора, спрощення реєстрації філій та представництв іноземних юридичних осіб;

➤ удосконалення інституту банкрутства фізичних осіб, забезпечення незалежної професійної діяльності арбітражних керуючих, а також упровадження прозорих процедур банкрутства, що дозволятиме швидко відновлювати платоспроможність боржника або

справедливо розподіляти активи банкрута між кредиторами;

➤ збільшення ролі альтернативних методів вирішення спорів: створення ефективних систем медіації та третейських судів (арбітражів);

➤ модернізація угод про визнання і захист інвестицій, результативне та фінансово ощадливе забезпечення самопредставництва України в закордонних юрисдикційних органах із розгляду інвестиційних спорів.

Реалізація державної політики щодо створення гуманістичної системи виконання кримінальних покарань передбачає:

➤ впровадження дієвого інструментарію для зміни поведінки, виправлення та ресоціалізації осіб, які вступили в конфлікт із законом (праця, корекційні та освітні програми), а також підтримка та допомога засудженим, які готують до звільнення;

➤ створення належних умов тримання в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах;

➤ забезпечення функціонування прозорих та ефективних механізмів попередження і протидії катуванню та жорстокому поводженню в місцях позбавлення волі й попереднього ув'язнення;

➤ забезпечення розбудови IT-інфраструктури та цифровізації пенітенціарної системи, що передбачає вдосконалення та наповнення Єдиного реєстру

засуджених та осіб, узятих під варту, впровадження електронного моніторингу в пробації;

➤ впровадження системи оцінювання ризиків учинення особою повторного злочину та ризиків порушення обов'язків у межах запобіжного заходу або умовно-дострокового звільнення, що ґрунтується на використанні машинного навчання та алгоритмів автоматизованих висновків (прогнозів), які базуються на результатах оброблення великих структурованих масивів даних;

➤ забезпечення належного медичного обслуговування в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах відповідно до національних та міжнародних стандартів [11].

6.4. Адміністративні послуги, які надають органами та установами юстиції

Усі громадяни є споживачами адміністративних послуг. Ми одержуємо паспорти, посвідчення водія та інші документи, реєструємо місце проживання, шлюб, автомобіль, нерухоме майно, отримуємо будівельні дозволи тощо. Видача цих документів та учинення дій і є адміністративними послугами.

Адміністративна послуга – це результат здійснення владних повноважень суб'єктом надання

адміністративних послуг за заявою фізичної або юридичної особи, спрямований на набуття, зміну чи припинення прав та/або обов'язків такої особи відповідно до Закону України «Про адміністративні послуги» [16, стаття 1].

При Міністерстві юстиції України запроваджено «Онлайн будинок юстиції» – повністю прозору автоматизовану систему онлайн – послуг.

Онлайн будинок юстиції – це можливість для кожного громадянина, який має доступ до мережі «Інтернет», замовити низку послуг, не виходячи з дому. У режимі онлайн запроваджено послуги, надання яких призводить до найбільших черг та створює бюрократію.

<https://online.minjust.gov.ua/> – цей сайт забезпечує одержання послуг без контакту з представниками влади. Тут ви отримаєте необхідні сервіси в електронному режимі.

За допомогою цього сайту Ви можете :

– одержати повторні документи про державну реєстрацію актів цивільного стану: свідоцтва про народження, шлюб, розірвання шлюбу, смерть, зміну імені, а також відповідні витяги з Державного реєстру актів цивільного стану громадян;

– здійснити державну реєстрацію громадської організації зі статусом юридичної особи, це сервіс попереднього подання документів на реєстрацію ГО на перевірку та правовий аналіз, який вимагає особистого подання документів після їх перевірки. Електронна послуга, що дозволяє подати документи та зареєструвати ГО повністю дистанційно, доступна в персональному кабінеті «онлайн будинку юстиції».

Документи, які необхідно додати:

1) заяву про державну реєстрацію створення юридичної особи;

2) документ, що підтверджує створення громадського формування (протокол установчих зборів, з'їзду, конференції) (сканкопії);

3) відомості про керівні органи громадського формування (сканкопії);

4) установчий документ юридичної особи (статут, положення) (сканкопії);

5) реєстр громадян, які брали участь в установчому з'їзді (конференції, зборах) (сканкопії).

Потрібно скористатися послугою СМС-МАЯК: зареєструватися та отримувати миттєві повідомлення про

статус будь-яких об'єктів нерухомого майна в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно.

Також, необхідно скористатися послугою виконавчого провадження відповідно до Положення про автоматизовану систему виконавчого провадження, затвердженого Наказом Міністерства юстиції від 05.08.2016 № 2432/5, сторони виконавчого провадження забезпеченні доступом до інформації, що міститься в Автоматизованій системі виконавчого провадження з можливістю здійснення боржниками в онлайн – режимі сплати заборгованості за виконавчими провадженнями. У разі проведення боржником онлайн-сплати заборгованості відображається загальна сума боргу за виконавчим провадженням, а саме сума коштів, що підлягає стягненню за виконавчим документом з урахуванням стягнення виконавчого збору, витрат виконавчого провадження, штрафів, накладених на боржника за виконавчим провадженням, та основної винагороди приватного виконавця. Так, сторони виконавчого провадження мають можливість одержати доступ до всіх виконавчих проваджень, за якими такі особи є боржниками або стягувачами.

Для одержання такого доступу користувачу потрібно пройти авторизацію, за допомогою реєстрації

користувача на вебпорталі «онлайн-будинок юстиції» з обов'язковим використанням засобу кваліфікованого електронного підпису. Ідентифікація особи здійснюється за допомогою даних засобу кваліфікованого електронного підпису;

– скористатися послугою соціальний ліфт, потрапити на роботу до органів державної влади можна без протекції, без зв'язків та грошей;

– скористатися послугою в рамках експерименту в пенітенціарній системі «платні камери в слідчих ізоляторах».

Постановою Кабінету Міністрів України № 305 від 22 квітня 2020 року Уряд запровадив експериментальний проєкт щодо платної послуги з надання поліпшених побутових умов у слідчих ізоляторах України.

Унаслідок постійної нестачі фінансових ресурсів для проведення поточних та капітальних ремонтів у слідчих ізоляторах, яким наразі вже понад 100 років, більшість приміщень перебувають у дуже незадовільному технічному стані. Це не лише не відповідає нормам національного законодавства та європейських стандартів щодо умов тримання осіб, узятих під варту, а й подекуди

порушує будь-які санітарні норми та виходить за рамки людяності.

Суть експерименту полягає в тому, щоб за фіксовану плату надавати ув'язненим місця в камерах із побутовими умовами, поліпшеними порівняно з тими, які нині є у звичайних камерах. Це платні камери зі збільшеною нормою площі на одного ув'язненого, з відгородженою санітарною вузловою зоною та мінімальним набором необхідних побутових умов.

Плату за такі послуги справлятимуть після написання заяви та перерахунку коштів на рахунок спеціального фонду слідчого ізолятора, який використовуватиметься для поліпшення умов у звичайних камерах: поточні ремонти приміщень, заміна сантехніки, електрики та інші подібні поліпшення. Тобто цей експеримент дозволить перевірити, чи здатні слідчі ізолятори за власний кошт провести мінімальні санітарно-побутові покращення без очікування прямих дотацій із державного бюджету.

Старт проєкту запровадили на базі державних установ «Київський слідчий ізолятор» та «Львівська установа виконання покарань (№ 19)» 8 травня 2020 року і тривав до 31 грудня 2021 року. За його результатами буде

ухвалене рішення про доцільність законодавчого закріплення платної послуги з надання поліпшених побутових умов та харчування особам, узятим під варту.

Наразі правозахисники критикують ініціативу Міністерства юстиції, акцентуючи на тому, що не всім ув'язненим «по кишені» поліпшені умови. Але проєкт тому й має експериментальний характер, що повинен довести або заперечити життєздатність ідеї забезпечення нормальних умов перебування всім ув'язненим за обмеженого державного фінансування. Потрібно також наголосити, що в слідчих ізоляторах перебувають особи до вироку суду, а тому юридично їх вина не встановлена.

Отже, як і будь-яка інша особа, ув'язнений зможе офіційно собі забезпечити більш комфортні умови існування, виключно за власним бажанням.

Після вироку суду перебування в поліпшених камерах не передбачається. Відбувати покарання особа повинна в місцях позбавлення волі лише відповідно до встановленого судом режиму.

Отримання послуги в Державній установі «Сумський слідчий ізолятор»:

Крок 1: написати заяву на ім'я начальника Державної установи;

Крок 2: після позитивного розгляду заяви перерахувати кошти на розрахунковий рахунок або оплатити через «онлайн будинок юстиції».

Вартість послуги – 600 грн за одну добу, 2 000 грн за 1 тиждень, 4 100 грн за 1 місяць.

– одержати електронний цифровий підпис за допомогою Програмного комплексу користувача центру сертифікації ключів «ІТ Користувач ЦСК»;

– одержати інформацію з Державних реєстрів тощо [17].

Висновки

Органи та установи юстиції України – це система органів виконавчої влади, яку очолює Міністерство юстиції України (Мін'юст) – ефективний координатор сектору юстиції на захисті прав людини і держави.

Міністерство юстиції України, зокрема, забезпечує формування та реалізує державну правову політику, державну політику з питань банкрутства, у сфері нотаріату, організації примусового виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб) (виконання рішень), державної реєстрації актів цивільного стану, державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх

обтяжень, державної реєстрації обтяжень рухомого майна, державної реєстрації юридичних осіб, громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи, та фізичних осіб – підприємців, реєстрації статуту територіальної громади м. Києва, реєстрації статутів Національної академії наук та національних галузевих академій наук, державної реєстрації друкованих засобів масової інформації та інформаційних агентств як суб'єктів інформаційної діяльності, у сфері виконання кримінальних покарань та пробації, у сфері правової освіти населення; забезпечує формування державної політики у сфері архівної справи і діловодства та створення й функціонування державної системи страхового фонду документації. Мін'юст здійснює свої повноваження безпосередньо та через утворені в установленому порядку територіальні органи Мін'юсту, установи та служби, які створюють для виконання основних завдань, покладених на Міністерство юстиції України.

Адміністративна послуга – це результат здійснення владних повноважень суб'єктом надання адміністративних послуг за заявою фізичної або юридичної особи, спрямований на набуття, зміну чи припинення прав та/або обов'язків такої особи відповідно

до Закону України «Про адміністративні послуги». При Міністерстві юстиції України запроваджено «онлайн будинок юстиції» – повністю прозору автоматизовану систему онлайн – послуг.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ЗНАТЬ ДО РОЗДІЛУ 6

1. Систему органів та установ юстиції України,

очолює:

- а) Міністерство внутрішніх справ України;
- б) Міністерство юстиції України;
- в) Міністерство закордонних справ України;
- г) Міністерство освіти і науки України.

2. Міністерство юстиції України здійснює свою

роботу відповідно до:

- а) Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»;
- б) Закону України «Про прокуратуру»;
- в) Положення про Міністерство юстиції України;
- г) Закону України «Про Національну поліцію».

3. Міністерство юстиції України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується:

- а) Кабінетом Міністрів України;
- б) Верховною Радою України;
- в) Президентом України;
- г) Прем'єр-міністром України.

4. Міністерство юстиції України здійснює свої повноваження безпосередньо та через:

- а) утворені в установленому порядку територіальні органи адвокатури України;
- б) утворені в установленому порядку територіальні органи Служби безпеки України;
- в) утворені в установленому порядку територіальні органи прокуратури України;
- г) утворені в установленому порядку територіальні органи Мін'юсту.

5. Міністерство юстиції України очолює:

- а) Державний секретар Міністерства юстиції України;
- б) Генеральний прокурор України;
- в) Міністр юстиції України;
- г) Прем'єр-міністр України.

6. Державний секретар Міністерства юстиції України є вищою посадовою особою з:

- а) адвокатів Мін'юсту;
- б) державних службовців Мін'юсту;
- в) юристів Мін'юсту;
- г) профспілкового органу Мін'юсту.

7. Примусове виконання судових рішень і рішень інших органів та посадових осіб покладається на:

- а) органи реєстрації актів цивільного стану;
- б) органи прокуратури;
- в) органи державної виконавчої служби та приватних виконавців;
- г) органи нотаріату України.

8. Державна реєстрація актів цивільного стану в установлених законом випадках є обов'язковою та покладається на:

- а) органи державної виконавчої служби та приватних виконавців;
- б) органи прокуратури;
- в) координаційний центр із надання правової допомоги;
- г) органи реєстрації актів цивільного стану.

9. Повноваження щодо загального управління у сфері надання безоплатної первинної правової допомоги та безоплатної вторинної правової допомоги Мін'юст здійснює за участі:

- а) органів реєстрації актів цивільного стану;
- б) Координаційного центру із надання правової допомоги;
- в) органів державної виконавчої служби та приватних виконавців;
- г) органів прокуратури.

10. Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері архівної справи та діловодства, створення і функціонування державної системи страхового фонду документації, – це:

- а) Державна кримінально-виконавча служба України;
- б) Департамент державної реєстрації та нотаріату;
- в) Координаційний центр із надання правової допомоги;
- г) Державна архівна служба України.

РОЗДІЛ 7

НОТАРІАТ УКРАЇНИ

ПИТАННЯ ДО РОЗДІЛУ

7.1. Поняття нотаріату України (нотаріальна таємниця).

7.2. Правовий статус нотаріуса.

7.3. Державні нотаріальні контори та приватна нотаріальна діяльність.

Ключові слова: нотаріат України, нотаріус, нотаріальні дії, державні нотаріальні контори, приватна нотаріальна діяльність.

Список літератури

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-D0%B2%D1%80>.

2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. Права людини. Міжнародні договори України, декларації. Київ, 1992. С. 18–24.

3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 р. Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи. Київ, 1992. С. 36–62.

4. Європейська конвенція з прав людини (Конвенція про захист прав і основних свобод людини від 4 листопада 1950 року). Права людини і професійні стандарти для юристів в документах міжнародних організацій. Амстердам. Київ, 1996. С. 12–17.

5. Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 р. № 3425-XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1993. № 39. Ст. 383. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3425-12>.

6. Порядок видачі свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю : Наказ Міністерства юстиції України від 11.07.2012 р. № 1043/5. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1170-12>.

7. Про затвердження Порядку учинення нотаріальних дій нотаріусами України : Наказ Міністерства юстиції України від 22.02.2012 р. № 296/5. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12>.

8. Про затвердження Правил ведення нотаріального діловодства : Наказ Міністерства юстиції України від 22.12.2010 р. № 3253/5. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1318-10>.

9. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2014. № 49. Ст. 2056. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.

10. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2011. № 13–14, № 15–16. № 17. Ст. 112. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

11. Митний кодекс України : Закон України від 13.03.2012 р. № 4495-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2012. № 44–45, № 46–47, № 48. Ст. 552. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.

12. Глушков В. О. Судові та правоохоронні органи України : навч. посіб. Міжгалузева акад. управл. Київ : ВД «Дакор», 2013. 371 с.

13. Мельник О. В., Степанов О. С. Судові та правоохоронні органи України : навч.-метод. комплекс для курсантів (студентів) 1-го курсу Навч.-наук. ін-ту права та психології, ф-ту поч. та спец. підготовки МВС України ; НАВС, каф. кримінального процесу. Київ, 2015. 92 с.

14. Судові та правоохоронні органи України : навч. посіб. для підготовки до іспитів / упоряд.: І. В. Тетарчук, Т. С. Дяків. Київ : ЦУЛ, 2013. 200 с.

15. Судові та правоохоронні органи. Кримінальний процес та ін. : навч. посіб. / Л. Д. Удалова, О. Ф. Штанько,

Д. О. Савицький та ін. МОН України, НАВС. Київ : КНТ, 2013. 212 с.

16. Бурбика М. М., Куліш А. М., Шапіро В. С. Судові та правоохоронні органи : навч. посіб. / Харків : ТОВ «Діса плюс». 2013.

17. Поняття нотаріату. Система нотаріальних органів в Україні, їх завдання і значення. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/spou_19/info/lec8.html.

18. Нотаріат в Україні : права та обов'язки нотаріуса, організація діяльності нотаріальних органів. URL: <https://ru.osvita.ua/vnz/reports/law/9643>.

19. Деякі питання, що виникають при визначенні правового статусу нотаріуса в Україні. URL: <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc1/24.pdf>.

20. Порядок допуску осіб до складання кваліфікаційного іспиту та проведення кваліфікаційного іспиту Вищою кваліфікаційною комісією нотаріату. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0926-11#n18>.

21. Деякі питання юридичної відповідальності нотаріуса. URL: <http://jur.radnik.com.ua/>.

Вступ

Завданням нотаріату є забезпечення захисту та охорони власності, прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, сприяння в зміцненні законності й правопорядку, попередження правопорушень.

Нотаріат в Україні – це система органів і посадових осіб, на які покладено обов'язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені цим Законом, із метою надання їм юридичної достовірності.

Учинення нотаріальних дій в Україні покладається на нотаріусів, які працюють в державних нотаріальних конторах, державних нотаріальних архівах (державні нотаріуси) або займають приватною нотаріальною діяльністю (приватні нотаріуси).

На нотаріусів, які працюють у державних нотаріальних конторах або займають приватною нотаріальною діяльністю, законом може бути покладено учинення інших дій, відмінних від нотаріальних, з метою надання їм юридичної достовірності.

7.1. Поняття нотаріату України (нотаріальна гасмниця)

Конституція України закріпила право кожного громадянина на одержання професійної правничої допомоги [1, стаття 59]. Нотаріат разом із низкою правозахисних органів України забезпечує реалізацію цього конституційного права громадян. Серед правозахисних органів України нотаріат займає гідне місце, зменшуючи навантаження судів, посвідчує лише безспірні права та безспірні факти, в наявності яких він може переконатися безпосередньо або на підставі відповідних документів [17].

Завданнями нотаріату є забезпечення захисту та охорони власності, прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, сприяння в зміцненні законності й правопорядку, попередження правопорушень [18].

Правовими основами діяльності нотаріату є Конституція України, Закон України «Про нотаріат» та інші законодавчі акти України.

Державне регулювання нотаріальної діяльності полягає в установленні умов допуску громадян до здійснення нотаріальної діяльності, порядку зупинення і припинення приватної нотаріальної діяльності,

анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю, здійсненні контролю за організацією нотаріату, проведенням перевірок організації діяльності нотаріусів, додержання ними порядку учинення нотаріальних дій та виконання правил нотаріального діловодства; визначенні органів та осіб, які вчиняють нотаріальні дії, здійснюють контроль за організацією нотаріату, проводять перевірки організації нотаріальної діяльності нотаріусів, додержання ними порядку учинення нотаріальних дій та виконання правил нотаріального діловодства; визначенні ставок державного мита, що справляється державними нотаріусами; встановленні переліку додаткових послуг правового і технічного характеру, які не пов'язаних з вчинюваними нотаріальними діями, та встановленні розмірів плати за їх надання державними нотаріусами; встановленні правил професійної етики нотаріусів.

Контроль за організацією нотаріату, перевірка організації діяльності нотаріусів, додержання ними порядку учинення нотаріальних дій та виконання правил нотаріального діловодства здійснюють Міністерством юстиції України та його територіальними органами [5, статті 2 - 2⁻¹].

Нотаріат в Україні – це система органів і посадових осіб, на які покладено обов’язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені Законом України «Про нотаріат», із метою надання їм юридичної достовірності.

Учинення нотаріальних дій в Україні покладається на нотаріусів, які працюють у державних нотаріальних конторах, державних нотаріальних архівах (державні нотаріуси) або займають приватною нотаріальною діяльністю (приватні нотаріуси) [5, стаття 1].

Нотаріуси вчиняють такі нотаріальні дії:

1) посвідчують правочини (договори, заповіти, довіреності, вимоги про нотаріальне посвідчення правочину тощо);

2) вживають заходів щодо охорони спадкового майна;

3) видають свідоцтва про право на спадщину;

4) видають свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя (колишнього подружжя) на підставі спільної заяви або в разі смерті одного з подружжя;

5) видають свідоцтва про придбання майна з прилюдних торгів (аукціонів);

б) видають свідоцтва про придбання майна з прилюдних торгів (аукціонів), якщо прилюдні торги (аукціони) не відбулися;

7) провадять опис майна фізичної особи, яка визнана безвісно відсутньою або місце перебування якої невідоме;

8) видають дублікати нотаріальних документів, що зберігають у справах нотаріуса;

9) накладають та знімають заборону щодо відчуження нерухомого майна (майнових прав на нерухоме майно), що підлягає державній реєстрації;

10) засвідчують достовірності копій (фотокопій) документів і виписок з них;

11) засвідчують достовірність підпису на документах;

12) засвідчують правильність перекладу документів з однієї мови іншою;

13) посвідчують факт, що фізична чи юридична особа є виконавцем заповіту;

14) посвідчують факт, що фізична особа є живою;

15) посвідчують факт перебування фізичної особи в певному місці;

16) посвідчують час подання документів;

17) передають заяви фізичних і юридичних осіб іншим фізичним та юридичним особам;

18) ухвалюють у депозит грошові суми та цінні папери;

19) вчиняють виконавчі написи;

20) вчиняють протести векселів;

21) вчиняють морські протести;

22) ухвалюють на зберігання документи.

Державні нотаріуси в державних нотаріальних архівах видають дублікати і засвідчують достовірність копій та виписок із документів, які зберігають у справах цих архівів [5, статті 34–35].

На нотаріусів, які працюють у державних нотаріальних конторах або займають приватною нотаріальною діяльністю, законом може бути покладене учинення інших дій, відмінних від нотаріальних, із метою надання їм юридичної достовірності.

Документи, оформлені державними й приватними нотаріусами, мають однакову юридичну силу [5, стаття 1].

У сільських населених пунктах нотаріальні дії, передбачені статтею 37 Закону України «Про нотаріат», (нотаріальні дії щодо охорони спадкового майна; посвідчення заповітів (крім секретних); видання дублікатів посвідчених документів; засвідчення достовірності копій (фотокопій) документів і виписок із них; засвідчення достовірності підпису на документах; видання свідоцтва про право на спадщину; видання свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя в разі смерті одного з подружжя) вчиняють уповноваженими на це посадовими особами органів місцевого самоврядування [5, стаття 1].

Видавати свідоцтва про право на спадщину та свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя в разі смерті одного з подружжя можуть уповноважені посадові особи органу місцевого самоврядування, які мають вищу юридичну освіту, досвід роботи в галузі права не менше ніж три роки, пройшли впродовж 1 року стажування в державній нотаріальній конторі або в приватного нотаріуса, закінчили навчання щодо роботи з єдиними та державними реєстрами, що функціонують у системі Міністерства юстиції України, та

склали іспит із спадкового права в порядку, встановленому Міністерством юстиції України.

Контроль за організацією нотаріальної діяльності уповноважених на це посадових осіб органів місцевого самоврядування, додержанням ними порядку учинення нотаріальних дій та виконанням правил нотаріального діловодства здійснюється Міністерством юстиції України.

Зазначені посадові особи органів місцевого самоврядування не мають права на оформлення документів, призначених для використання за межами державного кордону [5, стаття 37].

Учинення нотаріальних дій за кордоном покладається на консульські установи України, а у випадках, передбачених чинним законодавством, – на дипломатичні представництва України [5, стаття 1].

Консульські установи України вчиняють такі нотаріальні дії:

- 1) посвідчують правочини (договори, заповіти, довіреності тощо), крім іпотечних договорів, договорів про відчуження та заставу жилих будинків, квартир, дач, садових будинків, гаражів, земельних ділянок, іншого нерухомого майна, що знаходиться в Україні, а також крім

договорів оренди, суборенди, емфітевзису земельних ділянок сільськогосподарського призначення;

2) вживають заходів щодо охорони спадкового майна;

3) видають свідоцтва про право на спадщину;

4) видають свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя в разі смерті одного з подружжя;

5) засвідчують достовірність копій документів і виписок з них;

б) засвідчують достовірність підпису на документах;

7) засвідчують правильність перекладу документів з однієї мови іншою;

8) посвідчують факт, що фізична особа є живою;

9) посвідчують факт перебування фізичної особи в певному місці;

10) посвідчують тотожність фізичної особи з особою, зображеною на фотокартці;

11) посвідчують час подання документів;

12) приймають у депозит грошові суми й цінні папери;

13) вчиняють виконавчі написи;

- 14) ухвалюють на зберігання документи;
- 15) вчиняють морські протести;
- 16) видають дублікати посвідчених ними документів.

Законодавством України можуть бути передбачені й інші дії, що вчиняють консульськими установами України [5, стаття 38].

Посвідчення заповітів і довіреностей, прирівняних до нотаріальних, може провадитись особами, зазначеними в статті 40 Закону України «Про нотаріат».

До нотаріально посвідчених заповітів (крім секретних) прирівнюються:

- 1) заповіти осіб, які перебувають на лікуванні в лікарні, госпіталі, іншому стаціонарному закладі охорони здоров'я, а також осіб, які проживають у будинках для осіб похилого віку та осіб з інвалідністю, посвідчені головними лікарями, їх заступниками з медичної частини або черговими лікарями цих лікарень, госпіталів, інших стаціонарних закладів охорони здоров'я, а також начальниками госпіталів, директорами або головними лікарями будинків для осіб похилого віку та осіб з інвалідністю;

2) заповіти осіб, які перебувають під час плавання на морських, річкових судах, що ходять під прапором України, посвідчені капітанами цих суден;

3) заповіти осіб, які перебувають у пошукових або інших експедиціях, посвідчені начальниками цих експедицій;

4) заповіти військовослужбовців, а в пунктах дислокації військових частин, з'єднань, установ, військово-навчальних закладів, де немає нотаріусів чи посадових осіб органів місцевого самоврядування, які вчиняють нотаріальні дії, також заповіти працівників, членів їх сімей і членів сімей військовослужбовців, посвідчені командирами (начальниками) цих частин, з'єднань, установ або військово-навчальних закладів;

5) заповіти осіб, яких тримають в установах виконання покарань, посвідчені начальниками таких установ;

б) заповіти осіб, яких тримають у слідчих ізоляторах, посвідчені начальниками слідчих ізоляторів.

До нотаріально посвідчених довіреностей прирівнюються:

1) довіреності військовослужбовців або інших осіб, які перебувають на лікуванні в госпіталях, санаторіях та

інших військово-лікувальних закладах, посвідчені начальниками цих закладів, їх заступниками з медичної частини, старшими або черговими лікарями;

2) довіреності військовослужбовців, а в пунктах дислокації військових частин, з'єднань, установ, військово-навчальних закладів, де немає нотаріуса чи посадових осіб органів місцевого самоврядування, які вчиняють нотаріальні дії, також довіреності працівників, членів їх сімей і членів сімей військовослужбовців, посвідчені командирами (начальниками) цих частин, з'єднань, установ або військово-навчальних закладів;

3) довіреності осіб, які тримають в установах виконання покарань чи слідчих ізоляторів, посвідчені начальниками таких установ чи слідчих ізоляторів;

4) довіреності осіб, які проживають у населених пунктах, де немає нотаріусів, посвідчені уповноваженою на це посадовою особою органу місцевого самоврядування, крім довіреностей на право розпорядження нерухомим майном, довіреності на управління і розпорядження корпоративними правами та довіреностей на користування та розпорядження транспортними засобами.

Посвідчення заповітів і довіреностей посадовими особами, зазначеними в статті 40 Закону України «Про нотаріат», проводять з додержанням вимог Закону України «Про нотаріат» та інших нормативно-правових актів.

Засвідчення начальником установи виконання покарань справжності підпису на документах прирівнюється до нотаріального засвідчення справжності підпису [5, статті 40–40¹].

Нотаріуси або посадові особи, які вчиняють нотаріальні дії, у своїй діяльності керують Конституцією України, законами України, актами Президента України, Кабінету Міністрів України, Міністерства юстиції України та його територіальних органів, а в Автономній Республіці Крим – також нормативно-правовими актами Верховної Ради Автономної Республіки Крим і Ради міністрів Автономної Республіки Крим.

Нотаріуси в установленому порядку в межах своєї компетенції вирішують питання, що впливають із норм міжнародного права, а також укладених Україною міжнародних договорів.

Нотаріальна таємниця – сукупність відомостей, одержаних під час учинення нотаріальної дії або звернення до нотаріуса зацікавленої особи, зокрема про особу, її

майно, особисті майнові й немайнові права та обов'язки тощо.

Нотаріус та особи, які мають право здійснювати нотаріальні дії відповідно до Закону України «Про нотаріат», а також помічник нотаріуса зобов'язані зберігати нотаріальну таємницю, навіть якщо їх діяльність обмежується наданням правової допомоги чи ознайомленням із документами і нотаріальну дію або дію, яка прирівнюється до нотаріальної, не вчиняли.

Обов'язок додержання нотаріальної таємниці поширюється також на осіб, яким про вчинені нотаріальні дії стало відомо у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків чи іншої роботи, на осіб, залучених для учинення нотаріальних дій як свідків, та на інших осіб, яким стали відомі відомості, що становлять предмет нотаріальної таємниці. Особи, винні в порушенні нотаріальної таємниці, відповідають у порядку, встановленому законом.

Подання нотаріусом в установленому порядку та у випадках, передбачених Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню поширення зброї масового знищення»,

інформації центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню поширення зброї масового знищення, не є порушенням нотаріальної таємниці.

Довідки про вчинені нотаріальні дії та копії документів, що зберігають в нотаріуса, видає нотаріус виключно фізичним та юридичним особам, за дорученням яких або щодо яких вчинялися нотаріальні дії. У разі смерті особи чи визнання її померлою такі довідки видають спадкоємцям померлого. У разі визнання особи безвісно відсутньою опікун, призначений для охорони майна безвісно відсутнього, має право отримувати довідки про вчинені нотаріальні дії, якщо це необхідно для збереження майна, над яким установа опіка.

Довідки про вчинені нотаріальні дії та інші документи надає нотаріус упродовж десяти робочих днів на обґрунтовану письмову вимогу суду, прокуратури, органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування у зв'язку з кримінальними провадженнями, цивільними, господарськими, адміністративними справами, справами

про адміністративні правопорушення, що перебувають в провадженні цих органів, з обов'язковим зазначенням номера справи та прикладенням гербової печатки відповідного органу, а також на обґрунтовану письмову вимогу державного виконавця, приватного виконавця за виконавчим провадженням з обов'язковим зазначенням номера виконавчого провадження та реквізитів виконавчого документа, на підставі якого здійснюється виконавче провадження Національному агентству з питань запобігання корупції на його письмовий запит, здійснений із метою виконання повноважень, визначених Законом України «Про запобігання корупції».

Довідки про суму нотаріально посвідчених договорів, які необхідні виключно для встановлення додержання законодавства з питань оподаткування, надає нотаріус упродовж 10 робочих днів на обґрунтовану письмову вимогу податкового органу, засвідчену гербовою печаткою такого органу.

Витяг зі Спадкового реєстру про наявність складеного заповіту видають лише заповідачеві, а після смерті заповідача – будь-якій особі, яка пред'явила свідоцтво про смерть або інший документ, що підтверджує факт смерті заповідача (одного із заповідачів).

Нотаріус не має права давати свідчення як свідка щодо відомостей, які становлять нотаріальну таємницю,

крім випадків, коли цього вимагають особи, за дорученням яких або щодо яких вчинялися нотаріальні дії.

На вимогу Міністерства юстиції України та його територіальних органів із метою регулювання організації нотаріальної діяльності нотаріуси видають підписані ними копії документів та витяги з них, а також пояснення нотаріусів строком, установленим цими органами. Нотаріус на письмовий запит податкових органів, державного виконавця, приватного виконавця Національного агентства з питань запобігання корупції надає інформацію про набуття фізичною особою прав успадкування з обов'язковим зазначенням повних даних про таку особу та даних про майно, отримане за правом успадкування.

Надання нотаріусом в установленому порядку та у випадках, передбачених Законом України «Про виконавче провадження», інформації органу державної виконавчої служби або приватному виконавцеві не є порушенням нотаріальної таємниці. Внесення нотаріусом у випадках, передбачених законодавством, інформації до Єдиного реєстру довіреностей, Спадкового реєстру та інших єдиних та державних реєстрів, що функціонують у системі Міністерства юстиції України, не є порушенням нотаріальної таємниці [5, статті 7–8].

7.2. Правовий статус нотаріуса

Правовий статус нотаріуса в Україні реалізується через надані йому законом повноваження (права і обов'язки), а також правові гарантії і юридичну відповідальність [19].

Нотаріус – це уповноважена державою фізична особа, яка здійснює нотаріальну діяльність у державній нотаріальній конторі, державному нотаріальному архіві або незалежну професійну нотаріальну діяльність, зокрема посвідчує права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняє інші нотаріальні дії, передбачені законом, із метою надання їм юридичної достовірності.

Нотаріусом може бути громадянин України, якому надано ступінь вищої юридичної освіти не нижче ніж магістр, який володіє державною мовою відповідно до рівня, визначеного Законом України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», має стаж роботи у сфері права не менше ніж шість років, із яких помічником нотаріуса або консультантом державної нотаріальної контори – не менше ніж три роки, склав кваліфікаційного іспит і отримав свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю.

Не може бути нотаріусом особа, яка має судимість за учинення злочину, якщо така судимість не погашена або не знята у встановленому законом порядку (крім реабілітованої особи), особа, дієздатність якої обмежена, або особа, визнана недієздатною.

Нотаріусові забороняється використовувати свої повноваження з метою одержання неправомірної вигоди або ухвалення обіцянки чи пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб.

Нотаріус не може займатися підприємницькою, адвокатською діяльністю, бути засновником адвокатських об'єднань, перебувати на державній службі або службі в органах місцевого самоврядування, у штаті інших юридичних осіб, а також виконувати іншу оплачувану роботу, крім викладацької, наукової і творчої діяльності, а також діяльності у професійному самоврядуванні нотаріусів [5, стаття 3].

Для визначення рівня професійної підготовленості осіб, які мають намір займатися нотаріальною діяльністю, та вирішення питання про анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю при Міністерстві юстиції України створюють Вищу кваліфікаційну комісію нотаріату. Персональний склад Вищої кваліфікаційної

комісії нотаріату затверджують наказом Міністерства юстиції України.

Строк повноважень персонального складу Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату становить три роки, починаючи з дня його затвердження. Положення про Вищу кваліфікаційну комісію нотаріату затверджує Кабінет Міністрів України.

За наявності стажу роботи (стажу роботи у сфері права не менше ніж шість років, із яких помічником нотаріуса або консультантом державної нотаріальної контори – не менше ніж три роки) осіб, які мають намір скласти кваліфікаційного іспит на право на зайняття нотаріальною діяльністю, допускає Вища кваліфікаційна комісія нотаріату до його складання на підставі подання відповідного територіального органу Міністерства юстиції України.

Порядок допуску до складання кваліфікаційних іспитів та їх проведення встановлює Міністерство юстиції України [5, стаття 10].

Особа, яка має намір скласти кваліфікаційного іспит, не пізніше ніж за двадцять днів до дня проведення кваліфікаційного іспиту особисто подає до відповідного територіального органу Міністерства юстиції за місцем

постійного проживання заяву на ім'я начальника територіального органу Міністерства юстиції про внесення до Комісії подання про допуск цієї особи до кваліфікаційного іспиту. Заява підлягає реєстрації в установленому порядку.

До заяви додають такі документи:

- оригінал та копію документа про вищу юридичну освіту;
- документ, що підтверджує рівень володіння державною мовою відповідно до статті 10 Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної»;
- оригінал та копія довідки про відсутність судимості;
- трудова книжка та копія трудової книжки, якщо особа на час подання документів не працює;
- копія трудової книжки, завірена за місцем роботи, якщо особа на час подання документів працює;
- паспорт громадянина України та копії першої, другої сторінок паспорта громадянина України та сторінки, на якій проставлено штамп про реєстрацію місця проживання фізичної особи.

Особа, яка пройшла стажування в державній нотаріальній конторі або в приватного нотаріуса, додає до заяви зазначені документи, а також висновок та копію висновку про проходження стажування в державній нотаріальній конторі або в приватного нотаріуса [20, підпункт 5].

На підставі результатів складеного іспиту Вища кваліфікаційна комісія нотаріату ухвалює рішення про видання (або відмову у виданні) Міністерством юстиції України свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю.

Особу, яка не склала кваліфікаційного іспит, допускають до наступного його складання не раніше ніж через 1 рік за поданням відповідного територіального органу Міністерства юстиції України за місцем постійного проживання такої особи [5, стаття 10].

Особа, яка не здійснювала приватну нотаріальну діяльність упродовж трьох років після отримання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю, яка не працювала державним нотаріусом державної нотаріальної контори, державним нотаріусом державного нотаріального архіву, консультантом державної нотаріальної контори чи помічником приватного

нотаріуса, не була посадовою особою, яка здійснює керівництво та контроль за діяльністю нотаріату, не працювала на виборній або іншій посаді в Нотаріальній палаті України упродовж трьох років до подання заяви про реєстрацію нотаріальної діяльності чи призначення на посаду державного нотаріуса державної нотаріальної контори, повинна підтвердити свою кваліфікацію, склавши новий кваліфікаційний іспит у порядку, встановленому Міністерством юстиції України.

Свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю видає Міністерство юстиції України на підставі рішення Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату. Відмову у виданні свідоцтва може бути оскаржено до суду [5, стаття 11].

Особа, якій уперше надається право займатися нотаріальною діяльністю, у відповідному територіальному органі Міністерства юстиції України в урочистій обстановці складає присягу [5, стаття 6].

Реєстраційна справа приватного нотаріуса зберігається і її веде відповідний територіальний орган Міністерства юстиції України [5, стаття 3].

Нотаріус має право:

➤ витребувати від фізичних та юридичних осіб відомості та документи, необхідні для учинення нотаріальних дій;

➤ одержувати плату за надання додаткових послуг правового та технічного характеру, які не пов'язані з вчинюваними нотаріальними діями, плату за учинення інших дій, покладених на них відповідно до закону, а також за учинення приватними нотаріусами нотаріальних дій;

➤ складати проєкти документів, виготовляти копії документів та виписки з них, а також давати роз'яснення з питань учинення нотаріальних дій і консультації правового характеру. Чинним законодавством нотаріусу можуть бути надані й інші права [5, стаття 4].

Нотаріус зобов'язаний:

➤ здійснювати свої професійні обов'язки відповідно до Закону України «Про нотаріат» і складеної присяги, додержуватися правил професійної етики;

➤ сприяти фізичним та юридичним особам у здійсненні їх прав і захисті законних інтересів, роз'яснювати права та обов'язки, попереджати про наслідки вчинюваних нотаріальних дій для того, щоб

юридична необізнаність не могла бути використана їм на шкоду;

➤ зберігати в таємниці відомості, одержані ним у зв'язку з учиненням нотаріальних дій;

➤ відмовити у вчиненні нотаріальної дії в разі її невідповідності законодавству України або міжнародним договорам;

➤ вести нотаріальне діловодство та архів нотаріуса відповідно до встановлених правил;

➤ дбайливо ставитися до документів нотаріального діловодства та архіву нотаріуса, не допускати їх пошкодження чи знищення;

➤ надавати документи, інформацію і пояснення на вимогу Міністерства юстиції України, його територіальних органів у разі здійснення ними повноважень щодо контролю за організацією діяльності та виконанням нотаріусами правил нотаріального діловодства;

➤ постійно підвищувати свій професійний рівень, а у випадках, передбачених пунктом 3 частини першої статті 29⁻¹ Закону України «Про нотаріат», проходити підвищення кваліфікації (а саме якщо приватний нотаріус під час вчинення нотаріальних дій неодноразово

порушував правила нотаріального діловодства, – до закінчення терміну проходження підвищення кваліфікації (не більше ніж два тижні);

➤ виконувати інші обов'язки, передбачені законом [5, стаття 5].

Держава гарантує і забезпечує рівні умови доступу громадянам до зайняття нотаріальною діяльністю та рівні можливості нотаріусам в організації та здійсненні ними нотаріальної діяльності.

Будь-яке втручання в діяльність нотаріуса, зокрема, з метою перешкоджання виконанню ним своїх обов'язків або спонукання до учинення ним неправомірних дій, а також вимагання від нього, його помічника, інших працівників, які знаходяться у трудових відносинах із нотаріусом, відомостей, що становлять нотаріальну таємницю, забороняється і тягне за собою відповідальність відповідно до законодавства.

Обшук, виїмка, огляд робочого місця (контори) провадяться на підставі та в порядку, встановленому законом.

Нотаріус та посадова особа органу місцевого самоврядування, які вчиняють нотаріальні дії, не вправі вчиняти нотаріальні дії на своє ім'я і від свого імені, на ім'я

і від імені свого чоловіка чи своєї дружини, його (її) та своїх родичів (батьків, дітей, онуків, діда, баби, братів, сестер), а також на ім'я і від імені працівників даної нотаріальної контори, працівників, що перебувають у трудових відносинах з приватним нотаріусом, або працівників даного виконавчого комітету [5, статті 8¹–9].

Відповідальність нотаріуса – це форма впливу держави на допущені порушення правових норм, на посягання на соціальні інтереси суспільства, права особи. Нотаріус відповідає за правомірність своїх дій не лише перед особами, що звернулися за нотаріальною допомогою, а й перед суспільством загалом [21].

У Конституції України задекларовано чотири види відповідальності (адміністративна, матеріальна, дисциплінарна, кримінальна) [1].

Помічник нотаріуса. Помічником нотаріуса може бути громадянин України, який має вищу юридичну освіту, але не нижче ніж перший рівень (бакалавр), володіє державною мовою, має стаж роботи у сфері права не менше ніж три роки.

Не може бути помічником нотаріуса особа, яка має судимість, обмежена у дієздатності або визнана недієздатною за рішенням суду. Помічник нотаріуса не

може займатися підприємницькою, адвокатською діяльністю, бути засновником адвокатських об'єднань, перебувати на державній службі або службі в органах місцевого самоврядування, у штаті інших юридичних осіб, а також виконувати іншу оплачувану роботу, крім викладацької, наукової і творчої діяльності. Помічник нотаріуса забороняється використовувати свій статус із метою одержання неправомірної вигоди або ухвалення обіцянки чи пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб.

За дорученням нотаріуса помічник нотаріуса бере участь у прийнятті фізичних осіб та представників юридичних осіб, складанні проєктів правочинів, свідоцтв, інших документів, пов'язаних із учиненням нотаріальних дій, і статистичних звітів; вносить записи до реєстру для реєстрації нотаріальних дій, веде діловодство та архів нотаріуса, готує та надсилає за дорученням нотаріуса запити до юридичних осіб щодо відомостей та документів, необхідних для учинення нотаріальних дій, а також виконує іншу допоміжну і технічну роботу. Помічник нотаріуса не має права підписувати нотаріальні документи та використовувати печатку нотаріуса.

Помічник нотаріуса зобов'язаний виконувати свої професійні обов'язки відповідно до Закону України «Про нотаріат» та трудового договору, укладеного з нотаріусом, додержуватися нотаріальної таємниці; дбайливо ставитися до документів нотаріального діловодства та архіву нотаріуса, постійно підвищувати свій професійний рівень. Добір кандидатур і ухвалення на роботу помічника приватного нотаріуса є виключним правом нотаріуса. З помічником нотаріуса укладається трудовий договір. Нотаріус може мати одного помічника [5, стаття 13].

Професійне самоврядування нотаріусів.

Нотаріальна палата України є організацією, яка здійснює професійне самоврядування у сфері нотаріату. Метою професійного самоврядування нотаріусів є об'єднання на професійній основі зусиль нотаріусів для виконання покладених на них Законом України «Про нотаріат» обов'язків і забезпечення їх прав, представництво професійних інтересів нотаріусів у державних органах, органах місцевого самоврядування, у відносинах з іншими юридичними особами, захист професійних інтересів та соціальних прав нотаріусів, сприяння підвищенню професійного рівня нотаріусів та надання їм методичної допомоги, захисту інтересів фізичних і юридичних осіб при заподіянні їм шкоди внаслідок незаконних дій або недбалості нотаріуса.

Професійне самоврядування нотаріусів здійснюється через Нотаріальну палату України та її органи. Нотаріальна палата України є неприбутковою юридичною особою, має свою печатку. Повноваження Нотаріальної палати України визначають Законом України «Про нотаріат» та її статутом. До повноважень Нотаріальної палати України належать: представлення інтересів нотаріальних палат та нотаріусів у державних та інших установах; забезпечення захисту соціальних та професійних прав нотаріусів; участь у проведенні експертиз законопроектів із питань, пов'язаних із нотаріальною діяльністю; забезпечення підвищення кваліфікації нотаріусів та їх помічників; контроль за додержанням нотаріусами правил професійної етики та інші повноваження.

Професійне самоврядування нотаріусів функціонує на засадах законності, гласності, незалежності, демократичності, колегіальності, виборності, обов'язковості членства нотаріусів та виконання рішень органів професійного самоврядування, прийнятих відповідно до їх компетенції, забезпечення рівних можливостей доступу нотаріусів до участі в професійному самоврядуванні [5, стаття 16].

7.3. Державні нотаріальні контори та приватна нотаріальна діяльність

Нотаріальна діяльність здійснюється в межах нотаріального округу.

Нотаріальний округ – територіальна одиниця, в межах якої нотаріус здійснює нотаріальну діяльність і в межах якого міститься державна нотаріальна контора, в якій працює державний нотаріус, або робоче місце (контора) приватного нотаріуса.

Нотаріальні округи визначають відповідно до адміністративно-територіального устрою України. У містах із районним поділом округом діяльності нотаріуса є вся територія міста. У разі зміни адміністративно-територіального поділу України, в результаті якого розміщення робочого місця (контори) приватного нотаріуса увійшло до іншого нотаріального округу, нотаріальна діяльність відповідних нотаріусів повинна бути зареєстрована в цьому нотаріальному окрузі.

Нотаріус не має права здійснювати нотаріальну діяльність за межами свого нотаріального округу, за винятком заміщення інших нотаріусів у випадках, передбачених Законом України «Про нотаріат» [5, стаття 13⁻¹].

Державні нотаріальні контори і державні нотаріальні архіви.

Державні нотаріальні контори створює і ліквідує Міністерство юстиції України. Штати державних нотаріальних контор затверджують територіальними органами Міністерства юстиції України в межах установленної для державних нотаріальних контор штатної кількості і фонду заробітної плати.

Державна нотаріальна контора є юридичною особою, яку створюють та реєструють у встановленому законом порядку. Очолює державну нотаріальну контору завідувач, якого признають з осіб, які мають свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю.

Призначення на посади державного нотаріуса, завідувача державною нотаріальною конторою та звільнення з таких посад здійснюють територіальні органи Міністерства юстиції України [5, стаття 17].

За учинення нотаріальних дій державні нотаріуси справляють державне мито розмірами, встановленими чинним законодавством. За надання державними нотаріусами додаткових послуг правового характеру, які не пов'язані з вчинюваними нотаріальними діями, а також технічного характеру, справляють окрему плату розмірами, що встановлюють територіальні органи Міністерства юстиції України. Кошти, одержані від

надання таких додаткових послуг, спрямовують до Державного бюджету України [5, стаття 19].

Державні нотаріальні контори утримують за рахунок державного бюджету. Шкода, завдана особі внаслідок незаконних або недбалих дій державного нотаріуса, відшкодовується в порядку, передбаченому законодавством України. Державний нотаріус має печатку із зображенням Державного герба України, найменуванням державної нотаріальної контори і відповідним номером [5, статті 20–22].

В обласних центрах, містах Києві, Сімферополі та Севастополі заснують державні нотаріальні архіви, які є складовою частиною Національного архівного фонду і здійснюють тимчасове (до 75 років) зберігання нотаріальних документів. Питання організації діяльності та компетенція державного нотаріального архіву визначають положенням про нього, що затверджує Міністерство юстиції України. Державний нотаріальний архів очолює завідувач, якого призначає на посаду і звільняє з неї відповідний територіальний орган Міністерства юстиції України.

Мережа і штати державних нотаріальних архівів затверджують в порядку, передбаченому для державних нотаріальних контор. Державний нотаріальний архів є юридичною особою і має печатку із зображенням

Державного герба України та своїм найменуванням [5, стаття 23].

Приватна нотаріальна діяльність. Реєстрацію приватної нотаріальної діяльності провадять відповідні територіальні органи Міністерства юстиції України на підставі заяви особи, яка має свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю, та акта про сертифікацію відповідності робочого місця (контори) приватного нотаріуса встановленим Законом України «Про нотаріат» умовам, а саме:

1) забезпечувати додержання нотаріальної таємниці;

2) давати можливість кожному приватному нотаріусу, який здійснює нотаріальну діяльність, одночасно та незалежно від іншого приватного нотаріуса здійснювати нотаріальну діяльність;

3) бути захищеним від несанкціонованого проникнення;

4) бути забезпеченим сейфом для зберігання печаток, штампів, металевою шафою для зберігання архіву нотаріуса;

5) кількість кімнат у приміщенні, де знаходиться робоче місце (контора) приватного нотаріуса, не може бути меншою, ніж кількість приватних нотаріусів, які здійснюють нотаріальну діяльність у його межах;

б) бути пристосованим для роботи технічного персоналу з документами у відокремленій від нотаріуса кімнаті.

У заяві зазначається назва нотаріального округу, в якому особа буде займатися нотаріальною діяльністю. Робоче місце (контора) приватного нотаріуса повинно розміщуватися в межах визначеного для нього нотаріального округу. Вимоги до робочого місця (контори) приватного нотаріуса встановлює Міністерство юстиції України.

До заяви про реєстрацію приватної нотаріальної діяльності додають:

- свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю та його засвідчена копія;

- документ, що підтверджує право власності або право оренди на приміщення для розміщення робочого місця (контори) приватного нотаріуса, чи договір про співпрацю з іншим приватним нотаріусом, який надає заявнику відповідне приміщення, та його засвідчена копія;

- дві фотокартки розміром 3×4 см;

- паспорт громадянина України, який подають особисто.

Копії зазначених документів зберігають у реєстраційній справі нотаріуса.

Реєстраційне посвідчення видає відповідний територіальний орган Міністерства юстиції України у семиденний термін після подання заяви. Про видання реєстраційного посвідчення територіальний орган Міністерства юстиції України повідомляє податковий орган за місцем постійного проживання приватного нотаріуса.

У реєстраційному посвідченні зазначають нотаріальний округ та адресу робочого місця (контори) приватного нотаріуса.

Приватний нотаріус зобов'язаний розпочати нотаріальну діяльність упродовж 30 робочих днів після видання реєстраційного посвідчення.

У разі якщо нотаріус не розпочав роботу у встановлений термін без поважних причин, його реєстраційне посвідчення анулюють за наказом відповідного територіального органу Міністерства юстиції України, який видав реєстраційне посвідчення.

Приватний нотаріус має право мати контору, укладати цивільно-правові та трудові договори, відкривати поточні та вкладні (депозитні) рахунки в банках.

Час приймання фізичних осіб приватним нотаріусом повинен становити не менше ніж п'ять годин на день і п'ять робочих днів на тиждень за винятком

обставин, за яких нотаріус із незалежних від нього причин не може здійснювати такий прийом [5, статті 24–25].

Приватний нотаріус має печатку із зображенням Державного герба України, яка містить слова «приватний нотаріус», його прізвище, ім'я та по батькові, назву нотаріального округу [5, стаття 26].

Шкода, завдана особі внаслідок незаконних дій або недбалості приватного нотаріуса, відшкодовується в повному розмірі.

Нотаріус не несе відповідальності в разі, якщо особа, яка звернулася до нотаріуса за учиненням нотаріальної дії:

- подала неправдиву інформацію щодо будь-якого питання, пов'язаного з вчиненням нотаріальної дії;
- подала недійсні та/або підроблені документи;
- не заявила про відсутність чи наявність осіб, прав чи інтересів яких може стосуватися нотаріальна дія, за учиненням якої звернулася особа.

Для забезпечення відшкодування шкоди, завданої внаслідок вчиненої нотаріальної дії та/або іншої дії, покладеної на нотаріуса відповідно до закону, приватний нотаріус зобов'язаний до початку зайняття приватною нотаріальною діяльністю укласти договір страхування цивільно-правової відповідальності.

Держава не несе відповідальності за шкоду, завдану неправомірними діями приватного нотаріуса під час здійснення ним нотаріальної діяльності функцій державного реєстратора прав на нерухоме майно.

Приватний нотаріус не несе відповідальності за зобов'язаннями держави. Розмір відшкодування завданої шкоди визначається за згодою сторін або в судовому порядку [5, статті 27–28].

Приватні нотаріуси за учинення нотаріальних дій справляють плату, розмір якої визначають за домовленістю між нотаріусом та фізичною або юридичною особою [5, стаття 31].

Міністерство юстиції України, його територіальні органи проводять перевірку організації нотаріальної діяльності приватного нотаріуса, додержання ним порядку учинення нотаріальних дій та виконання правил нотаріального діловодства за певний період. У разі виявлення під час перевірки неодноразового грубого порушення порядку учинення нотаріальних дій свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю приватного нотаріуса може бути анульовано в порядку та на підставах, передбачених Законом України «Про нотаріат» [5, стаття 33].

Висновки

Правовою основою діяльності нотаріату є Конституція України, Закон України «Про нотаріат» та інші законодавчі акти України.

Нотаріат в Україні – це система органів і посадових осіб, на які покладено обов'язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені Законом України «Про нотаріат», з метою надання їм юридичної достовірності.

Учинення нотаріальних дій в Україні покладається на нотаріусів, які працюють у державних нотаріальних конторах, державних нотаріальних архівах (державні нотаріуси) або займають приватною нотаріальною діяльністю (приватні нотаріуси).

Нотаріус – це уповноважена державою фізична особа, яка здійснює нотаріальну діяльність у державній нотаріальній конторі, державному нотаріальному архіві або незалежну професійну нотаріальну діяльність, зокрема посвідчує права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняє інші нотаріальні дії, передбачені законом, із метою надання їм юридичної достовірності.

Нотаріус може мати помічника. Помічником нотаріуса може бути громадянин України, який має вищу юридичну освіту, але не нижче ніж перший рівень (бакалавр), володіє державною мовою, має стаж роботи у сфері права не менше ніж три роки.

Правовий статус нотаріуса в Україні реалізується через надані йому законом повноваження (права та обов'язки), а також правові гарантії і юридичну відповідальність.

Нотаріальна діяльність здійснюється в межах нотаріального округу. Нотаріальний округ – територіальна одиниця, в межах якої нотаріус здійснює нотаріальну діяльність і в межах якого розміщена державна нотаріальна контора, в якій працює державний нотаріус, або робоче місце (контора) приватного нотаріуса.

Державна нотаріальна контора є юридичною особою, яку створюють та реєструють у встановленому законом порядку. Очолює державну нотаріальну контору завідувач, якого призначають із осіб, які мають свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю.

В обласних центрах, містах Києві, Сімферополі та Севастополі засновують державні нотаріальні архіви, які є складовою частиною Національного архівного фонду і

здійснюють тимчасове (до 75 років) зберігання нотаріальних документів.

Реєстрацію приватної нотаріальної діяльності проводять відповідні територіальні органи Міністерства юстиції України на підставі заяви особи, яка має свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю, та акта про сертифікацію відповідності робочого місця (контори) приватного нотаріуса встановленим Законом України «Про нотаріат» умовам.

Приватний нотаріус має право мати контору, укладати цивільно-правові та трудові договори, відкривати поточні та вкладні (депозитні) рахунки в банках.

Міністерство юстиції України, його територіальні органи проводять перевірку організації нотаріальної діяльності приватного нотаріуса, додержання ним порядку учинення нотаріальних дій та виконання правил нотаріального діловодства за певний період. У разі виявлення під час перевірки неодноразового грубого порушення порядку учинення нотаріальних дій свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю приватного нотаріуса може бути анульовано в порядку та на підставах, передбачених Законом України «Про нотаріат»

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ЗНАНЬ ДО РОЗДІЛУ 7

1. Система органів і посадових осіб, на які покладено обов'язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії з метою надання їм юридичної достовірності, – це:

- а) Національна поліція України;
- б) Прокуратура України;
- в) Нотаріат України;
- г) Адвокатура України.

2. Правовими основами діяльності нотаріату є:

- а) Конституція України, Закон України «Про нотаріат» та інші законодавчі акти;
- б) Конституція України, Закон України «Про державну службу» та інші законодавчі акти;
- в) Конституція України, Закон України «Про прокуратуру» та інші законодавчі акти;
- г) Конституція України, Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та інші законодавчі акти.

3. Контроль за організацією нотаріату, перевірка організації нотаріальної діяльності нотаріусів, додержання порядку учинення нотаріальних дій та виконання правил нотаріального діловодства здійснюють:

а) Міністерство внутрішніх справ України та його територіальні органи;

б) Міністерство освіти і науки України та його територіальні органи;

в) Міністерство закордонних справ України та його територіальні органи;

г) Міністерство юстиції України та його територіальні органи.

4. Вчинення нотаріальних дій в Україні покладається на:

а) адвокатів, які працюють у державних нотаріальних конторах, державних нотаріальних архівах або займають приватною нотаріальною діяльністю;

б) нотаріусів, які працюють у державних нотаріальних конторах, державних нотаріальних архівах або займають приватною нотаріальною діяльністю;

в) прокурорів, які працюють у державних нотаріальних конторах, державних нотаріальних архівах або займають приватною нотаріальною діяльністю;

г) адвокатів, які працюють у державних нотаріальних конторах, державних нотаріальних архівах, та на нотаріусів, які займають приватною нотаріальною діяльністю.

5. Сукупність відомостей, одержаних під час учинення нотаріальної дії або звернення до нотаріуса зацікавленої особи, зокрема про особу, її майно, особисті майнові та немайнові права і обов'язки, – це:

- а) нотаріальна таємниця;
- б) службова таємниця;
- в) адвокатська таємниця;
- г) державна таємниця.

6. Уповноважена державою фізична особа, яка здійснює нотаріальну діяльність у державній нотаріальній конторі, державному нотаріальному архіві або незалежну професійну нотаріальну діяльність, зокрема посвідчує права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняє інші нотаріальні дії, передбачені законом, з метою надання їм юридичної достовірності, – це:

- а) прокурор;
- б) нотаріус;
- в) адвокат
- г) суддя.

7. Нотаріусом може бути:

а) громадянин України, якому надано ступінь вищої юридичної освіти не нижче ніж магістр, який володіє державною мовою відповідно до рівня, визначеного Законом України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», має стаж роботи у сфері права не менше ніж шість років, із яких помічником нотаріуса або консультантом державної нотаріальної контори – не менше ніж три роки, склав кваліфікаційного іспит і отримав свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю;

б) фізична особа, яка має повну вищу освіту, володіє державною мовою, має стаж роботи в галузі права не менше ніж три роки, склала кваліфікаційного іспит, пройшла стажування, склала присягу адвоката України та отримала свідоцтво про право на зайняття адвокатською діяльністю;

в) фізична особа, яка має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою, має стаж роботи в галузі права не менше ніж один рік, склала кваліфікаційного іспит, пройшла стажування, склала присягу адвоката

України та отримала свідоцтво про право на зайняття адвокатською діяльністю;

г) громадянин України, якому надано ступінь вищої юридичної освіти не нижче ніж магістр, який володіє державною мовою відповідно до рівня, визначеного Законом України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», має стаж роботи у сфері права не менше ніж три роки, з яких помічником нотаріуса або консультантом державної нотаріальної контори – не менше ніж два роки, склав кваліфікаційного іспит і отримав свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю;

8. Для визначення рівня професійної підготовленості осіб, які мають намір займатися нотаріальною діяльністю, та вирішення питання про анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю при Міністерстві юстиції України утворюють:

- а) Вищу раду правосуддя;
- б) Координаційний центр з надання правової допомоги;
- в) Вищу кваліфікаційну комісію адвокатури та нотаріату;
- г) Вищу кваліфікаційну комісію нотаріату.

9. Помічником нотаріуса може бути:

а) громадяни України, який має вищу юридичну освіту, але не нижче ніж перший рівень (бакалавр), володіє державною мовою, має стаж роботи у сфері права не менше ніж три роки;

б) громадяни України, який має вищу освіту, але не нижче ніж перший рівень (бакалавр), володіє державною мовою, має стаж роботи у сфері права не менше ніж два роки;

в) громадянин України, який має вищу юридичну освіту, але не нижче ніж перший рівень (бакалавр), володіє державною мовою, має стаж роботи не менше ніж два роки;

г) громадяни України, який має юридичну освіту, але не нижче ніж перший рівень (бакалавр), володіє державною мовою, має стаж роботи у сфері права не менше ніж один рік.

10. Територіальна одиниця, в межах якої нотаріус здійснює нотаріальну діяльність і в межах якого знаходиться державна нотаріальна контора, в якій працює державний нотаріус, або робоче місце (контора) приватного нотаріуса, – це:

а) адміністративний округ;

б) робочий округ нотаріуса;

в) нотаріальний округ;

г) нотаріальна територіальна одиниця.

РОЗДІЛ 8

НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ УКРАЇНИ ТА НАЦІОНАЛЬНА ГВАРДІЯ УКРАЇНИ

ПИТАННЯ ДО РОЗДІЛУ

8.1. Міністерство внутрішніх справ України та його органи.

8.2. Національна поліція України.

8.3. Національна гвардія України.

Ключові слова: Міністерство внутрішніх справ України, Національна поліція України, поліцейські, Національна гвардія України, військовослужбовці.

Список літератури

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-D0%B2%D1%80>.

2. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України : Постанова Кабінету Міністрів

України від 28.10.2015 р. № 878. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-BF#Text>.

3. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2015. № 40-41. Ст. 379. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

4. Про Національну гвардію України : Закон України від 13.03.2014 р. № 876-VII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2014. № 17. Ст. 594. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18>.

5. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25.03.1992 р. № 2232-XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1992. № 27. Ст. 385. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/2232-12>.

6. Про організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 06.07.2017 р. № 570. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17>.

7. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2014. № 49. Ст. 2056. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.

8. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради*

України (ВВР). 2001. № 25-26. Ст. 131. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

9. Мельник О. В., Степанов О. С. Судові та правоохоронні органи України : навч.-метод. комплекс для курсантів (студентів) 1-го курсу Навч.-наук. ін-ту права та психології, ф-ту поч. та спец. підготовки МВС України ; НАВС, каф. кримінального процесу. Київ, 2015. 92 с.

10. Судові та правоохоронні органи України : навч. посіб. для підготовки до іспитів / упоряд.: І. В. Тетарчук, Т. С. Дяків. Київ : ЦУЛ, 2013. 200 с.

11. Бурбика М. М., Куліш А. М., Шапіро В. С. Судові та правоохоронні органи : навч. посіб. Харків : ТОВ «Діса плюс», 2013.

12. Стратегія розвитку системи Міністерства внутрішніх справ України до 2020 року. URL: https://mvs.gov.ua/ua/pages/strategiya_2020.html.

13. Офіційний вебсайт Міністерства внутрішніх справ України. URL: https://mvs.gov.ua/ua/pages/4584_goals.htm/.

14. Національна поліція України. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Національна_поліція_України.

15. Кримінальні проступки: особливості та переваги нововведень. URL: <http://mariupol-police.dn.ua/news/view/7022>.

Вступ

Повноцінний розвиток Української держави неможливий без створення єдиної стійкої і функціональної системи внутрішніх справ як частини сектору національної безпеки.

Сучасні виклики і загрози, насамперед гібридні, обумовлені впливом комплексу соціально-демографічних, економічних, політичних, правових, психологічних і технологічних чинників, вимагають системного реагування, адекватної трансформації як усього сектору безпеки взагалі, так і системи внутрішніх справ зокрема, а також включення цієї системи до сфери політичних пріоритетів держави.

Роль Міністерства внутрішніх справ України полягає у створенні умов розвитку безпечного середовища життєдіяльності як основи безпеки на території України, а також сучасної системи внутрішньої безпеки як чинника стримування подальшого поширення російської агресії.

Міністерство внутрішніх справ України формує державну політику і забезпечує її узгоджену реалізацію Національною поліцією України, Національною гвардією України, Державною службою з надзвичайних ситуацій України, Адміністрацією Державної прикордонної служби

України, Державною міграційною службою України, Головним сервісним центром МВС України, а також територіальними органами, підприємствами, установами та організаціями, що належать до сфери управління Міністерства внутрішніх справ України (системи органів МВС).

Національна поліція України призначена для захисту життя, здоров'я, прав і свобод громадян України, іноземних громадян, осіб без громадянства; для протидії злочинності, охорони громадського порядку, власності та для забезпечення громадської безпеки.

Національна гвардія України призначена для виконання завдань із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян України, суспільства і держави від злочинних та інших протиправних посягань, охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки, а також у взаємодії з правоохоронними органами – із забезпечення державної безпеки і захисту державного кордону, припинення терористичної діяльності, діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), терористичних організацій, організованих груп та злочинних організацій.

8.1. Міністерство внутрішніх справ України та його органи

Міністерство внутрішніх справ України (МВС) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координує Кабінет Міністрів України.

Міністерство внутрішніх справ України у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, указами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, іншими актами законодавства. МВС України діє на підставі Положення про Міністерство внутрішніх справ України, затвердженого Кабінетом Міністрів України від 28 жовтня 2015 року № 878.

МВС є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сферах:

➤ забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку, а також надання поліцейських послуг;

➤ захисту державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні;

➤ цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності;

➤ міграції (імміграції та еміграції), зокрема протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів [2, підпункти 1–2].

Міністерство внутрішніх справ України очолює Міністр, якого призначає на посаду за поданням Прем'єр-міністра України і звільняє із посади Верховна Рада України. Міністр має першого заступника та заступників, яких призначають на посаду та звільняють із посади Кабінетом Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України відповідно до пропозицій Міністра [2, підпункт 10].

Повноваження керівника державної служби у МВС здійснює державний секретар МВС. Державний секретар МВС є вищою посадовою особою з державних службовців МВС. Державний секретар МВС підзвітний і підконтрольний Міністру. Державний секретар МВС призначає на посаду Кабінетом Міністрів України за поданням Комісії з питань вищого корпусу державної

служби терміном на п'ять років з правом повторного призначення [2, підпункт 11⁻¹].

МВС здійснює свої повноваження безпосередньо та через утворені в установленому порядку територіальні органи, а також заклади та установи [2, підпункт 7].

До системи органів Міністерства внутрішніх справ України входять:

- Національна поліція України;
- Національна гвардія України;
- Державна служба України з надзвичайних ситуацій;
- Державна міграційна служба України;
- Державна прикордонна служба України;
- Головний сервісний центр МВС України.

Забезпечення належного функціонування органів системи МВС здійснюють заклади вищої освіти із специфічними умовами навчання, заклади охорони здоров'я, підприємства, науково-дослідні експертно-криміналістичні центри та наукові установи, що належать до сфери управління МВС.

За останні роки МВС стало центральним органом виконавчої влади європейського зразка, керівник якого спрямовує та координує діяльність центральних органів виконавчої влади, які реалізують державну політику у визначених сферах. Як результат – розмежування завдань

політичного і безпосереднього керівництва у сферах, за формування державної політики в яких відповідає МВС. Такий підхід є основоположним для подальшого розвитку органів системи МВС. Ключові виклики, які на сьогодні стоять перед органами системи МВС, безпосередньо пов'язані з її компетентністю в забезпеченні безпеки громадян та суспільства, здатністю протистояти злочинності, забезпечувати прозоре надання якісних послуг [12].

Міністерство внутрішніх справ України з метою організації своєї діяльності:

1) забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, здійснення заходів щодо запобігання і протидії корупції, контроль за їх реалізацією в апараті МВС, територіальних органах, закладах, установах і на підприємствах, що належать до сфери управління МВС;

2) здійснює добір кадрів в апарат МВС, територіальні органи, заклади, установи і на підприємства, що належать до сфери управління МВС, організовує роботу з підготовки та професійного навчання працівників МВС, поліцейських і військовослужбовців Національної гвардії;

3) контролює діяльність територіальних органів, закладів, установ і підприємств, що належать до сфери управління МВС;

4) організовує планово-фінансову роботу в апараті МВС, територіальних органах, закладах, установах і на підприємствах, що належать до сфери його управління, здійснює контроль за використанням фінансових і матеріальних ресурсів, забезпечує організацію та вдосконалення бухгалтерського обліку;

5) здійснює функцію головного розпорядника бюджетних коштів, забезпечує її ефективно і цільове використання;

6) відкриває рахунки в установах банків;

7) забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, реалізацію державної політики стосовно державної таємниці, захист інформації з обмеженим доступом, а також технічний захист інформації, контроль за її збереженням в апараті Міністерства, закладах, установах і на підприємствах, що належать до сфери його управління;

8) організовує діловодство та архівне зберігання документів відповідно до встановлених правил.

Міністерство внутрішніх справ України для виконання покладених на нього завдань має право:

1) залучати в установленому порядку спеціалістів центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій (за погодженням із їх

керівниками), вчених, представників інститутів громадянського суспільства (за згодою) до розгляду питань, що належать до компетенції МВС;

2) отримувати в установленому порядку безоплатно від міністерств, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування необхідні для виконання покладених на нього завдань інформацію, документи і матеріали;

3) скликати наради, утворювати комісії та робочі групи, проводити наукові конференції, семінари з питань, що належать до його компетенції;

4) користуватися відповідними інформаційними базами даних державних органів, державною системою урядового зв'язку та іншими технічними засобами [2, підпункти 5–6].

Для погодженого вирішення питань, що належать до компетенції Міністерства внутрішніх справ України, обговорення найважливіших напрямів його діяльності у МВС може утворюватися колегія. Рішення колегії можуть бути реалізовані за допомогою видання відповідного наказу МВС. Для розгляду наукових рекомендацій та проведення фахових консультацій з основних питань діяльності у МВС можуть утворюватися інші постійні або тимчасові консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи. Рішення про утворення чи ліквідацію колегії,

інших постійних або тимчасових консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів приймає Міністр. Кількісний та персональний склад постійних або тимчасових консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів, положення про них затверджують Міністром.

Міністерству внутрішніх справ України дозволяється використовувати транспортні засоби спеціалізованого призначення, зокрема із символікою МВС, обладнані спеціальними світловими та звуковими сигнальними пристроями.

Граничну кількість державних службовців та працівників апарату МВС затверджує Кабінет Міністрів України. Структуру апарату МВС затверджує Міністр. Штатний розпис та кошторис МВС затверджує державний секретар МВС за погодженням із Мінфіном.

Міністерство внутрішніх справ України є юридичною особою публічного права, має печатку із зображенням Державного герба України та своїм найменуванням, власні бланки, рахунки в органах Казначейства [2, підпункти 12–15].

8.2. Національна поліція України

Національна поліція України (поліція) – це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод

людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку.

Діяльність поліції спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України згідно із Законом України «Про національну поліцію» [3, стаття 1].

Завданнями поліції є надання поліцейських послуг у сферах:

- 1) забезпечення публічної безпеки і порядку;
- 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави;
- 3) протидії злочинності;
- 4) надання в межах, визначених законом, послуг із допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги.

У своїй діяльності поліція керується Конституцією України, міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, Законом України «Про національну поліцію» та іншими законами України, актами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами

Кабінету Міністрів України, а також виданими відповідно до них актами Міністерства внутрішніх справ України, іншими нормативно-правовими актами.

На працівників поліції (поліцейських та державних службовців) поширюється дія Закону України «Про запобігання корупції» [3, статті 2–3].

Систему поліції складають:

- 1) центральний орган управління поліцією;
- 2) територіальні органи поліції.

До складу апарату центрального органу управління поліції входять організаційно поєднані структурні підрозділи, що забезпечують діяльність керівника поліції, а також виконання покладених на поліцію завдань.

У складі поліції функціонують:

- 1) кримінальна поліція;
- 2) патрульна поліція;
- 3) органи досудового розслідування;
- 4) поліція охорони;
- 5) спеціальна поліція;
- 6) поліція особливого призначення.

У системі поліції можуть утворюватися науково-дослідні установи та установи забезпечення, заклади

професійної (професійно-технічної) освіти зі специфічними умовами навчання.

Загальна кількість поліції, що утримується за рахунок коштів Державного бюджету України, до 1 січня 2018 року не може перевищувати 140 тисяч осіб [3, стаття 13].

Центральний орган управління поліції

Структуру центрального органу управління поліції затверджує керівник поліції за погодженням із Міністром внутрішніх справ України.

Штатний розпис (штат) поліції затверджує керівник поліції.

Кошторис поліції затверджує керівник поліції за погодженням із Міністром внутрішніх справ України [3, стаття 14].

Територіальні органи поліції

Територіальні органи поліції утворюють як юридичні особи публічного права в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, районах, містах, районах у містах та як міжрегіональні (повноваження яких поширюють на декілька адміністративно-територіальних одиниць) територіальні

органи в межах граничної кількості поліції і коштів, визначених на її утримання.

Територіальні органи поліції утворює, ліквідує та реорганізовує Кабінет Міністрів України за поданням Міністра внутрішніх справ України на підставі пропозицій керівника поліції.

Структуру територіальних органів поліції затверджує керівник поліції за погодженням із Міністром внутрішніх справ України.

Штатний розпис (штат) та кошторис територіальних органів поліції затверджує керівник поліції.

Керівників територіальних органів поліції призначає на посади та звільняє з посад керівник поліції за погодженням із Міністром внутрішніх справ України.

Заступників керівників територіальних органів поліції призначає на посади та звільняє з посад керівник територіального органу поліції [3, стаття 15].

Кримінальна поліція – підрозділ Національної поліції, який забезпечує протидію злочинності, захист прав та свобод, інтересів суспільства і держави від протиправних посягань.

Патрульна поліція – підрозділ Національної поліції, який цілодобово патрулює міста України, забезпечує громадський порядок та безпеку, першим реагує на повідомлення про правопорушення і надзвичайні події, надає поліцейські послуги, первинну медичну та невідкладну допомогу громадянам, забезпечує безпеку дорожнього руху, розглядає справи про адміністративні правопорушення і застосовує засоби адміністративного впливу до правопорушників, організовує заходи безпеки на місці ДТП, оформлення необхідних документів.

Органи досудового розслідування (Слідчі підрозділи Національної поліції України) є структурними підрозділами апарату центрального органу управління поліції та її територіальних органів (Головне слідче управління Національної поліції, слідчі управління головних управлінь Національної поліції в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі, областях та місті Києві; слідчі відділи (відділення) територіальних (відокремлених) підрозділів поліції) [6, стаття 1]. На органи досудового розслідування покладають такі завдання, як збирання, оцінювання, перевірка та використання доказів із метою попередження, запобігання кримінальним правопорушенням та розслідування

кримінальних проваджень, установлення об'єктивної істини, забезпечення правильного застосування закону [14].

З 1 липня 2020 року в Україні запрацював інститут кримінальних проступків – і в Національній поліції з'явилися підрозділи дізнання.

Одним з основних завдань упровадження інституту дізнання є можливість розвантажити слідчих, оскільки більше ніж 50 % усіх зареєстрованих кримінальних правопорушень перейшли до категорії проступків.

Найбільш поширеними кримінальними проступками є крадіжки, спричинення легких тілесних ушкоджень, шахрайства, незаконне зберігання наркотичних засобів без мети збуту, підробка документів.

У Національній поліції штатна кількість підрозділів дізнання налічує понад 3 700 дізнавачів. Крім того, залучатимуть до розслідування проступків більше ніж 5 тисяч уповноважених осіб з інших підрозділів поліції. Це можуть бути дільничні, поліцейські офіцери громад, працівники ювенальної поліції, оперативники.

Таким чином, слідчі підрозділи зосередяться на розслідуванні тяжких та особливо тяжких злочинів [15].

Поліція охорони – єдина державна структура, яка надає повний комплекс послуг з охорони об'єктів усіх форм власності та забезпечення особистої безпеки громадян. Діяльність поліції охорони утримується за рахунок коштів від надання послуг з охорони, які здійснюють на договірних засадах.

Спеціальна поліція – це спеціальні підрозділи поліції, які може створювати Міністерство внутрішніх справ України з дозволу Кабінету Міністрів України для забезпечення громадського порядку на об'єктах і територіях, які мають особливе значення або постраждали від стихійного лиха, екологічного забруднення, катастрофи.

Поліція особливого призначення – КОРД (Корпус оперативно – раптової дії) – підрозділ Національної поліції для вирішення надзвичайних ситуацій, рівень яких є настільки високим і складним, що може перевищити можливості сил оперативного реагування чи оперативно-розшукових підрозділів [14].

Наприклад, якщо операція передбачає здійснення заходів у сфері протидії злочинності, які пов'язані з підвищеною загрозою для життя і здоров'я поліцейських, високою ймовірністю збройного опору та передбачають,

що поліцейські повинні мати високий рівень фізичної підготовленості, професійної майстерності та вміння впевнено діяти в екстремальних умовах, пов'язаних із затримання членів злочинних організацій та озброєних банд або участь в антитерористичних операціях.

Поліція для охорони прав і свобод людини, запобігання загрозам публічній безпеці і порядку або припинення їх порушення застосовує в межах своєї компетенції поліцейські превентивні заходи та заходи примусу, визначені Законом України «Про національну поліцію» [3, стаття 30].

Поліцейський захід – це дія або комплекс дій превентивного або примусового характеру, що обмежує певні права і свободи людини та який застосовують поліцейські відповідно до закону для забезпечення виконання покладених на поліцію повноважень [3, стаття 29].

Поліція може застосовувати такі превентивні заходи:

- 1) перевірка документів особи;
- 2) опитування особи;
- 3) поверхнева перевірка й огляд;
- 4) зупинення транспортного засобу;

5) вимога залишити місце та обмеження доступу до визначеної території;

6) обмеження пересування особи, транспортного засобу або фактичного володіння річчю;

7) проникнення до житла чи іншого володіння особи;

8) перевірка додержання вимог дозвільної системи органів внутрішніх справ;

9) застосування технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису;

10) перевірка додержання обмежень, установлених законом стосовно осіб, які перебувають під адміністративним наглядом, та інших категорій осіб;

11) поліцейське піклування.

Під час проведення превентивних поліцейських заходів поліція зобов'язана повідомити особі про причини застосування до неї превентивних заходів, а також довести до її відома нормативно-правові акти, на підставі яких застосовують такі заходи [3, стаття 31].

Поліція під час виконання повноважень, визначених Законом України «Про національну поліцію», уповноважена застосовувати такі заходи примусу:

- 1) фізичний вплив (сила);
- 2) застосування спеціальних засобів;
- 3) застосування вогнепальної зброї.

Фізичним впливом є застосування будь-якої фізичної сили, а також спеціальних прийомів боротьби з метою припинення протиправних дій правопорушників.

Спеціальні засоби як поліцейські заходи примусу – це сукупність пристроїв, приладів і предметів, спеціально виготовлених, конструктивно призначених і технічно придатних для захисту людей від ураження різними предметами (зокрема, від зброї), тимчасового (відворотного) ураження людини (правопорушника, супротивника), пригнічення чи обмеження волі людини (психологічної чи фізичної) чиненням впливу на неї чи предмети, що її оточують, із чітким регулюванням підстав і правил застосування таких засобів та службових тварин.

Не є заходом примусу використання поліцейським засобів індивідуального захисту (шоломів, бронежилетів та іншого спеціального екіпірування).

Поліцейський зобов'язаний негайно зупинити застосування певного виду заходу примусу в момент досягнення очікуваного результату.

Норми забезпечення підрозділів поліції спеціальними засобами та вогнепальною зброєю встановлює Міністр внутрішніх справ України [3, стаття 42].

Поліцейський зобов'язаний заздалегідь попередити особу про застосування фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї та надати їй достатньо часу для виконання законної вимоги поліцейського, крім випадку, коли зволікання може спричинити посягання на життя і здоров'я особи чи та/або поліцейського або інші тяжкі наслідки, або в ситуації, що склалася, таке попередження є не виправданим або неможливим.

Попередження може бути зроблено голосом, а за значної відстані або звернення до великої групи людей – через гучномовні установки, підсилювачі звуку.

Вид та інтенсивність застосування заходів примусу визначають з урахуванням конкретної ситуації, характеру правопорушення та індивідуальних особливостей особи, яка вчинила правопорушення.

Поліцейські зобов'язані надавати невідкладну медичну допомогу особам, які постраждали в результаті застосування заходів примусу.

Заборонено застосування фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї до жінок із явними ознаками вагітності, малолітніх осіб, осіб із явними ознаками обмежених можливостей або старості, крім випадків учинення ними збройного чи групового нападу, учинення збройного опору поліцейському, що загрожує життю і здоров'ю інших осіб або поліцейських, якщо відбити такий напад або опір іншими способами і засобами неможливо [3, стаття 43].

Застосування вогнепальної зброї є найбільш суворим заходом примусу.

Поліцейський уповноважений на зберігання, носіння вогнепальної зброї, а також на її застосування і використання лише за умови що він пройшов відповідну спеціальну підготовку.

Поліцейський уповноважений у виняткових випадках застосовувати вогнепальну зброю:

1) для відбиття нападу на поліцейського або членів його сім'ї, в разі загрози їх життю чи здоров'ю;

2) для захисту осіб від нападу, що загрожує їх життю чи здоров'ю;

3) для звільнення заручників або осіб, яких незаконно позбавлено волі;

4) для відбиття нападу на об'єкти, що перебувають під охороною, конвої, житлові та нежитлові приміщення, а також звільнення таких об'єктів у разі їх захоплення;

5) для затримання особи, яку застали під час учинення тяжкого або особливо тяжкого злочину і яка намагається втекти;

6) для затримання особи, яка чинить збройний опір, намагається втекти з-під варти, а також озброєної особи, яка погрожує застосуванням зброї та інших предметів, що загрожують життю і здоров'ю людей та/або поліцейського;

7) для зупинення транспортного засобу способом його пошкодження, якщо водій своїми діями створює загрозу життю чи здоров'ю людей та/або поліцейського.

Поліцейський уповноважений застосовувати вогнепальну зброю лише після попередження про необхідність припинення протиправних дій і намір використання заходу примусу. Поліцейському заборонено застосовувати вогнепальну зброю в місцях, де може бути завдано шкоди іншим особам, а також у вогненебезпечних та вибухонебезпечних місцях, крім випадків необхідності відбиття нападу або крайньої необхідності.

Поліцейський зобов'язаний у письмовій формі повідомляти свого керівника про застосування вогнепальної зброї, а також негайно повідомити свого

керівника про активне застосування вогнепальної зброї, який зі свого боку, зобов'язаний поінформувати центральний орган управління поліції та відповідного прокурора [3, стаття 46].

Служба в поліції є державною службою особливого характеру, яка є професійною діяльністю поліцейських із виконання покладених на поліцію повноважень. Час проходження служби в поліції зараховується до страхового стажу, стажу роботи за спеціальністю, а також до стажу державної служби.

Проходження служби в поліції регулюється Законом України «Про Національну поліцію» та іншими нормативно-правовими актами [3, статті 59–60].

Поліцейським є громадянин України, який склав Присягу поліцейського, проходить службу на відповідних посадах у поліції і якому присвоєно спеціальне звання поліції. Поліцейський має службове посвідчення та спеціальний жетон [3, стаття 17].

Вимоги до кандидатів на службу в поліції. На службу в поліції можуть бути ухвалені громадяни України віком від 18 років, які мають повну загальну середню освіту, незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та

соціального походження, майнового стану, місця проживання, які володіють українською мовою [3, стаття 49].

На поліцейських поширюють обмеження, визначені Законом України «Про запобігання корупції», Законом України «Про Національну поліцію» та іншими законами України.

Не може бути поліцейським:

1) особа, визнана недієздатною або обмежено дієздатною особою;

2) особа, засуджена за умисне учинення тяжкого та особливо тяжкого злочину, зокрема, судимість якої погашена чи знята у визначеному законом порядку;

3) особа, яка має непогашену або незняту судимість за учинення кримінального правопорушення, крім реабілітованої;

4) особа, щодо якої було припинено кримінальне провадження з nereабілітуючих підстав;

5) особа, до якої були застосовані заходи адміністративної відповідальності за учинення адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією;

б) особа, яка відмовляється від процедури спеціальної перевірки під час ухвалення на службу в

поліції або від процедури оформлення допуску до державної таємниці, якщо для виконання нею службових обов'язків потрібен такий допуск;

7) особа, яка має захворювання, що перешкоджає проходженню служби в поліції. Перелік захворювань, що перешкоджають проходженню служби в поліції, затверджується Міністерством внутрішніх справ України спільно з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я;

8) особа, яка втратила громадянство України та/або має громадянство (підданство) іноземної держави, або особа без громадянства;

9) особа, яка надала завідомо неправдиву інформацію під час ухвалення на службу в поліції.

За поліцейськими зберігають всі права, визначені для громадян України Конституцією та законами України, крім обмежень, установлених Законом України «Про Національну поліцію» та іншими законами України. А саме:

➤ поліцейський не може бути членом політичної партії;

➤ поліцейський не може організовувати страйки та брати участь у страйках [3, стаття 61];

➤ незалежно від професійних та особистих якостей, рівня фізичної підготовки і стану здоров'я на службу в поліції не можуть бути ухвалені особи, які:

1) відмовляють від взяття на себе зобов'язань додержуватися обмежень та/або від складання Присяги поліцейського, визначених законом;

2) особи, які звільнені або повинні бути звільнені з посад на підставі Закону України «Про очищення влади» [3, стаття 49].

Громадяни України, які виявили бажання вступити на службу в поліції, з метою визначення стану їх здоров'я зобов'язані пройти медичні обстеження, а також перевірку рівня фізичної підготовки, психофізіологічне обстеження, обстеження на предмет виявлення алкогольної, наркотичної та токсичної залежності в порядку, визначеному Міністерством внутрішніх справ України.

Громадяни України, які виявили бажання вступити на службу в поліції, за їх згодою проходять тестування на поліграфі. Щодо осіб, які претендують на службу в поліції, проводять спеціальну перевірку, порядок проведення якої визначається Законом України «Про Національну поліцію» та іншими нормативно-правовими актами [3, стаття 50].

Для забезпечення прозорого добору (конкурсу) та просування по службі поліцейських на підставі об'єктивного оцінювання професійного рівня та особистих якостей кожного поліцейського, відповідності їх посаді, визначення перспективи службового використання в органах поліції утворюють постійні поліцейські комісії [3, стаття 51].

Особа, яка бажає взяти участь у конкурсі, подає у визначеному порядку до поліцейської комісії такі документи:

1) письмову заяву про участь у конкурсі, в якій також зазначається про надання особою згоди на проведення спеціальної перевірки відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» і на оброблення персональних даних відповідно до Закону України «Про захист персональних даних»;

2) копію паспорта громадянина України;

3) копії документів про освіту;

4) особову картку визначеного зразка, автобіографію та фотографії розміром і кількістю, визначеними Типовим порядком проведення конкурсу;

5) декларацію, визначену Законом України «Про запобігання корупції»;

6) копію трудової книжки (за наявності);

7) медичну довідку про стан здоров'я, форму і порядок надання якої визначають спільно центральний орган виконавчої влади з реалізації державної політики у сфері державної служби та центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я;

8) копію військового квитка або посвідчення особи військовослужбовця (для військовозобов'язаних або військовослужбовців) [3, стаття 54].

Проведення конкурсу здійснюється з урахуванням рівня професійної компетентності, особистих якостей і досягнень кандидатів на ухвалення на службу та зайняття вакантної посади [3, стаття 52].

На вакантну посаду поліцейського призначають переможця конкурсу в разі його проведення. Службові відносини особи, яка вступає на службу в поліції, розпочинають з дня видання наказу про призначення на посаду поліцейського [3, статті 52, 56].

Контракт є підставою для видання наказу про ухвалення особи на службу в поліції та/або призначення її на відповідну посаду [3, стаття 63].

Особа, яка вступає на службу в поліції, складає Присягу на вірність Українському народові [3, статті 63–64].

Основні обов'язки поліцейського:

1) неухильно додержуватися положень Конституції України, законів України та інших нормативно-правових актів, що регламентують діяльність поліції, та Присяги поліцейського;

2) професійно виконувати свої службові обов'язки відповідно до вимог нормативно-правових актів, посадових (функціональних) обов'язків, наказів керівництва;

3) поважати і не порушувати права і свободи людини;

4) надавати невідкладну, зокрема домедичну і медичну, допомогу особам, які постраждали внаслідок правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в безпорадному стані або стані, небезпечному для їх життя чи здоров'я;

5) зберігати інформацію з обмеженим доступом, яка стала йому відома у зв'язку з виконанням службових обов'язків;

6) інформувати безпосереднього керівника про обставини, що унеможливають його подальшу службу в поліції або перебування на займаній посаді.

Поліцейський на всій території України незалежно від посади, яку він займає, місцезнаходження і часу доби в разі звернення до нього будь-якої особи із заявою чи

повідомленням про події, що загрожують особистій чи публічній безпеці, або в разі безпосереднього виявлення таких подій зобов'язаний вжити необхідних заходів з метою рятування людей, надання допомоги особам, які їй потребують, і повідомити про це найближчий орган поліції.

Звертаючись до особи або в разі звернення особи до поліцейського, поліцейський зобов'язаний назвати своє прізвище, посаду, спеціальне звання та пред'явити на її вимогу службове посвідчення, надавши можливість ознайомитися з викладеною в ньому інформацією, не випускаючи його з рук. Додаткові обов'язки, пов'язані з проходженням поліцейським служби в поліції, можуть бути покладені на нього виключно законом [3, стаття 18].

Гарантії професійної діяльності поліцейського.

Поліцейський під час виконання покладених на поліцію повноважень є представником держави. Законні вимоги поліцейського є обов'язковими для виконання всіма фізичними та юридичними особами.

Поліцейський під час виконання покладених на нього обов'язків підпорядковується лише своєму безпосередньому та прямому керівнику. Поліцейський надає пояснення з приводу справ та матеріалів, які

перебувають у його в провадженні, а також подає їх для ознайомлення лише у випадках та в порядку, визначених законом.

Ніхто не має права покласти на поліцейського виконання обов'язків, не визначених законом. Втручання в діяльність поліцейського, перешкоджання виконанню ним відповідних повноважень, невиконання законних вимог поліцейського, будь-які інші протиправні дії стосовно поліцейського мають наслідком відповідальність відповідно до закону.

Правопорушення щодо поліцейського або особи, звільненої зі служби в поліції, її близьких родичів, вчинені у зв'язку з його попередньою службовою діяльністю, мають наслідком відповідальність відповідно до закону.

У разі затримання поліцейського за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення або обрання щодо нього тримання під вартою як запобіжного заходу його тримають у призначених для цього установах окремо від інших категорій осіб.

Поліцейські, а також особи, звільнені зі служби в поліції на підставі пунктів 1–4, 7, 8 частини першої статті 77 Закону України «Про Національну поліцію», а саме:

- 1) у зв'язку із закінченням терміну контракту;

2) через хворобу – за рішенням медичної комісії про непридатність до служби в поліції;

3) за віком – у разі досягнення встановленого для нього цим Законом граничного віку перебування на службі в поліції;

4) у зв'язку зі скороченням штатів або проведенням організаційних заходів;

7) за власним бажанням;

8) у зв'язку з переходом у встановленому порядку на роботу до інших міністерств і відомств (організацій). Для забезпечення власної безпеки мають право придбавати у власність пристрої для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, використовуючи їх виключно з підстав, визначених Законом України «Про Національну поліцію».

Поліцейський має право та:

1) забезпечується належними умовами для виконання покладених на нього службових обов'язків;

2) отримує в органах поліції в установленому порядку інформацію, зокрема з обмеженим доступом, та матеріали, необхідні для належного виконання покладених на нього обов'язків;

3) користується повноваженнями, передбаченими Законом України «Про Національну поліцію», незалежно від посади, яку він займає, місцезнаходження і часу;

4) своєчасно і в повному обсязі отримує грошове забезпечення та інші компенсаційні виплати відповідно до закону та інших нормативно-правових актів України;

5) у повному обсязі користується гарантіями соціального та правового захисту, передбаченими Законом України «Про Національну поліцію» та іншими актами законодавства;

6) захищає свої права, свободи та законні інтереси всіма способами, передбаченими законом;

7) під час виконання поліцейських повноважень користується безоплатно всіма видами громадського транспорту міського, приміського і місцевого сполучення (крім таксі), а також попутним транспортом. Поліцейські, які виконують повноваження поліції на транспортних засобах, крім того, мають право на безоплатний проїзд у поїздах, на річкових і морських суднах. Під час службових відряджень поліцейські мають право на позачергове придбання квитків на всі види транспорту і розміщення в готелях при пред'явленні службового посвідчення та посвідчення про відрядження;

8) може бути переміщений по службі залежно від результатів виконання покладених на нього обов'язків та своїх професійних, особистих якостей.

В органах (закладах, установах) поліції з метою захисту трудових, соціально-економічних прав та інтересів поліцейських відповідно до вимог законодавства можуть утворюватися професійні спілки. Обмеження прав професійних спілок поліцейських порівняно з іншими професійними спілками не допускається [3, стаття 62].

Види відповідальності поліцейських. У разі учинення протиправних діянь поліцейські несуть кримінальну, адміністративну, цивільно-правову, матеріальну та дисциплінарну відповідальність відповідно до закону.

Підстави та порядок притягнення поліцейських до дисциплінарної відповідальності, а також застосування до поліцейських заохочень визначають Дисциплінарним статутом Національної поліції України, що затверджується законом.

Держава відповідно до закону відшкодовує шкоду, завдану фізичній або юридичній особі рішеннями, дією чи бездіяльністю органу або підрозділу поліції, поліцейським під час здійснення ними своїх повноважень [3, стаття 19].

Поліцейські, які мають спеціальні звання молодшого складу поліції, перебувають на службі до досягнення ними 55-річного віку.

Особи, які мають спеціальні звання середнього і вищого складу поліції, залежно від присвоєних їм спеціальних звань перебувають на службі до досягнення ними такого віку:

- 1) до підполковників поліції включно – 55 років;
- 2) полковники, генерали поліції – 60 років.

Поліцейські, які досягли граничного віку перебування на службі в поліції, повинні бути звільнені зі служби.

У разі необхідності керівники, уповноважені призначати на посади поліцейських, можуть залишити на службі поліцейських за їх клопотанням понад граничний вік перебування на службі в поліції, але не більше ніж на 5 років, виключно в разі якщо, такий поліцейський має високу професійну підготовку і досвід практичної роботи на займаній посаді та визнаний придатним за станом здоров'я для проходження служби [3, стаття 76].

8.3. Національна гвардія України

Національна гвардія України є військовим формуванням із правоохоронними функціями, що входить до системи Міністерства внутрішніх справ України.

Національна гвардія України створена для виконання завдань із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства і держави від кримінальних та інших протиправних посягань, охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки.

На Національну гвардію України у процесі взаємодії з іншими правоохоронними органами покладено функції із забезпечення державної безпеки і захисту державного кордону, припинення терористичної діяльності, діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), терористичних організацій, організованих груп та злочинних організацій.

Національна гвардія України відповідно до Закону України «Про Національну гвардію України» бере участь у взаємодії зі Збройними силами України щодо відсічі збройної агресії проти України та ліквідації збройного конфлікту веденням воєнних (бойових) дій, а також у виконанні завдань територіальної оборони [4, стаття 1].

Національна гвардія України у своїй діяльності керується Конституцією України, Законом України «Про Національну гвардію України» та іншими законами України, міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, актами Президента України і Кабінету Міністрів України, а також виданими відповідно до них нормативно-правовими актами Міністерства внутрішніх справ України, іншими нормативно-правовими актами [4, стаття 4].

Діяльність Національної гвардії України ґрунтується на принципах верховенства права, забезпечення додержання прав і свобод людини і громадянина, позапартійності, безперервності, законності, відкритості для демократичного цивільного контролю, прозорості, відповідальності, централізованого керівництва та єдиначальності.

У діяльності Національної гвардії України забороняється застосування тортур, катувань та інших жорстких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведження та покарання [4, стаття 3].

Нагляд за додержанням законів у діяльності Національної гвардії України здійснює прокурор

реалізацією повноважень щодо нагляду за додержанням законів під час виконання судових рішень у кримінальних справах, а також у разі застосування інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян [4, стаття 24].

Загальна структура та кількість Національної гвардії України

До складу Національної гвардії України входять:

1) головний орган військового управління Національної гвардії України;

2) оперативно-територіальні об'єднання Національної гвардії України;

3) з'єднання, військові частини, вищі військові навчальні заклади, навчальні військові частини (центри), бази, заклади охорони здоров'я та установи, що не входять до складу оперативно-територіальних об'єднань Національної гвардії України.

Організаційно Національна гвардія України складається з органів військового управління (головного органу військового управління Національної гвардії України та органів військового управління оперативно-територіальних об'єднань Національної гвардії України), з'єднань, військових частин (підрозділів), вищих

військових навчальних закладів, навчальних військових частин (центрів), баз, закладів охорони здоров'я та установ.

До складу з'єднання Національної гвардії України можуть входити бригади, полки, батальйони, загони, роти тощо, а до складу військової частини Національної гвардії України можуть входити – підрозділи (батальйони, ескадрильї, загони, роти тощо), спеціальні комендатури (комендатури), вузли зв'язку, центри, групи, взводи.

Положення про головний орган військового управління Національної гвардії України затверджує Президент України. Положення про органи військового управління оперативно-територіальних об'єднань Національної гвардії України, з'єднання, військові частини (підрозділи), навчальні військові частини (центри), статuti (положення) вищих військових навчальних закладів, баз, закладів охорони здоров'я та установ Національної гвардії України затверджує Міністр внутрішніх справ України.

Загальна кількість Національної гвардії України не перевищує 60 тисяч осіб. У разі необхідності цю кількість можна буде збільшити відповідно до Закону України «Про Національну гвардію України». В особливий період

кількість Національної гвардії України збільшується на кількість особового складу, призваного на військову службу на виконання указів Президента України про мобілізацію, затверджених законами України [4, стаття 5].

Безпосереднє військове керівництво Національної гвардії України – це діяльність, спрямована на здійснення заходів щодо розвитку Національної гвардії України, її технічного оснащення, підготовки та всебічного забезпечення, визначення основ її застосування, а також управління нею під час виконання службово-бойових завдань.

Безпосереднє військове керівництво Національної гвардії України здійснює командувач Національної гвардії України, який одночасно є начальником головного органу військового управління Національної гвардії України.

Командувача Національної гвардії України призначає та звільняє з посади Президент України за поданням Міністра внутрішніх справ України. Командувач Національної гвардії України має першого заступника та чотирьох заступників, які належать до вищого командування Національної гвардії України. Першого заступника та заступника командувача Національної гвардії України призначають на посади за поданням

командувача Національної гвардії України та звільняє з посад Президент України.

Керівників структурних підрозділів головного органу військового управління Національної гвардії України, органів військового управління оперативно-територіальних об'єднань та вищих військових навчальних закладів Національної гвардії України призначають на посаду за погодженням із Президентом України і звільняє з посади Міністр внутрішніх справ України.

Керівників військових частин (підрозділів) Національної гвардії України призначають за погодженням із Міністром внутрішніх справ України та звільняють з посади командувач Національної гвардії України [4, стаття 7].

Оперативно-територіальне об'єднання є основною військово-адміністративною одиницею Національної гвардії України та призначене для виконання завдань і функцій, покладених на Національну гвардію України в межах відповідних зон відповідальності (оперативного реагування).

Структуру і склад оперативно-територіального об'єднання Національної гвардії України затверджує

Міністр внутрішніх справ України. Керівництво оперативно-територіальним об'єднанням Національної гвардії України та його органом військового управління здійснює начальник цього органу військового управління.

Повноваження начальника органу військового управління оперативно-територіального об'єднання Національної гвардії України щодо керівництва цим об'єднанням та органом військового управління, його права та обов'язки визначають Положенням про орган військового управління оперативно-територіального об'єднання, що затверджує Міністр внутрішніх справ України [4, стаття 8].

До особового складу Національної гвардії України входять військовослужбовці та працівники.

Національну гвардію України комплектують військовослужбовцями, які проходять військову службу за контрактом та за призовом.

Військова служба є державною службою особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України (за винятком випадків, визначених законом), іноземців та осіб без громадянства, пов'язаній із обороною України, її незалежності та територіальної

цілісності. Час проходження військової служби зараховується громадянам України до їх страхового стажу, стажу роботи, стажу роботи за спеціальністю, а також до стажу державної служби [5, стаття 2].

Головний орган військового управління Національної гвардії України та органи військового управління оперативно-територіальних об'єднань Національної гвардії України можуть комплектуватися державними службовцями.

Військовозобов'язані (крім військовозобов'язаних, які не підлягають призову на військову службу під час мобілізації) в добровільному порядку можуть бути зараховані до військового резерву Національної гвардії України, до якого входять з громадяни, які проходять службу у військовому резерві, та громадян, відібраних кандидатами для зарахування на службу у військовому резерві.

Комплектування Національної гвардії України військовослужбовцями та проходження ними військової служби здійснюють відповідно до Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» та Положення про проходження військової служби громадянами України

в Національній гвардії України, які затверджує Президент України.

Цими документами також визначаються порядок добору та ухвалення на службу у військовому резерві, терміни, умови та порядок її проходження, а також підстави і порядок звільнення із служби.

Громадяни України, які проходять військову службу та службу у військовому резерві Національної гвардії України, складають військову присягу на вірність Українському народу, під час виконання обов'язків служби носять військову форму одягу, їм довічно встановлюють за законом військові звання. Порядок позбавлення військового звання визначається законом.

У випадках, передбачених Законом України «Про військовий обов'язок і військову службу», іноземці та особи без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України, можуть у добровільному порядку (за контрактом) проходити військову службу в Національній гвардії України. Іноземці та особи без громадянства, яких відповідно до закону вперше приймають на військову службу до Національної гвардії України, беруть офіційні зобов'язання неухильно дотримуватися Конституції та законів України, сумлінно

виконувати обов'язки військової служби. Перелік посад, які не можуть бути заміщені іноземцями чи особами без громадянства, визначає Міністерство внутрішніх справ України.

Трудові відносини працівників Національної гвардії України регулюють законодавством про працю, державну службу та укладеними трудовими договорами (контрактами). Стосовно осіб, які претендують на зарахування для проходження служби на відповідних посадах у Національній гвардії України, за їх письмовою згодою проводять спеціальна перевірка в порядку, встановленому Законом України «Про запобігання корупції». Особи, які претендують на зайняття посад у головному органі військового управління Національної гвардії України, оперативно-територіальних об'єднаннях Національної гвардії України та їх органах військового управління, з'єднаннях, військових частинах, вищих військових навчальних закладах, навчальних військових частинах (центрах), базах, закладах охорони здоров'я чи установах, що не входять до складу оперативно-територіальних об'єднань Національної гвардії України, повинні письмово повідомити відповідних керівників про

близьких осіб, які проходять службу або працюють у Національній гвардії України.

Не може бути прийнята на службу до Національної гвардії України особа, яка має не погашену або не зняту судимість за учинення кримінального правопорушення (крім реабілітованої особи) або на яку впродовж останнього року накладалося адміністративне стягнення за учинення правопорушення, пов'язаного з корупцією [4, стаття 9].

Підготовку, перепідготовку й підвищення кваліфікації осіб офіцерського складу для Національної гвардії України проводять згідно із законодавством України у вищих військових навчальних закладах Національної гвардії України, інших вищих навчальних закладах, а також за кордоном [4, стаття 10].

Військовослужбовець Національної гвардії України під час виконання покладених на нього службових обов'язків є представником влади і перебуває під захистом держави.

Законні вимоги та розпорядження посадових і службових осіб Національної гвардії України під час виконання ними службових обов'язків є обов'язковими до виконання фізичними та юридичними особами. У разі

невиконання законних вимог особового складу Національної гвардії України, учинення інших дій, що перешкоджають виконанню ними службових обов'язків, винні особи відповідають згідно із законом.

Військовослужбовці Національної гвардії України мають право на носіння військової форми одягу із знаками розрізнення, зразки якої та загальні вимоги до знаків розрізнення розробляє та затверджує Міністерство оборони України. Військовослужбовцям Національної гвардії України видають службове посвідчення, зразок якого затверджує Міністр внутрішніх справ України. Військовослужбовці Національної гвардії України на період військової служби призупиняють членство в політичних партіях та професійних спілках.

Військовослужбовці Національної гвардії України можуть бути членами громадських об'єднань, крім об'єднань, статутні положення яких суперечать засадам діяльності Національної гвардії України, а також брати участь у їх роботі у вільний від обов'язків військової служби час.

Організація військовослужбовцями Національної гвардії України страйків і участь у їх проведенні не допускають [4, статті 11, 20].

Військовослужбовці Національної гвардії України мають право застосовувати заходи фізичного впливу, а за виключної необхідності і спеціальні засоби, вогнепальну зброю, озброєння та бойову техніку в порядку та у випадках, передбачених Законом України «Про Національну гвардію України», а під час несення внутрішньої та вартової служб – відповідно до Статуту внутрішньої служби та Статуту гарнізонної та вартової служб Збройних сил України.

Військовослужбовці Національної гвардії України зобов'язані проходити спеціальну підготовку, а також періодичну перевірку на здатність до дій, пов'язаних із застосуванням заходів фізичного впливу, спеціальних засобів, вогнепальної зброї, озброєння та бойової техніки, і на вміння надавати домедичну допомогу потерпілим.

У разі застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів, крім засобів індивідуального захисту (шоломів, бронежилетів та іншого спеціального екіпірування), вогнепальної зброї, озброєння та бойової техніки військовослужбовці Національної гвардії України зобов'язані:

- 1) попередити про намір їх використання, надати водночас особам, щодо яких можуть бути застосовані

заходи фізичного впливу, спеціальні засоби, вогнепальна зброя, озброєння та бойова техніка, достатньо часу для виконання своїх вимог (попередження може бути зроблено голосом, а в разі значної відстані або звернення до великої групи людей – через гучномовні установки, і в кожному випадку бажано мовою, зрозумілою для осіб, проти яких ці засоби застосовуватимуться, а також українською мовою не менш ніж двічі з наданням часу, достатнього для припинення правопорушення), крім випадків, коли зволікання із застосуванням заходів фізичного впливу, спеціальних засобів, вогнепальної зброї, озброєння та бойової техніки створює реальну загрозу життю та здоров'ю особового складу Національної гвардії України, поліцейського, персоналу дипломатичних представництв та консульських установ іноземних держав в Україні, інших осіб, а також може спричинити тяжкі наслідки або якщо таке попередження є неможливим чи недоречним у ситуації, що склалася;

2) у кожному випадку застосування спеціальних засобів у найкоротші терміни забезпечити надання потерпілим домедичної допомоги, повідомивши лікарів і медичні заклади, який засіб застосовано;

3) доповісти своєму безпосередньому командирові (начальнику) про самостійне застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів, вогнепальної зброї, озброєння та бойової техніки для повідомлення прокуророві.

Про поранення або смерть, що сталися внаслідок застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів, вогнепальної зброї, озброєння та бойової техніки, військовослужбовці Національної гвардії України зобов'язані негайно письмово доповісти безпосередньому командирові (начальнику) для повідомлення прокуророві.

Застосування військовослужбовцями Національної гвардії України заходів фізичного впливу, спеціальних засобів, вогнепальної зброї, озброєння та бойової і спеціальної техніки з перевищенням повноважень, наданих законом, тягне відповідальність, встановлену законом [4, стаття 15].

Права військовослужбовців Національної гвардії України

Військовослужбовці Національної гвардії України з метою виконання покладених на Національну гвардію України завдань мають право:

1) в разі залучення до виконання завдань з охорони громадського порядку здійснювати превентивні та поліцейські заходи примусу відповідно до Закону України «Про Національну поліцію»;

2) затримувати, доставляти та/або передавати поліцейським, адміністрації об'єктів, що охороняють Національною гвардією України, осіб, які порушили встановлений перепускний режим або вчинили напад на об'єкт, що охороняється Національною гвардією України;

3) затримувати, доставляти та/або передавати уповноваженим державним органам озброєних осіб під час здійснення антитерористичних операцій;

4) затримувати осіб, яких підозрюють у вчиненні кримінальних правопорушень, та осіб, які вчинили втечу з місць позбавлення волі, дезертирів;

5) розблокувати та/або припиняти протиправні дії в разі блокування органів військового управління, з'єднань, військових частин (підрозділів), навчальних військових частин (центрів), баз, закладів охорони здоров'я та установ Національної гвардії України, військових колон, транспорту Національної гвардії України, захоплення важливих об'єктів або місцевостей, що загрожує безпеці громадян і порушує нормальну

діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування;

б) проводити огляд транспортних засобів і вантажів під час виконання Національною гвардією України покладених на неї завдань у районі проведення антитерористичної операції або спеціальної операції, передбаченої пунктом 10 частини першої статті 2 Закону України «Про Національну гвардію України» (під час участі у спеціальних операціях із знешкодження озброєних злочинців, припиненні діяльності не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (груп), організованих груп та злочинних організацій на території України), а також у заходах, пов'язаних із припиненням терористичної діяльності; а також на контрольно-пропускних пунктах об'єктів, які охороняє Національна гвардія України;

7) на підставах, передбачених Законом України «Про Національну гвардію України» та іншими законами, застосовувати заходи фізичного впливу, а також зберігати, носити і застосовувати спеціальні засоби та зброю;

8) під час виконання службових обов'язків користуватися безоплатно всіма видами громадського

транспорту міського, приміського і місцевого сполучення (крім таксі);

9) безперешкодно використовувати в невідкладних випадках засоби електронного зв'язку центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, а засоби зв'язку, що належать фізичним особам, – за їх згодою;

10) використовувати з подальшим відшкодуванням витрат та збитків у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, транспортні і плавучі засоби фізичних або юридичних осіб незалежно від форми власності (крім транспортних засобів дипломатичних представництв та консульських установ іноземних держав в Україні, транспортних засобів спеціального призначення) для припинення кримінального правопорушення, проїзду до місця події, стихійного лиха, супроводження до лікувальних закладів осіб, які потребують термінової медичної допомоги, для переслідування правопорушників та їх супроводження або конвоювання до територіальних органів Національної поліції;

11) взаємодіяти з уповноваженими посадовими особами правоохоронних органів, Збройних сил України,

інших утворених відповідно до законів України військових формувань, органів прокуратури, інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування [4, стаття 13].

Держава забезпечує соціальний і правовий захист військовослужбовців, членів їх сімей, працівників, резервістів Національної гвардії України, а також членів сімей військовослужбовців, які загинули (померли), пропали безвісти, стали особами з інвалідністю під час проходження військової служби (виконання обов'язків служби у військовому резерві) або постраждали в полоні, під час бойових дій (війни), в умовах правового режиму надзвичайного стану, під час проходження військової служби за межами України в порядку військового співробітництва або під час участі в міжнародних операціях із підтримання миру і безпеки.

Військовослужбовці Національної гвардії України користуються правовими і соціальними гарантіями відповідно до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», Закону України «Про Національну гвардію України» та інших актів законодавства.

Пенсійне забезпечення військовослужбовців Національної гвардії України здійснюється відповідно до

Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб».

У разі звільнення з військової служби військовослужбовці Національної гвардії України, які набули статусу ветеранів відповідно до Закону України «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ і деяких інших осіб та їх соціальний захист», користуються правовими і соціальними гарантіями відповідно до зазначеного закону.

Військовослужбовцям Національної гвардії України, державним службовцям, працівникам, особам, звільненим із військової служби за віком, станом здоров'я, та ветеранам військової служби Національної гвардії України гарантується безоплатне медичне забезпечення в лікувально-профілактичних закладах Національної гвардії України та Міністерства внутрішніх справ України.

Соціальний захист працівників Національної гвардії України забезпечується на загальних підставах відповідно до законодавства про працю та державну службу [4, стаття 21].

За учинення протиправних дій та бездіяльність військовослужбовці Національної гвардії України несуть дисциплінарну, матеріальну, цивільно-правову,

адміністративну та кримінальну відповідальність згідно із законом.

Шкода, завдана фізичній або юридичній особі незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу управління Національної гвардії України, військовослужбовцями Національної гвардії України при здійсненні ними своїх повноважень, відшкодовується на підставах і в порядку, встановлених законом [4, стаття 14].

Висновки

Міністерство внутрішніх справ України (МВС) є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сферах:

➤ забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку, а також надання поліцейських послуг;

➤ захисту державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні;

➤ цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх

виникненню, ліквідації надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності;

➤ міграції (імміграції та еміграції), зокрема протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів.

Міністерство внутрішніх справ України формує державну політику і забезпечує її узгоджену реалізацію Національною поліцією України, Національною гвардією України, Державною службою з надзвичайних ситуацій України, Адміністрацією Державної прикордонної служби України, Державною міграційною службою України, Головним сервісним центром МВС України, а також територіальними органами, підприємствами, установами та організаціями, що належать до сфери управління Міністерства внутрішніх справ України (системи органів МВС).

Національна поліція України (поліція) – це центральний орган виконавчої влади, що служить суспільству способом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної

безпеки і порядку. Діяльність поліції спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України згідно із законом України «Про національну поліцію»

Національна гвардія України є військовим формуванням із правоохоронними функціями, що входить до системи Міністерства внутрішніх справ України.

Національна гвардія України створена для виконання завдань із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства і держави від кримінальних та інших протиправних посягань, охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки.

Національна гвардія України у своїй діяльності керується Конституцією України, Законом України «Про Національну гвардію України» та іншими законами України, міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, актами Президента України і Кабінету Міністрів України, а також виданими відповідно до них нормативно-правовими актами Міністерства внутрішніх справ України, іншими нормативно-правовими актами.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ЗНАНЬ ДО РОЗДІЛУ 8

1. Міністерство внутрішніх справ України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовує і координує:

- а) Кабінет Міністрів України;
- б) Верховна Рада України;
- в) Президент України;
- г) Прем'єр-міністр України.

2. До системи органів Міністерства внутрішніх справ України входять:

а) Верховний Суд, Національна поліція України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Державна міграційна служба України, Державна прикордонна служба України, Головний сервісний центр МВС України;

б) Прокуратура України, Національна гвардія України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Державна міграційна служба України, Державна прикордонна служба України, Головний сервісний центр МВС України;

в) Національна поліція України, Національна гвардія України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Державна міграційна служба України, Державна прикордонна служба України; Головний сервісний центр МВС України;

г) Адвокатура України, Національна поліція України, Національна гвардія України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Державна міграційна служба України, Державна прикордонна служба України.

3. Центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству способом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку, – це:

- а) Прокуратура України;
- б) Національна поліція України;
- в) Адвокатура України;
- г) Національна гвардія України.

4. Військове формування з правоохоронними функціями, створене для виконання завдань із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, забезпечення державної безпеки та захисту державного кордону, припинення терористичної

діяльності, діяльності незаконних воєнізованих і збройних формувань, – це:

- а) Прокуратура України;
- б) Національна поліція України;
- в) Адвокатура України;
- г) Національна гвардія України.

5. Правовими основами діяльності поліції є:

- а) Конституція України, Закон України «Про нотаріат» та інші законодавчі акти;
- б) Конституція України, Закон України «Про національну поліцію» та інші законодавчі акти;
- в) Конституція України, Закон України «Про прокуратуру» та інші законодавчі акти;
- г) Конституція України, Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та інші законодавчі акти.

6. Правовими основами діяльності Національної гвардії України є:

- а) Конституція України, Закон України «Про нотаріат» та інші законодавчі акти;
- б) Конституція України, Закон України «Про Національну гвардію України» та інші законодавчі акти;

в) Конституція України, Закон України «Про прокуратуру» та інші законодавчі акти;

г) Конституція України, Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та інші законодавчі акти;

7. Структуру центрального органу управління поліції затверджує:

а) керівник поліції за погодженням із Міністром внутрішніх справ України;

б) керівник поліції за погодженням із Міністром юстиції України;

в) керівник поліції за погодженням із Міністром закордонних справ України;

г) керівник поліції за погодженням із Верховною Радою України.

8. Основною військово-адміністративною одиницею Національної гвардії є:

а) батальйон;

б) громадське об'єднання;

в) військова частина;

г) оперативно-територіальне об'єднання.

9. Військовослужбовці Національної гвардії України не мають права застосовувати:

- а) тортури та катування;
- б) заходи фізичного впливу;
- в) вогнепальну зброю;
- г) озброєння та бойову техніку.

10. Найбільш суворим заходом примусу є:

- а) застосування пристроїв світлозвукової дії;
- б) застосування вогнепальної зброї;
- в) застосування електрошокових пристроїв дистанційної дії;
- г) застосування малогабаритного підривного пристрою.

РОЗДІЛ 9

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

ПИТАННЯ ДО РОЗДІЛУ

9.1. Державна служба України з надзвичайних ситуацій.

9.2. Основні завдання та функції Державної служби України з надзвичайних ситуацій.

9.3. Основні напрямки діяльності Державної служби України з надзвичайних ситуацій.

Ключові слова: надзвичайна ситуація, цивільний захист, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, служба цивільного захисту, рятувальник.

Список літератури

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-D0%B2%D1%80>.

2. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2014. № 49. Ст. 2056. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.

3. Положення про Державну службу з надзвичайних ситуацій : Указ Президента України від 16.12.2015 р. № 1052. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1052-2015-%D0%BF>.

4. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 02.10.2012 р. № 5403-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2013. № 34–35. Ст. 458. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>.

5. Про Дисциплінарний статут служби цивільного захисту : Закон України від 05.03.2009 р. № 1068-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2009. № 29. Ст. 398. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1068-17>.

6. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2016. № 4. Ст. 43. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/889>.

7. Мельник О. В., Степанов О. С. Судові та правоохоронні органи України : навч.-метод. комплекс для курсантів (студентів) 1-го курсу Навч.-наук. ін-ту права та психології, ф-ту поч. та спец. підготовки МВС України ; НАВС, каф. кримінального процесу. Київ, 2015. 92 с.

8. Судові та правоохоронні органи України : навч. посіб. для підготовки до іспитів / упоряд.: І. В. Тетарчук, Т. С. Дяків. Київ : ЦУЛ, 2013. 200 с.

9. Про Концепцію захисту населення і територій у разі загрози та виникнення надзвичайних ситуацій : Указ Президента України від 26.03.1999 р. № 284/99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/284/99#Text>.

10. Офіційний вебсайт Державної служби України з надзвичайних ситуацій. URL: <https://www.dsns.gov.ua/>.

Вступ

Про безпеку людини, її життя і здоров'я зазначено в Конституції України як найвищу соціальну цінність. Кожний громадянин України має беззаперечне конституційне право «на безпечне для життя і здоров'я довкілля». Ці невід'ємні конституційні права і свободи людини та суспільства загалом є об'єктами національної безпеки України.

Забезпечення захисту населення і територій у разі загрози та виникнення надзвичайних ситуацій є одним із найважливіших завдань держави, оскільки актуальність проблеми забезпечення природно-техногенної безпеки населення і територій зумовлена тенденціями зростання втрат людей і шкоди територіям, що спричинюються

небезпечними природними явищами, промисловими аваріями і катастрофами. Ризики надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру невпинно зростають.

Основними правовими актами у сфері цивільного захисту в Україні є Конституція України та Кодекс цивільного захисту України, який набув чинності 1 липня 2013 року. Кодекс цивільного захисту України регулює відносини, пов'язані із захистом населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій, реагуванням на них, функціонуванням єдиної державної системи цивільного захисту, та визначає повноваження органів державної влади, Ради Міністрів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, права та обов'язки громадян України, іноземців та осіб без громадянства, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності [4, стаття 1].

Державна служба України з надзвичайних ситуацій (ДСНС) є центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння

пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності.

Державна служба України з надзвичайних ситуацій утворена реорганізацією Міністерства надзвичайних ситуацій і Державної інспекції техногенної безпеки України. З 25 квітня 2014 діяльність Служби спрямовується і координується Кабінетом Міністрів через Міністра внутрішніх справ.

9.1. Державна служба України з надзвичайних ситуацій

Захист населення і територій є системою загальнодержавних заходів, які реалізують центральними і місцевими органами виконавчої влади, виконавчими органами рад, органами управління з питань надзвичайних ситуацій та цивільного захисту, підпорядкованими їм силами та засобами підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, добровільними формуваннями, що забезпечують виконання організаційних, інженерно-технічних, санітарно-гігієнічних, протиепідемічних та інших заходів у сфері запобігання та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій

[9, І. Загальні положення та основні принципи захисту населення і територій].

Надзвичайна ситуація – обстановка на окремій території чи суб'єкті господарювання на ній або водному об'єкті, що характеризується порушенням нормальних умов життєдіяльності населення, спричинена катастрофою, аварією, пожежею, стихійним лихом, епідемією, епізоотією, епіфітотією, застосуванням засобів ураження або іншою небезпечною подією, що призвела (може призвести) до виникнення загрози життю або здоров'ю населення, великої кількості загиблих і постраждалих, завдання значних матеріальних збитків, а також до неможливості проживання населення на такій території чи об'єкті, провадження на ній господарської діяльності [4, стаття 2, підпункт 24].

Цивільний захист – це функція держави, спрямована на захист населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій запобіганням таким ситуаціям, ліквідації їх наслідків і надання допомоги постраждалим у мирний час та в особливий період [4, стаття 4].

Державна служба України з надзвичайних ситуацій (ДСНС) є центральним органом виконавчої

влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ і який реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності.

ДСНС у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, указами Президента України та постановами Верховної Ради України, ухваленими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, іншими актами законодавства [3, підпункти 1–2].

Структура ДСНС:

1. Апарат Державної служби України з надзвичайних ситуацій.
2. Територіальні органи ДСНС України та підпорядковані підрозділи.
3. Підрозділи центрального підпорядкування апарату ДСНС України.
4. Заклади освіти та науково-дослідні установи.

5. Підприємства, установи, організації сфери управління [10].

Державну службу України з надзвичайних ситуацій очолює Голова, якого призначає на посаду та звільняє з посади Кабінет Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України, внесеним на підставі пропозицій Міністра внутрішніх справ [3, підпункт 10].

Чечоткін Микола Олександрович – Голова Державної служби України з надзвичайних ситуацій, призначений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 травня 2015 року.

Закінчив Київське вище танкове інженерне училище (1988), Національну академію державного управління при Президентові України (2008) – магістр державного управління. З 2006 року займав керівні посади в центральному апараті Міністерства з надзвичайних ситуацій України та Державної служби України з надзвичайних ситуацій. З липня 2014 року займав посаду директора Департаменту організації заходів цивільного захисту ДСНС України. Нагороджений відзнакою МНС України «За відвагу в надзвичайній ситуації» II ступеня (2004), Почесною відзнакою МНС України (2008).

Голова ДСНС:

1) очолює ДСНС, здійснює керівництво її діяльністю, представляє ДСНС у відносинах з іншими органами, підприємствами, установами, організаціями в Україні та за її межами;

2) організовує та контролює відповідно до компетенції виконання в апараті ДСНС, її територіальних органах Конституції та законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, наказів МВС;

3) вносить на розгляд Міністра внутрішніх справ пропозиції щодо забезпечення формування державної політики у відповідній сфері, зокрема розроблені ДСНС проекти законів, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, а також позицію щодо проектів, розробниками яких є інші міністерства;

4) вносить на розгляд Міністра внутрішніх справ проекти нормативно-правових актів МВС з питань, що належать до компетенції ДСНС;

5) подає Міністрові внутрішніх справ для затвердження плани роботи ДСНС;

6) забезпечує виконання ДСНС наказів МВС та доручень Міністра внутрішніх справ із питань, що належать до компетенції ДСНС;

7) забезпечує взаємодію ДСНС з визначеним Міністром внутрішніх справ структурним підрозділом МВС, відповідальним за взаємодію з ДСНС;

8) забезпечує додержання встановленого Міністром внутрішніх справ порядку обміну інформацією між МВС і ДСНС та вчасність її подання;

9) звітує перед Міністром внутрішніх справ про виконання планів роботи ДСНС та покладених на неї завдань, усунення порушень і недоліків, виявлених під час проведення перевірок діяльності ДСНС, її територіальних органів, а також про притягнення до відповідальності посадових осіб, винних у допущених порушеннях;

10) розподіляє обов'язки між своїми заступниками;

11) затверджує положення про самостійні структурні підрозділи апарату ДСНС;

12) призначає на посаду та звільняє з посади за погодженням із Міністром внутрішніх справ керівників та заступників керівників самостійних структурних підрозділів апарату ДСНС, призначає на посаду та звільняє з посади інших осіб начальницького складу, державних службовців і працівників апарату ДСНС;

13) визначає з посадових осіб апарату ДСНС Головного державного інспектора України, заступника Головного державного інспектора України, старших державних інспекторів України та державних інспекторів

України з нагляду (контролю) у сфері пожежної та техногенної безпеки;

14) призначає на посаду за погодженням із Міністром внутрішніх справ та головами відповідних місцевих держадміністрацій та звільняє з посади керівників територіальних органів ДСНС;

15) призначає на посаду за погодженням із Міністром внутрішніх справ та звільняє з посади заступників керівників територіальних органів ДСНС;

16) визначає з посадових осіб територіальних органів ДСНС головних державних інспекторів, заступників головних державних інспекторів та державних інспекторів з нагляду (контролю) у сфері пожежної та техногенної безпеки на відповідній території;

17) утворює, ліквідує, реорганізовує підприємства, установи, організації, затверджує положення про них (їх статuti), в установленому порядку призначає на посаду та звільняє з посади їх керівників, здійснює в межах повноважень, передбачених законом, інші функції з управління об'єктами державної власності, що належать до сфери управління ДСНС;

18) скасовує повністю чи в окремій частині акти територіальних органів ДСНС;

19) забезпечує реалізацію державної політики щодо державної таємниці, контроль за її збереженням в апараті ДСНС;

20) забезпечує формування в установленому порядку кадрового резерву ДСНС, організацію підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, державних службовців і працівників ДСНС та осіб, внесених до кадрового резерву;

21) вирішує в установленому порядку питання щодо заохочення та притягнення до дисциплінарної відповідальності осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, державних службовців і працівників апарату ДСНС, керівників територіальних органів ДСНС, присвоює їм ранги державних службовців (якщо інше не передбачено законом);

22) присвоює в установленому порядку спеціальні звання служби цивільного захисту до полковника служби цивільного захисту включно та класну кваліфікацію особам рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, вносить в установленому порядку Президентові України подання щодо присвоєння спеціальних звань вищого начальницького складу служби цивільного захисту;

23) вносить в установленому порядку подання щодо представлення осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, державних службовців і працівників апарату ДСНС, її територіальних органів до відзначення державними нагородами;

24) залучає осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, державних службовців і працівників територіальних органів ДСНС, а за домовленістю з керівниками – державних службовців і працівників міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, місцевих органів виконавчої влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій до розгляду питань, що належать до компетенції ДСНС;

25) утворює комісії, робочі та експертні групи;

26) скликає та проводить наради з питань, що належать до компетенції ДСНС;

27) підписує накази ДСНС;

28) дає в межах повноважень, передбачених законом, доручення, обов'язкові для виконання особами рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, державними службовцями і працівниками апарату ДСНС, її територіальних органів, органів і підрозділів оперативно-рятувальної служби цивільного захисту;

29) затверджує структуру територіальних органів ДСНС за погодженням із Міністром внутрішніх справ, а також їх штатний розпис та кошторис;

30) здійснює інші повноваження, визначені законом.

Голова ДСНС має двох заступників, зокрема одного першого, яких призначає на посаду та звільняє з посади Кабінет Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України, внесеним на підставі пропозицій Міністра внутрішніх справ [3, підпункти 11–12].

Начальник Управління Державної служби України з надзвичайних ситуацій у Сумській області генерал-майор служби цивільного захисту – Волик Геннадій Борисович.

Призначений начальником Управління Державної служби України з надзвичайних ситуацій у Сумській області Наказом Державної служби України з надзвичайних ситуацій від 15 лютого 2013 року.

Для підготовки рекомендацій щодо виконання покладених на Державну службу України з надзвичайних ситуацій завдань у службі може утворюватися колегія. Рішення колегії можуть бути реалізовані виданням відповідного наказу ДСНС. Для розгляду наукових рекомендацій та проведення фахових консультацій з

основних питань діяльності у ДСНС можуть утворюватися інші постійні або тимчасові консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи [3, підпункт 13].

Межову кількість осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, державних службовців і працівників ДСНС затверджує Кабінет Міністрів України [3, підпункт 14].

До персоналу (кадрів) органів управління та сил цивільного захисту належать особи рядового і начальницького складу, які проходять службу цивільного захисту за контрактом, державні службовці та інші працівники, з якими укладається трудовий договір [4, стаття 99].

Служба цивільного захисту – це державна служба особливого характеру, покликана забезпечувати пожежну охорону, захист населення і територій від негативного впливу надзвичайних ситуацій, запобігання й реагування на надзвичайні ситуації, ліквідацію їх наслідків у мирний час та в особливий період.

Порядок проходження громадянами України служби цивільного захисту визначається Кодексом цивільного захисту України та Положенням про порядок проходження служби цивільного захисту особами

рядового і начальницького складу, який затверджує Кабінет Міністрів України.

На рядовий і начальницький склад служби цивільного захисту поширюється дія Дисциплінарного статуту служби цивільного захисту.

Час проходження особами рядового і начальницького складу служби цивільного захисту зараховують до їх страхового стажу, стажу роботи, стажу роботи за спеціальністю, а також до стажу державної служби відповідно до законодавства України.

На осіб начальницького складу служби цивільного захисту поширюють вимоги та обмеження, передбачені Законом України «Про засади запобігання і протидії корупції» [4, стаття 101].

На службу цивільного захисту ухвалюють на конкурсній та контрактній основі громадян України з повною загальною середньою освітою, які відповідають кваліфікаційним вимогам і здатні за своїми особистими, діловими та моральними якостями, освітнім і професійним рівнем, станом здоров'я виконувати свій службовий обов'язок.

Кваліфікаційні вимоги до осіб, яких ухвалюють на службу цивільного захисту, визначає центральний орган

виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту.

Особи, зараховані на перший курс навчання навчальних закладів цивільного захисту, віком від 17 років, зокрема ті, яким 17 років виповнюється в рік зарахування на навчання, прирівнюються до осіб, прийнятих на службу цивільного захисту.

Не може бути прийнята на службу цивільного захисту особа, яка була засуджена за учинення злочину, якщо ця судимість не погашена або не знята в установленому законом порядку, або на яку впродовж останнього року накладалося адміністративне стягнення за учинення корупційного правопорушення.

Кандидати на ухвалення на службу цивільного захисту до призначення на посаду зобов'язані повідомити керівництву відповідного органу, на посаду в якому вони претендують, про близьких їм осіб, які працюють у такому органі [4, стаття 102].

Щодо проходження служби цивільного захисту може бути укладено:

- 1) контракт про проходження служби цивільного захисту – з особою, яку призначають на посаду рядового або начальницького складу служби цивільного захисту;

2) контракт про навчання (проходження служби цивільного захисту) з особою, зарахованою до навчального закладу цивільного захисту;

3) контракт про перебування в резерві служби цивільного захисту з особою, зарахованою до резерву служби цивільного захисту в порядку, передбаченому Кодексом цивільного захисту України.

Контракт щодо проходження служби цивільного захисту укладається терміном:

1) від трьох до п'яти років з особами, яких приймають на службу за контрактом на посади, що заміщують особами рядового і молодшого начальницького складу;

2) від трьох до десяти років з особами, яких приймають на службу за контрактом на посади, що заміщують особами середнього, старшого і вищого начальницького складу;

3) навчання з особами, зарахованими до вищих навчальних закладів цивільного захисту;

4) на п'ять років з особами, яких зараховують до резерву служби цивільного захисту.

Форма, порядок і правила укладення контракту, припинення (розірвання) контракту та наслідки припинення (розірвання) контракту визначають положенням про порядок проходження служби цивільного

захисту особами рядового і начальницького складу [4, стаття 103].

Рятувальник – це особа, атестована на здатність до проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, гасіння пожеж і яка безпосередньо бере в них участь, має відповідну спеціальну, фізичну, психологічну та медичну підготовку.

Громадяни України отримують статус рятувальника на підставі рішення відповідних атестаційних органів за результатами атестації [4, стаття 109].

Права та обов'язки рятувальника. Рятувальник під час виконання покладених на нього обов'язків керується Кодексом цивільного захисту України, а також нормативно-правовими та іншими актами у сфері цивільного захисту й рятувальній та/або пожежній справі. Під час проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт та/або гасіння пожеж рятувальник підпорядковується своїм безпосереднім і прямим начальникам. Ніхто інший, крім уповноважених на це посадових осіб, не має права втручатися в діяльність рятувальника під час проведення ним аварійно-

рятувальних та інших невідкладних робіт та/або гасіння пожеж.

Рятувальники мають право на:

1) отримання безоплатної екстреної медичної допомоги від медичних працівників служби медицини катастроф та у відповідних закладах охорони здоров'я, віднесених до складу служби медицини катастроф;

2) безоплатне проходження медико-психологічної реабілітації в закладах охорони здоров'я та реабілітаційних центрах у порядку, встановленому Кодексом цивільного захисту України;

3) вдосконалення своїх теоретичних знань та професійної майстерності в робочий час у встановленому порядку;

4) позачергове придбання квитків на всі види транспорту для проїзду до місця проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт та/або гасіння пожеж;

5) утворення в установленому порядку своїх професійних спілок (крім рятувальників – осіб рядового й начальницького складу служби цивільного захисту).

Під час проведення робіт із ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій рятувальники мають право на:

1) повну та достовірну інформацію, зокрема про суб'єктів господарювання і території, на яких проводяться аварійно-рятувальні та інші невідкладні роботи та/або гасіння пожежі, необхідну для виконання ними своїх службових обов'язків;

2) безперешкодний доступ на територію суб'єктів господарювання, що постраждали внаслідок надзвичайної ситуації;

3) вимогу від усіх осіб, які перебувають у зоні надзвичайної ситуації, додержання встановлених норм безпеки;

4) екіпіровку та оснащення засобами цивільного захисту згідно з технологією проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт та/або гасіння пожеж;

5) безоплатне харчування.

Рятувальники зобов'язані:

1) бути ініціативними, самовідданими та наполегливими під час ліквідації наслідків надзвичайної ситуації;

2) активно проводити аварійно-рятувальні та інші невідкладні роботи, гасіння пожеж та вживати всіх необхідних заходів для рятування населення, надання

йому домедичної та іншої допомоги, не допускати невиправданого ризику;

3) додержуватися технології проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт;

4) у разі виявлення в позаслужбовий час пожежі або іншої надзвичайної ситуації повідомити про неї аварійно-рятувальному (пожежно-рятувальному) підрозділу і до його прибуття взяти на себе рятування населення, керівництво аварійно-рятувальними роботами або гасінням пожежі та організувати надання домедичної допомоги постраждалим;

5) проходити періодичну підготовку з питань надання домедичної допомоги постраждалим унаслідок надзвичайних ситуацій;

6) виконувати вимоги відповідних статутів, положень, правил із питань проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, гасіння пожеж;

7) удосконалювати свої професійні здібності, постійно підтримувати свій фізичний стан на належному рівні;

8) утримувати в готовності до використання засоби цивільного захисту;

9) роз'яснювати громадянам правила безпечної поведінки з метою недопущення надзвичайних ситуацій і порядок дій у разі їх виникнення;

10) зберігати в таємниці державну, службову та конфіденційну інформацію, що стала їм відомою у зв'язку з виконанням службових обов'язків.

Інші обов'язки рятувальників визначають відповідними статутами, посадовими інструкціями (обов'язками) та контрактами, які укладають із ними під час їх прийняття на службу або роботу.

За неналежне виконання покладених обов'язків рятувальники відповідають відповідно до закону [4, стаття 110].

Особам, які проходять службу цивільного захисту, присвоюють такі спеціальні звання:

1) рядовий склад – рядовий служби цивільного захисту;

2) молодший начальницький склад – молодший сержант служби цивільного захисту, сержант служби цивільного захисту, старший сержант служби цивільного захисту, старшина служби цивільного захисту, прапорщик служби цивільного захисту, старший прапорщик служби цивільного захисту;

3) середній начальницький склад – молодший лейтенант служби цивільного захисту, лейтенант служби

цивільного захисту, старший лейтенант служби цивільного захисту, капітан служби цивільного захисту;

4) старший начальницький склад – майор служби цивільного захисту, підполковник служби цивільного захисту, полковник служби цивільного захисту;

5) вищий начальницький склад - генерал-майор служби цивільного захисту, генерал-лейтенант служби цивільного захисту, генерал-полковник служби цивільного захисту, генерал служби цивільного захисту.

Порядок присвоєння та позбавлення спеціальних звань служби цивільного захисту, пониження та поновлення в спеціальних званнях служби цивільного захисту, а також присвоєння спеціальних звань служби цивільного захисту особам, які проходили відповідну службу в інших органах державної влади, у разі зарахування їх на службу цивільного захисту встановлюється положенням про порядок проходження служби цивільного захисту особами рядового і начальницького складу [4, стаття 104].

Граничний вік перебування на службі цивільного захисту встановлюється:

1) для осіб рядового, молодшого і середнього начальницького складу – до 50 років;

2) для осіб старшого начальницького складу – до 55 років;

3) для осіб вищого начальницького складу – до 60 років.

Особи рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, які мають високу професійну підготовку, досвід практичної роботи на займаній посаді, визнані придатними за станом здоров'я для проходження служби, можуть бути залишені за рішенням керівника центрального органу виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, на їх прохання на службі понад граничний вік до п'яти років.

У виняткових випадках, перелік яких встановлює центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, за рішенням його керівника термін служби може бути продовжено повторно до п'яти років, а особам начальницького складу, які проходять службу в навчальних закладах та наукових установах і мають науковий ступінь або вчене звання, – до десяти років.

Звільнення осіб рядового і начальницького складу із служби цивільного захисту проводять:

1) у запас Збройних сил України (з поставленням на військовий облік), якщо звільнені особи не досягли граничного віку перебування в запасі, встановленого Законом України «Про військовий обов'язок і військову службу», і за станом здоров'я придатні до військової служби;

2) у відставку, якщо звільнені особи досягли граничного віку перебування в запасі, встановленого Законом України «Про військовий обов'язок і військову службу», або визнані військово-лікарськими комісіями непридатними за станом здоров'я до військової служби із зняттям з військового обліку [4, статті 105–106].

Держава забезпечує соціальний та правовий захист осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, працівників органів управління та сил цивільного захисту і членів їх сімей відповідно до Конституції України, Кодексу цивільного захисту України та інших законодавчих актів [4, стаття 115].

Особи рядового і начальницького складу служби цивільного захисту мають право утворювати свої громадські об'єднання відповідно до законодавства. Особи рядового і начальницького складу служби цивільного захисту не можуть бути членами політичних партій, організацій чи рухів. Особам рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, працівникам професійних аварійно-рятувальних служб забороняється організовувати страйки або брати в них участь. На період проходження такої служби вони зобов'язані припинити членство у політичних партіях, організаціях чи рухах [4, стаття 116].

Структуру апарату Державної служби України з надзвичайних ситуацій затверджує її Голова за погодженням з Міністром внутрішніх справ. Штатний

розпис та кошторис апарату ДСНС затверджує її Голова за погодженням з Мінфіном. Державна служба України з надзвичайних ситуацій є юридичною особою публічного права, має печатку із зображенням Державного герба України та своїм найменуванням, власні бланки, рахунки в органах Казначейства [3, підпункти 14–15].

9.2. Основні завдання та функції Державної служби України з надзвичайних ситуацій

Основними завданнями Державної служби України з надзвичайних ситуацій є:

1) реалізація державної політики у сфері цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій, запобігання їх виникненню, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності;

2) здійснення державного нагляду (контролю) за додержанням і виконанням вимог законодавства у сфері цивільного захисту, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб;

3) внесення на розгляд Міністра внутрішніх справ пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у зазначених сферах;

4) реалізація в межах повноважень, передбачених законом, державної політики у сфері волонтерської діяльності [3, підпункт 3].

Функції, які Державна служба України з надзвичайних ситуацій реалізує з метою організації своєї діяльності:

1) забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, здійснення заходів щодо запобігання корупції і контроль за їх реалізацією в апараті ДСНС, її територіальних органах, на підприємствах, в установах, організаціях, що належать до сфери її управління;

2) здійснює добір кадрів до апарату ДСНС та на керівні посади до її територіальних органів, на підприємства, до установ, організацій, що належать до сфери її управління, формує кадровий резерв на відповідні посади, організовує роботу з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців і працівників апарату ДСНС;

3) організовує планово-фінансову роботу в апараті ДСНС, її територіальних органах, на підприємствах, в

установах, організаціях, що належать до сфери її управління, здійснює контроль за використанням фінансових і матеріальних ресурсів, забезпечує організацію та вдосконалення бухгалтерського обліку в установленому законодавством порядку;

4) організовує ведення діловодства та архівне зберігання документів відповідно до встановлених правил;

5) забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, виконання завдань із мобілізаційної підготовки та мобілізаційної готовності держави;

б) забезпечує ефективне і цільове використання бюджетних коштів.

Державна служба України з надзвичайних ситуацій для виконання покладених на неї завдань має право в установленому порядку:

1) залучати:

– підрозділи пошуково-рятувальних сил та аварійно-рятувальних служб центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності до ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій державного й регіонального рівня та проведення пошуково-рятувальних робіт;

– представників центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, фахівців підприємств, установ, організацій (за погодженням із їх керівниками), вчених, представників інститутів громадянського суспільства (за згодою) до розгляду питань, що належать до компетенції ДСНС;

– органи, організації, сили та засоби центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій (за погодженням із їх керівниками) до участі в навчаннях із питань цивільного захисту;

2) одержувати безоплатно інформацію, документи і матеріали від державних органів та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності та їх посадових осіб;

3) скликати наради, утворювати комісії та робочі групи, проводити наукові конференції, семінари з питань, що належать до компетенції ДСНС;

4) користуватися відповідними інформаційними базами даних державних органів, державною системою урядового зв'язку та іншими технічними засобами;

5) використовувати телебачення і радіомовлення для оприлюднення повідомлень про надзвичайні ситуації;

б) здійснювати представництво України в міжнародних організаціях із питань цивільного захисту [3, підпункти 5–6].

Державна служба України з надзвичайних ситуацій здійснює свої повноваження безпосередньо і через утворені в установленому порядку територіальні органи [3, підпункт 7].

Державна служба України з надзвичайних ситуацій під час виконання покладених на неї завдань взаємодіє з іншими державними органами, допоміжними органами і службами, утвореними Президентом України, тимчасовими консультативними, дорадчими та іншими допоміжними органами, утвореними Кабінетом Міністрів України, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, громадськими спілками, профспілками та організаціями роботодавців, відповідними органами іноземних держав і міжнародних організацій, а також підприємствами, установами, організаціями.

ДСНС у межах повноважень, передбачених законом, на основі та на виконання Конституції й законів України, актів Президента України, постанов Верховної Ради України, прийнятих відповідно до Конституції та законів України, актів Кабінету Міністрів України, наказів

МВС видає накази організаційно-розпорядчого характеру, організовує та контролює їх виконання [3, підпункти 8–9].

9.3. Основні напрямки діяльності

Державної служби України з надзвичайних ситуацій

ДСНС відповідно до покладених на неї завдань:

1) узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до її компетенції, розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавчих актів, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, нормативно-правових актів міністерств та подає їх в установленому порядку Міністрові внутрішніх справ;

2) здійснює безпосереднє керівництво діяльністю єдиної державної системи цивільного захисту;

3) формує проекти планів у сфері цивільного захисту державного рівня на мирний час та в особливий період, подає їх Міністрові внутрішніх справ для внесення в установленому порядку на розгляд Кабінету Міністрів України, організовує планування заходів цивільного захисту центральними та місцевими органами виконавчої влади;

4) проводить підготовку органів управління функціональних і територіальних підсистем єдиної державної системи цивільного захисту та їх ланок;

5) вносить національному органу стандартизації в установленому порядку пропозиції щодо необхідності створення та припинення діяльності технічних комітетів стандартизації у сфері цивільного захисту;

6) здійснює заходи щодо створення, утримання та реконструкції фонду захисних споруд цивільного захисту, ведення їх обліку, забезпечує разом із відповідними органами та підрозділами цивільного захисту, місцевими держадміністраціями здійснення контролю за готовністю зазначених споруд до використання за призначенням;

7) здійснює заходи щодо впровадження інженерно-технічних заходів цивільного захисту, готує пропозиції щодо віднесення населених пунктів та об'єктів національної економіки до груп (категорій) із цивільного захисту;

8) здійснює заходи щодо радіаційного і хімічного захисту, координує та контролює здійснення заходів щодо захисту населення і територій у разі виникнення радіаційних аварій та надзвичайних ситуацій, пов'язаних із виливом (викидом) небезпечних хімічних речовин;

9) здійснює разом із центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями прогнозування ймовірності виникнення надзвичайних ситуацій, визначає показники ризику та здійснює районування території України щодо ризику виникнення надзвичайних ситуацій;

10) веде державний облік, реєструє та зберігає матеріали гідрометеорологічних спостережень, веде інформаційну базу гідрометеорологічних даних та даних про стан навколишнього природного середовища;

11) видає експертні висновки про рівень надзвичайної ситуації, веде їх облік;

12) координує діяльність центральних та місцевих органів виконавчої влади, суб'єктів господарювання щодо здійснення заходів з евакуації населення;

13) забезпечує здійснення заходів із мінімізації та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, пов'язаних із технологічними терористичними проявами та іншими видами терористичної діяльності під час проведення антитерористичних операцій, а також проводить просвітницьку та практично-навчальну роботу з метою

підготовки населення до дій в умовах учинення терористичного акту;

14) залучає підрозділи пошуково-рятувальних сил та аварійно-рятувальних служб центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності та координує їх діяльність під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій державного й регіонального рівнів, організовує проведення пошуково-рятувальних робіт і здійснює контроль за їх проведенням;

15) організовує та здійснює заходи з професійної підготовки особового складу органів і підрозділів цивільного захисту та психологічного захисту населення у разі загрози виникнення надзвичайних ситуацій;

16) проводить через підрозділи Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту піротехнічні роботи, пов'язані із знешкодженням вибухонебезпечних предметів, що залишилися на території України після воєн, сучасних боєприпасів та підривних засобів (крім вибухових пристроїв, що використовують у терористичних цілях), за винятком територій, на яких розміщені і постійно дислокують військові частини, установи, військові навчальні заклади, підприємства та

організації Збройних сил, інших військових формувань, утворених відповідно до законів;

17) вносить Міністрові внутрішніх справ пропозиції щодо формування переліку суб'єктів господарювання, галузей і окремих територій, що підлягають постійному та обов'язковому аварійно-рятувальному обслуговуванню, а також порядку здійснення такого обслуговування;

18) здійснює атестацію та сертифікацію аварійно-рятувальних служб і рятувальників;

19) забезпечує гасіння пожеж, рятування людей, надання допомоги в ліквідації наслідків аварій, катастроф, стихійного лиха та інших видів небезпечних подій, що становлять загрозу життю або здоров'ю людей чи призводять до завдання матеріальних збитків;

20) створює оперативний матеріальний резерв для запобігання виникненню надзвичайних ситуацій і ліквідації їх наслідків;

21) організовує й забезпечує охорону від пожеж підприємств, установ, організацій та інших об'єктів на підставі договорів;

22) реалізує в межах повноважень, передбачених законом, державну політику у сфері волонтерської діяльності щодо надання допомоги громадянам, які

постраждали внаслідок стихійного лиха, екологічних, техногенних та інших катастроф, а також щодо ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру;

23) координує проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт авіаційними силами й засобами ДСНС, інших центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності;

24) вносить до відповідних органів пропозиції щодо припинення польотів у разі порушення вимог нормативних документів із питань пошуково-рятувального забезпечення до усунення недоліків;

25) здійснює оповіщення та інформування центральних і місцевих органів виконавчої влади про загрозу виникнення надзвичайних ситуацій, методичне керівництво щодо створення і належного функціонування систем оповіщення цивільного захисту різного рівня та інші заходи, зазначені в «Положенні про Державну службу України з надзвичайних ситуацій» [3, підпункт 4].

Пріоритетними завданнями та напрямками діяльності Державної служби України з надзвичайних ситуацій на 2021 рік визначено:

➤ підвищення ефективності оперативного реагування та захисту населення й територій від надзвичайних ситуацій, пожеж і небезпечних подій;

➤ підвищення рівня захисту населення від загроз, пов'язаних із вибухонебезпечними предметами, шляхом здійснення заходів щодо гуманітарного розмінування території України відповідно до міжнародних стандартів із протимінної діяльності (IMAS);

➤ участь у розвитку Єдиної системи авіаційної безпеки та цивільного захисту;

➤ участь у розбудові ефективної єдиної державної системи цивільного захисту, надання методичної допомоги органам місцевого самоврядування в організації заходів цивільного захисту з урахуванням реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні;

➤ технічне переоснащення сучасною технікою, аварійно-рятувальними засобами та спеціальним обладнанням пожежно-рятувальних підрозділів;

➤ модернізація системи гідрометеорологічних спостережень та спостережень за забрудненням навколишнього природного середовища [10].

Пріоритети ДСНС України у сфері міжнародного співробітництва:

➤ створення договірно-правової бази з питань спільного попередження і ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій на двосторонній і багатосторонній основах;

➤ налагодження механізмів взаємодії зі структурами інших держав і міжнародних організацій, що відповідають за попередження і ліквідацію наслідків надзвичайних ситуацій, відпрацювання спільних планів і механізмів реалізації домовленості про дії в разі природних та техногенних катастроф;

➤ налагодження обміну інформацією і досвідом з відповідних проблем;

➤ вирішення інших завдань, спрямованих на реалізацію зовнішньополітичного курсу у сфері компетенції ДСНС.

Серед ключових напрямків співробітництва контакти і практичні програми взаємодії зі структурами Організації Об'єднаних Націй, Ради Європи і Європейської Комісії, НАТО, інших організацій, а також розвиток міжнародних зв'язків на двосторонній основі [10].

Висновки

Державна служба України з надзвичайних ситуацій (ДСНС) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ і який реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності.

ДСНС у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, указами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, іншими актами законодавства.

Основними завданнями ДСНС є:

1) реалізація державної політики у сфері цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій, запобігання їх виникненню, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння

пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності;

2) здійснення державного нагляду (контролю) за додержанням і виконанням вимог законодавства у сфері цивільного захисту, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб;

3) внесення на розгляд Міністра внутрішніх справ пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у зазначених сферах;

4) реалізація в межах повноважень, передбачених законом, державної політики у сфері волонтерської діяльності.

Структура ДСНС:

1. Апарат Державної служби України з надзвичайних ситуацій.

2. Територіальні органи ДСНС України та підпорядковані підрозділи.

3. Підрозділи центрального підпорядкування апарату ДСНС України.

4. Заклади освіти та науково-дослідні установи.

5. Підприємства, установи, організації сфери управління.

Служба цивільного захисту – це державна служба особливого характеру, покликана забезпечувати пожежну охорону, захист населення і територій від негативного впливу надзвичайних ситуацій, запобігання і реагування на надзвичайні ситуації, ліквідацію їх наслідків у мирний час та в особливий період.

Порядок проходження громадянами України служби цивільного захисту визначається Кодексом цивільного захисту України та положенням про порядок проходження служби цивільного захисту особами рядового і начальницького складу, що затверджується Кабінетом Міністрів України.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ЗНАНЬ ДО РОЗДІЛУ 9

1. Державна служба України з надзвичайних ситуацій є:

а) центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів;

б) центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ;

в) центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Верховною Радою України через Міністра фінансів;

г) центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра закордонних справ.

2. Державна служба особливого характеру, покликана забезпечувати пожежну охорону, захист населення і територій від негативного впливу надзвичайних ситуацій, запобігання і реагування на надзвичайні ситуації, ліквідацію їх наслідків у мирний час та в особливий період, – це:

- а) служба цивільного захисту;
- б) військова служба;
- в) дипломатична служба;
- г) служба в органах законодавчої влади.

3. Особа, атестована на здатність до проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, гасіння пожеж і яка безпосередньо бере в них участь, має відповідну спеціальну, фізичну, психологічну та медичну підготовку, – це:

- а) прокурор;
- б) адвокат;
- в) поліцейський;
- г) рятувальник.

4. Що з переліченого не входить до основних завдань Державної служби України з надзвичайних ситуацій:

а) реалізація державної політики у сфері охорони громадського порядку, забезпечення захисту та охорони життя, здоров'я, прав, свобод і законних інтересів громадян;

б) реалізація державної політики у сфері цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій, запобігання їх виникненню, ліквідації наслідків

надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності;

в) здійснення державного нагляду (контролю) за додержанням і виконанням вимог законодавства у сфері цивільного захисту, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб;

г) реалізація в межах повноважень, передбачених законом, державної політики у сфері волонтерської діяльності.

5. Хто призначає та звільняє з посади Голову Державної служби України з надзвичайних ситуацій:

- а) Міністр внутрішніх справ України;
- б) Президент України;
- в) Прем'єр-міністр України;
- г) Кабінет Міністрів України.

6. До складу осіб (кадри органів управління та сил цивільного захисту), які перебувають на службі цивільного захисту, входять на:

- а) молодший, середній, старший і вищий;
- б) рядовий і начальницький;
- в) рядовий і вищий;

г) рядовий, середній і вищий.

7. Не може бути прийнята на службу цивільного захисту особа, на яку:

а) впродовж останнього року накладалося дисциплінарне стягнення за порушення правил внутрішнього трудового розпорядку роботи;

б) впродовж останнього року накладалося адміністративне стягнення за порушення правил дорожнього руху;

в) впродовж останнього року накладалося адміністративне стягнення за учинення корупційного правопорушення;

г) впродовж останнього року накладалося адміністративне стягнення за порушення громадського порядку.

8. Який контракт із перелічених не є різновидом контрактів, що можуть бути укладені для проходження служби цивільного захисту:

а) про проходження служби цивільного захисту;

б) про навчання;

в) на професійне керування проєктом;

г) Про перебування в резерві служби цивільного захисту.

9. Який граничний вік перебування на службі цивільного захисту встановлюють для осіб вищого начальницького складу:

- а) 65 років;
- б) 60 років;
- в) 55 років;
- г) 50 років.

10. Для підготовки рекомендацій щодо виконання покладених на Державної служби України з надзвичайних ситуацій завдань може утворюватися:

- а) колегія;
- б) комісія;
- в) консультативна комісія;
- г) дорадча комісія.

РОЗДІЛ 10

ДЕРЖАВНА МІГРАЦІЙНА СЛУЖБА УКРАЇНИ

ПИТАННЯ ДО РОЗДІЛУ

10.1. Державна міграційна служба України.

10.2. Основні завдання та функції Державної міграційної служби України.

10.3. Основні напрямки діяльності Державної міграційної служби України.

Ключові слова: міграційна політика, імміграція, еміграція, Державна міграційна служба України, Єдиний державний демографічний реєстр.

Список літератури

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-D0%B2%D1%80>.

2. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради*

України (БВР). 2014. № 49. Ст. 2056. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.

3. Про схвалення Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.07.2017 р. № 482-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/482-2017-%D1%80#Text>.

4. Про затвердження Положення про Державну міграційну службу України : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 р. № 360. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/360-2014-%D0%BF>.

5. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. *Відомості Верховної Ради України (БВР)*. 2016. № 4. Ст. 43. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/889>.

6. Мельник О. В., Степанов О. С. Судові та правоохоронні органи України : навч.-метод. комплекс для курсантів (студентів) 1-го курсу Навч.-наук. ін-ту права та психології, ф-ту поч. та спец. підготовки МВС України ; НАВС, каф. кримінального процесу. Київ, 2015. 92 с.

7. Судові та правоохоронні органи України : навч. посіб. для підготовки до іспитів / упоряд.: І. В. Тетарчук, Т. С. Дяків. Київ : ЦУЛ, 2013. 200 с.

8. Міграційна політика та її напрями. URL: https://pidru4niki.com/85236/ekonomika/migratsiyna_politika_napryam.

9. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.

10. Імміграція. URL: <https://www.bitlex.ua/uk/blog/terms/post/immigratsiya>.

11. Еміграція. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Еміграція>.

12. Громадянська репатріація: світовий досвід. URL: <https://uk.infoaboutlawyers.com/4276100>.

13. Офіційний вебсайт Державної міграційної служби України. URL: <https://dmsu.gov.ua/pro-dms/zagalna-informacziya.html>.

14. Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус : Закон України від 20.11.2012 р. № 5492-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2013. № 51. Ст. 716. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5492-17#Text>.

15. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту : Закон України від

08.07.2011 р. № 3671-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2012. № 16. Ст. 146. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17#Text>.

Вступ

Однією з умов розбудови правової держави на сучасному етапі є визначення напрямів її міграційної політики та вдосконалення системи державного управління міграційними процесами відповідно до міжнародних стандартів у сфері реалізації прав людини.

Державна міграційна служба України (ДМС України) входить до системи органів виконавчої влади та утворена для реалізації державної політики у сферах міграції (імміграції та еміграції), зокрема протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів.

Державна міграційна служба України створена Указом Президента України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» від 09.12.2010 № 1085/2010. У серпні 2014 року Постановою Кабінету Міністрів України № 360 від 20.08.2014 р, затверджено нове Положення про Державну міграційну службу України, яким визначено основні завдання, функції та повноваження ДМС України.

10.1. Державна міграційна служба України

Державна міграційна служба України (ДМС) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ і який реалізує державну політику у сферах міграції (імміграції та еміграції), зокрема протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів [4, підпункт 1].

Міграційна політика – це комплекс законодавчих, організаційних, економічних заходів, спрямованих на регулювання в'їзду в країну і виїзду з країни населення, і зокрема робочої сили.

Процеси міжнародної трудової міграції регулюють як державою, так і міжнародно-правовими актами. В основу регулювання цього процесу покладено дві протилежні тенденції. З одного боку, додержання принципів відкритої економіки вимагає від держави додержання принципу вільного переміщення трудових ресурсів і населення, а з іншого – реальна обстановка в країні змушує застосовувати різного роду заборони й обмеження [8].

Загальна декларація прав людини, прийнята ООН 10 грудня 1948 р., проголошує вільний вибір місця проживання і роботи як основне право людини [9].

Також Уряд України схвалив Стратегію державної міграційної політики України на період до 2025 року.

Основними цілями зазначеного документа є: зниження адміністративних бар'єрів для свободи пересування в Україні; створення необхідних умов для повернення та реінтеграції українських мігрантів в українське суспільство; сприяння легальній міграції в Україну, узгодженій із соціальною політикою та економічним розвитком країни. Крім того, документом передбачено й удосконалення прикордонного контролю осіб, адаптованого до змінних міграційних потоків та можливостей інтегрованого управління кордонами; посилення контролю за додержанням міграційного законодавства всередині країни. Планується забезпечити шукачам захисту можливість розгляду їх заяв за допомогою ефективної і справедливої процедури, забезпечення належної інфраструктури та умов для їх проживання, а також осіб, яким вже надано статус біженця чи додатковий захист. Прийнятий акт визначить державну

міграційну політику на період до 2025 року та напрями і шляхи її реалізації [3].

Основні принципи реалізації державної міграційної політики в Україні:

- верховенство права;
- захист прав людини та основних свобод;
- прозорість діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування;
- запобігання і боротьба з усіма формами та проявами расизму, ксенофобії та пов'язаної з ними нетерпимості;
- неприпустимість будь-яких форм дискримінації;
- заохочення культурного розмаїття;
- сумісність міграційної політики з іншими сферами діяльності держави;
- координація та співробітництво на державному, регіональному й місцевому рівнях;
- активне залучення громадських партнерів, наукових кіл, міжнародних організацій;
- наукова обґрунтованість схвалюваних рішень;
- гнучкість, що передбачає періодичне коригування тактичних завдань та заходів із метою досягнення стратегічних цілей.

Політика держави в галузі міграції населення і трудових ресурсів передбачає два напрямки:

➤ імміграційний, що регулює ухвалення іноземних громадян;

➤ еміграційний, що регулює порядок виїзду громадян з країни і забезпечує захист прав емігрантів за кордоном.

Імміграція – це прибуття в державу (наприклад, в Україну) чи залишення в державі (наприклад, в Україні) у встановленому законом порядку іноземців та осіб без громадянства на постійне проживання або на довгострокове перебування.

Причини імміграції різноманітні: політичні, економічні, релігійні, особисті (наприклад, родинні) та інші.

Осіб, які здійснюють імміграцію, називають іммігрантами.

Виділяють два види імміграції: легальну та нелегальну імміграцію.

Легальна імміграція відбувається законно і являє собою проходження на контрольно-пропускних пунктах прикордонно-митних формальностей, із проставлянням відмітки про перетин кордону.

Нелегальна міграція відбувається незаконно і являє собою нелегальний перетин державного кордону без проходження прикордонно-митних формальностей і без проставлення відмітки про перетин кордону.

Водночас кожна держава встановлює квоту імміграції, що являє собою граничну кількість іноземців чи осіб без громадянства, яким передбачено надати дозвіл на імміграцію впродовж календарного року.

Дозвіл на імміграцію – це рішення, що надає іноземцям та особам без громадянства право на імміграцію.

Варто відзначити, що в усіх країнах міграційні процеси впливають на бюджет країни. Відповідно, кожна країна регулює міграційну політику на свій розсуд.

Крім того, державами передбачено надання статусу «постійного місця проживання» для певної категорії осіб поза квотою імміграції. Прикладом є возз'єднання сім'ї, що є правилом збереження сім'ї (додержуються в Україні).

Варто відзначити, що іммігрант має право в майбутньому стати громадянином держави, в яку він прибув. Це можливо внаслідок натуралізації (набуття іноземцем громадянства країни перебування за законом або за заявою) [10].

Еміграція – це виїзд за межі країни проживання в іншу країну, який обов'язково передбачає перетинання державного кордону.

Еміграція відбувається з метою постійного довготривалого або тимчасового проживання в іншій країні та часто з відповідною зміною правового статусу, чим і відрізняється від цільових та туристичних поїздок, робочих відряджень за кордон тощо.

У той самий час еміграція не завжди пов'язана або тягне за собою **натуралізацію**, тобто зміну громадянства або підданства.

Еміграція може бути добровільною або вимушеною.

Добровільне переселення (еміграція) передбачає здійснення особою, яка виїжджає з країни, усіх процедур, пов'язаних з виїздом із країни в добровільному порядку.

Примусове або вимушене (нерідко насильницьке) переселення чи виселення особи / осіб, здійснене представниками державних органів країни, звідки відбувається переселення, називають депортацією.

Залежно від її тривалості еміграція може бути:

- довготривалою з метою постійного проживання;

➤ тимчасовою, якщо емігранти через певний час повертають;

➤ сезонною, у певну пору року або на періодичні заробітки.

Протилежним поняттям «еміграція», тобто виїзду за межі країни проживання в іншу країну, – є «іміграція», тобто приїзд у країну для постійного проживання.

Рееміграція – це повернення емігранта у країну початкового проживання, тобто зворотна еміграція [11].

Особи, які повертають на батьківщину після тривалого перебування за кордоном, називають репатріантами. У різних державах практика взаємодії уряду з цими особами може мати національні особливості. У деяких країнах репатріанти мають статус переселенців, тобто право на тимчасове проживання. В інших – особи, які повертаються із-за кордону, незабаром набувають громадянства. Є країни з дуже великою часткою таких осіб. В Ізраїлі, наприклад, п'ята частина населення – репатріанти.

У загальному сенсі «репатріація» – це повернення кого-небудь або повернення чого-небудь з іншої країни на батьківщину. Це можуть бути, наприклад, громадяни, які приїжджають у державу, в якій вони народилися і вирости,

із-за кордону, де вони з яких причин довго жили. Зазвичай, такого роду репатріація характерна для осіб, які повертають на етнічну батьківщину. На рівні міжнародного права це явище було зафіксоване на Женевській конвенції в 1949 році [12].

Реальні умови розвитку кожної країни диктують розроблення національної міграційної політики, що включає комплекс законодавчих, організаційних та інших заходів, які дозволяють регулювати в'їзд у країну і виїзд з країни [8], а також у кожній державі створюють свої, відповідні органи державної влади, в Україні – це Державна міграційна служба України, на які покладається функція щодо реалізації державної політики у сферах міграції.

Державна міграційна служба України у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, указами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, іншими актами законодавства [4, підпункт 2].

ДМС здійснює свої повноваження безпосередньо і через утворені в установленому порядку територіальні

органи та територіальні підрозділи, зокрема міжрегіональні.

На утворені територіальні органи та територіальні підрозділи ДМС може покладатися виконання окремих завдань за міжрегіональним принципом [4, підпункт 7].

Структура Державної міграційної служби України:

- апарат ДМС;
- територіальні органи ДМС;
- пункти тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства;
- пункти тимчасового розміщення біженців;
- державне підприємство «Документ».

Пункти тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства. Відповідно до положень про пункти тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства вони є державними установами, що призначені для тимчасового тримання іноземців та осіб без громадянства:

- стосовно яких суд ухвалив рішення про примусове видворення за межі України;
- стосовно яких суд ухвалив рішення про затримання з метою ідентифікації та забезпечення

примусового видворення за межі України, зокрема прийнятих відповідно до міжнародних договорів України про реадмісію (взаємне зобов'язання держав, які закріплюють в міжнародних угодах, прийняти назад власних громадян, а також громадян третіх країн та осіб без громадянства, які незаконно прибули на територію однієї із договірних сторін, або, прибувши законно, втратили підстави для легального перебування);

- затриманих ДМС, її територіальними органами та підрозділами на терміни й в порядку, передбачених законодавством;

- затриманих за рішенням суду до завершення розгляду заяви про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту в Україні.

Основними завданнями ПТПШ є:

- забезпечення тимчасового тримання іноземців та осіб без громадянства, розміщених відповідно до законодавства;

- створення належних умов для проживання іноземців та осіб без громадянства, забезпечення їх індивідуальними спальними місцями, постільною білизною, триразовим харчуванням, матеріально-побутовим та медичним обслуговуванням тощо;

➤ сприяння територіальним органам ДМС та органам охорони державного кордону у виконанні покладених на них завдань, пов'язаних із примусовим видворенням іноземців та осіб без громадянства за межі України;

➤ сприяння іноземцям та особам без громадянства в установленні контактів із родичами, земляками, міжнародними та громадськими організаціями [13].

Пункт тимчасового розміщення біженців (далі – ПТРБ) здійснює свою діяльність відповідно до Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», Положенням про Державну міграційну службу України, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 № 360, положенням про пункт тимчасового розміщення біженців, затвердженим Наказом Державної міграційної служби України від 14.06.2012 № 110.

Пункт тимчасового розміщення біженців є місцем тимчасового розміщення осіб, які подали заяву про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, стосовно яких ухвалене рішення про оформлення документів для вирішення питання щодо визнання біженцем чи особою, яка потребує додаткового захисту, та

яких визнано біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту (стаття 1 Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту») [15].

Розміщуватися в ПТРБ також можуть особи, стосовно яких ухвалене рішення про відмову в оформленні документів для вирішення питання щодо визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, про відмову у визнанні біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, втрату чи позбавлення статусу біженця або додаткового захисту, скасування рішення про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, а також які оскаржують відповідне рішення до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту, або до суду, до ухвалення рішення за скаргою (стаття 17 вищезазначеного Закону).

Визначення місць для тимчасового проживання осіб, які подали заяви про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, стосовно яких прийнято рішення про оформлення документів для вирішення питання щодо визнання біженцем або особою, яка

потребує додаткового захисту, та направлення їх до ПТРБ здійснюється територіальними органами Державної міграційної служби України.

Пунктами тимчасового розміщення біженців в Україні є:

- пункт тимчасового розміщення біженців у Закарпатській області;
- державна установа «Пункт тимчасового розміщення біженців у м. Одеса»;
- пункт тимчасового розміщення біженців у м. Яготині Київської області [13].

Державне підприємство «Документ» створене у 2003 році і з червня 2011 року за рішенням Кабінету Міністрів України перебуває у сфері управління ДМС України.

Основною метою діяльності підприємства є впровадження нових сервісів і стандартів надання послуг, створення сучасних умов для обслуговування громадян України, іноземців та осіб без громадянства.

Державне підприємство «Документ» визначене законодавчими актами адміністратором Єдиного державного демографічного реєстру, здійснює реалізацію заходів з інформаційного, технічного і програмно-

технологічного забезпечення функціонування цієї електронної інформаційно-телекомунікаційної системи та впроваджує єдину службу сервісної підтримки її користувачів.

Єдиний державний демографічний реєстр – це електронна інформаційно-телекомунікаційна система, призначена для зберігання, захисту, оброблення, використання і поширення визначеної Законом України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» інформації про особу та про документи, що оформлюють із застосуванням засобів Реєстру, із забезпеченням додержання гарантованих Конституцією України свободи пересування і вільного вибору місця проживання, заборони втручання в особисте та сімейне життя, інших прав і свобод людини та громадянина.

Єдиний державний демографічний реєстр ведуть із метою ідентифікації особи для оформлення, видання, обміну, пересилання, вилучення, повернення державі, визнання недійсними та знищення передбачених Законом України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України,

посвідчують особу чи її спеціальний статус» документів. Єдиний державний демографічний реєстр у межах, визначених законодавством про свободу пересування та вільний вибір місця проживання, використовують також для обліку інформації про реєстрацію місця проживання чи місця перебування [14, стаття 4].

Підприємство наділене законом необхідними повноваженнями прийняття заяв-анкет громадян на оформлення біометричних документів та їх видачі. Для цього коштом підприємства із використанням сучасних інформаційних систем і за європейським зразком утворено 27 центрів обслуговування громадян «Паспортний сервіс» у 21 регіоні України.

Крім прийняття заяв-анкет, у цих центрах громадянам надається комплекс сервісних послуг у сфері міграції, зокрема проставлення апостилю, оформлення страхового поліса й довідки про наявність або відсутність судимості, забезпечення офіційного перекладу та інше [13].

Здійснюють закупівлю програмно-технічних комплексів для нарощування потужностей Єдиної інформаційно-аналітичної системи управління міграційними процесами, розробляють або модернізують

програмне забезпечення для її підсистем, проводять переведення паперових обліків міграційної служби в цифровий формат для спрощення обслуговування населення з використанням електронних баз даних.

Підприємство не отримує фінансування з державного та місцевих бюджетів, а функціонує за принципами самоокупності. Отримані в результаті господарської діяльності кошти ДП «Документ» використовують виключно в межах затвердженого ДМС України фінансового плану.

ДМС володіє офіційно зареєстрованим знаком «Паспортний сервіс» для товарів, робіт і послуг (товарна марка) [13].

Державна міграційна служба України під час виконання покладених на неї завдань взаємодіє в установленому порядку з іншими державними органами, допоміжними органами і службами, утвореними Президентом України, тимчасовими консультативними, дорадчими та іншими допоміжними органами, утвореними Кабінетом Міністрів України, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, громадськими спілками, профспілками та організаціями роботодавців, відповідними органами іноземних держав і міжнародних

організацій, а також підприємствами, установами та організаціями.

ДМС у межах повноважень, передбачених законом, на основі та на виконання Конституції й законів України, актів Президента України, постанов Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актів Кабінету Міністрів України, наказів МВС видає накази організаційно-розпорядчого характеру, організовує і контролює їх виконання [4, підпункти 8–9].

Державну міграційну службу України очолює Голова, якого призначає та звільняє з посади Кабінет Міністрів України відповідно до законодавства про державну службу [4, підпункт 10].

Голова Державної міграційної служби України – Соколюк Максим Юрійович. Народився в Києві 6 вересня 1977 року. Вищу освіту здобув у Національному технічному університеті України «Київський політехнічний інститут» за спеціальністю «мікроелектроніка», а також в Одеській юридичній академії.

Голова ДМС має трьох заступників, зокрема одного першого, яких призначає та звільняє з посади Кабінет

Міністрів України відповідно до законодавства про державну службу.

Для погодженого вирішення питань, що належать до компетенції ДМС, обговорення найважливіших напрямів її діяльності в ДМС може утворюватися **колегія**. Рішення колегії можуть бути реалізовані виданням наказу. Для розгляду наукових рекомендацій та проведення фахових консультацій з основних питань діяльності в ДМС можуть утворюватися інші постійні або тимчасові консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи. Рішення про утворення чи ліквідацію колегії, інших постійних або тимчасових консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів, їх кількісний та персональний склад, положення про них затверджує Голова ДМС.

Державна міграційна служба України використовує транспортні засоби спеціалізованого призначення, зокрема із символікою ДМС, обладнані спеціальними світловими та звуковими сигнальними пристроями.

Працівники ДМС користуються медичним обслуговуванням у закладах охорони здоров'я МВС на умовах і в порядку, передбачених для працівників МВС.

Гранична кількість державних службовців та працівників Державної міграційної служби України

затверджується Кабінетом Міністрів України. Структуру апарату ДМС затверджує її Голова за погодженням з Міністром внутрішніх справ. Штатний розпис та кошторис апарату ДМС затверджує Голова ДМС за погодженням із Мінфіном.

Державна міграційна служба України є юридичною особою публічного права, має печатку із зображенням Державного герба України та своїм найменуванням, власні бланки, рахунки в органах Казначейства [4, підпункти 11–16].

10.2. Основні завдання та функції

Державної міграційної служби України

Основними завданнями Державної міграційної служби України є:

1) реалізація державної політики у сферах міграції (імміграції та еміграції), зокрема протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів;

2) внесення на розгляд Міністра внутрішніх справ пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у сферах міграції (імміграції та еміграції),

зокрема протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів [4, підпункт 3].

Функції, які Державна міграційна служба України реалізує з метою організації своєї діяльності :

1) забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, здійснення заходів щодо запобігання корупції і контроль за їх реалізацією в апараті ДМС, її територіальних органах і територіальних підрозділах, на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери її управління;

2) організовує проведення конкурсу на зайняття вакантних посад державної служби в апараті ДМС, керівників територіальних органів ДМС та їх заступників, керівників територіальних підрозділів ДМС, в установленому порядку призначає керівників підприємств, установ та організацій, що належать до сфери її управління, забезпечує в межах повноважень, визначених законом, організацію підвищення рівня професійної компетенції державних службовців і працівників апарату ДМС, її територіальних органів;

3) контролює та координує діяльність територіальних органів і територіальних підрозділів ДМС;

4) надає територіальним органам і територіальним підрозділам методичну і практичну допомогу, проводить перевірки їх діяльності;

5) організовує планово-фінансову роботу в апараті ДМС, її територіальних органах і територіальних підрозділах, пунктах тимчасового розміщення біженців, пунктах тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, на підприємствах, в установах й організаціях, що належать до сфери її управління, здійснює контроль за використанням фінансових і матеріальних ресурсів, забезпечує організацію та вдосконалення бухгалтерського обліку в установленому законодавством порядку;

б) взаємодіє з громадськими об'єднаннями та міжнародними неурядовими організаціями, в тому числі тими, що надають гуманітарну та інші види допомоги біженцям й іншим категоріям мігрантів, реалізацією спільних проєктів (програм);

7) забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, виконання завдань мобілізаційної підготовки та мобілізаційної готовності держави;

8) організовує ведення діловодства та архівне зберігання документів в апараті ДМС відповідно до встановлених правил;

9) забезпечує само представництво ДМС у судах через Голову ДМС, його заступників, а також без окремого доручення через державних службовців юридичної служби ДМС;

10) забезпечує само представництво ДМС у судах за окремим дорученням через керівників її територіальних органів, зокрема міжрегіональних, державних службовців структурних підрозділів апарату ДМС та державних службовців структурних підрозділів її територіальних органів, зокрема міжрегіональних.

Державна міграційна служба України для виконання покладених на неї завдань має право:

1) залучати в установленому порядку до виконання окремих робіт, участі у вивченні окремих питань учених і фахівців, працівників центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, а також підприємств, установ й організацій (за погодженням з їх керівниками);

2) одержувати безоплатно від державних органів та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ й

організацій незалежно від форми власності та їх посадових осіб, а також від громадян та їх об'єднань інформацію, документи і матеріали, необхідні для виконання покладених на ДМС завдань;

3) скликати наради, утворювати комісії та робочі групи, проводити наукові конференції, семінари з питань, що належать до її компетенції;

4) користуватися відповідними інформаційними базами даних державних органів, державною системою урядового зв'язку та іншими технічними засобами;

5) проводити перевірки стану додержання органами виконавчої влади, громадянами, органами реєстрації, підприємствами, установами та організаціями вимог законодавства у сферах міграції (імміграції та еміграції), зокрема протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів і вносити пропозиції щодо усунення причин порушення таких вимог;

б) ініціювати проведення спільних перевірок із правоохоронними органами та іншими центральними органами виконавчої влади в межах повноважень, передбачених законом;

7) створювати умови для тимчасового тримання іноземців та осіб без громадянства, затриманих за незаконне перебування на території України, до вирішення питання щодо їх примусового видворення або поміщення до пункту тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, виділенням приміщень у територіальних органах ДМС [4, підпункти 5–6].

10.3. Основні напрямки діяльності

Державної міграційної служби України

Державна міграційна служба України (ДМС) реалізує державну політику у сферах міграції (імміграції та еміграції), зокрема протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів.

Основними адміністративними послугами, які надає Державна міграційна служба України, є:

- оформлення паспорта громадянина України;
- оформлення паспорта громадянина України для виїзду за кордон;
- оформлення документів для виїзду громадян України за кордон на постійне місце проживання;

- оформлення громадянства України;
- оформлення статусу біженця або додаткового захисту та інші [13].

Оформлення паспорта громадянина України.

Паспорт громадянина України є документом, що посвідчує особу власника та підтверджує громадянство України. Паспорт є дійсним для укладання цивільно-правових угод, здійснення банківських операцій, оформлення доручень іншим особам для представництва перед третьою особою лише на території України, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України. Паспорт громадянина України (далі – паспорт) видають кожному громадянинуві України підрозділ ДМС України після досягнення 14-річного віку.

Основними нормативно-правовими актами з питань громадянства України є Закон України «Про громадянство України» та Указ Президента України від 27 березня 2001 року № 215 «Питання організації виконання Закону України «Про громадянство України», яким затверджено Порядок провадження за заявами і поданнями з питань громадянства та виконання прийнятих рішень.

Оформлення паспорта громадянина України для виїзду за кордон. Послуга надається за бажанням

особи. Паспорт громадянина України для виїзду за кордон оформлюють дітям від народження терміном на 4 роки, громадянам віком від 16 років – терміном на 10 років. Громадянин України не може мати більше ніж два діючі паспорти для виїзду за кордон.

Для того щоб одержати послугу, необхідно подати до територіального органу / підрозділу ДМС України або до центру надання адміністративних послуг (ЦНАП), центру обслуговування «Паспортний сервіс» ДП «Документ» необхідні документи (в разі проживання за кордоном подати документи до відповідної дипломатичної установи);

Під час оформлення заяви в територіальному органі / підрозділі ДМС або в центрі надання адміністративних послуг (ЦНАП), центрі обслуговування «Паспортний сервіс» ДП «Документ» необхідно пройти процедуру сканування відбитків вказівних пальців рук. Сканування відбитків пальців рук дітей здійснюється з 12 років.

Перевірити правильність внесення персональних даних про себе до заяви-анкети, звертаючи водночас особливу увагу на правильність написання транслітерації свого прізвища та імені (за умови надання

підтверджувальних документів), й засвідчити власним підписом у заяві-анкеті правильність таких даних.

Звернутися до органу, де подавали заяву – анкету, та одержати паспорт громадянина України для виїзду за кордон, надавши паспорт громадянина України.

Оформлення документів для виїзду громадян України за кордон на постійне проживання здійснюють для виїзду громадянина України на постійне місце проживання за кордон.

Для отримання послуги потрібно подати до територіального підрозділу ДМС за зареєстрованим місцем проживання в Україні заяву на ім'я керівника територіального органу ДМС та необхідні документи.

Перевірити правильність внесення персональних даних до заяви та засвідчити власним підписом у заяві правильність даних.

У разі ухвалення рішення про оформлення документів для виїзду за кордон на постійне проживання – звернутися до відповідного органу реєстрації для здійснення зняття з реєстрації місця проживання.

Звернутися до територіального органу ДМС, надати паспорт громадянина України у формі книжечки зі

штампом зняття з реєстрації місця проживання або довідку про зняття з реєстрації місця проживання, видану органом реєстрації (до паспорта громадянина України у формі картки), а також паспорт громадянина України для виїзду за кордон для проставлення в них штампу про оформлення виїзду за кордон на постійне місце проживання. Термін дії документа, що є результатом одержання послуги – 6 місяців.

Оформлення громадянства України здійснюється виключно за ініціативою особи. Клопотання про набуття громадянства України може подати не лише особа без громадянства, а й іноземець, який зобов'язується припинити іноземне громадянство впродовж 2 років із моменту реєстрації його громадянином України.

Осіб, які набули громадянства України та взяли зобов'язання припинити іноземне громадянство, документують тимчасовими посвідченнями громадянина України терміном до 2 років. Паспорти громадянина України таким особам видають лише після припинення ними іноземного громадянства або в разі подання декларацій про відмову від іноземного громадянства. Набуття громадянства України дітьми віком від 14 років до 18 років може відбуватися лише за їх згодою.

Документи, що підтверджують громадянство України: паспорт громадянина України; свідоцтво про належність до громадянства України, паспорт громадянина України для виїзду за кордон, тимчасове посвідчення громадянина України, проїзний документ дитини, дипломатичний паспорт, службовий паспорт, посвідчення особи моряка, посвідчення члена екіпажу, посвідчення особи на повернення в Україну.

Оформлення статусу біженця або додаткового захисту

Україна в 2002 році приєдналася до Конвенції ООН 1951 року і Протоколу 1967 року. Відповідно до Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» від 08.07.2011 № 3671-VI (далі – Закон) Україна надає захист іноземним громадянам і особам без громадянства, які його шукають на її території, шляхом: визнанням біженцем, особою, яка потребує додаткового захисту, та особами, які потребують тимчасового захисту.

Згідно з положеннями Закону біженцем може бути визнана особа, яка не є громадянином України і яка внаслідок обґрунтованих побоювань може стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання,

національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися цим захистом унаслідок таких побоювань, або, не маючи громадянства (підданства) і перебуваючи за межами країни свого попереднього постійного проживання, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок зазначених побоювань.

Особа, яка потребує додаткового захисту, – особа, яка не є біженцем відповідно до Конвенції про статус біженців 1951 року і Протоколу щодо статусу біженців 1967 року та вищезазначеного Закону, але потребує захисту, оскільки така особа змушена була прибути в Україну або залишитися в Україні внаслідок загрози її життю, безпеці чи свободі в країні походження через побоювання застосування щодо неї смертної кари або виконання вироку про смертну кару чи тортур, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання або загальнопоширеного насильства в ситуаціях міжнародного або внутрішнього збройного конфлікту чи систематичного порушення прав

людини і не може чи не бажає повернутися до такої країни внаслідок зазначених побоювань.

Особи, які потребують тимчасового захисту, – іноземці та особи без громадянства, які масово вимушені шукати захисту в Україні внаслідок зовнішньої агресії, іноземної окупації, громадянської війни, зіткнень на етнічній основі, природних чи техногенних катастроф або інших подій, що порушують громадський порядок у певній частині або на всій території країни походження.

Відповідно до положень Закону іноземний громадянин може звернутися із заявою про визнання біженцем до відповідного органу міграційної служби.

Визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, – відповідно до положень Закону іноземний громадянин або особа без громадянства звертається з заявою про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, до територіального органу Державної міграційної служби України. Таку заяву подає іноземець чи особа без громадянства або її законний представник особисто за місцем тимчасового перебування заявника.

Основною формою надання захисту іноземним громадянам в Україні є визнання біженцем або особою, яка

потребує додаткового захисту. Біженець чи особа, яка потребує додаткового захисту, не може бути вислана або примусово повернута до країни, де їх життю або свободі загрожує небезпека за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань, а також з інших причин, що визнають міжнародними договорами чи міжнародними організаціями, учасниками яких є Україна, як такі, що не можуть бути повернуті до країн походження.

Особа, яка з наміром бути визнаною біженцем в Україні або особою, яка потребує додаткового захисту, перетнула державний кордон України в порядку, встановленому законодавством України, повинна впродовж п'яти робочих днів звернутися до відповідного територіального органу міграційної служби із заявою про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту.

Особа, яка з наміром бути визнаною біженцем в Україні або особою, яка потребує додаткового захисту, під час в'їзду в Україну незаконно перетнула державний кордон України, повинна без зволікань звернутися до відповідного територіального органу міграційної служби

із заявою про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту.

Оформлення документів для вирішення питання щодо визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, проводять на підставі заяви про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту. Таку заяву особисто подає іноземець чи особа без громадянства або її законний представник до відповідного територіального органу міграційної служби за місцем тимчасового перебування заявника. А також інші послуги [13].

Вищезазначені адміністративні послуги надають працівники Державної міграційної служби України, державні службовці, їх правовий статус регулюється Законом України «Про державну службу».

Під час надання адміністративних послуг працівники Державної міграційної служби України повинні дотримуватися вимог комунікаційного стандарту спілкування, прийнятого в Державній міграційній службі України і є загальнообов'язковим для всіх її працівників.

Комунікаційний стандарт. Працівник ДМС повинен:

1. Ввічливо привітатися із суб'єктом звернення, використовуючи звертання «Ви», уважно вислухати, зрозуміти сенс питання, спробувати дати вичерпну відповідь, пояснити, як потрібно вчинити, водночас виявляючи повагу.

2. Якщо відповідь виявиться незрозумілою, не дратуватися і, не підвищуючи голосу, пояснити зміст сказаного.

3. Під час спілкування стежити за культурою мови, використовувати слова ввічливості: «Прошу Вас», «Будь ласка», «Якщо можна» тощо.

4. У разі неможливості надати відповідь на запитання суб'єкта звернення пояснити, куди можна звернутися для одержання вичерпної відповіді.

5. Неухильно керуватися законодавством України, ставитися до суб'єкта звернення доброзичливо, уважно, з почуттям поваги до людської гідності, не допускати проявів дискримінації на ґрунті статі, раси, віку, національності, релігії, громадянства, соціального походження, політичних та інших переконань.

6. Бути зразком чемності, тактовності, зовнішньої охайності і внутрішньої дисциплінованості, культури спілкування, зокрема мовної.

7. Поведінка працівника під час спілкування повинна будуватися на певних моральних принципах, основні з яких такі:

➤ в основу ділового контакту покладено інтереси справи, а не особисті інтереси чи амбіції;

➤ повага до гідності співрозмовника, що реалізується через такі моральні якості, як ввічливість, делікатність, турботливість;

➤ коректність, тобто стриманість у словах та манерах;

➤ висока самоорганізація, ефективне планування роботи та виконання її у відведені терміни і терміни.

У поводженні з громадянами неприпустимі зверхній тон, грубість, зарозумілість, іронічне або невічливе викладання зауважень, вирази або репліки, які ображають людську гідність, погрози, повчання та несправедливі докори, пред'явлення незаслужених обвинувачень, погрозливі чи образливі жести або знаки.

Одяг працівника ДМС повинен бути офіційно-ділового стилю і не суперечити загальноприйнятим вимогам пристойності [13].

Висновки

Державна міграційна служба України (ДМС) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовує та координує Кабінет Міністрів України через Міністра внутрішніх справ і який реалізує державну політику у сферах міграції (імміграції та еміграції), зокрема протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів.

Основними адміністративними послугами, які надає Державна міграційна служба України, є оформлення паспорта громадянина України, оформлення паспорта громадянина України для виїзду за кордон, оформлення документів для виїзду громадян України за кордон на постійне місце проживання; оформлення громадянства України; оформлення статусу біженця або додаткового захисту та інші.

Державна міграційна служба України здійснює свої повноваження безпосередньо і через утворені в установленому порядку територіальні органи та територіальні підрозділи, зокрема міжрегіональні.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ЗНАНЬ ДО РОЗДІЛУ 10

1. Центральний орган виконавчої влади, який реалізує державну політику у сферах міграції (імміграції та еміграції), зокрема протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів, – це:

- а) Прокуратура України;
- б) Національна поліція України;
- в) Державна міграційна служба України;
- г) Національна гвардія України.

2. Діяльність Державної міграційної служби України спрямовує і координує:

- а) Кабінет Міністрів України через Міністра фінансів;
- б) Кабінет Міністрів України через Міністра внутрішніх справ;
- в) Верховна Рада України через Міністра фінансів;
- г) Кабінет Міністрів України через Міністра закордонних справ.

3. Комплекс законодавчих, організаційних, економічних заходів, спрямованих на регулювання в'їзду в країну і виїзду з країни населення, і зокрема робочої сили, – це:

- а) міграційна політика;
- б) економічна політика;
- в) соціальна політика;
- г) фінансова політика.

4. Вільний вибір місця проживання і роботи як основне право людини проголошено в:

- а) Конвенції про права дитини;
- б) Міжнародній конвенції про захист прав усіх працюючих мігрантів і членів їх сімей;
- в) Конвенції про корінні народи, які ведуть племінний спосіб життя у незалежних країнах;
- г) Загальній декларації прав людини.

5. Прибуття в державу чи залишення в державі у встановленому законом порядку іноземців та осіб без громадянства на постійне місце проживання або на довгострокове перебування – це:

- а) рееміграція;
- б) репатріація;
- в) імміграція;

г) Еміграція.

6. Виїзд за межі країни проживання в іншу країну, який обов'язково передбачає перетинання державного кордону, – це:

а) рееміграція;

б) репатріація;

в) імміграція;

г) еміграція.

7. Державна міграційна служба України здійснює свої повноваження через:

а) утворені в установленому порядку територіальні органи адвокатури України;

б) утворені в установленому порядку територіальні органи та територіальні підрозділи Державної міграційної служби України, зокрема міжрегіональні;

в) утворені в установленому порядку територіальні органи прокуратури України;

г) утворені в установленому порядку територіальні органи Мін'юсту.

8. Державну міграційну службу України очолює:

а) Державний секретар Державної міграційної служби України;

б) Голова Державної міграційної служби України;

- в) Міністр внутрішніх справ України;
- г) Прем'єр-міністр України.

9. Для погодженого вирішення питань, що належать до компетенції Державної міграційної служби України, обговорення найважливіших напрямів її діяльності в ДМС може утворюватися:

- а) колегія;
- б) комісія;
- в) консультативна комісія;
- г) дорадча комісія.

10. Під час надання адміністративних послуг працівники Державної міграційної служби України повинні додержуватися вимог:

- а) Кодексу етики для юристів;
- б) Кодексу професійної етики державних службовців;
- в) Комунікаційного стандарту спілкування;
- г) Стандарту спілкування державних службовців.

РОЗДІЛ 11

ДЕРЖАВНА ПРИКОРДОННА СЛУЖБА УКРАЇНИ

ПИТАННЯ ДО РОЗДІЛУ

11.1. Державна прикордонна служба України.

11.2. Основні завдання та функції Державної прикордонної служби України.

11.3. Основні напрямки діяльності Державної прикордонної служби України.

Ключові слова: державна політику у сфері охорони державного кордону, державний кордон України, виключна морська економічна зона України, Державна прикордонна служба України, морська охорона, прикордонний загін, окремий контрольно-пропускний пункт.

Список літератури

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-D0%B2%D1%80>.

2. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2014. № 49. Ст. 2056. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.

3. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 03.04.2003 р. № 661-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2003. № 27. Ст. 208. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15>.

4. Про державний кордон України : Закон України від 04.11.1991 р. № 1777-XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1992. № 2. Ст. 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-12>.

5. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25.03.1992 р. № 2232-XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1992. № 27. Ст. 385. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12>.

6. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2016. № 4. Ст. 43. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889>.

7. Мельник О. В., Степанов О. С. Судові та правоохоронні органи України : навч.-метод. комплекс для

курсантів (студентів) 1-го курсу Навч.-наук. ін-ту права та психології, ф-ту поч. та спец. підготовки МВС України ; НАВС, каф. кримінального процесу. Київ, 2015. 92 с.

8. Судові та правоохоронні органи України : навч. посіб. для підготовки до іспитів / упоряд.: І. В. Тетарчук, Т. С. Дяків. Київ : ЦУЛ, 2013. 200 с.

9. Державна прикордонна служба України. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Державна_прикордонна_служба_України.

10. Виключна морська економічна зона України. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/ВиключнаморськаекономічназонаУкраїни>.

11. Офіційний вебсайт Державної прикордонної служби України. URL: <https://dpsu.gov.ua/>.

12. Про схвалення Стратегії розвитку Державної прикордонної служби : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.11.2015 № 1189-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1189-2015-%D1%80#Text>.

Вступ

Україна, керуючись Конституцією України, Декларацією про державний суверенітет України та Актом

проголошення незалежності України, неухильно проводить політику миру, виступає за зміцнення безпеки народів України, зважаючи на принципи непорушності державних кордонів, які є відображенням територіальної цілісності, політичної та економічної незалежності, суверенітету та єдності України.

Державний кордон України є недоторканим. Будь-які порушення його рішуче припиняють органами охорони кордону України.

У 2001 році почалася реформа органів охорони кордону України, в результаті якої 31 липня 2003 р. прикордонні війська України були перетворені на Державну прикордонну службу України.

На Державну прикордонну службу України покладають завдання щодо забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її прилеглий зоні та виключній (морській) економічній зоні.

11.1. Державна прикордонна служба України

Захист державного кордону України є невід'ємною частиною загальнодержавної системи забезпечення національної безпеки і полягає в скоординованій

діяльності військових формувань та правоохоронних органів держави, організація і порядок діяльності яких визначають законом України «Про державний кордон України». Ця діяльність провадиться в межах наданих їм повноважень вжиттям комплексу політичних, організаційно-правових, дипломатичних, економічних, військових, прикордонних, імміграційних, розвідувальних, контррозвідувальних, оперативно-розшукових, природоохоронних, санітарно-карантинних, екологічних, технічних та інших заходів.

Охорона державного кордону України є невід'ємною складовою загальнодержавної системи захисту державного кордону і полягає в здійсненні Державною прикордонною службою України на суші, морі, річках, озерах та інших водоймах, а також Збройними силами України у повітряному та підводному просторі відповідно до наданих їм повноважень заходів із метою забезпечення недоторканності державного кордону України.

Координацію діяльності військових формувань та правоохоронних органів держави із захисту державного кордону здійснює Державна прикордонна служба України [4, стаття 2].

Державна прикордонна служба України (ДПСУ)

– правоохоронний орган спеціального призначення, на який покладають завдання щодо забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її прилеглий зоні та виключній (морській) економічній зоні [9].

Державний кордон України - це лінія і вертикальна поверхня, що проходить по цій лінії, які визначають межі території України – суші, вод, надр, повітряного простору [4, стаття 1].

Державний кордон України визначається Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [4, стаття 2].

Виключна морська економічна зона України – це, прилеглі до України акваторії Чорного моря з усіма природними ресурсами, які лежать за межами державної території України (її територіальних вод, хоча самі територіальні води теж можна вважати продовженням економічної зони) і дійсно вважають водами відкритого моря.

Виключна морська економічна зона України має спеціальний правовий статус, за яким у цих водах дозволене перебування і рух різних іноземних транспортних засобів, діяльність людей-іноземців, яка відповідає екологічним та іншим вимогам міжнародного морського права, крім тієї, завданням якої є отримання прибутку. Тобто в цих акваторіях лише Україна та її народ мають виключні права на розвідування, добування і керування всіма природними ресурсами цього регіону, зокрема, вилову морських тварин, риби, видобування вуглеводнів, створення і використання штучних островів, безпечних для довкілля установок і споруд, а також проведення наукових досліджень; або інша держава, якій Україна на рівних умовах це дозволила. В іншому разі це вважатиметься порушенням інституту виключної (морської) економічної зони, українського законодавства, спробою завдання Україні економічних збитків. З іншого боку, Україна має виключні права та зобов'язується перед міжнародною спільнотою підтримувати в цій зоні сталу екологічну рівновагу і порядок [10].

Правовою основою діяльності Державної прикордонної служби України є Конституція України, Закон України «Про державний кордон України», Закон

України «Про Державну прикордонну службу України», інші закони України, видані на їх виконання акти Президента України, Кабінету Міністрів України, а також міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [3, стаття 4].

Контроль за діяльністю Державної прикордонної служби України здійснює Президент України відповідно до повноважень, визначених Конституцією України [3, стаття 30].

Державна прикордонна служба України є правоохоронним органом спеціального призначення і має таку загальну структуру:

- центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону;
- територіальні органи центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону;
- морська охорона, яка складається із загонів морської охорони;
- органи охорони державного кордону – прикордонні загони, окремі контрольно-пропускні пункти, авіаційні частини;

➤ розвідувальний орган центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону.

Загальна кількість Державної прикордонної служби України становить 53 000 осіб, зокрема 45 000 військовослужбовців [3, стаття 6].

Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону, територіальні органи центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону, органи охорони державного кордону та інші органи є юридичними особами, мають печатку із зображенням Державного герба України та своїм найменуванням, інші печатки і штампи, рахунки в банках, зокрема в іноземній валюті.

У системі Державної прикордонної служби України є також навчальні заклади, науково-дослідні установи, підрозділи спеціального призначення та органи забезпечення.

Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону, здійснює управління Державною прикордонною службою України, бере участь у

розробленні та реалізації загальних принципів правового оформлення і забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні.

Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону, узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до компетенції Державної прикордонної служби України, розробляє пропозиції, спрямовані на його вдосконалення, і в установленому порядку вносить їх на розгляд Президента України або Кабінету Міністрів України.

З метою ефективного виконання покладених на Державну прикордонну службу України завдань центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону, утворюють територіальні органи – регіональні управління.

Положення про регіональні управління затверджує Голова Державної прикордонної служби України.

Начальників регіональних управлінь призначає на посади Голова Державної прикордонної служби України.

Керівництво Державною прикордонною службою України та діяльністю центрального органу виконавчої

влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону, здійснює Голова Державної прикордонної служби України. Він несе персональну відповідальність за виконання завдань, покладених на Державну прикордонну службу України.

Голову Державної прикордонної служби України призначає на посаду Президент України за поданням Прем'єр-міністра України та припиняє його повноваження на цій посаді. Голова Державної прикордонної служби України має заступників, яких призначає Президент України за поданням Голови Державної прикордонної служби України.

Голова Державної прикордонної служби України систематично інформує Президента України, Раду національної безпеки і оборони України з основних питань діяльності Державної прикордонної служби України, а також щороку подає Президентові України письмовий звіт про діяльність Державної прикордонної служби України [3, стаття 30].

Голова Державної прикордонної служби України – генерал-майор Дейнеко Сергій Васильович, учасник бойових дій на Сході України.

Нагороджений орденом Богдана Хмельницького III та II ступенів, медаллю «За військову службу Україні». У 1996 році закінчив Академію Прикордонних військ України імені Богдана Хмельницького, у 2001 році – Об'єднаний інститут військової розвідки при Національній академії оборони України, у 2009 році – Ужгородський національний університет.

Тринадцятого червня 2019 року призначений Головою Державної прикордонної служби України.

Морська охорона Державної прикордонної служби України здійснює: охорону державного кордону на морі, річках, озерах та інших водоймах; контроль за плаванням і перебуванням українських та іноземних невійськових суден і військових кораблів у прилеглий зоні, територіальному морі та внутрішніх водах України, заходженням іноземних невійськових суден і військових кораблів у внутрішні води й порти України та перебуванням у них; охорону суверенних прав України в її прилеглий зоні та виключній (морській) економічній зоні й контроль за реалізацією прав і виконанням зобов'язань у цих зонах інших держав, українських та іноземних юридичних і фізичних осіб, міжнародних організацій.

До складу загону морської охорони входять кораблі, катери та судна забезпечення.

Органи охорони державного кордону безпосередньо виконують поставлені перед Державною прикордонною службою України завдання щодо забезпечення недоторканності державного кордону України.

Прикордонний загін є основною оперативно-службовою ланкою Державної прикордонної служби України, на яку покладають охорона певної ділянки державного кордону самостійно чи у взаємодії з іншими органами охорони державного кордону та Морською охороною, забезпечення додержання режиму державного кордону і прикордонного режиму, а також здійснення в установленому порядку прикордонного контролю і пропуску через державний кордон України та до тимчасово окупованої території і з неї осіб, транспортних засобів, вантажів.

До складу прикордонного загону можуть входити прикордонні комендатури, відділи прикордонної служби, прикордонні застави, контрольно-пропускні пункти, відділення прикордонного контролю.

Окремий контрольно-пропускний пункт є оперативно-службовою ланкою Державної прикордонної служби України, на яку покладається здійснення в установленому порядку прикордонного контролю і пропуску через державний кордон України осіб, транспортних засобів, вантажів.

До складу окремого контрольно-пропускного пункту можуть входити інші підпорядковані йому контрольно-пропускні пункти, відділення прикордонного контролю і контролерські пости.

Авіаційна частина є оперативно-службовою ланкою Державної прикордонної служби України, на яку покладають охорона державного кордону у взаємодії з іншими органами охорони державного кордону і Морської охорони, забезпечення додержання режиму державного кордону і прикордонного режиму, а також здійснення охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні.

До складу авіаційної частини входять загони літаків та ланки вертольотів.

Розвідувальний орган центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у

сфері охорони державного кордону, організовує свою діяльність відповідно до Закону України «Про розвідку».

Організаційну структуру та граничну кількість розвідувального органу центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону, визначає Президент України в порядку, визначеному законом, що не входять до структури та кількості центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону.

Керівника розвідувального органу центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону, призначає на посаду Президент України за поданням Голови Державної прикордонної служби України.

Повноваження міністра, через якого Кабінет Міністрів України спрямовує та координує діяльність центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону, не поширюють на питання організації діяльності розвідувального органу центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону.

Підрозділи спеціального призначення. У складі центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону, територіальних органів центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону, органів охорони державного кордону функціонують підрозділи спеціального призначення – оперативного документування, оперативно-технічні, забезпечення внутрішньої безпеки та власної безпеки.

Діяльність підрозділів спеціального призначення Державної прикордонної служби України регулюється цим Законом та іншими нормативно-правовими актами.

Органами забезпечення Державної прикордонної служби України є підприємства, установи, а також підрозділи технічного, матеріального, медичного та інших видів забезпечення її діяльності, які функціонують як самостійно, так і в складі відповідного центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону, його територіальних органів, Морської охорони, інших органів охорони державного кордону, навчальних закладів Державної прикордонної служби України [3, статті 7–13].

До особового складу Державної прикордонної служби України входять військовослужбовці та працівники Державної прикордонної служби України.

Стосовно осіб, які претендують на службу в Державній прикордонній службі України, за їх письмовою згодою проводять спеціальна перевірка в порядку, встановленому Законом України «Про запобігання корупції».

Особи, які претендують на службу в Державній прикордонній службі України, до призначення на відповідну посаду подають декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, в порядку та на умовах, встановлених Законом України «Про запобігання корупції», та зобов'язані повідомити керівництву органу чи підрозділу, на посаду в якому вони претендують, про близьких їм осіб, які працюють у цьому органі чи підрозділі.

На службу в Державній прикордонній службі України не може бути прийнята особа, яка має не погашену або не зняту судимість за учинення злочину, крім реабілітованої, або на яку впродовж останнього року

накладалося адміністративне стягнення за учинення правопорушення, пов'язаного з корупцією.

Комплектування Державної прикордонної служби України військовослужбовцями і проходження ними військової служби здійснюють на підставі Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу». Уповноважені посадові особи Державної прикордонної служби України попередньо вивчають склад призовників та здійснюють їх добір у військових комісаріатах.

Трудові відносини працівників Державної прикордонної служби України регулюють законодавством про працю, державну службу та укладеними трудовими договорами (контрактами). Перелік посад працівників Державної прикордонної служби України, які відповідно до їх службових повноважень можуть залучатися до оперативно-службової діяльності, визначає Голова Державної прикордонної служби України.

На військовослужбовців Державної прикордонної служби України, крім військовослужбовців строкової служби, курсантів військових навчальних закладів, курсантів факультетів, кафедр та відділень військової підготовки, поширюють інші вимоги та обмеження, встановлені Законом України «Про запобігання корупції».

Військовослужбовці Державної прикордонної служби України, крім військовослужбовців строкової служби, курсантів військових навчальних закладів, курсантів факультетів, кафедр та відділень військової підготовки, військовослужбовців військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період, військової служби за призовом осіб офіцерського складу, а також військових посадових осіб із військовослужбовців військової служби за контрактом осіб рядового складу, військової служби за контрактом осіб сержантського і старшинського складу, військовослужбовців молодшого офіцерського складу військової служби за контрактом осіб офіцерського складу, зобов'язані подавати щороку до 1 квітня декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, в порядку та на умовах, встановлених Законом України «Про запобігання корупції».

Посадові особи Державної прикордонної служби України (крім військовослужбовців), яких притягнуто до відповідальності за учинення адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією, або кримінального правопорушення, звільняють з роботи у триденний термін з дня одержання органом Державної

прикордонної служби України копії відповідного судового рішення. Військовослужбовці Державної прикордонної служби України, яких притягнуто до відповідальності за учинення адміністративного корупційного правопорушення, пов'язаного з порушенням обмежень, передбачених Законом України «Про запобігання корупції», або кримінального правопорушення, підлягають звільненню із служби [3, стаття 14].

Військовослужбовці та працівники Державної прикордонної служби України на період військової служби та роботи зупиняють членство в політичних партіях. Військовослужбовці та працівники Державної прикордонної служби України можуть бути членами громадських організацій, статутні положення яких не суперечать засадам діяльності Державної прикордонної служби України, і можуть брати участь у їх роботі у вільний від виконання службових обов'язків час.

Організація військовослужбовцями і працівниками Державної прикордонної служби України страйків та участь у їх проведенні не допускають [3, стаття 15].

Умови грошового забезпечення військовослужбовців та оплати праці працівників

Державної прикордонної служби України визначають законодавством.

Підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації особового складу Державної прикордонної служби України проводять у навчальних закладах Державної прикордонної служби України та в інших навчальних закладах.

Військовослужбовці Державної прикордонної служби України, звільнені з військової служби, зараховують у запас Збройних сил України [3, статті 16 – 18].

Правове становище особового складу Державної прикордонної служби України. Військовослужбовцям (крім військовослужбовців строкової служби), а також працівникам Державної прикордонної служби України, які відповідно до їх службових повноважень можуть залучатися до оперативно-службової діяльності, видають службові та спеціальні посвідчення, а також відповідні знаки (жетони).

Законні вимоги і розпорядження працівників та військовослужбовців Державної прикордонної служби України, які відповідно до їх службових повноважень залучені до оперативно-службової діяльності, є

обов'язковими для виконання громадянами України, іноземцями, особами без громадянства, посадовими і службовими особами.

Військовослужбовці та працівники Державної прикордонної служби України під час виконання покладених на них обов'язків керують лише законами, діють на підставі, у межах повноважень та способом, передбачених Конституцією та законами України. Ніхто інший, за винятком уповноважених посадових осіб державних органів у передбачених Конституцією та законами України випадках, не має права втручатися у законну діяльність військовослужбовців та працівників Державної прикордонної служби України.

Ніхто не має права покласти на особовий склад Державної прикордонної служби України виконання завдань і обов'язків, не передбачених законами України.

З метою попередження та протидії корупції військовослужбовцям та працівникам Державної прикордонної служби України під час здійснення прикордонного контролю забороняється:

- 1) приймати будь-які предмети (речі) від будь-яких осіб та передавати предмети (речі) будь-кому, якщо інше не встановлено законодавством України;

2) надавати будь-кому інформацію про осіб, транспортні засоби, вантажі, що переміщують через державний кордон або через контрольні пункти в'їзду – виїзду, якщо інше не передбачено законом;

3) надавати переваги щодо перетинання державного кордону або в'їзду на тимчасово окуповану територію та виїзду з неї особам, транспортним засобам і вантажам;

4) мати будь-які особисті засоби зв'язку, що не належать Державній прикордонній службі України та не входять до предметів екіпірування прикордонного наряду;

5) мати при собі грошові кошти понад розмір, встановлений центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону.

Зазначені особи зобов'язані на вимогу своїх прямих начальників або посадових чи службових осіб підрозділів внутрішньої безпеки надати можливість перевірити додержання ними зазначених обмежень.

Утручання в діяльність Державної прикордонної служби України тягне за собою відповідальність, передбачену законом.

Військовослужбовці Державної прикордонної служби України мають право на носіння військової форми, одягу зі знаками розрізнення, зразки яких затверджують

відповідно до Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу». Використання військових звань, відзнак, форменого одягу, службових чи спеціальних посвідчень, знаків (жетонів) особою, яка не належить до особового складу Державної прикордонної служби України, тягне за собою відповідальність, передбачену законом [3, стаття 23].

Військовослужбовці та працівники Державної прикордонної служби України під час виконання покладених на них обов'язків є представниками влади, недоторканність особи, честь і гідність яких охороняють законом.

Недоторканність особи військовослужбовця, а також працівника Державної прикордонної служби України, який відповідно до його службових повноважень залучений до оперативно-службової діяльності, їх честь і гідність охороняють законом. Привід, затримання та арешт і пов'язані з цим обшук, особистий огляд та огляд речей військовослужбовця, працівника Державної прикордонної служби України під час здійснення ним прикордонного контролю проводять після закінчення несення ним служби або заміни його іншим військовослужбовцем чи працівником Державної прикордонної служби України, а в

разі нагальної необхідності здійснити це невідкладно – лише в присутності уповноваженого представника органу охорони державного кордону.

Учинення кримінальних та адміністративних правопорушень щодо членів сімей військовослужбовців та працівників Державної прикордонної служби України у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків тягне за собою відповідальність, передбачену законом. Учинення кримінальних та адміністративних правопорушень щодо військовослужбовців або працівників Державної прикордонної служби України, які звільнилися зі служби чи з роботи, а також членів їх сімей, у зв'язку з їх попередньою службовою діяльністю, а так само і щодо особи, яка відповідно до закону бере участь в охороні державного кордону України, та членів її сім'ї тягне за собою відповідальність згідно із законом.

Військовослужбовці та працівники Державної прикордонної служби України, які виконують завдання за кордоном, перебувають під захистом України [3, стаття 24]. Держава забезпечує соціальний захист особового складу Державної прикордонної служби України відповідно до Конституції України, Закону України «Про

Державну прикордонну службу України» та інших актів законодавства.

Пенсійне забезпечення військовослужбовців Державної прикордонної служби України здійснюється у порядку та розмірами, встановленими Законом України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених із військової служби, та деяких інших осіб». Військовослужбовці Державної прикордонної служби України користуються правовими і соціальними гарантіями відповідно до Закону України «Про соціальний та правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», Закону України «Про Державну прикордонну службу України», інших актів законодавства.

Соціальний захист працівників Державної прикордонної служби України забезпечується на загальних підставах відповідно до законодавства про працю, якщо інше не передбачено трудовим договором.

Особовому складу Державної прикордонної служби України гарантується безоплатне медичне забезпечення, яке здійснюється в лікувально-профілактичних закладах Державної прикордонної служби України.

Діти загиблих під час виконання службових обов'язків військовослужбовців, а також працівників Державної прикордонної служби України, які відповідно до їх службових повноважень були залучені до оперативно-службової діяльності, мають право вступу до

навчальних закладів Державної прикордонної служби України поза конкурсом.

Шкода, завдана майну військовослужбовця або працівника Державної прикордонної служби України чи його близьким родичам у зв'язку з виконанням ним обов'язків військової служби з безпосередньої охорони державного кордону України чи її суверенних прав у виключній (морській) економічній зоні, компенсується в установленому законом порядку за рахунок коштів державного бюджету [3, статті 25–26].

11.2. Основні завдання та функції

Державної прикордонної служби України

На Державну прикордонну службу України покладають завдання щодо забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її прилеглий зоні та виключній (морській) економічній зоні [3, стаття 1].

Основними функціями Державної прикордонної служби України є:

➤ охорона державного кордону України на суші, морі, річках, озерах та інших водоймах із метою недопущення незаконної зміни проходження його лінії, забезпечення додержання режиму державного кордону та прикордонного режиму;

➤ здійснення в установленому порядку прикордонного контролю і пропуску через державний кордон України та до тимчасово окупованої території і з неї осіб, транспортних засобів, вантажів, а також виявлення і припинення випадків незаконного їх переміщення;

➤ охорона суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні та контроль за реалізацією прав і виконанням зобов'язань у цій зоні інших держав, українських та іноземних юридичних і фізичних осіб, міжнародних організацій;

➤ ведення розвідувальної, інформаційно-аналітичної та оперативно-розшукової діяльності в інтересах забезпечення захисту державного кордону України згідно із законами України «Про розвідувальні органи України» та «Про оперативно-розшукову діяльність»;

➤ участь у боротьбі з організованою злочинністю та протидія незаконній міграції на державному кордоні України і в межах контрольованих прикордонних районів;

➤ участь у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом, а також припинення діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), організованих груп та злочинних організацій, що

порушили порядок перетинання державного кордону України;

➤ участь у здійсненні державної охорони місць постійного і тимчасового перебування Президента України та посадових осіб, визначених у Законі України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб»;

➤ охорона закордонних дипломатичних установ України;

➤ координація діяльності військових формувань та відповідних правоохоронних органів, пов'язаної із захистом державного кордону України та пропуску до тимчасово окупованої території і з неї, а також діяльності державних органів, що здійснюють різні види контролю при перетинанні державного кордону України та пропуску до тимчасово окупованої території і з неї або беруть участь у забезпеченні режиму державного кордону, прикордонного режиму і режиму в пунктах пропуску через державний кордон України та в контрольних пунктах в'їзду – виїзду.

Виконання зазначених функцій є оперативно-службовою діяльністю Державної прикордонної служби України [3, стаття 2].

Основними принципами діяльності Державної прикордонної служби України є:

- законність;
- повага і додержання прав та свобод людини і громадянина;
- позапартійність;
- безперервність;
- поєднання гласних, негласних та конспіративних форм і методів діяльності;
- єдиноначальність; колегіальність під час розроблення важливих рішень;
- взаємодія з органами державної влади, органами місцевого самоврядування та громадськими організаціями при здійсненні покладених на Державну прикордонну службу України завдань;
- відкритість для демократичного цивільного контролю [3, стаття 3].

Діяльність Державної прикордонної служби України провадиться на основі додержання прав і свобод людини і громадянина. Органи, військовослужбовці та працівники Державної прикордонної служби України зобов'язані поважати гідність людини, виявляти до неї гуманне ставлення. Неправомірне обмеження прав і свобод людини

неприпустиме і тягне за собою відповідальність згідно із законом [3, стаття 5].

Військовослужбовці, а також працівники Державної прикордонної служби України, яких відповідно до їх службових повноважень можуть залучати до оперативно-службової діяльності, під час виконання завдань з охорони державного кордону та суверенних прав України в її прилеглий зоні виключній (морській) економічній зоні в межах повноважень, визначених цим Законом, законами України «Про державний кордон України», «Про прилеглу зону України», «Про виключну (морську) економічну зону України», мають право в порядку і випадках, передбачених Законом України «Про Національну поліцію», військовими статутами Збройних Сил України та іншими нормативно-правовими актами, застосовувати фізичну силу, використовувати службових собак, а також зберігати, носити спеціальні засоби і зброю, використовувати та застосовувати їх самостійно або у складі підрозділів.

Зброя кораблів та катерів Морської охорони Державної прикордонної служби України може застосовуватися:

- 1) без попередження з метою:

– відбиття збройного нападу та вторгнення на територію України озброєних військових груп і злочинних угруповань;

– припинення збройних конфліктів та збройних провокацій;

– відбиття нападу (надання допомоги для відбиття нападу) на кораблі (катери) та судна Державної прикордонної служби України або інші судна під Державним прапором України;

– припинення збройного опору;

2) після попереджувальної стрільби з метою:

– затримання суден, що порушили законодавство України про державний кордон або митне, фіскальне (податкове), імміграційне (міграційне), санітарне законодавство України, під час переслідування по гарячих слідах, що розпочалося в територіальному морі чи прилеглий зоні України, або суден, що порушили законодавство України про виключну (морську) економічну зону України під час переслідування по гарячих слідах, у разі невиконання вимоги зупинитися, якщо судно намагається зникнути, а інші можливості для його зупинення вичерпані;

– припинення ворожих дій суден щодо узбережжя України, підводних та надводних об'єктів під Державним прапором України.

Не допускається застосування зброї в напрямку території суміжної держави, за винятком випадків відбиття збройного нападу та вторгнення на територію України озброєних військових груп і злочинних угруповань, припинення збройних провокацій, а також для відбиття нападу або припинення збройного опору осіб, які незаконно перетинають чи намагають незаконно перетнути державний кордон України [3, стаття 21].

11.3. Основні напрямки діяльності

Державної прикордонної служби України

З появою нових видів загроз, зокрема військової агресії Російської Федерації проти України, тимчасової окупації нею території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя, розпалювання збройного конфлікту в східних регіонах України, що супроводжується здійсненням заходів, спрямованих на дестабілізацію політичної та економічної ситуації в Україні, розвитком тероризму та загрозою його поширення територією України, виникла нагальна потреба в розвитку Державної прикордонної служби України, що сприятиме:

➤ створенню нової системи захисту державного кордону з Російською Федерацією та іншими суміжними

державами як гарантування державного суверенітету і забезпечення національної безпеки;

➤ підвищенню ефективності реалізації державної політики у сфері безпеки державного кордону;

➤ запровадженню європейських стандартів інтегрованого управління кордонами;

➤ створенню умов для реалізації прав і свобод людини, розвитку транскордонного співробітництва [12].

Основні напрями діяльності та подальшого розвитку Державної прикордонної служби України у 2021 році:

1. Підвищення ефективності реалізації державної політики у сфері охорони державного кордону, забезпечення належного рівня прикордонної безпеки із збереженням відкритості державного кордону для законного транскордонного співробітництва, а також для осіб, які подорожують. Упровадження ефективних інструментів співпраці та координації на внутрішньовідомчому, міжвідомчому, міжнародному рівнях, а також із приватним сектором.

2. Реалізація стратегії відновлення цілісності України і деокупації Донбасу – Механізм «малих кроків». Забезпечення готовності до взяття під охорону тимчасово

неконтрольованої ділянки державного кордону в межах окремих районів Донецької та Луганської областей. Участь у проведенні операції Об'єднаних сил.

3. Закріплення основ формування і виховання нової, високодуховної, патріотично налаштованої генерації прикордонників, зберігаючи в основі національні цінності і традиції, формування та підтримання належного рівня психологічної готовності до виконання завдань з охорони державного кордону, поширення позитивного іміджу прикордонної служби, реалізація ініціатив «Нове обличчя кордону» та «Нове обличчя керівного складу». Системна боротьба з корупцією та забезпечення гендерної рівності.

4. Технічне переоснащення органів Державної прикордонної служби України сучасним озброєнням, забезпечення інженерно-технічного облаштування державного кордону. Розвиток системи ресурсного забезпечення [11].

Висновки

Державна прикордонна служба України (ДПС) – правоохоронний орган спеціального призначення, на який покладають завдання щодо забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її прилеглий зоні та виключній (морській) економічній зоні.

На Державну прикордонну службу України покладають завдання щодо забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її прилеглий зоні та виключній (морській) економічній зоні.

Державна прикордонна служба України є правоохоронним органом спеціального призначення і має таку загальну структуру:

- центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону;
- територіальні органи центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону;
- морська охорона, що складається із загонів морської охорони;

➤ органи охорони державного кордону – прикордонні загони, окремі контрольно-пропускні пункти, авіаційні частини;

➤ розвідувальний орган центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону.

До особового складу Державної прикордонної служби України входять військовослужбовці та працівники Державної прикордонної служби України.

Правовою основою діяльності Державної прикордонної служби України є Конституція України, Закон України «Про державний кордон України», Закон України «Про Державну прикордонну службу України», інші закони України, видані на їх виконання акти Президента України, Кабінету Міністрів України, а також міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ЗНАНЬ ДО РОЗДІЛУ 11

1. Правоохоронний орган спеціального призначення, на який покладають завдання щодо забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її прилеглий зоні та виключній (морській) економічній зоні, – це:

- а) Державна прикордонна служба України;
- б) Національна поліція України;
- в) Державна міграційна служба України;
- г) Національна гвардія України.

2. Контроль за діяльністю Державної прикордонної служби України здійснює:

- а) Кабінет Міністрів України;
- б) Верховна Рада України;
- в) Президент України;
- г) Прем'єр-міністр України.

3. Координація діяльності військових формувань та правоохоронних органів держави із захисту державного кордону здійснює:

- а) Державна прикордонна служба України;
- б) Національна поліція України;

- в) Державна міграційна служба України;
- г) Національна гвардія України.

4. Лінія і вертикальна поверхня, що проходить по цій лінії, які визначають межі території України - суші, вод, надр, повітряного простору, – це:

- а) політичний кордон України;
- б) вільна економічна зона України;
- в) виключна морська економічна зона України;
- г) державний кордон України.

5. Прилеглі до України акваторії Чорного моря з усіма природними ресурсами, які лежать за межами державної території України і по праву вважають водами відкритого моря, – це:

- а) політичний кордон України;
- б) вільна економічна зона України;
- в) виключна морська економічна зона України;
- г) державний кордон України.

6. Керівництво Державною прикордонною службою України здійснює:

- а) начальник Державної прикордонної служби України;
- б) Голова Державної прикордонної служби України;

- в) Прем'єр-міністр України;
- г) державний секретар Державної прикордонної служби України.

7. З метою ефективного виконання покладених на Державну прикордонну службу України завдань центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону, утворюють:

- а) територіальні відділи;
- б) територіальні підрозділи, зокрема міжрегіональні відділи;
- в) територіальні органи – регіональні управління;
- г) територіальні управління.

8. Оперативною-службовою ланкою Державної прикордонної служби України, на яку покладається здійснення в установленому порядку прикордонного контролю і пропуску через державний кордон України осіб, транспортних засобів, вантажів, є:

- а) морська охорона;
- б) окремий контрольно-пропускний пункт;
- в) прикордонний загін;
- г) авіаційна частина.

9. Основною оперативно-службовою ланкою Державної прикордонної служби України, на яку покладають охорона певної ділянки державного кордону є:

- а) морська охорона;
- б) окремий контрольно-пропускний пункт;
- в) прикордонний загін;
- г) авіаційна частина.

10. До особового складу Державної прикордонної служби України входять:

- а) державні службовці та посадові особи органів місцевого самоврядування України;
- б) адвокати та працівники Державної прикордонної служби України;
- в) державні службовці та нотаріуси Державної прикордонної служби України;
- г) військовослужбовці та працівники Державної прикордонної служби України.

РОЗДІЛ 12

СЛУЖБА БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

ПИТАННЯ ДО РОЗДІЛУ

12.1. Служба безпеки України.

12.2. Основні завдання та функції Служби безпеки України.

12.3. Основні напрямки діяльності Служби безпеки України.

Ключові слова: Служба безпеки України, Антитерористичний центр, антитерористичні операції, захист державної таємниці, кібербезпека.

Список літератури

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-D0%B2%D1%80>.

2. Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 р. № 2229-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1992. № 27. Ст. 382. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2229-12>.

3. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2018. № 31. Ст. 241. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.

4. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2014. № 49. Ст. 2056. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2013. № 9-10. № 11-12. № 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/4651-17>.

6. Судові та правоохоронні органи України : навч. посіб. / Міжгалузева акад. управл. ; В. О. Глушков, С. А. Кузьмін, В. В. Михайленко. Київ : ВД «Дакор», 2013. 371 с.

7. Мельник О. В., Степанов О. С. Судові та правоохоронні органи України : навч.-метод. комплекс для курсантів (студентів) 1-го курсу Навч.-наук. ін-ту права та психології, ф-ту поч. та спец. підготовки МВС України ; НАВС, каф. кримінального процесу. Київ, 2015. 92 с.

8. Судові та правоохоронні органи України : навч. посіб. для підготовки до іспитів / упоряд.: І. В. Тетарчук, Т. С. Дяків. Київ : ЦУЛ, 2013. 200 с.

9. Бурбика М. М., Куліш А. М., Шапіро В. С. Судові та правоохоронні органи : навч. посіб. Харків : ТОВ «Діса плюс», 2013.

10. Офіційний вебсайт Служби безпеки України.
URL: <https://ssu.gov.ua/istoriia-ssu>.

Вступ

Кожний громадянин повинен бути впевнений, що держава захистить його за будь-яких обставин.

Сама ж країна повинна бути захищена від ситуативних і глобальних загроз та зовнішньої агресії – військової, економічної, інформаційної. Від державної безпеки країни залежить рівень життя людей, оскільки державна безпека – це захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру.

Після проголошення 24 серпня 1991 року незалежності України одразу постало питання про ліквідацію в республіці радянської системи органів державної безпеки і створення нових державних інституцій, покликаних захистити її суверенітет та вирішувати інші завдання у сфері забезпечення національної та державної безпеки України.

25 березня 1992 року – офіційна дата створення української спецслужби – Служби безпеки України (далі – СБУ). У цей день Верховна Рада України ухвалила закон «Про Службу безпеки України». І невдовзі особовий склад

СБУ склав присягу на вірність народу. Одразу перед Службою постали надзвичайно серйозні виклики – захист державної безпеки і суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності та оборонного потенціалу.

У складі СБУ були створені підрозділи розвідки і контррозвідки, захисту національної державності і протидії тероризму, військової контррозвідки, боротьби з корупцією і організованою злочинністю, урядового зв'язку, підрозділ спецпризначення «А» тощо. З часом СБУ стала центром антитерористичної системи держави. До її обов'язків віднесені не лише захист державної таємниці, а й національного інформаційного простору, кібербезпеки.

З початком російської агресії у 2014 році Служба сконцентрувала свої ресурси на протидії гібридній війні, сепаратизму та збереженню територіальної цілісності.

У 2019 розпочалася реформа СБУ, яка повинна визначити якісно нові пріоритети в її роботі. Зокрема, спецслужба зосередить більше уваги на контррозвідувальній протидії загрозам державній безпеці, кібербезпеці, боротьбі з тероризмом, захисті державної таємниці тощо.

12.1. Служба безпеки України

Служба безпеки України є державним органом спеціального призначення з правоохоронними функціями,

що забезпечує державну безпеку, здійснюючи з неухильним додержанням прав і свобод людини і громадянина:

- протидію розвідувально-підбивній діяльності проти України;

- боротьбу з тероризмом;

- контррозвідувальний захист державного суверенітету, конституційного ладу і територіальної цілісності, оборонного і науково-технічного потенціалу, кібербезпеки, економічної та інформаційної безпеки держави, об'єктів критичної інфраструктури;

- охорону державної таємниці [3, стаття 19].

Правову основу діяльності Служби безпеки України становлять Конституція України, Закон України «Про Службу безпеки України» та інші акти законодавства України, відповідні міжнародні правові акти, визнані Україною [2, стаття 4].

Діяльність Служби безпеки України, її органів і співробітників ґрунтується на засадах законності, поваги до прав і гідності особи, позапартійності та відповідальності перед народом України.

В оперативно-службовій діяльності Служба безпеки України додержується принципів поєднання

єдиноначальності і колегіальності, гласності і конспірації [2, стаття 3].

Діяльність Служби безпеки України здійснюється на основі додержання прав і свобод людини. Органи і співробітники Служби безпеки України повинні поважати гідність людини і виявляти до неї гуманне ставлення, не допускати розголошення відомостей про особисте життя людини. У виняткових випадках із метою припинення та розкриття державних злочинів окремі права та свободи особи можуть бути тимчасово обмежені в порядку і межах, визначених Конституцією та законами України.

Неправомірне обмеження законних прав та свобод людини є неприпустимим і тягне за собою відповідальність згідно із законодавством. Орган Служби безпеки України у разі порушення його співробітниками під час виконання службових обов'язків прав чи свобод людини повинен вжити заходів щодо поновлення цих прав та свобод, відшкодування завданої моральної і матеріальної шкоди, притягнення винних до відповідальності.

Служба безпеки України на вимогу громадян України в місячний термін зобов'язана дати їм письмові пояснення з приводу обмеження їх прав чи свобод. Такі

особи мають право оскаржити до суду неправомірні дії посадових (службових) осіб та органів Служби безпеки України [2, стаття 5].

Служба безпеки України підпорядковується Президентові України та підконтрольна Верховній Раді України. Службу безпеки України очолює Голова Служби безпеки України, яким за посадою входить до складу Ради національної безпеки і оборони України [3, стаття 19].

Використання Служби безпеки України в партійних, групових чи особистих інтересах не допускається. Діяльність партій, рухів та інших громадських об'єднань, що мають політичні цілі, в Службі безпеки України забороняється.

На період служби чи роботи за трудовим договором членство співробітників Служби безпеки України у таких об'єднаннях зупиняється. Як виняток, дозволяється членство працівників, які уклали трудовий договір із Службою безпеки України, у професійних спілках [2, стаття 6].

Систему Служби безпеки України складають:

- Центральне управління Служби безпеки України;
- регіональні органи;

- органи військової контррозвідки;
- військові формування;
- навчальні, науково-дослідні та інші заклади Служби безпеки України.

Організаційну структуру Служби безпеки України визначає Президент України.

Центральне управління Служби безпеки України, інші органи та установи, що входять до системи Служби безпеки України, є юридичними особами, мають печатку із зображенням Державного герба України та своїм найменуванням, інші печатки і штампи, рахунки в банках, зокрема валютні.

Для організації і проведення антитерористичних операцій та координації діяльності суб'єктів, які ведуть боротьбу з тероризмом чи залучають до антитерористичних операцій, при Службі безпеки України функціонує Антитерористичний центр. Положення про Антитерористичний центр при Службі безпеки України затверджує Президент України за поданням Кабінету Міністрів України [2, стаття 9].

Антитерористичний центр був створений у грудні 1998 року Указом Президента України. Це постійно

діючий орган при Службі безпеки України, який здійснює координацію діяльності суб'єктів боротьби з тероризмом.

Правовою основою діяльності Центру є Конституція України, Закон України «Про боротьбу з тероризмом», положення «Про Антитерористичний центр та його координаційні групи при регіональних органах Служби безпеки України» та інші нормативні акти.

З 2016 року в Україні функціонує Єдина державна система запобігання, реагування і припинення терористичних актів та мінімізації їх наслідків (Постанова Кабінету Міністрів України від 18.02.2016 № 92).

Система визначає маркери терористичних загроз: «СІРИЙ», «СИНІЙ», «ЖОВТИЙ» та «ЧЕРВОНИЙ».

Станом на сьогодні визначені такі рівні терористичної загрози в Україні:

➤ **«ЧЕРВОНИЙ» (реальна загроза)** – Донецька та Луганська області, АР Крим

➤ **«ЖОВТИЙ» (імовірна загроза)** - Запорізька, Миколаївська, Одеська, Сумська, Харківська, Херсонська та Чернігівська області.

➤ **«СИНІЙ» (потенційна загроза)** – м. Київ, Київська, Дніпропетровська, Закарпатська, Рівненська, Хмельницька, Черкаська та Чернівецька області

➤ «СІРИЙ» (можлива загроза) – Вінницька, Волинська, Житомирська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Львівська, Полтавська та Тернопільська області

Рівні терористичної загрози встановлено для всіх суб'єктів боротьби з тероризмом. З метою перевірки та підтримання належного рівня готовності сил і засобів суб'єктів боротьби з тероризмом до реагування на загрози учинення терористичних актів Антитерористичний центр організовує та проводить командно-штабні і тактико-спеціальні навчання й тренування. Упродовж 2019 року проведено понад 1 200 таких заходів [10].

Центральне управління Служби безпеки України відповідає за стан державної безпеки, координує і контролює діяльність інших органів Служби безпеки України. До його складу входять апарат Голови Служби безпеки України та функціональні підрозділи: контррозвідки, військової контррозвідки, контррозвідувального захисту інтересів держави у сфері інформаційної безпеки, захисту національної державності, боротьби з корупцією та організованою злочинною діяльністю, інформаційно-аналітичний, оперативно-технічний, оперативного документування, слідчий,

зв'язку, по роботі з особовим складом, адміністративно-господарський, фінансовий, військово-медичний та інші згідно з організаційною структурою Служби безпеки України.

Центральне управління Служби безпеки України видає положення, накази, розпорядження, інструкції, дає вказівки, обов'язкові для виконання в системі Служби безпеки України. Зазначені акти не підлягають виконанню, якщо в них установлюють не передбачені законодавством додаткові повноваження органів і співробітників Служби безпеки України або антиконституційні обмеження прав та свобод громадян.

У межах своєї компетенції Центральне управління Служби безпеки України вносить Президентові України пропозиції про видання актів із питань збереження державної таємниці, обов'язкових для виконання органами державного управління, підприємствами, установами, організаціями і громадянами.

Регіональні органи Служби безпеки України. З метою ефективного виконання своїх завдань Служба безпеки України створює регіональні органи: обласні управління Служби безпеки України, їх міжрайонні, районні та міські підрозділи, розміщення і територіальна

компетенція яких можуть не збігатися з адміністративно-територіальним поділом України.

В інтересах державної безпеки органи і підрозділи Служби безпеки України можуть створювати на окремих державних стратегічних об'єктах і територіях, у військових формуваннях. У своїй оперативно-службовій діяльності регіональні органи Служби безпеки України є незалежними від органів місцевої державної адміністрації та місцевого самоврядування, посадових осіб, партій і рухів.

Органи військової контррозвідки створюють для контррозвідувального забезпечення Збройних сил України і Державної прикордонної служби України та інших військових формувань, дислокованих на території України [2, статті 10–12].

Керівництво всією діяльністю Служби безпеки України, її Центральним управлінням здійснює Голова Служби безпеки України. Він несе персональну відповідальність за виконання завдань, покладених на Службу безпеки України.

Голову Служби безпеки України призначає на посаду та звільняє з посади Президент України. Голова Служби безпеки України має заступників, які призначає на

посади за його поданням та звільняє з посад Президент України [2, статті 13].

Баканов Іван Геннадійович – Голова Служби безпеки України, має економічну та юридичну освіту. У 1997 році закінчив Київський національний економічний університет, у 2006 році – Академію праці і соціальних відносин Федерації професійних спілок України. У травні 2019 року Указом Президента України Іван Баканов спочатку був призначений першим заступником Голови СБУ — начальником Головного управління по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю Центрального управління Служби безпеки України. Згодом – став тимчасово виконувачем обов’язки Голови СБУ. Двадцять п’ятого серпня 2019 року Парламент призначив його Головою Служби безпеки України [10].

У Службі безпеки України створюють колегіальний дорадчий орган – колегія, що визначає шляхи виконання покладених на Службу безпеки України завдань, ухвалює рішення з основних напрямів і проблем оперативно-службової діяльності та роботи з кадрами. Рішення колегії ухвалюють більшістю голосів і оголошують наказами Голови Служби безпеки України. До складу колегії входять Голова Служби безпеки України, його заступники та інші особи, крім народних депутатів України,

призначені Президентом України. Перебування членів колегії в партіях, рухах, інших громадських об'єднаннях, що мають політичні цілі, відповідно до статті 6 Закону України «Про Службу безпеки України» зупиняється (Позапартійність Служби безпеки України, на період служби чи роботи за трудовим договором членство співробітників Служби безпеки України у таких об'єднаннях зупиняється) [2, статті 14].

Кадри Служби безпеки України: співробітники-військовослужбовці, працівники, які уклали трудовий договір із Службою безпеки України, а також військовослужбовці строкової служби. Порядок обліку кадрів Служби безпеки України затверджує Голова Служби безпеки України.

До органів Служби безпеки України приймають на конкурсній, добровільній і договірній основі громадяни України, здатних за діловими та моральними якостями, освітнім рівнем і станом здоров'я ефективно виконувати службові обов'язки. Критерії професійної придатності, зокрема юридичної обізнаності, визначають кваліфікаційно-нормативними документами, які затверджує Голова Служби безпеки України.

Кількісний склад співробітників Служби безпеки України визначає Президент України за поданням Голови Служби безпеки України, зважаючи на потреби надійного захисту державної безпеки України, та в межах видатків, передбачених на утримання Служби безпеки України в Державному бюджеті України.

Стосовно осіб, які претендують на службу в органах Служби безпеки України, за їх письмовою згодою проводять спеціальну перевірку в порядку, встановленому Законом України «Про запобігання корупції». Усі кандидати проходять ретельний відбір та тестування: медичний огляд, фізична підготовка, професійно-психологічні якості, перевірка на доброчесність. Особи, які претендують на службу в органах Служби безпеки України, до призначення на відповідну посаду подають декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування відповідно до Закону України «Про запобігання корупції», та зобов'язані повідомити керівництву органу, на посаду в якому вони претендують, близьких їм осіб, які працюють у цьому органі.

На службу в органи Служби безпеки України не може бути прийнята особа, яка має не погашену або не

зняту судимість за учинення кримінального правопорушення, крім реабілітованої, або на яку впродовж останнього року накладалося адміністративне стягнення за учинення правопорушення, пов'язаного з корупцією.

Співробітники Служби безпеки України зобов'язані подавати щороку до 1 квітня декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, відповідно до Закону України «Про запобігання корупції», а також додержуватися інших вимог фінансового контролю, передбачених зазначеним Законом. На співробітників Служби безпеки України поширюється дія Закону України «Про запобігання корупції».

Працівники Служби безпеки України (крім військовослужбовців), яких притягнуто до відповідальності за учинення адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією, або кримінального правопорушення, звільняють із служби у триденний строк із дня одержання відповідним органом Служби безпеки України копії відповідного судового рішення. Військовослужбовці Служби безпеки України, яких притягнуто до відповідальності за учинення адміністративного правопорушення, пов'язаного з

корупцією, або кримінального правопорушення, підлягають звільненню із служби.

Співробітник Служби безпеки України, який повідомив про можливі факти корупційних або пов'язаних із корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції», вчинених іншими особами, не може бути звільнений чи змушений до звільнення, притягнутий до дисциплінарної відповідальності у зв'язку з таким повідомленням або підданий іншим негативним заходам впливу, або загрозі таких заходів впливу.

Співробітники Служби безпеки України не можуть мати в прямому підпорядкуванні або бути прямо підпорядкованими у зв'язку з виконанням повноважень близьким їм особам. Умови і порядок виконання своїх обов'язків співробітниками-військовослужбовцями Служби безпеки України визначають укладеним договором (контрактом). На них, а також на військовослужбовців строкової служби поширюється порядок проходження військової служби у Збройних силах України, визначений законодавством. Військовослужбовці Служби безпеки України ухвалюють Військову присягу на вірність народу України.

Під час роботи співробітникам СБУ забороняється:

- членство в партіях, рухах та інших громадських об'єднаннях, що мають політичні цілі;
- участь в організації та проведенні страйків;
- займатися підприємницькою діяльністю;
- займати посади за сумісництвом, окрім викладацької, наукової чи медичної практики;
- виїзд за межі країни та гарнізону без дозволу керівництва.

Військовослужбовці СБУ служать у різних регіонах, зокрема в районі проведення ООС на території Донецької та Луганської областей.

Вступати на військову службу в СБУ можуть громадяни України віком від 18 років, які не мають судимості. Військовослужбовці Служби безпеки України мають право на носіння військової форми одягу із знаками розрізнення, зразки яких затверджують відповідно до Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу». Військовослужбовцям Служби безпеки України видається службове посвідчення, використання військових звань, відзнак, форми одягу і службового посвідчення військовослужбовців Служби безпеки України іншими особами тягне за собою встановлену законодавством відповідальність [2, статті 19–20].

Трудові відносини працівників, які уклали трудовий договір із Службою безпеки України, регулюють законодавством України про працю. Підготовка, перепідготовка, підвищення кваліфікації спеціалістів для Служби безпеки України здійснюється відповідно до Закону України «Про освіту» та інших актів законодавства.

У запас Служби безпеки України зараховують громадян України, які вислужили установлені терміни служби і звільнені зі служби у Службі безпеки України, придатні за станом здоров'я до проходження військової служби в мирний або воєнний час і які не досягли граничного віку перебування в запасі. Зазначені особи перебувають на військовому обліку в Центральному управлінні та регіональних органах Служби безпеки України і залучають до проведення навчальних зборів у визначеному законодавством порядку [2, статті 21 – 23].

Військовослужбовці Служби безпеки України мають право зберігати, носити, використовувати і застосовувати зброю та спеціальні засоби на підставах і в порядку, передбачених Законом України «Про Національну поліцію», військовими статутами Збройних Сил України та іншими актами законодавства [2, стаття 26].

12.2. Основні завдання та функції

Служби безпеки України

Завдання Служби безпеки України. На Службу безпеки України покладається в межах визначеної законодавством компетенції захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного та оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань із боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці.

До завдань Служби безпеки України також входить попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень проти миру і безпеки людства, тероризму, корупції та організованої злочинної діяльності у сфері управління й економіки та інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України [2, стаття 2].

Служба безпеки України відповідно до своїх основних завдань зобов'язана:

1) здійснювати інформаційно-аналітичну роботу в інтересах ефективного проведення органами державної

влади та управління України внутрішньої і зовнішньої діяльності, вирішення проблем оборони, соціально-економічного будівництва, науково-технічного прогресу, екології та інших питань, пов'язаних із національною безпекою України;

2) здійснювати заходи контррозвідувального забезпечення дипломатичних представництв, консульських та інших державних установ, а також заходи, пов'язані з охороною державних інтересів у сфері зовнішньополітичної та зовнішньоекономічної діяльності, безпекою громадян України за кордоном;

3) виявляти, припиняти та розкривати кримінальні правопорушення, розслідування яких віднесено законодавством до компетенції Служби безпеки України, проводити їх досудове розслідування; розшукувати осіб, які переховують у зв'язку із учиненням зазначених кримінальних правопорушень;

4) здійснювати контррозвідувальні заходи з метою попередження, виявлення, припинення і розкриття будь-яких форм розвідувально-підривної діяльності проти України;

5) забезпечувати захист державного суверенітету, конституційного ладу і територіальної цілісності України

від протиправних посягань із боку окремих осіб та їх об'єднань;

б) здійснювати контррозвідувальне забезпечення оборонного комплексу, Збройних сил України, інших військових формувань, дислокованих на території України, енергетики, транспорту, зв'язку, а також важливих об'єктів інших галузей господарства;

7) брати участь у розробленні та здійсненні відповідно до Закону України «Про державну таємницю» й інших актів законодавства заходів щодо забезпечення охорони державної таємниці та здійснення контролю за додержанням порядку обліку, зберігання і використання документів та інших матеріальних носіїв, що містять службову інформацію, зібрану в процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, у сфері оборони країни, сприяти в порядку, передбаченому законодавством, підприємствам, установам, організаціям та підприємцям у збереженні комерційної таємниці, розголошення якої може завдати шкоди життєво важливим інтересам України;

8) здійснювати відповідно до законодавства профілактику правопорушень у сфері державної безпеки;

9) у межах визначеної законодавством компетенції забезпечувати захист особистої безпеки громадян та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, у разі надходження від них, членів їх сімей близьких родичів заяви, звернення керівника відповідного державного органу чи одержання оперативної та іншої інформації про наявність загрози їх життю, здоров'ю, житлу чи майну; брати участь у реабілітації й поновленні прав незаконно репресованих осіб;

10) сприяти Державній прикордонній службі України в охороні державного кордону України;

11) сприяти забезпеченню режиму воєнного та надзвичайного стану в разі їх оголошення, а також ліквідації наслідків стихійного лиха, значних аварій, катастроф, епідемій, епізоотій та інших надзвичайних ситуацій;

12) подавати наявними силами і засобами, зокрема й технічними, допомогу органам Національної поліції, іншим правоохоронним органам у боротьбі із учиненням кримінальних правопорушень;

13) брати участь у розробленні заходів і вирішенні питань, що стосуються в'їзду в Україну та виїзду за кордон, перебування на її території іноземців та осіб без

громадянства, прикордонного режиму і митних правил, ухвалювати рішення про заборону в'їзду в Україну іноземцеві або особі без громадянства, про скорочення терміну тимчасового перебування іноземця та особи без громадянства на території України, про примусове повернення іноземця або особи без громадянства до країни походження або третю країну;

15) проводити наукові дослідження і дослідно-конструкторські роботи, впроваджувати їх результати в практику діяльності Служби безпеки України;

16) виконувати за дорученням Президента України інші завдання, безпосередньо спрямовані на забезпечення внутрішньої та зовнішньої безпеки держави;

17) брати участь у розробленні та здійсненні заходів щодо фізичного захисту ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання, а також у проведенні спеціальної перевірки щодо допуску до особливих робіт;

18) забезпечувати внесення відомостей до Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, та підтримання таких відомостей в актуальному стані у межах, визначених законодавством;

19) здійснювати функцію технічного регулювання у сфері спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку та інших технічних засобів негласного одержання інформації;

20) здійснювати за участі Міністерства закордонних справ України міжнародне співробітництво щодо подання пропозицій до комітетів Ради Безпеки ООН та до іноземних держав про внесення (виключення) фізичних або юридичних осіб й організацій до відповідних санкційних переліків та розгляду запитів іноземних держав про внесення (виключення) до (з) переліку осіб, пов'язаних з провадженням терористичної діяльності або стосовно яких застосовано міжнародні санкції [2, стаття 24].

12.3. Основні напрямки діяльності

Служби безпеки України

Ефективне виконання покладених на Службу безпеки України завдань та довіра українського суспільства є метою діяльності Служби безпеки України.

Основними принципами та цінностями роботи служби є:

- верховенство права та законність;
- добросесність;
- відповідальність і підзвітність;
- професіоналізм і постійне вдосконалення [10].

Тому серед ключових напрямів діяльності Служби безпеки України:

- контррозвідка;
- захист національної державності;
- боротьба з тероризмом;
- захист інформаційної безпеки;
- охорона державної таємниці.

Контррозвідка є основою будь-якої спецслужби. Її завдання – викривати та блокувати протиправну діяльність іноземних спецслужб. Служба безпеки України максимально на цьому зосереджена. Адже, починаючи з 2014 року, російські спецслужби перейшли до відкритої розвідувально-підривної діяльності проти України.

З того часу контррозвідка СБУ кардинально оновилася – підрозділ був мобілізований у дуже стислі терміни. Зараз Служба регулярно блокує ворожі сценарії.

Впродовж 2019 року розпочато 347 кримінальних проваджень за ознаками державної зради, шпигунства, створення терористичної організації чи незаконного вивезення товарів подвійного призначення. Служба викриває та припиняє шпигунську діяльність іноземних розвідок, протидіє їх спробам проникнути до українських органів влади і завести туди власних «агентів впливу». Крім того, затримує учасників диверсійних груп, інформаторів терористичних організацій, блокує спроби проникнення іноземних агентів до Збройних сил України, правоохоронних органів та інших воєнізованих формувань.

Захист національної державності. Один з найважливіших пріоритетів СБУ – захист державного суверенітету, територіальної цілісності та конституційного ладу. Адже загрози виникають постійно – з боку Російської Федерації. З початком російської агресії СБУ локалізувала сепаратистський рух і зруйнувала плани ворога з «федералізації» України. Хоча такі спроби були не лише в Криму, Донецькій і Луганській областях. У мирних регіонах – блокувала спроби

російських агентів інспірувати міжнаціональну ворожнечу і штучні конфлікти на релігійному ґрунті.

Ситуацію в державі вдалося стабілізувати. Однак гібридна війна проти України триває. Лише впродовж 2019 року набули чинності 220 вироків у кримінальних провадженнях, пов'язаних із:

- посяганням на територіальну цілісність України та конституційний лад;
- фінансуванням або учиненням терактів;
- створенням незаконних збройних формувань;
- припиненням незаконної діяльності зі створення каналів потрапляння у некерований обіг вогнепальної зброї, боєприпасів та вибухових речовин;

Спільно з колегами з інших держав СБУ встановила десятки осіб, причетних до міжнародних терористичних і релігійно-екстремістських угруповань. Майже 450 іноземцям із списку міжнародних терористів заборонено в'їзд на територію України. Також служба не впустила до нас сотні російських пропагандистів, які ведуть інформаційну війну проти України.

Боротьба з тероризмом. Служба безпеки України – головний орган у загальнодержавній системі боротьби з тероризмом, що протидіє проявам тероризму та координує роботу інших держорганів у цьому напрямі. Саме для такої

координації працює Антитерористичний центр при СБУ. Штаб Центру системно моніторить рівень терористичної загрози, консолідує одержану в режимі онлайн партнерську інформацію, проводить навчання на об'єктах критичної інфраструктури. За останні роки СБУ набула великого досвіду протидії розвідувально-підривній діяльності спецслужб РФ та з виявлення і знешкодження озброєних терористичних груп, які проникають з тимчасово окупованих територій у мирні регіони країни. Цим досвідом СБУ ділиться з іноземними партнерами, насамперед зі спецслужбами країн НАТО і ЄС. Служба безпеки активно взаємодіє з ними, адже весь цивілізований світ об'єднує зусилля у протидії міжнародному тероризму та його фінансуванню.

Захист інформаційної безпеки. Безпека держави прямо залежить від захищеності її інформаційного та кіберпростору. Сьогодні Служба безпеки України реалізує весь комплекс заходів для інформаційної та кібербезпеки держави: протидіє кібертероризму, кібершпигунству, блокує хакерські атаки, спростовує фейки. Фахівці служби, систематично викривають псевдопатріотичні спільноти у соціальних мережах, «ботоферми» і сепаратистських агітаторів, завербованих спецслужбами

РФ. За останні роки Служба накопичила досвід щодо нейтралізації хакерських атак. У Службі функціонує потужний підрозділ інформаційної контррозвідки. Його фахівці ефективно співпрацюють із колегами з країн ЄС і НАТО, щоб захистити об'єкти критичної інфраструктури та інформаційні ресурси держави від кіберзагроз.

Охорона державної таємниці. Захист державної таємниці – одна з основних функцій Служби безпеки України нарівні з контррозвідкою та боротьбою з тероризмом. Служба дбає про охорону секретної інформації, розголошення якої може зашкодити країні. Це, зокрема, відомості в галузях державної безпеки, оборони, економіки, науки й техніки, зовнішніх відносин тощо. Державною таємницею можуть володіти органи влади, підприємства та організації. І всі без винятку структури, які працюють із держсекретами, постійно перевіряє СБУ. Сьогодні захист державної таємниці є надзвичайно важливим як у зв'язку з безпрецедентною активністю російських спецслужб, так і через глобалізацію світового інформпростору. Втрата чи розголошення державної таємниці через службову недбалість або в інтересах іноземних спецслужб передбачає кримінальну відповідальність. У межах міжнародного співробітництва Україна уклала майже п'ять десятків двосторонніх угод із

державами-партнерами та міжнародними організаціями щодо взаємної охорони секретної інформації.

Досудове розслідування. До підслідності слідчих підрозділів Служби безпеки України закон відносить обмежену кількість злочинів. Проте саме вони можуть завдати найбільшої шкоди особі, суспільству, державі, загальній безпеці. Зокрема, слідчі СБУ розслідують факти шпигунства і державної зради, посягання на конституційний лад, територіальну цілісність і суверенітет, розголошення державної таємниці, кіберзлочини тощо.

За роки військової агресії проти України слідчі СБУ відкрили і розслідували тисячі кримінальних проваджень. Служба передала до суду звинувачувальні матеріали стосовно учасників терористичних організацій, незаконних збройних формувань на Сході України, російських агентів, адміністраторів пропагандистських інтернет-спільнот. Головне слідче управління СБУ продовжує документувати факти причетності держави-агресора до терористичної діяльності в Україні. Насамперед це злочини проросійських найманців проти мирного населення. Доказові матеріали, зібрані слідчими СБУ, надають до міжнародних організацій і судів для

захисту інтересів України на зовнішньополітичних переговорних майданчиках, посилення санкційного тиску на РФ.

Захист об'єктів критичної інфраструктури. В умовах гібридної війни ризики для інфраструктури істотно зростають. Адже від захищеності її об'єктів багато в чому залежить і національна безпека. Тому СБУ зосереджена на контррозвідальному, контртерористичному та протидиверсійному захисті об'єктів енергетики, транспортного комплексу, інших стратегічно важливих галузей.

Служба постійно блокує:

- спровоковані агресором нештатні та аварійні ситуації;
- перебої в роботі об'єктів життєдіяльності;
- маніпуляції у фінансово-банківському секторі;

Запобігає спробам знищити ліквідні і стратегічні підприємства, нав'язати через агентів впливу не вигідні чи збиткові для держави контракти. Сьогодні Україна активно формує державну систему захисту критичної інфраструктури. Під час її розроблення враховано досвід країн НАТО та ЄС.

Серед пріоритетних завдань СБУ у цій галузі – протидія іноземній економічній експансії, недопущення

використання фінансових інструментів для створення системних кризових явищ в українській економіці.

Протидія транснаціональній організованій злочинності. Транснаціональна організована злочинність та корупція – одні з основних загроз безпеці держави. Не секрет, що іноземні спецслужби активно використовують цей напрям, щоб дестабілізувати ситуацію в Україні. Навіть намагаються проникнути в органи влади і взяти під свій контроль окремі галузі економіки та державного управління. Тому в боротьбі з організованою злочинністю СБУ використовує весь арсенал контррозвідувальних методів і застосовує кращі практики партнерських спецслужб. Загалом Служба налагодила робочі контакти з понад 50 спецслужбами в усьому світі. Співпраця з партнерами спрямована на боротьбу з:

- транснаціональною організованою злочинністю;
- контрабандою;
- міжнародним наркобізнесом;
- організованими злочинними угрупованнями, які спеціалізують на налагодженні каналів незаконної міграції і торгівлі людьми;
- корупцією.

За 2019 рік СБУ блокувала близько 500 проявів корупції, запобігла мільярдним збиткам для держави. Крім того, провела спецоперації з протидії міжнародним угрупованням контрабандистів. Наприклад, була вилучена

рекордна партія тютюнових виробів на 120 мільйонів гривень. Серед здобутків – і блокування діяльності потужного транснаціонального наркотичного угруповання «Хімпром».

Міжнародне партнерство. Зокрема, експерти з країн НАТО та ЄС надають фахові консультації в рамках реформування Служби безпеки України. Унаслідок реформи діяльність Служби буде зосереджена на таких ключових напрямках:

- контррозвідувальна протидія загрозам державній безпеці;
- боротьба з тероризмом ;
- забезпечення кібербезпеки;
- захист державного суверенітету та територіальної цілісності;
- охорона державної таємниці.

СБУ відмовиться від невластивих спецслужбі функцій. Відбудеться чітке розмежування компетенцій з іншими безпековими органами. Служба не буде займатися боротьбою з економічною злочинністю, а зосередиться на контррозвідувальному захисті об'єктів критичної інфраструктури [10].

Висновки

Служба безпеки України є державним органом спеціального призначення з правоохоронними функціями, що забезпечує державну безпеку, здійснюючи з неухильним додержанням прав і свобод людини та громадянина:

- протидію розвідувально-підривній діяльності проти України;

- боротьбу з тероризмом;

- контррозвідувальний захист державного суверенітету, конституційного ладу і територіальної цілісності, оборонного і науково-технічного потенціалу, кібербезпеки, економічної та інформаційної безпеки держави, об'єктів критичної інфраструктури;

- охорону державної таємниці.

Служба безпеки України підпорядковується Президентові України та підконтрольна Верховній Раді України.

Службу безпеки України очолює Голова Служби безпеки України, який за посадою входить до складу Ради національної безпеки і оборони України.

До системи Служби безпеки України входять:

- Центральне управління Служби безпеки України;
- регіональні органи;
- органи військової контррозвідки;
- військові формування;
- навчальні, науково-дослідні та інші заклади Служби безпеки України.

Кадри Служби безпеки України: співробітники-військовослужбовці, працівники, які уклали трудовий договір із Службою безпеки України, а також військовослужбовці строкової служби.

Порядок обліку кадрів Служби безпеки України затверджує Голова Служби безпеки України.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ЗНАНЬ ДО РОЗДІЛУ 12

1. Які функції виконує Служба безпеки України як державний орган спеціального призначення:

- а) контрольні;
- б) правоохоронні;
- в) наглядові;
- г) виконавчі.

2. На період служби чи роботи за трудовим договором членство співробітників Служби безпеки України у політичних об'єднаннях:

- а) категорично забороняється;
- б) частково дозволяється;
- в) зупиняється;
- г) повністю дозволяється.

3. Організаційну структуру Служби безпеки України визначає:

- а) Президент України;
- б) Верховна Рада України;
- в) Кабінет Міністрів України;
- г) Рада національної безпеки і оборони України.

4. Відповідає за стан безпеки, координує і контролює діяльність органів Служби безпеки України:

а) Антитерористичний центр;

б) Центральне управління Служби безпеки України;

в) Апарат Голови Служби безпеки України;

н) Регіональні органи Служби безпеки України.

5. Голову Служби безпеки України призначає та звільняє з посади:

а) Кабінет Міністрів України;

б) Верховна Рада України за поданням Кабінету Міністрів України;

в) Президент України за поданням Верховної Ради України;

г) Президент України.

6. Визначає способи виконання покладених на Службу безпеки України завдань, ухвалює рішення з основних напрямів і проблем оперативно-службової діяльності та роботи з кадрами:

а) Апарат Голови Служби безпеки України;

б) Антитерористичний центр;

в) колегія Служби безпеки України;

г) Центральне управління Служби безпеки України.

7. Голова Служби безпеки України за виконання завдань, покладених на Службу безпеки України, несе:

- а) персональну відповідальність;
- б) кримінальну відповідальність;
- в) матеріальну відповідальність;
- г) адміністративну відповідальність.

8. Військовослужбовці Служби безпеки України, яких притягнуто до відповідальності за учинення адміністративного корупційного правопорушення, пов'язаного з порушенням обмежень, передбачених Законом України «Про засади запобігання і протидії корупції», або кримінального правопорушення, підлягають:

- а) переведенню на нижчу посаду;
- б) позбавленню права здійснювати функції відповідно до поставлених повноважень;
- в) звільненню зі служби;
- г) адміністративній відповідальності.

9. Підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації спеціалістів для Служби безпеки України здійснюють відповідно до:

- а) Закону України «Про освіту»;

- б) Закону України «Про Службу безпеки України»;
- в) Конституції України та Закону України «Про Службу безпеки України»;
- г) Указу Президента України.

**10. У запас Служби безпеки України
зараховують громадяни:**

- а) які мають громадянство іншої країни;
- б) звільнені зі Служби безпеки України;
- в) не відбували службу в органах Служби безпеки України;
- г) досягли 68 років.

РОЗДІЛ 13

ДЕРЖАВНА ПОДАТКОВА СЛУЖБА УКРАЇНИ

ПИТАННЯ ДО РОЗДІЛУ

13.1. Державна податкова служба України.

13.2. Основні завдання та функції Державної податкової служби України.

13.3. Основні напрями діяльності Державної податкової служби України.

13.4. Реформи у сфері публічних фінансів. Бюро економічної безпеки.

Ключові слова: державна податкова політика, єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, податки, збори, платежі, Державна податкова служба України, загальнодоступний інформаційно-довідковий ресурс.

Список літератури

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-D0%B2%D1%80>.

2. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2014. № 49. Ст. 2056. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.

3. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2016. № 4. Ст. 43. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/889>.

4. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2011. № 13–14, № 15–16, № 17. Ст. 112. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

5. Митний кодекс України : Закон України від 13.03.2012 р. № 4495-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2012. № 44–45, № 46–47, № 48. Ст. 552. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.

6. Про утворення Державної податкової служби України та Державної митної служби України : Постанова Кабінету Міністрів України від 18.12.2018 р. № 1200. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1200-2018-D0BF>.

7. Про затвердження положень про Державну податкову службу України та Державну митну службу

України: Постанова Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 р. № 227. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/227-2019-%D0%BF>.

8. Мельник О. В., Степанов О. С. Судові та правоохоронні органи України : навч.-метод. комплекс для курсантів (студентів) 1-го курсу Навч.-наук. ін-ту права та психології, ф-ту поч. та спец. підготовки МВС України ; НАВС, каф. кримінального процесу. Київ, 2015. 92 с.

9. Судові та правоохоронні органи України : навч. посіб. для підготовки до іспитів / упоряд.: І. В. Тетарчук, Т. С. Дяків. Київ : ЦУЛ, 2013. 200 с.

10. Еволюція Державної податкової служби України. URL: <http://legalclinic.nlu.edu.ua/2020/09/16/evolyutsiya-derzhavnoyi-podatkovoyi-sluzhbi-v-ukrayini/>.

11. Пріоритети діяльності Державної податкової служби України на 2021 рік. URL: <https://tax.gov.ua/pro-sts-ukraini/misiya-ta-strategichni-tsili/>.

12. Офіційний вебсайт Державної податкової служби України на 2021 рік. URL: <https://tax.gov.ua/>.

13. Податкова політика. URL: <https://mof.gov.ua/uk/tax-policy>.

14. Єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. URL: <https://uk.wikipedia>.

org/wiki_Єдиний_внесок_на_загально_обов'язкове_державне_соціальне_страхування.

15. Загальнодоступний інформаційно-довідковий ресурс. URL: <https://m.zir.tax.gov.ua/main/index/about>.

16. Кодекс професійної етики працівника державної податкової служби. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0059225-06#Text>.

17. Напрями вдосконалення системи управління публічними фінансами в Україні. URL: http://ir.nusta.edu.ua/jsui/bitstream/doc/4237/1/4074_IR.pdf.

18. Щодо створення Бюро економічної безпеки. URL: <https://www.president.gov.ua/news/prezident-pidpisav-zakon-shodo-stvorennya-byuro-ekonomichnoy-67265>.

19. Законопроект про Бюро економічної безпеки України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69331.

Вступ

З початку розвитку податкової системи незалежної України постало питання створення органу, що контролював би низку податкових процесів, тобто системи, яка б у своїй основі мала чітку організацію

порядку стабільної сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів.

Перші ж кроки у цьому напрямі було зроблено ще в 1990 р.: податкову службу створено 1 липня 1990 р. згідно з Постановою Ради Міністрів України від 12 квітня 1990 р. № 74 «Про створення державної податкової служби в Українській РСР». Ухвалений 4 грудня 1990 р. Закон УРСР «Про державну податкову службу в Українській РСР» визначив статус, функції та правові основи діяльності податкових органів. Законом України від 7 липня 1992 р. було внесено зміни, згідно з якими Державну податкову службу в Україні створюють при Міністерстві фінансів України у складі Головної державної податкової інспекції України та державних податкових інспекцій у Республіці Крим, областях, районах, містах і районах у містах.

Датою створення Державної податкової служби України як центрального органа виконавчої влади можна вважати 12 травня 2011 р. коли було затверджено Положення про Державну податкову службу України. Важливим етапом у розвитку податкової служби стало ухвалення в грудні 2010 р. Податкового кодексу України, який заклав підвалини нової податкової політики в державі. Це – відкритість для платників податків та

стимулювання економічного зростання. Державна податкова служба України наразі створює для платників податків умови, які б заохотили їх працювати відкрито, у рівних конкурентних умовах.

Надалі такий орган був реформований у Міністерство доходів та зборів, утворений на підставі Указу Президента України 24 грудня 2012 року реорганізацією Державної митної служби України та Державної податкової служби України в єдиний орган. Досить цікавим є те, що цей орган об'єднував функції митниці в Україні та податкового органу в Україні. Важко говорити, що це було правильним рішенням із боку уряду. Ці органи повинні існувати незалежно один від одного з власними компетенціями та повноваженнями. Врешті, фінальним етапом реформування стало рішення про поділ Державної фіскальної служби на податкову та митну служби Постановою Кабінету Міністрів України № 1200 від 18 грудня 2018 «Про утворення Державної податкової служби України та Державної митної служби України». Після довготривалих затверджень, реєстрацій та рішень 21 серпня 2019 року ці органи почали функціонувати.

Державна податкова служба України є важливим державним органом у публічному адмініструванні, адже

від нього залежить наповнення державного бюджету України, і саме тому законодавець намагається знайти оптимальну модель організації та діяльності даної служби. Податковий та митний органи повинні працювати окремо і регулюватися різними нормативно-правовими актами, мати власні повноваження [10; 12].

Бюро економічної безпеки – це новий сучасний орган, що займатиметься розслідуванням усіх злочинів у сфері публічних фінансів, тобто економічних, фінансових і податкових злочинів. Раніше такі правоохоронні функції мала й Податкова міліція, і в економічних підрозділах СБУ та Міністерства внутрішніх справ. Бюро економічної безпеки створено з метою протидії дублюванню функцій у правоохоронних органах та для виконання міжнародних зобов'язань України: створення цього органу є однією з вимог Меморандуму з МВФ та Європейським Союзом.

13.1. Державна податкова служба України

Державна податкова служба є правонаступником прав та обов'язків реорганізованої Державної фіскальної служби у сфері реалізації податкової політики та державної політики з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

Державна податкова політика – це діяльність держави у сфері встановлення, правового регламентування та організації справляння податків і податкових платежів у централізовані фонди грошових ресурсів держави [13].

Адміністрування єдиного соціального внеску передбачає в себе ідентифікацію, облік платників Єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (ЄСВ) та об'єктів оподаткування, сервісне обслуговування платників податків, організацію та контроль за сплатою ЄСВ відповідно до законодавства.

Єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування – обов'язковий платіж до системи загальнообов'язкового державного соціального страхування, що справляється в Україні з метою забезпечення страхових виплат за поточними видами загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Уведений із 1 січня 2011 року, замінив чотири окремі відрахування: до Пенсійного фонду, до фондів страхування на випадок безробіття, із тимчасової втрати працездатності, від нещасних випадків на виробництві.

Платниками єдиного внеску є: роботодавці; фізичні особи-підприємці; особи, які забезпечують себе роботою

самостійно – займаються незалежною професійною діяльністю; особи, які працюють на виборних посадах; військовослужбовці та інші категорії платників податків.

Ведеться Державний реєстр загальнообов'язкового державного соціального страхування, що складається з реєстру страхувальників та реєстру застрахованих осіб [14].

Державна податкова служба України (ДПС) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовує і координує Кабінет Міністрів України через Міністра фінансів, і який реалізує державну податкову політику, державну політику з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (далі – єдиний внесок).

ДПС у своїй діяльності керується Конституцією і законами України, указами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, Положенням «Про Державну податкову службу України» та іншими актами законодавства [7, пункти 1–2].

Державну податкову службу України очолює Голова, якого призначає на посаду та звільняє з посади

Кабінет Міністрів України відповідно до законодавства про державну службу.

Голова Державної податкової служби України – Любченко Олексій Миколайович. У 1993 році закінчив із відзнакою Київський державний економічний університет, спеціальність – економічне і соціальне планування, доктор економічних наук. Двадцять дев'ятого квітня 2020 року розпорядженням Кабінету Міністрів України № 465-р призначено Головою Державної податкової служби України.

Голова ДПС має заступників, зокрема одного першого, яких призначають на посаду та звільняють із посади Кабінет Міністрів України відповідно до законодавства. Заступники Голови забезпечують виконання повноважень відповідно до затвердженого Головою розподілу обов'язків.

Для погодженого вирішення питань, що належать до компетенції Державної податкової служби України, обговорення найважливіших напрямів її діяльності в складі ДПС може утворюватися колегія. Рішення колегії можуть бути реалізовані за допомогою видання відповідного наказу ДПС.

Для розгляду наукових рекомендацій та проведення фахових консультацій з основних питань діяльності в Державній податковій службі України можуть утворюватися постійні або тимчасові консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи.

Рішення про утворення чи ліквідацію колегії, інших постійних або тимчасових консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів ухвалює Голова ДПС, який затверджує кількісний та персональний склад таких органів, а також положення про них [7, пункти 12 – 13].

Державна податкова служба України здійснює повноваження безпосередньо та через утворені в установленому порядку її територіальні органи. ДПС та її територіальні органи є органами контролю (податковими органами, органами стягнення) [7, пункт 7].

Граничну кількість державних службовців та працівників Державної податкової служби України затверджує Кабінет Міністрів України. Структуру апарату ДПС затверджує її Голова за погодженням із Міністром фінансів. Штатний розпис, кошторис апарату ДПС затверджує Голова ДПС за погодженням із Мінфіном [7, пункт 14].

В Україні права та обов'язки працівників органів державної податкової служби закріплені в Кодексі професійної етики працівника державної податкової служби, затвердженому Наказом Державної податкової адміністрації України № 59 від 07.02.2006 року.

Посадовою особою органу державної податкової служби може бути особа, яка має освіту за фахом та відповідає кваліфікаційним вимогам, установленим центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, якщо інше не передбачено Законом України «Про державну службу». Посадові особи органів державної податкової служби є державними службовцями. Посадові особи органів державної податкової служби України, які вперше зараховують на службу до податкових органів і раніше не перебували на державній службі, складають присягу відповідно до Закону України «Про державну службу».

Працівникам та посадовим особам органів державної податкової служби видають службове посвідчення, зразок якого затверджує центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику.

У разі влаштування працівника та роботу до органів державної податкової служби передбачається конкурсний відбір. Рішення про призначення або про відмову в призначенні на посаду державної служби ухвалюють після проведення спецперевірки не пізніше ніж 30 календарних днів після оприлюднення інформації про переможця конкурсу.

Працівник у своїй діяльності повинен керуватися загальними морально-етичними нормами поведінки у суспільстві. У межах своєї компетенції працівник органів державної податкової служби зобов'язаний діяти в інтересах держави та відстоювати національні інтереси, своїми вчинками та діями, він повинен зміцнювати віру громадян у законність дій та рішень органів державної податкової служби, сприяти добровільному додержанню ними вимог податкового законодавства. Також він не повинен допускати впливу на виконання своїх обов'язків особистих інтересів, якщо ці інтереси не збігаються із завданнями органів державної податкової служби.

Працівник органів державної податкової служби не має права займатися підприємницькою діяльністю, а також виконувати роботу на умовах сумісництва (крім наукової, викладацької та творчої діяльності). У процесі виконання

свої роботи він зобов'язаний додержуватися комерційної та службової таємниці [17].

Права працівників органів державної податкової служби, права працівників органів державної податкової служби закріплені в статті 20 Податкового кодексу України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI.

Основні з них такі:

➤ запрошувати платників податків, зборів, платежів або їх представників для перевірки правильності нарахування та своєчасності сплати податків, зборів, платежів, додержання вимог законодавства з інших питань, зокрема законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, контроль за додержанням якого покладено на органи контролю.

➤ аналізувати фінансовий стан платника податків, що має податковий борг, та стан забезпечення такого боргу податковою заставою;

➤ для здійснення функцій, визначених законом, отримувати безоплатно від платників податків, зокрема благодійних та інших неприбуткових організацій, усіх форм власності в порядку, визначеному законодавством, довідки, копії документів, засвідчені підписом платника або його посадовою особою та скріплені печаткою (за

наявності), про фінансово-господарську діяльність, отримані доходи, видатки платників податків та іншу інформацію, пов'язану з обчисленням та сплатою податків, зборів, платежів, про додержання вимог законодавства, здійснення контролю за яким покладено на органи контролю, а також фінансову і статистичну звітність у порядку та на підставах, визначених законом;

➤ отримувати безоплатно від державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій усіх форм власності та їх посадових осіб, зокрема від органів, які забезпечують ведення відповідних державних реєстрів (кадастрів), інформацію, документи і матеріали;

➤ проводити відповідно до законодавства перевірки і звірки платників податків (крім Національного банку України), зокрема після проведення процедур митного контролю та/або митного оформлення;

➤ запитувати та вивчати під час проведення перевірок первинні документи, які використовують у бухгалтерському обліку, реєстри, фінансову, статистичну та іншу звітність, пов'язану з обчисленням і сплатою податків, зборів, платежів, виконанням вимог законодавства, контроль за додержанням якого покладено на органи контролю;

➤ отримувати від платників податків, платників єдиного внеску та надавати в межах, передбачених законом, документи в електронному вигляді;

➤ під час проведення перевірок у платників податків – фізичних осіб, а також у посадових осіб платників податків – юридичних осіб та платників єдиного внеску перевіряти документи, що посвідчують особу, а також документи, що підтверджують посаду посадових осіб та/або осіб, які фактично здійснюють розрахункові операції;

➤ здійснювати контроль за додержанням законодавства з питань регулювання обігу готівки (крім банків), порядку проведення готівкових розрахунків за товари (послуги), за наявністю ліцензій на провадження видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню відповідно до закону, торгових патентів, за додержанням порядку приймання готівки для подальшого переказу (крім приймання готівки банками), за додержанням суб'єктами господарювання установлених законодавством обов'язкових вимог щодо забезпечення можливості розрахунків за товари (послуги) з використанням електронних платіжних засобів та інші, відповідно до чинного законодавства України [4, стаття 20].

Обов'язки працівників органів державної податкової служби. Посадові особи органів державної податкової служби зобов'язані додержуватися Конституції і законів України, інших нормативних актів, прав та охоронюваних законом інтересів громадян, підприємств, установ, організацій, забезпечувати виконання покладених

на органи державної податкової служби функцій та повною мірою використовувати надані їм права. За невиконання або неналежне виконання посадовими особами органів державної податкової служби своїх обов'язків їх притягають до дисциплінарної, адміністративної, кримінальної та матеріальної відповідальності згідно з чинним законодавством. Також посадова особа органів державної податкової служби зобов'язана додержуватися комерційної та службової таємниці [17].

Державна податкова служба України є юридичною особою публічного права, має печатку із зображенням Державного герба України та своїм найменуванням, власні бланки, рахунки в органах Казначейства і банках [7, пункт 15].

13.2. Основні завдання та функції

Державної податкової служби України

Основними завданнями Державної податкової служби України є:

1) реалізація державної податкової політики, здійснення в межах повноважень, передбачених законом, контролю за надходженням до бюджетів та державних цільових фондів податків, зборів, платежів, державної політики у сфері контролю за виробництвом та обігом

спирту, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, рідин, що використовують в електронних сигаретах, пального, державної політики з адміністрування єдиного внеску, державної політики у сфері контролю за своєчасністю здійснення розрахунків в іноземній валюті в установленій законом термін, додержанням порядку проведення готівкових розрахунків за товари (послуги), проведення розрахункових операцій, а також за наявності ліцензій на провадження видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню відповідно до закону;

2) внесення на розгляд Міністра фінансів пропозицій щодо забезпечення формування:

– державної податкової політики;

– здійснення контролю за надходженням до бюджетів та державних цільових фондів податків, зборів, платежів;

– державної політики у сфері контролю за виробництвом та обігом спирту, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, рідин, що використовують в електронних сигаретах, та пального;

– державної політики з адміністрування єдиного внеску, а також у сфері боротьби з правопорушеннями під

час застосування законодавства з питань сплати єдиного внеску;

– державної політики у сфері контролю за своєчасністю здійснення розрахунків в іноземній валюті в установленій законом термін, додержанням порядку проведення готівкових розрахунків за товари (послуги), проведення розрахункових операцій, а також за наявністю ліцензій на провадження видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню відповідно до закону [7, пункт 3].

Державна податкова служба України з метою організації своєї діяльності реалізує такі функції:

1) здійснює добір кадрів до апарату ДПС та на посади керівників і заступників керівників її територіальних органів, організовує роботу з підготовки та підвищення кваліфікації працівників апарату ДПС, її територіальних органів;

2) забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, здійснення заходів щодо запобігання та виявлення корупції і контроль за додержанням вимог антикорупційного законодавства в апараті ДПС, її територіальних органах, на підприємствах, в установах, організаціях, що належать до сфери її управління;

3) організовує роботу апарату ДПС, її територіальних органів, підприємств, установ, організацій, що належать до сфери її управління;

4) координує й контролює діяльність територіальних органів ДПС та організовує їх взаємодію з державними органами та органами місцевого самоврядування;

5) надає територіальним органам ДПС методичну і практичну допомогу в організації роботи, проводить перевірку стану такої роботи;

6) забезпечує охорону державної таємниці відповідно до вимог режиму секретності, кіберзахист, технічний та криптографічний захист інформації і здійснює контроль за його станом;

7) забезпечує згідно із законодавством надання державним органам інформації з реєстрів, банків і баз даних, ведення яких покладено законодавством на ДПС;

8) здійснює в межах повноважень, передбачених законом, спільно з відповідними центральними органами виконавчої влади контроль за використанням державних коштів, передбачених для реалізації проєктів, виконання програм, зокрема міжнародних;

9) здійснює комплекс заходів для забезпечення додержання законності та ефективності використання бюджетних коштів, досягнення результатів відповідно до встановленої мети, завдань, планів і вимог щодо діяльності ДПС, її територіальних органів, підприємств, установ, організацій, що належать до сфери її управління;

10) організовує планово-фінансову роботу в апараті ДПС та її територіальних органах, здійснює контроль за використанням фінансових і матеріальних ресурсів, забезпечує організацію та вдосконалення бухгалтерського обліку в установленому законодавством порядку;

11) бере участь у формуванні пропозицій до державного замовлення на підготовку та підвищення кваліфікації фахівців у сфері державної податкової справи в установленому законодавством порядку;

12) організовує роботу з ведення діловодства та архівного зберігання документів відповідно до встановлених правил;

13) організовує інформаційно-аналітичне забезпечення ДПС та автоматизацію її діяльності та інші функції відповідно до чинного законодавства України [7, пункт 5].

У рамках Електронного уряду з урахуванням тенденцій розвитку інформаційних технологій у сфері побудови вебресурсу, Державна податкова служба України створила загальнодоступний інформаційно-довідковий ресурс «ЗІР».

Загальнодоступний інформаційно-довідковий ресурс (далі – ЗІР) – це інтегрований ресурс в інформаційному середовищі органів Державної податкової служби України, в якому вся спрямованість діяльності ДПС, як внутрішня так і зовнішня, а також усі відповідні процеси інформаційно-довідкових ресурсів підтримують та забезпечують інформаційно-комп'ютерними технологіями.

Робота ЗІР спрямована на забезпечення суспільства своєчасною, достовірною і повною довідковою інформацією.

Інформаційне наповнення ЗІР здійснюють на підставі функціональних повноважень ДПС, з урахуванням результатів усебічного аналізу інформації про потреби клієнтів, які звертають до Контакт-центру (щорічно понад 1 млн звернень) та з метою мінімізації витрат часу представників бізнесу на спілкування з

державними органами для одержання інформаційно-довідкових послуг.

ЗІР наповнюються інформацією, що містить загальну позицію ДПС із застосуванням норм податкового законодавства, контроль за додержанням якого покладено на ДПС, без урахування особливостей конкретного платника податків та специфіки конкретних ситуацій та не є податковою консультацією.

У розділах ЗІР: «Запитання – відповіді з Баз знань», «Нормативні та інформаційні документи» інформація систематизована за напрямками:

- **Оподаткування;**
- **Єдиний внесок;**
- **Електронні довірчі послуги.**

У розділі «*Запитання – відповіді з Баз знань*» реалізована можливість самостійного пошуку інформації, за допомогою ознайомлення з редакціями відповідей на запитання, з якими звертають клієнти до Контакт-центру засобами телефонного зв'язку, електронною поштою та письмово.

Розділ «*Нормативні та інформаційні документи*» містить нормативні та інформаційні документи з питань оподаткування, єдиного внеску на

загальнообов'язкове державне соціальне страхування (далі – єдиний внесок) та інших питань законодавства, контроль за додержанням якого покладено на органи ДПС, а також інформацію стосовно роботи органів ДПС.

Розділ *«Єдиний реєстр ІПК, електронний кабінет»* має безпосередній перехід до Єдиного реєстру індивідуальних податкових консультацій ДПС та інформаційно-телекомунікаційної системи «Електронний кабінет».

Розділ *«Актуальні запитання»* дає можливість користувачам ресурсу переглядати 10 найактуальніших запитань, із якими платники податків найчастіше зверталися до Контакт-центру за попередній день та відповіді на них.

Розділ *«Останні зміни в законодавстві»* повідомляє користувачів про зміни в законодавстві з питань оподаткування, єдиного внеску та іншого законодавства, контроль за додержанням якого покладено на ДПС.

Розділ *«Податковий календар»* містить систематизовану інформацію про терміни сплати податків і зборів, платежів, подання звітності до органів ДПС.

Розділ *«Ставки податків та зборів»* дає можливість користувачам ресурсу ознайомитися зі ставками загальнодержавних і місцевих податків та зборів, єдиного внеску й довідковою інформацією щодо розмірів податкової соціальної пільги, прожиткового мінімуму тощо.

Розділ *«Контакт-центр ДПС та сервіс «Пульс»* містить інформацію щодо додержання фізичними та юридичними особами інформаційних послуг засобами телефонного зв'язку в режимі online, надсилання електронних листів до Інформаційно – довідкового департаменту ДПС (далі – ІДД ДПС), залишення усних звернень громадян, відповідно до Закону України «Про звернення громадян», а також містить інформацію щодо порядку роботи сервісу «Пульс», який ухвалює звернення щодо неправомірних дій та бездіяльності, можливих корупційних правопорушень у сфері службової діяльності з боку конкретних посадових осіб структурних підрозділів ДПС та територіальних органів ДПС.

Розділ *«Програмні РРО»* містить актуальні запитання-відповіді з питань використання програмних реєстраторів розрахункових операцій.

Розділ *«Інтерактивна мапа»* створено для більш зручної орієнтації та можливості детального ознайомлення користувачів ресурсу з інформацією за напрямками «Єдиний соціальний внесок» та «ПДФО» (податок на доходи фізичних осіб).

Розділ *«Електронні довірчі послуги»* (далі – ЕДП) дає можливість користувачам ресурсу ознайомитися з 5 найактуальнішими запитаннями щодо отримання електронних довірчих послуг у кваліфікованого надавача електронних довірчих послуг ІДД ДПС, з якими платники податків найчастіше зверталися до Контакт-центру за попередній день та відповідями на них. Крім того, розділ містить безпосереднє посилання на офіційний інформаційний ресурс Кваліфікованого надавача ЕДП ІДД ДПС, що дає можливість більш детально ознайомитись з порядком одержання електронних довірчих послуг, переліком документів для одержання таких послуг, завантажити форми реєстраційних документів разом із зразками заповнення, ознайомитися з інформацією про місцезнаходження та режим роботи відокремлених пунктів реєстрації користувачів Кваліфікованого надавача ЕДП ІДД ДПС тощо.

Розділ «Зворотний зв'язок» дозволяє заповнити інтуїтивно зрозумілу «Форму зворотного зв'язку» та одержати інформацію від Контакт-центру без витрати часу на здійснення телефонного дзвінка й очікування в черзі на відповідь оператора.

Функціонал ресурсу забезпечує можливість пошуку інформації з певним податком, напрямом діяльності, зокрема з використанням ключових слів, переглядом за певні періоди інформації, за запитаннями-відповідями, розміщених в Базі знань, назвах нормативних та інформаційних документів, а в перспективі запровадження інтерактивних посилань на взаємозв'язані документи [15].

13.3. Основні напрями діяльності Державної податкової служби України

Державна податкова служба України повинна бути повністю прозорою, сучасною та технологічною податковою службою, яка надає якісні та зручні послуги платникам, ефективно адмініструє податки, збори та платежі і виявляє нетерпимість до корупції.

Стратегічні цілі діяльності ДПС до 2022 року:

1) створення єдиної юридичної особи та ефективне управління діяльністю;

2) ефективне адміністрування податків, зборів, платежів;

3) формування іміджу ДПС як сервісної служби європейського зразка з високим рівнем довіри у суспільстві;

4) протидія ухиленню від оподаткування шляхом запровадження міжнародних стандартів та вдосконалення аналітичних інструментів;

5) формування кваліфікованої, ефективної та мотивованої команди.

Пріоритети та основні напрями діяльності Державної податкової служби України на 2021 рік:

➤ ефективне управління діяльністю;

➤ ефективне адміністрування податків, зборів, платежів;

➤ формування іміджу ДПС як сервісної служби європейського зразка з високим рівнем довіри у суспільстві;

➤ протидія ухиленню від оподаткування шляхом запровадження міжнародних стандартів та вдосконалення аналітичних інструментів;

➤ формування кваліфікованої, ефективної та мотивованої команди.

Ефективне управління діяльністю, реалізація завдання здійснюється за допомогою:

- удосконалення та автоматизації робочих процесів та процедур;

- розвитку ефективної, сучасної, стабільної та захищеної ІТ-інфраструктури.

Ефективне адміністрування податків, зборів, платежів, реалізація завдання здійснюється за допомогою:

- удосконалення підходів та процедур податкових перевірок;

- удосконалення погашення податкового боргу;

- упровадження сучасної стратегії додержання податкового законодавства, спрямованої на просування концепції добровільної сплати податків;

- удосконалення системи здійснення контролю за обігом підакцизних товарів.

Формування іміджу ДПС як сервісної служби європейського зразка з високим рівнем довіри у суспільстві, реалізація завдання здійснюється за допомогою:

- упровадження зручних та доступних сервісів для платників;

– забезпечення якісного та швидкого консультування платників;

– покращання системи зворотного зв'язку з платниками;

– удосконалення процедури адміністративного оскарження, налагодження діалогу з платниками за рахунок упровадження практики медіації.

Протидія ухиленню від оподаткування шляхом запровадження міжнародних стандартів та вдосконаленням аналітичних інструментів, реалізація завдання здійснюється за допомогою:

– ефективного управління ризиками та підвищення аналітичної спроможності;

– запровадження методики оцінювання податкових розривів (“taxgaps”);

– розроблення механізму для реалізації порядку оподаткування прибутку контрольованої іноземної компанії;

– контролю за трансфертним ціноутворенням;

– ефективної та скоординованої міжнародної співпраці й посилення міжнародного обміну інформацією;

– відображення в «Електронному кабінеті» наявних ризиків несплати податків платників податків, які

використовують ДПС при формуванні плану-графіка проведення документальних перевірок.

Формування кваліфікованої, ефективної та мотивованої команди, реалізація завдання здійснюється за допомогою:

- організації підвищення рівня професійної компетентності працівників упродовж проходження служби;

- контролю за додержанням Правил етичної поведінки;

- ефективного впровадження заходів із питань запобігання та виявлення корупції в системі органів ДПС, зокрема виконання заходів, передбачених Антикорупційною програмою ДПС;

- надання працівникам органів ДПС методичної допомоги та консультацій щодо здійснення повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних із корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції»;

- моніторингу та періодичного перегляду Антикорупційної програми ДПС, оцінювання рівня корупції в органах ДПС;

– створення на базі існуючої інформаційно – телекомунікаційної системи ДПС автоматизованої інформаційної пошукової системи з питань запобігання та виявлення корупції в органах ДПС [11].

Державна податкова служба України є активним учасником процесу цифрової трансформації адміністративних послуг.

Серед 94 проєктів, започаткованих Міністерством цифрової трансформації в ключових сферах, податкова відповідає за е-податки, е-РРО, е-акциз.

Ці сервіси допоможуть зробити процеси сплати податків швидшими, ефективнішими та максимально прозорими.

Побудова е-ДПС є важливою складовою розбудови цифрової держави загалом. Саме тому в податковій підтримують важливі державні проєкти цифрової трансформації, що дозволяють цифровізувати Україну у всіх сферах та на всіх рівнях – від загальнонаціонального до місцевого.

Переглянути проєкти ДПС можна на Порталі «Дія». Там міститься необхідна інформація про проєкти, зокрема, чіткі дедлайни, супутні проєкти та відповідальні за процеси реалізації.

Проекти Державної податкової служби України:

- створення інформаційної системи електронного адміністрування акцизного податку;
- розвиток інформаційної системи для збирання, зберігання, використання даних РРО/ПРРО;
- запровадження оновлених електронних послуг кабінету платника податків.

Загалом для створення сприятливих умов для розвитку малого і середнього бізнесу в рамках експериментального проєкту через портал «Дія» заплановано перевести близько 10 адміністративних послуг Державної податкової служби України [12].

13.4. Реформи у сфері публічних фінансів.

Бюро економічної безпеки

Основними проблемами управління публічними фінансами (економічними, фінансовими і податковими відносинами) в країні є високий рівень корупції; слабкий громадський контроль за ефективністю витрачання бюджетних коштів; розбалансованість системи публічних фінансів та високі показники бюджетного дефіциту й державного боргу, невпорядкованість управлінських відносин у сфері публічних фінансів, зокрема дублювання повноважень серед інститутів державної влади (тобто правоохоронні функції щодо розслідування злочинів у

сфері публічних фінансів, тобто економічних, фінансових і податкових злочинів, раніше були в Податковій міліції, в економічних підрозділах СБУ та Міністерстві внутрішніх справ) [18].

Бюро економічної безпеки – це новий сучасний орган. Він займатиметься розслідуванням усіх злочинів у сфері публічних фінансів – тобто економічних, фінансових і податкових злочинів.

Президент України Володимир Зеленський підписав Закон «Про Бюро економічної безпеки України» № 1150-ІХ, який Верховна Рада ухвалила 28 січня 2021 року. Документ створює інституційні умови для захисту економічних процесів від тиску силових органів, що підтримується міжнародними партнерами України.

Згідно із Законом України «Про Бюро економічної безпеки України» Бюро економічної безпеки є центральним органом виконавчої влади, на який покладають завдання щодо протидії правопорушенням, які посягають на функціонування економіки держави. Його діяльність спрямовує та координує Кабінет Міністрів.

Основною функцією Бюро економічної безпеки (БЕБ) буде аналітична робота, а не силові повноваження. Бюро аналізуватиме бенефіціарів фінансових операцій і

визначатиме, чи є порушення закону в обігу коштів тих чи інших бізнес- чи державних структур.

Бюро економічної безпеки – єдиний орган державної влади, що відповідає за боротьбу з економічними злочинами. Він отримає відповідні повноваження Служби безпеки та Податкової міліції, які будуть переосмислені для того, щоб це був не стільки силовий, скільки аналітичний орган.

Після ухвалення закону про Бюро економічної безпеки СБУ втратить невластиві спецслужбам функції з розслідування злочинів щодо корупції та організованої злочинної діяльності у сфері управління та економіки. Це дасть можливість СБУ сфокусуватися на виконанні завдань, які справді безпосередньо пов'язані з безпекою держави, з контррозвідальною діяльністю у сфері економіки [19].

Бюро економічної безпеки України здійснює свою діяльність на основі принципів:

- 1) верховенства права;
- 2) законності;
- 3) пріоритету додержання прав та інтересів фізичних та юридичних осіб – забезпечення додержання прав та інтересів фізичних і юридичних осіб, гарантованих

Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, і сприяння їх реалізації;

4) поваги до особи та соціальної справедливості – гідне ставлення до будь-якої особи; невтручання в її особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених законом, недопущення привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного й соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками;

5) оперативності – негайне та безпосереднє вжиття заходів щодо боротьби з кримінальними правопорушеннями, протидія яким віднесена до компетенції Бюро економічної безпеки України;

6) відкритості та прозорості – Бюро економічної безпеки України забезпечує доступ до публічної інформації, володільцем якої воно є, в порядку та відповідно до вимог, визначених законом;

7) політичної нейтральності – здійснення діяльності незалежно від політичних переконань та партійної належності. В органах і підрозділах Бюро економічної

безпеки України заборонено використовувати будь-які предмети, на яких зображена символіка політичних партій, та провадити політичну діяльність. Працівникам Бюро економічної безпеки України заборонено висловлювати особисте ставлення до діяльності політичних партій під час виконання службових повноважень, а також використовувати службові повноваження в політичних цілях;

8) незалежності від інших, крім державних, інтересів і персональної відповідальності кожного працівника – Бюро економічної безпеки України у своїй діяльності є незалежним від рішень, заяв чи позицій політичних партій та громадських об'єднань, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, суб'єктів господарювання, професійних спілок чи їх органів, а також інших осіб.

Основними завданнями Бюро економічної безпеки України є:

1) запобігання, виявлення, припинення, розслідування та розкриття кримінальних правопорушень, віднесених законом «Про Бюро економічної безпеки України» до його підслідності;

2) участь у забезпеченні економічної безпеки держави за допомогою комплексної протидії

кримінальним правопорушенням, що мають істотний негативний вплив на національну економіку, сприяють її тінізації, витоку капіталу та іншим негативним явищам, які уповільнюють темпи економічного зростання та загрожують національним інтересам у сфері економіки;

3) збирання й аналіз інформації щодо економічної злочинності, віднесених законом «Про Бюро економічної безпеки України» до підслідності Бюро економічної безпеки України, та визначення способів запобігання їх виникненню в майбутньому [20, статті 3–4].

Бюро економічної безпеки України є юридичною особою публічного права та здійснює свої повноваження безпосередньо і через територіальні управління.

Територіальні управління Бюро економічної безпеки України є юридичними особами публічного права, мають самостійний баланс, рахунки в органах Державної казначейської служби України, печатку із зображенням Державного герба України і своїм найменуванням.

Організаційну структуру Бюро економічної безпеки України визначає Президент України.

До складу Бюро економічної безпеки України можуть входити підрозділи детективів, дізнання, інформаційно-аналітичні, оперативно-технічні підрозділи, а також підрозділ міжнародного співробітництва та інші підрозділи.

Положення про структурні підрозділи центрального апарату та територіальних управлінь Бюро

економічної безпеки України затверджує Директор Бюро економічної безпеки України.

Гранична кількість працівників центрального апарату та територіальних управлінь Бюро економічної безпеки України становить не більше ніж 4 тисячі осіб [20, стаття 12].

Висновки

Державна податкова служба є правонаступником прав та обов'язків реорганізованої Державної фіскальної служби у сфері реалізації податкової політики та державної політики з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

Державна податкова служба України (ДПС) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів і який реалізує державну податкову політику, державну політику з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. ДПС у своїй діяльності керується Конституцією і законами України, указами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України,

актами Кабінету Міністрів України, іншими актами законодавства.

У рамках Електронного Уряду з урахуванням тенденцій розвитку інформаційних технологій, у сфері побудови вебресурсу Державна податкова служба України створила загальнодоступний інформаційно-довідковий ресурс «ЗІР».

Загальнодоступний інформаційно-довідковий ресурс (далі – ЗІР) – розглядається як інтегрований ресурс в інформаційному середовищі органів Державної податкової служби України (далі – ДПС), в якому вся спрямованість діяльності ДПС, як внутрішня, так і зовнішня, а також усі відповідні процеси інформаційно-довідкових ресурсів підтримують та забезпечують інформаційно-комп’ютерними технологіями.

Пріоритети та основні напрями діяльності Державної податкової служби України на 2021 рік це – ефективне управління діяльністю, ефективне адміністрування податків, зборів, платежів, формування іміджу ДПС як сервісної служби європейського зразка з високим рівнем довіри в суспільстві, протидія ухиленню від оподаткування за допомогою запровадження

міжнародних стандартів та формування кваліфікованої, ефективною команди.

Згідно із законом «Про Бюро економічної безпеки України» Бюро економічної безпеки є центральним органом виконавчої влади, на який покладають завдання щодо протидії правопорушенням, які посягають на функціонування економіки держави.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ЗНАНЬ ДО РОЗДІЛУ 13

1. Центральний орган виконавчої влади, який реалізує державну податкову політику, державну політику з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, – це:

- а) Державна податкова служба України;
- б) Державна митна служба України;
- в) Державна служба з надзвичайних ситуацій України;
- г) Державна прикордонна служба України.

2. Який нормативно-правовий акт регулює діяльність Державної податкової служби України:

- а) Закон України «Про Службу безпеки України»;
- б) Закон України «Про Національну поліцію»;
- в) Положення «Про Державну митну службу України»;
- г) Положення «Про Державну податкову службу України».

3. Діяльність Державної податкової служби України спрямовує і координує:

- а) Президент України;
- б) Кабінет Міністрів України;
- в) Прем'єр-міністр України;
- г) Міністр фінансів України.

4. Виберіть що з переліченого належить до основних завдань Державної податкової служби України:

- а) вжиття заходів, спрямованих на усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб і публічній безпеці, що виникли внаслідок учинення кримінального, адміністративного правопорушення;
- б) забезпечення реалізації державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування

законодавства з питань державної митної справи, запобігання та протидії контрабанді, боротьби з порушеннями митних правил;

в) реалізація державної податкової політики, здійснення в межах повноважень, передбачених законом, контролю за надходженням до бюджетів та державних цільових фондів податків, зборів, платежів;

г) здійснення на договірних засадах охорони фізичних осіб та об'єктів права приватної і комунальної власності.

5. Голову Державної податкової служби України призначає та звільняє з посади:

а) Кабінет Міністрів України відповідно до законодавства про державну службу;

б) Президент України відповідно до законодавства про державну службу;

в) Прем'єр-міністр України відповідно до законодавства про державну службу;

г) Міністр фінансів України відповідно до законодавства про державну службу.

6. Заступників Голови Державної податкової служби України призначає та звільняє з посади:

а) Голова Державної податкової служби України відповідно до законодавства;

б) Міністр фінансів України відповідно до законодавства;

в) Президент України відповідно до законодавства;

г) Кабінет Міністрів України відповідно до законодавства.

7. Структуру апарату Державної податкової служби України затверджує:

а) Міністр фінансів України за погодженням із Прем'єр-міністром України;

б) Прем'єр-міністр України за погодженням із Міністром фінансів;

в) Голова Державної податкової служби України за погодженням із Міністром фінансів;

г) Кабінет Міністрів України за погодженням із Міністром фінансів.

8. Державна податкова служба України здійснює свої повноваження безпосередньо та через:

а) Підрозділи Служби безпеки України;

б) Територіальні органи Державної податкової служби України;

в) Територіальні органи Державної митної служби України;

г) Підрозділи Державної податкової служби України.

9. Граничну кількість державних службовців та працівників Державної податкової служби України затверджує:

а) Голова ДФС України;

б) Міністр фінансів України;

в) Президент України;

г) Кабінет Міністрів України.

10. Штатний розпис та кошторис Державної податкової служби України затверджує:

а) Міністр фінансів України;

б) Голова Державної податкової служби України;

в) Прем'єр-міністр України;

г) Президент України.

РОЗДІЛ 14

ДЕРЖАВНА МИТНА СЛУЖБА УКРАЇНИ

ПИТАННЯ ДО РОЗДІЛУ

14.1. Державна митна служба України.

14.2. Основні завдання та функції Державної митної служби України.

14.3. Основні напрямки діяльності Державної митної служби України.

Ключові слова: Державна митна служба України, державна митна політика, митна справа в Україні, адміністративні послуги, митна брокерська діяльність, магазин безмитної торгівлі.

Список літератури

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-D0%B2%D1%80>.

2. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради*

України (БВР). 2014. № 49. Ст. 2056. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.

3. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. *Відомості Верховної Ради України (БВР)*. 2016. № 4. Ст. 43. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/889>.

4. Митний кодекс України : Закон України від 13.03.2012 р. № 4495-VI. *Відомості Верховної Ради України (БВР)*. 2012. № 44–45, № 46–47, № 48. Ст. 552. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.

5. Про утворення Державної податкової служби України та Державної митної служби України : Постанова Кабінету Міністрів України від 18.12.2018 р. № 1200. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1200-2018-D0BF>.

6. Про затвердження положень про Державну податкову службу України та Державну митну службу України: Постанова Кабінету Міністрів України; Положення від 06.03.2019 № 227. *Відомості Верховної Ради (БВР)*. 2019. № 227. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/227-2019-%D0%BF>.

7. Мельник О. В., Степанов О. С. Судові та правоохоронні органи України : навч.-метод. комплекс для курсантів (студентів) 1-го курсу Навч.-наук. ін-ту права та психології, ф-ту поч. та спец. підготовки МВС України ; НАВС, каф. кримінального процесу. Київ, 2015. 92 с.

8. Судові та правоохоронні органи України : навч. посіб. для підготовки до іспитів / упоряд.: І. В. Тетарчук, Т. С. Дяків. Київ : ЦУЛ, 2013. 200 с.

9. Офіційний вебсайт Державної митної служби України. URL: <https://customs.gov.ua>.

10. Митна енциклопедія : у 2 т. / редкол.: І. Г. Бережнюк (відп. ред.) та ін. Хмельницький : ПП Мельник А. А., 2013. Т. 2. 536 с.

11. Історія розвитку митної системи України: ключові проблеми та здобутки в умовах європейської інтеграції. URL: <http://www.economy.in.ua/pdf/2018/3.pdf>.

12. Митна справа в Україні. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Митна_справа_в_Україні.

13. Про схвалення концептуальних напрямів реформування системи органів, що реалізують державну податкову та митну політику : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.12.2018 р. № 1101-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1101-2018-%D1%80#n10>.

14. Митна політика. URL: <https://mof.gov.ua/uk/customs-policy>.

15. Правила внутрішнього службового розпорядку апарату Державної митної служби України. URL: <https://customs.gov.ua/roboata-sluzhbi>.

16. Короткий огляд реформи митної сфери в Україні: історія та плани. URL: <https://customs.gov.ua/otsinka-diialnosti>.

Вступ

Проголошення державного суверенітету і незалежності України обумовило нагальну потребу в забезпеченні належного захисту економічних інтересів української держави.

Митна сфера була і залишається одним із ключових векторів функціонування держави щодо забезпечення національної безпеки та економічних інтересів країни, її територіальної цілісності, захисту населення та розвитку зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання. Означені завдання є первинними базовими засадами розвитку незалежної країни, що спричинило нагальну потребу у побудові ефективної національної митної системи.

Державна митна служба України (Держмитслужба) утворена у 2019 році, центральний орган виконавчої влади України, який реалізує державну митну політику та державну політику у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування законодавства з питань державної митної справи.

Восьмого грудня 2019 року відповідно до Постанови Кабміну Державна митна служба набула повноважень Державної фіскальної служби в митній сфері.

14.1. Державна митна служба України

У 2019 році у процесі адміністративної реформи створена Державна митна служба України («Нова митниця»), що була відділена від Державної фіскальної служби України та є центральним органом влади, що реалізує митну політику України. Органом, що визначає політику в митній сфері, є Міністерство фінансів України.

Історично з 1991 року територіальні органи митниці існували як окремі юридичні особи, керівників яких призначали за погодженням з головами місцевих державних адміністрацій. Другого жовтня 2019 року було ухвалене рішення про виведення територіальних органів митниці з-під впливу місцевих адміністрацій. Шістнадцятого жовтня 2019 року Кабмін затвердив проєкт закону, яким передбачається об'єднання органів митниці в єдину юридичну особу [12].

Державна митна служба України (далі – Держмитслужба) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів.

Держмитслужба реалізує державну митну політику, державну політику у сфері боротьби з правопорушеннями

під час застосування законодавства з питань митної справи [6, пункт 1].

Державна митна політика – це система принципів та напрямів діяльності держави у сфері захисту митних інтересів та забезпечення митної безпеки України, регулювання зовнішньої торгівлі, захисту внутрішнього ринку, розвитку економіки України та її інтеграції до світової економіки [14].

Митна справа в Україні – діяльність органів публічної влади, що стягують митні платежі, контролюють переміщення предметів через кордон України, формують та реалізують митну політику України. У законодавстві України таку діяльність також називають митною політикою, митним контролем та митним оформленням.

Державна митна політика є складовою частиною державної економічної політики.

Державна митна служба України у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, актами Президента України та постановами Верховної Ради України, ухваленими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, Положенням «Про Державну митну службу України», іншими актами законодавства [6, пункт 2].

Держмитслужба здійснює повноваження безпосередньо та через територіальні органи. До територіальних органів Держмитслужби належать митниці та спеціалізовані органи [6, пункт 7].

Державну митну службу України очолює Голова, якого призначає на посаду та звільняє з посади Кабінет Міністрів України відповідно до законодавства про державну службу [6, пункт 10].

Голова Державної митної служби України – Рябікін Павло Борисович. Має вищу освіту, закінчив Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка за спеціальністю – «правознавство», здобув кваліфікацію – юрист-міжнародник, референт-перекладач німецької мови. З листопада 2020 р. – до цього часу – Голова Державної митної служби України. Голова Держмитслужби має заступників, зокрема одного першого, яких призначають на посаду та звільняють з посади Кабінет Міністрів України відповідно до законодавства. Заступники Голови виконують повноваження відповідно до затвердженого Головою розподілу обов'язків [6, пункт 12].

Для погодженого вирішення питань, що належать до компетенції Державної митної служби України

обговорення найважливіших напрямів її діяльності в Держмитслужбі може утворюватися колегія. Рішення колегії можуть бути реалізовані виданням відповідного наказу Держмитслужби.

Для розгляду наукових рекомендацій та проведення фахових консультацій з основних питань діяльності у Держмитслужбі можуть утворюватися інші постійні або тимчасові консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи. Рішення про утворення чи ліквідацію колегії, інших постійних або тимчасових консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів ухвалює Голова Держмитслужби, який затверджує кількісний та персональний склад таких органів, а також положення про них [6, пункт 13].

Граничну кількість державних службовців та працівників Державної митної служби України затверджує Кабінет Міністрів України. Структуру апарату Держмитслужби затверджує її Голова за погодженням з Міністром фінансів. Штатний розпис, кошторис апарату Держмитслужби затверджує Голова Держмитслужби за погодженням із Мінфіном [6, пункт 14].

Правила внутрішнього службового розпорядку апарату Державної митної служби України (далі –

Правила) визначають загальні положення щодо організації внутрішнього службового розпорядку апарату Державної митної служби України, режим роботи, умови перебування державних службовців в Держмитслужбі та забезпечення раціонального використання робочого часу.

Службова дисципліна в Держмитслужбі ґрунтується на засадах сумлінного та професійного виконання державним службовцем своїх обов'язків, створення належних умов для ефективної роботи, їх матеріально-технічного забезпечення, заохочення за результатами роботи.

Державні службовці повинні додержуватися вимог правил етичної поведінки. Державні службовці у своїй роботі повинні додержуватися принципів професійності, принциповості та доброзичливості, дбати про свою професійну честь і гідність. Державні службовці повинні уникати нецензурної лексики, не допускати підвищеної інтонації під час спілкування. Неприпустимими є прояви зверхності, зневажливого ставлення до колег та громадян.

Державні службовці під час виконання своїх посадових обов'язків повинні додержуватися взаємоповаги, ділового стилю спілкування, виявляти принциповість і витримку. Тривалість робочого часу

державних службовців Держмитслужби становить 40 годин на тиждень. Умови праці на робочому місці, стан засобів колективного та індивідуального захисту, що використовують державним службовцем, а також санітарно-побутові умови повинні відповідати вимогам нормативно-правових актів з охорони праці.

Правила доводять до відома всіх державних службовців, які працюють у Держмитслужбі, під підпис [15].

Держмитслужба є юридичною особою публічного права, має печатку із зображенням Державного герба України та своїм найменуванням, прапор, власні бланки, рахунки в органах Казначейства та банках [6, пункт 15].

14.2. Основні завдання та функції Державної митної служби України

Основними завданнями Державної митної служби України є:

1) забезпечення реалізації державної митної політики, зокрема, забезпечення митної безпеки та захисту митних інтересів України і створення сприятливих умов для розвитку зовнішньоекономічної діяльності,

збереження належного балансу між митним контролем і спрощенням законної торгівлі;

2) забезпечення реалізації державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування законодавства з питань митної справи, запобігання та протидії контрабанді, боротьби з порушеннями митних правил;

3) внесення пропозицій щодо забезпечення формування державної митної політики на розгляд Міністра фінансів [6, пункт 3].

Функції, які Державна митна служба України здійснює з метою організації своєї діяльності:

1) здійснює добір кадрів до апарату Держмитслужби на посади керівників та заступників керівників її територіальних органів, підприємств, установ та організацій, що належать до сфери її управління, організовує роботу з підготовки, спеціалізації та підвищення кваліфікації посадових осіб і працівників Держмитслужби; бере участь у формуванні державного замовлення на підготовку та підвищення кваліфікації фахівців у сфері митної справи;

2) забезпечує в межах повноважень, визначених законом, здійснення заходів щодо запобігання та

виявлення корупції, а також контроль за додержанням антикорупційного законодавства в апараті Держмитслужби та її територіальних органах, на підприємствах, в установах та організаціях, що належить до сфери її управління; впроваджує правила етики поведінки державних службовців Держмитслужби та здійснює контроль за їх виконанням;

3) організовує, координує і контролює діяльність територіальних органів Держмитслужби, підприємств, установ та організацій, що належать до сфери її управління; організовує їх взаємодію з державними органами та органами місцевого самоврядування;

4) надає територіальним органам Держмитслужби методичну і практичну допомогу щодо організації роботи, проводить перевірку стану такої роботи;

5) організовує інформаційно-аналітичне забезпечення Держмитслужби та автоматизацію її діяльності;

6) забезпечує охорону державної таємниці відповідно до вимог режиму секретності, кіберзахист, технічний та криптографічний захист інформації і здійснює контроль за його станом;

7) здійснює в межах повноважень, визначених законом, міжнародне співробітництво;

8) забезпечує реалізацію у Держмитслужбі та її територіальних органах проектів розвитку, спрямованих на виконання покладених на Держмитслужбу завдань, інституційний розвиток, розвиток митної інфраструктури, інформаційних та телекомунікаційних технологій;

9) організовує планово-фінансову роботу в Держмитслужбі та її територіальних органах, на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери її управління, здійснює контроль за використанням фінансових і матеріальних ресурсів, забезпечує організацію та вдосконалення бухгалтерського обліку, ефективно і цільове використання бюджетних коштів;

10) здійснює комплекс заходів для забезпечення додержання законності та ефективності використання бюджетних коштів, досягнення результатів відповідно до встановленої мети, завдань, планів і вимог щодо діяльності Держмитслужби та її територіальних органів, підприємств, установ та організацій, що належать до сфери її управління;

11) здійснює прогнозування та планування видатків на матеріально-технічне забезпечення і розвиток діяльності Держмитслужби, зокрема за рахунок наданої міжнародної технічної допомоги;

12) здійснює матеріально-технічне забезпечення Держмитслужби та її територіальних органів і соціальний захист посадових осіб і працівників Держмитслужби;

13) забезпечує посадових осіб Держмитслужби форменим одягом, засобами спеціального захисту та службовим транспортом з урахуванням специфіки несення служби у віддалених пунктах пропуску через державний кордон;

14) здійснює нагляд за охороною праці в апараті Держмитслужби та її територіальних органах, на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери її управління;

15) забезпечує у Держмитслужбі та її територіальних органах безпеку діяльності посадових осіб і працівників від протиправних посягань, пов'язаних із виконанням ними службових обов'язків;

16) здійснює заходи щодо забезпечення протипожежної безпеки в апараті Держмитслужби та її територіальних органах, на підприємствах, в установах і

організаціях, що належать до сфери її управління, на територіях, де вони розміщені;

17) організовує ведення діловодства та архівне зберігання документів відповідно до встановлених правил;

18) проводить внутрішній аудит, спрямований на вдосконалення системи управління, внутрішнього контролю, запобігання фактам незаконного, неефективного та нерезультативного використання бюджетних коштів, виникненню помилок чи інших недоліків у діяльності Держмитслужби та її територіальних органів, підприємств, установ та організацій, що належать до сфери її управління;

18¹) забезпечує представництво, само представництво інтересів Держмитслужби в судах України;

18²) провадить адміністративно-господарську діяльність;

18³) аналізує ефективність виконання функцій та завдань, покладених на Держмитслужбу, а також аналізує та оптимізує операційні процеси;

18⁴) здійснює відомчий контроль за додержанням вимог законодавства, виконанням службових, посадових обов'язків в апараті Держмитслужби, її територіальних

органах, на підприємствах, в установах, організаціях, що належать до сфери її управління;

19) здійснює інші повноваження, визначені законами [6, пункт 5].

Адміністративні послуги, які надає Державна митна служба України. Митниця в межах виконання своїх завдань забезпечує бізнес великою кількістю сервісів та послуг, зокрема надає й адміністративні послуги, що забезпечують такі види діяльності, контроль за провадженням яких здійснюють митні органи:

- митну брокерська діяльність;
- відкриття та експлуатацію магазину безмитної торгівлі;
- відкриття та експлуатацію митного складу;
- відкриття та експлуатацію вільної митної зони комерційного або сервісного типу;
- відкриття та експлуатацію складу тимчасового зберігання;
- відкриття та експлуатацію вантажного митного комплексу;
- гарантування сплати митних платежів гарантом;

➤ надання державних гарантій за товарами, які було імпортовано в Україну і прийнято під режим експортного контролю України [9].

Кожен із видів цієї діяльності забезпечується групою адміністративних послуг, частину з яких надає Центральний апарат, а частину – територіальні органи, зазначені послуги надають виключно юридичним особам і підприємства, які отримали такі дозволи, вносять до відповідних реєстрів.

Митна брокерська діяльність. Для того щоб здійснювати митну брокерську діяльність, необхідно одержати відповідний дозвіл. Для його отримання потрібно подати заяву до центрального офісу, заповнивши її за відповідною формою в друкованому вигляді на аркуші паперу формату А4 та засвідчити підписом керівника підприємства або громадянина-підприємця та печаткою.

Уже в липні, усі послуги, пов'язані з одержанням дозволу на провадження брокерської діяльності, можна буде одержати в цифровому вигляді у Кабінеті, а саме:

➤ надання дозволу на провадження митної брокерської діяльності;

➤ переоформлення дозволу на провадження митної брокерської діяльності;

- зупинення дії дозволу провадження митної брокерської діяльності за заявою підприємства;
- анулювання дозволу на провадження митної брокерської діяльності за заявою підприємства.

Відкриття та експлуатація магазину безмитної торгівлі.

Магазин безмитної торгівлі – спеціалізований торговельний заклад, розміщений у пункті пропуску через державний кордон України, відкритому для міжнародного сполучення, а також на повітряному або водному транспортному засобі комерційного призначення, що виконує міжнародні рейси, та призначений для реалізації товарів, поміщених у митний режим безмитної торгівлі.

Магазини безмитної торгівлі здійснюють продаж товарів громадянам, які виїжджають за межі митної території України, а також пасажиром міжнародних рейсів, які виконують повітряними та водними транспортними засобами комерційного призначення, що експлуатують резидентами. Реалізація магазинами безмитної торгівлі, товарів, поміщених у митний режим безмитної торгівлі, підприємствам забороняється. Магазини безмитної торгівлі в установленому порядку здійснюють торгівлю всіма видами продовольчих і непродовольчих товарів,

крім товарів, які відповідно до закону заборонені до ввезення в Україну, вивезення з України та транзиту через територію України, й товарів за товарними позиціями 2701–2716 згідно з УКТ ЗЕД.

Правила продажу товарів магазинами безмитної торгівлі громадянам є КМУ.

У приміщенні магазину безмитної торгівлі можуть бути:

1) торговельний зал (зали), зокрема бари та пункти громадського харчування;

2) допоміжні приміщення;

3) склади магазину, зокрема склади для товарів, що реалізують в торговельних залах, розміщених у різних пунктах пропуску, та переміщують між ними виключно під митним контролем, та для майна, яке використовується у таких залах для реалізації зазначених товарів.

Вимоги до територій, приміщень, резервуарів, холодильних чи морозильних камер, критих чи відкритих майданчиків, які можуть використовуватися при провадженні видів діяльності, встановлюють КМУ та центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику.

Розміщення магазину безмитної торгівлі та умови реалізації в них товарів повинні виключати можливість безпосереднього ввезення цих товарів для споживання на митній території України. У приміщенні магазину безмитної торгівлі створюють зону митного контролю. Відкриття та експлуатація магазину безмитної торгівлі передбачає надання дозволу на розміщення відповідного спеціалізованого торговельного закладу у пункті пропуску через державний кордон України, в інших зонах митного контролю центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, спільно з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері захисту державного кордону. Дозвіл на відкриття та експлуатацію магазину безмитної торгівлі діє безстроково. Підприємства, які одержали такі дозволи, вносять відповідних реєстрів, які веде центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, відповідно до КМУ. Таким підприємствам видають витяги із зазначених реєстрів.

Утримувач магазину безмитної торгівлі зобов'язаний:

1) своєчасно декларувати органу контролю, в зоні діяльності якого перебуває магазин, товари, що надходять до магазину чи вибувають із магазину, зокрема товарні нестачі, що виникли не внаслідок умисних дій утримувача магазину, та подавати всі документи, необхідні для здійснення митного контролю та митного оформлення цих товарів;

2) виключити можливість надходження товарів до магазину та вживати всіх можливих заходів щодо запобігання вилученню товарів з магазину поза митним контролем, зокрема виникненню товарних нестач;

3) дотримуватися положень КМУ та інших законодавчих актів України щодо умов діяльності магазинів безмитної торгівлі;

4) вести облік товарів, що надходять до магазину безмитної торгівлі та реалізують ним, і щоквартально подавати органу контролю, в зоні діяльності якого перебуває магазин, звіт про рух товарів у магазині за формою, встановленою центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику.

Утримувачі магазину безмитної торгівлі можуть у порядку, передбаченому КМУ, одержати дозвіл на

відкриття та експлуатацію митного складу або складу тимчасового зберігання закритого типу для зберігання та подальшого постачання в ці магазини всіх видів товарів, зокрема підакцизних, крім товарів, ввезення яких на митну територію України, вивезення за межі митної території України та/або переміщення митною територією України транзитом заборонено законом. Передбачену КМУ адміністративну відповідальність за порушення порядку та строків розпорядження товарами, розміщеними у магазині безмитної торгівлі, в разі зупинення дії або анулювання дозволу на відкриття та експлуатацію магазину безмитної торгівлі несе утримувач цього магазину [10].

Гарантування сплати митних платежів гарантом. У випадках, визначених Митним кодексом України, виконання зобов'язань осіб, що впливають із митних процедур, забезпечують наданням митним органам забезпечення сплати митних платежів способами передбаченими для відповідної митної процедури. Одним із способів забезпечення сплати митних платежів є фінансові гарантії. Юридичні особи, які мають намір виступати гарантом забезпечення особою своїх зобов'язань перед митними органами України зі сплати митних платежів, уповноважують на це і вносяться до

реєстру гарантів у порядку, визначеному X розділом Митного кодексу України.

Для набуття статусу гаранта потрібно звернутися до Держмитслужби. Разом із зверненням надають документи, що підтверджують виконання умов частини другої статті 314 та передбачені частиною першою статті 315 Митного кодексу України.

Надання державних гарантій за товарами, які було імпортовано в Україну і прийнято під режим експортного контролю України.

Товари, ввезені на територію України з наданням гарантій щодо використання в заявлених цілях, підлягають державному експортному контролю, встановленому в Україні.

З метою оформлення гарантій щодо кінцевого використання імпортованих в Україну товарів використовується, зокрема, сертифікат підтвердження доставлення.

Сертифікат підтвердження доставлення – це державний документ, який підтверджує, що зазначений у ньому товар імпортовано в Україну і прийнято під режим експортного контролю України.

Сертифікат підтвердження доставлення надають лише на імпортовані в Україну товари, на які Держекспортконтролем видано імпортний сертифікат або інший документ.

Відповідно до статті 21 Закону України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» та пункту 13 Положення про порядок надання гарантій та здійснення державного контролю за виконанням зобов'язань щодо використання в заявлених цілях товарів, які підлягають державному експортному контролю, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 27 травня 1999 року № 920, оформлення та видання сертифіката підтвердження доставлення здійснює Держмитслужба за заявою імпортера.

Для одержання сертифіката підтвердження доставлення імпортер упродовж 10 днів із дня митного оформлення товару надсилає Держмитслужбі заяву із стислим викладенням мети звернення.

Сертифікат підтвердження доставлення оформляють у трьох примірниках і підписує Голова Держмитслужби або його заступник.

Перший примірник сертифіката підтвердження доставлення видають імпортеріві для подання іноземному експортеріві, другий – надсилають Держекспортконтролю, а третій – залишають в Держмитслужбі.

Товар, на який видано сертифікат підтвердження доставлення, не може бути вивезено за межі митної території України без дозволу Державної служби експортного контролю України.

Видання на запит імпортера сертифіката підтвердження доставлення, яким засвідчується факт надходження в Україну товарів, визначених у зазначеному сертифікаті.

Адміністративні послуги, які надають територіальні органи Держмитслужби. Для одержання інших адміністративних послуг станом на зараз необхідно звертатися до тієї регіональної митниці, де планується здійснювати відповідну діяльність, на яку одержують дозвіл. Поступово ці послуги переводитимуть у цифровий вигляд, а частина вже з липня буде доступна в Кабінеті з можливістю дистанційного моніторингу їх надання, а саме:

- відкриття та експлуатація митного складу;
- відкриття та експлуатація складу тимчасового зберігання;
- відкриття та експлуатація вільної митної зони комерційного або сервісного типу;
- відкриття та експлуатація магазину безмитної торгівлі тощо [9].

14.3. Основні напрямки діяльності Державної митної служби України

Для реалізації заходів державної митної політики, впровадження в діяльність митних органів України кращих світових практик, удосконалення існуючих процедур, налагодження процесів інституціонального оновлення та розвитку функціональної спроможності Міністерство фінансів України керується концептуальними напрямами реформування системи органів, що реалізують державну податкову та митну політику.

Пріоритетними напрямами державної митної політики є:

- сприяння безпеці та міжнародній торгівлі, включаючи спрощення та гармонізацію митних процедур;
- сприяння ефективному справлянню митних платежів;
- розвиток інфраструктури, електронних технологій та сервісів для міжнародної торгівлі;
- захист суспільства, громадського здоров'я і безпеки навколишнього природного середовища та боротьба з незаконним переміщенням наркотичних засобів та зброї;
- підвищення ефективності міжнародного митного співробітництва [14].

Сприяння безпеці та міжнародній торгівлі, включаючи спрощення та гармонізацію митних процедур, передбачає:

- ✓ впровадження інституту авторизованого економічного оператора (далі – АЕО) як елемента заохочення до добровільної та добросесної сплати податків із збалансованою, прозорою та зрозумілою системою оцінювання претендентів;
- ✓ приєднання України до спільної транзитної процедури ЄС/ЄАВТ та створення транзитної системи, яка підтримує ефективний митний контроль, використовує

сучасні технології під час здійснення контролю за доставленням товарів;

✓ перегляд та оптимізацію застосування систематичних, комплексних, гнучких та послідовних процедур митного контролю на основі аналізу ризиків;

✓ подальшу автоматизацію митних формальностей;

✓ впровадження подання попередньої інформації та обміну інформацією щодо безпеки поставок із метою аналізу ризиків, пов'язаних із надійністю та безпекою, на підставі кращих світових практик;

✓ запровадження методики вимірювання середнього часу випуску товарів на основі кращих практик;

✓ розвиток партнерських відносин між митницями та торговельною спільнотою для забезпечення врахування потреб законної торгівлі.

Сприяння ефективному справлянню митних платежів передбачас:

✓ розроблення та реалізацію системи моніторингу результативності та ефективності контролю митної вартості, класифікації товарів, визначення країни

походження, правомірності використання пільг та преференцій із сплати митних платежів;

✓ модернізацію системи контролю за визначенням митної вартості та організацію центру цінової інформації з метою створення інтегрованої довідкової цінової бази даних;

✓ визначення процедури надання митницею на запит підприємства обов'язкової тарифної інформації з урахуванням міжнародної практики (Binding Tariff Information (BTI));

✓ створення зручних для користування бізнесом та митницею онлайн-сервісів для перегляду реєстру попередніх рішень про класифікацію товару, знеособленої інформації про класифікацію товару з оформлених митних декларацій тощо;

✓ створення передумов для здійснення контролю за обігом товарів на митній території України на кожному етапі їх постачання та реалізації;

✓ запровадження постмитного контролю та підвищення ефективності здійснення митного аудиту, яке оцінюватиметься на підставі фактично сплачених податків до державного бюджету, результатів розгляду судових справ та їх подальших перспектив.

Розвиток інфраструктури, електронних технологій та сервісів для міжнародної торгівлі передбачає:

✓ розвиток та розширення функціональних можливостей сервісу «Єдине вікно»;

✓ розроблення середньострокової та довгострокової стратегії розвитку і розбудови пунктів пропуску через державний кордон України з метою підвищення їх пропускнуої спроможності та забезпечення здійснення заходів митної безпеки на державному кордоні України; розширення використання інформаційно-телекомунікаційних технологій, автоматизованих засобів зчитування номерів, зважування, сканування, проставляння контрольних відміток, подання інформаційних повідомлень, заяв тощо;

✓ розвиток єдиної автоматизованої інформаційної системи, розгортання нової комп'ютеризованої транзитної системи (NCTS) та інтеграцію інформаційно-телекомунікаційних компонентів митниці;

✓ удосконалення автоматизованої системи митного оформлення товарів, зокрема впровадження модулів ухвалення автоматизованих рішень про виконання митних формальностей;

✓ розвиток автоматизованої системи управління ризиками та розширення джерел інформації, які в ній використовують.

Захист суспільства, громадського здоров'я і безпеки навколишнього природного середовища та боротьба з незаконним переміщенням наркотичних засобів та зброї передбачає:

✓ розроблення політики, систем, процедур та правових інструментів для ефективного управління ризиками, що дасть можливість забезпечити баланс між сприянням торгівлі та функціями безпеки;

✓ впровадження декларативного принципу щодо додержання заходів нетарифного регулювання;

✓ використання митницею комплексу сучасних оглядових технологій та обладнання в пунктах пропуску, на вантажних терміналах, у морських портах і в аеропортах (наприклад, зважування без зупинення транспортного засобу, сканування без відкриття вантажу, інтелектуальне відеоспостереження тощо);

✓ підвищення інституційної спроможності у сфері правоохоронної діяльності митниці;

✓ створення системи сприяння захисту прав інтелектуальної власності, що не перешкоджає законній

торгівлі та забезпечує протидію потраплянню на територію України контрафактних товарів;

✓ забезпечення митних лабораторій обладнанням і програмним забезпеченням та удосконалення процедур і методів роботи лабораторій.

Підвищення ефективності міжнародного митного співробітництва передбачає:

✓ підписання угод із суміжними країнами та найбільшими торговельними партнерами України щодо обміну попередньою митною інформацією про товари і транспортні засоби, що переміщують через митний кордон України;

✓ розвиток двосторонньої договірної бази про здійснення спільного контролю в пунктах пропуску через державний кордон України для автомобільного сполучення;

✓ активізацію використання інструментів міжнародної технічної допомоги та участі у проєктах, що підтримують міжнародними фінансовими організаціями;

✓ ратифікацію необхідних міжнародних конвенцій і угод із метою забезпечення міжвідомчого співробітництва та обміну інформацією в країні та на

міжнародному рівні, включаючи взаємну адміністративну підтримку;

✓ співпрацю на керівному та операційному рівнях між митними адміністраціями суміжних країн для сприяння транскордонному двосторонньому митному співробітництву [13].

У 2020 році тривали диджиталізація процесів і заходи з мінімізації залежності від людського фактора. Це включає розроблення та впровадження комплексу ІТ-продуктів (рішень), які повинні зменшити вплив людського фактора, забезпечити автоматизацію та зручність процесів на митниці, а також розширити спектр послуг.

Розроблено та запроваджено такі електронні інструменти:

- ✓ аналітичний інструмент митниці ВІ;
- ✓ онлайн – систему скарг;
- ✓ калькулятор розрахунку митної вартості автомобіля;
- ✓ інфраструктурну карту митниці;
- ✓ «Єдине вікно для міжнародної торгівлі», яке все таки наповнене недостатньо і працює з обмеженим функціоналом.

У розробленні або в очікуванні впровадження перебувають такі ІТ-рішення, як:

- ✓ інтерфейс відкритих даних;
- ✓ NCTS – електронна транзитна система;
- ✓ кабінет взаємодії з митницею для громадян та бізнесу та «Єдине вікно» для взаємодії з органами контролю;
- ✓ кабінет для роботи митних інспекторів;
- ✓ система управління та опрацювання ризиків;
- ✓ Post – audit система перевірки діяльності бізнесу на базі статистики митниці та податкової.

Важливий напрямок – розвиток митної інфраструктури, збільшення кількості сканерів, відеокамер та інших технічних пристроїв, забезпечення належних умов роботи на митних пунктах пропуску та під'їздів до них тощо. У 2021 році триває певна нестабільність, пов'язана з переходом митниці до єдиної юридичної особи.

Наприкінці 2020 року розпочала роботу Громадська рада при Держмитслужбі, яка є одним з інструментів забезпечення діалогу влади та громадянського суспільства. Не вирішене питання щодо істотного та

системного підвищення зарплат митникам та підвищення їх статусу

Основним критерієм оцінювання роботи реформованої митниці залишатиметься наявність видимих, реальних та системних кроків у боротьбі з товарною контрабандою і відповідними «схемами» на митниці, з одного боку зменшення витрат бізнесу на додержання правил і процедур, додержання принципу «рівних правил гри» для усього добросовісного бізнесу та, з іншого боку, збільшення наповнення державного бюджету. Точка зору представників бізнесу на умови ведення зовнішньоекономічної діяльності, роботу митниці загалом та в окремих аспектах є важливою для оцінювання успішності реформи та внесення, за необхідності, коригувань у плани напрямів діяльності служби на наступні роки [16].

Покращання ділового середовища, зменшення вартості процедур для бізнесу, боротьба з контрабандою та «сірим» імпортом – основні цілі реформи митниці. Реформування та спрощення митних процедур є важливими заходами на шляху досягнення цілей реформи. Каталізаторами змін у цій сфері завжди були зовнішні чинники, такі як процес вступу України до Світової організації торгівлі, а пізніше – переговори щодо

укладання Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС. Україна отримувала своєрідний порядок денний та дороговказ змін. На сьогодні такими дороговказами в реформуванні митних процедур виступають уже згадана Угода про Асоціацію, яка містить окремий розділ, присвячений митним питанням, та Угода СОТ про спрощення процедур торгівлі, до якої Україна приєдналася. Найбільш конкретний та комплексний план також міститься і в уже згаданих засадах реформування митного та податкового напрямків [16].

Висновки

Державна митна служба України реалізує державну митну політику, державну політику у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування законодавства з питань митної справи.

Державна митна служба України у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, актами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, Положенням «Про Державну митну службу України», іншими актами законодавства [6, пункт 2].

Держмитслужба здійснює повноваження безпосередньо та через територіальні органи, до яких належать митниці та спеціалізовані органи.

Основні завдання Державної митної служби України: забезпечення реалізації державної митної політики, зокрема, забезпечення митної безпеки та захисту митних інтересів України і створення сприятливих умов для розвитку зовнішньоекономічної діяльності, збереження належного балансу між митним контролем і спрощенням законної торгівлі; забезпечення реалізації державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування законодавства з питань митної справи, запобігання та протидії контрабанді, боротьби з порушеннями митних правил; внесення пропозицій щодо забезпечення формування державної митної політики на розгляд Міністра фінансів.

Пріоритетними напрямками державної митної політики є:

- сприяння безпеці та міжнародній торгівлі, враховуючи спрощення та гармонізацію митних процедур;
- сприяння ефективному справлянню митних платежів;

- розвиток інфраструктури, електронних технологій та сервісів для міжнародної торгівлі;
- захист суспільства, громадського здоров'я і безпеки навколишнього природного середовища та боротьба з незаконним переміщенням наркотичних засобів та зброї;
- підвищення ефективності міжнародного митного співробітництва [14].

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ЗНАТЬ ДО РОЗДІЛУ 14

1. Який нормативно-правовий акт регулює діяльність Державної митної служби України:

- а) Закон України «Про Службу безпеки України»;
- б) Закон України «Про Національну поліцію»;
- в) Положення «Про Державну митну службу України»;
- г) Положення «Про Державну податкову службу України».

2. Виберіть, що з переліченого належить до основних завдань Державної митної служби України:

а) вживання заходів, спрямованих на усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб і публічній безпеці, що виникли внаслідок учинення кримінального, адміністративного правопорушення;

б) забезпечення реалізації державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування законодавства з питань державної митної справи, запобігання та протидії контрабанді, боротьби з порушеннями митних правил;

в) реалізація державної податкової політики, здійснення в межах повноважень, передбачених законом, контролю за надходженням до бюджетів та державних цільових фондів податків, зборів, платежів;

г) здійснення на договірних засадах охорони фізичних осіб та об'єктів права приватної і комунальної власності.

3. Державна митна служба України здійснює свої повноваження безпосередньо та через:

а) підрозділи Служби безпеки України;

б) територіальні органи Державної податкової служби України;

в) територіальні органи Державної митної служби України;

г) підрозділи Державної податкової служби України.

4. Граничну кількість державних службовців та працівників Державної митної служби України затверджує:

- а) Кабінет Міністрів України;
- б) Голова ДМС України;
- в) Міністр фінансів України;
- г) Президент України.

5. Голову Державної митної служби України призначає та звільняє з посади:

- а) Кабінет Міністрів України відповідно до законодавства про державну службу;
- б) Президент України відповідно до законодавства про державну службу;
- в) Прем'єр-міністр України відповідно до законодавства про державну службу;
- г) Міністр фінансів України відповідно до законодавства про державну службу.

6. Заступників Голови Державної митної служби України призначає та звільняє з посади:

- а) Голова Державної податкової служби України відповідно до законодавства;
- б) Міністр фінансів України відповідно до законодавства;
- в) Кабінет Міністрів України відповідно до законодавства;

г) Президент України відповідно до законодавства.

7. Центральний орган виконавчої влади, який реалізує державну митну політику, державну політику у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування законодавства з питань державної митної справи, – це:

а) Державна податкова служба України;

б) Державна митна служба України;

в) Державна служба з надзвичайних ситуацій України;

г) Державна прикордонна служба України.

8. Штатний розпис та кошторис Державної митної служби України затверджує:

а) Міністр фінансів України;

б) Голова Державної митної служби України;

в) Прем'єр-міністр України;

г) Президент України.

9. Структуру апарату Державної митної служби України затверджує:

а) Голова Державної митної служби України за погодженням з Міністром фінансів;

б) Міністр фінансів України за погодженням із Прем'єр-міністром України;

в) Прем'єр-міністр України за погодженням із Міністром фінансів;

г) Кабінет Міністрів України за погодженням із Міністром фінансів.

10. Діяльність Державної митної служби України спрямовує і координує:

- а) Президент України;
- б) Кабінет Міністрів України;
- в) Прем'єр-міністр України;
- г) Міністр внутрішніх справ України.

РОЗДІЛ 15

ДЕРЖАВНЕ БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ УКРАЇНИ

ПИТАННЯ ДО РОЗДІЛУ

15.1. Державне бюро розслідувань України.

15.2. Основні завдання та функції Державного бюро розслідувань України.

15.3. Основні напрямки діяльності Державного бюро розслідувань України.

Ключові слова: Державне бюро розслідувань України, службові злочини, високопосадовці, правоохоронці, судді, особи, які вчинили військові злочини.

Список літератури

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-D0%B2%D1%80>.

2. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради*

України (ВВР). 2014. № 49. Ст. 2056. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.

3. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12.11.2015 р. № 794-VIII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2016. № 6. Ст. 55. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19>.

4. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2016. № 4. Ст. 43. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/889>.

5. Мельник О. В., Степанов О. С. Судові та правоохоронні органи України : навч.-метод. комплекс для курсантів (студентів) 1-го курсу Навч.-наук. ін-ту права та психології, ф-ту поч. та спец. підготовки МВС України ; НАВС, каф. кримінального процесу. Київ, 2015. 92 с.

6. Судові та правоохоронні органи України : навч. посіб. для підготовки до іспитів / упоряд.: І. В. Тетарчук, Т. С. Дяків. Київ : ЦУЛ, 2013. 200 с.

7. Стратегічна програма діяльності Державного бюро розслідувань на 2017–2022 роки. URL: https://dbr.gov.ua/assets/files/diyalnist/program_web.pdf.

8. Моїсєєв М. С. Адміністративно-правовий статус Державного бюро розслідувань України : дис. ... канд. юрид. наук. спец. : 12.00.07 – адміністративне право і

процес; фінансове право; інформаційне право. Суми : СумДУ, 2019. 227 с. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/74572>.

9. Офіційний вебсайт Державного бюро розслідувань України. URL: <https://dbr.gov.ua/hto-mi-i-yak-mi-pracujemo>.

10. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 25-26. Ст. 131. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

11. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2013. № 9–10. № 11-12. № 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/4651-17>.

Вступ

На сьогодні перед Україною постає низка нагальних питань, що потребують свого вирішення для належного соціально-економічного та політичного розвитку держави. Однією з них є злочинність серед працівників правоохоронних органів, військовослужбовців, суддів і вищих посадових осіб держави.

Зважаючи на те, що тенденція до зростання службової злочинності, а також організованої злочинності, починаючи з 2014 року, має постійний характер, вищими органами державної влади було розроблено концепцію та проведено реформування правоохоронних органів України. Так, у 2014 році було істотно змінено повноваження органів прокуратури України, крім того, створено Національне антикорупційне бюро України, а у 2015 році ухвалено Закон України «Про Державне бюро розслідувань», яким передбачено основні засади створення і діяльності центрального органу виконавчої влади, уповноваженого здійснювати правоохоронну діяльність [8].

Державне бюро розслідувань – новий правоохоронний орган, на створення якого Україна чекала понад 20 років. До Державного бюро розслідувань від прокуратури України перейшла функція досудового розслідування у кримінальних провадженнях, вчинених вищими посадовими особами держави, судьями та правоохоронцями [9].

15.1. Державне бюро розслідувань України

Державне бюро розслідувань як правоохоронний орган України бере участь у реалізації правоохоронної функції держави через запобігання, виявлення, припинення, розслідування та відповідно розкриття

кримінальних правопорушень, віднесених нормами чинного кримінального процесуального законодавства до його підслідності [8].

У підслідності Державного бюро розслідувань – найвищі посадовці (високопосадовці), судді, працівники правоохоронних органів, ті, хто вчинив військові злочини.

Високопосадовці:

➤ Президент України, повноваження якого припинено;

➤ Прем'єр-міністр України, член Кабінету Міністрів України, перший заступник та заступник міністра;

➤ член Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, Голова Державного комітету телебачення і радіомовлення України;

➤ член Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, Антимонопольного комітету України;

➤ Голова Фонду державного майна України, його перший заступник та заступник;

➤ член Центральної виборчої комісії;

➤ народний депутат України;

- Уповноважений Верховної Ради України з прав людини;
- Голова Національного банку України, його перший заступник та заступник;
- Секретар Ради національної безпеки і оборони України, його перший заступник та заступник;
- Постійний представник Президента України в Автономній Республіці Крим, його перший заступник та заступник;
- радник або помічник Президента України, Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України;
- особа, посада якої належить до категорії «А», крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності Національного антикорупційного бюро України.

Правоохоронці та судді:

- Генеральний прокурор України, його перший заступник та заступник;
- Директор Національного антикорупційного бюро України;

➤ службові особи Національного антикорупційного бюро України;

➤ заступник Генерального прокурора – керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури;

➤ інші прокурори Спеціалізованої антикорупційної прокуратури;

➤ судді;

➤ працівники правоохоронних органів.

Особи, які вчинили військові злочини, крім передбачених статтею 422 Кримінального кодексу України (розголошення відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, або втрата документів чи матеріалів, що містять такі відомості) [10].

Високопосадовці, судді, працівники правоохоронних органів, ті, хто вчинив військові злочини, – це люди, які мають можливість впливати на перебіг кримінального провадження та уникати покарання, через що суспільство не довіряє роботі правоохоронних органів та судової системи. Державне бюро розслідувань своєю роботою повинно зламати ці стереотипи.

Державне бюро розслідувань працює з метою встановлення справедливості в суспільстві за допомогою

незалежного та всебічного розслідування злочинів задля притягнення винних до відповідальності, незважаючи на їх посади, зв'язки та ресурси [9].

Державне бюро розслідувань є державним правоохоронним органом, на який покладають завдання щодо запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до його компетенції [3, стаття 1].

Державне бюро розслідувань у своїй діяльності керується Конституцією України, міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, Законом України «Про Державне бюро розслідувань» та іншими законами України, а також іншими нормативно-правовими актами, прийнятими на їх основі [3, стаття 2].

Систему Державного бюро розслідувань складають:

- центральний апарат;
- територіальні управління;
- спеціальні підрозділи;
- навчальні заклади та науково-дослідні установи.

У складі Державного бюро розслідувань діють слідчі, оперативні підрозділи, підрозділи внутрішнього контролю та інші підрозділи.

Організаційну структуру Державного бюро розслідувань визначається Президент України.

Гранична кількість центрального апарату та територіальних управлінь Державного бюро розслідувань становить 1 тисячу 600 осіб.

Державне бюро розслідувань є юридичною особою публічного права та здійснює свої повноваження безпосередньо і через територіальні управління.

Для забезпечення виконання завдань Державного бюро розслідувань утворюють такі його територіальні управління:

1) територіальне управління, розміщене в місті Львові, що поширює свою діяльність на Волинську, Закарпатську, Івано-Франківську, Львівську, Тернопільську області;

2) територіальне управління, розміщене в місті Хмельницькому, що поширює свою діяльність на Вінницьку, Житомирську, Рівненську, Хмельницьку, Чернівецьку області;

3) територіальне управління, розміщене в місті Миколаєві, що поширює свою діяльність на Кіровоградську, Миколаївську, Одеську області;

4) територіальне управління, розміщене в місті Мелітополі, що поширює свою діяльність на Автономну Республіку Крим, Запорізьку, Херсонську області, місто Севастополь;

5) територіальне управління, розміщене в місті Полтаві, що поширює свою діяльність на Дніпропетровську, Полтавську, Сумську, Харківську області;

6) територіальне управління, розміщене в місті Краматорську, що поширює свою діяльність на Донецьку і Луганську області;

7) територіальне управління, розміщене в місті Києві, що поширює свою діяльність на місто Київ, Київську, Черкаську та Чернігівську області.

Територіальні управління Державного бюро розслідувань є юридичними особами публічного права, мають самостійний баланс, рахунки в органах Державної казначейської служби України, печатку із зображенням Державного герба України і своїм найменуванням.

Територіальні управління Державного бюро розслідувань діють на підставі положень, які затверджує директор Державного бюро розслідувань [3, стаття 9].

Керівництво діяльністю Державного бюро розслідувань здійснює його Директор, який має першого заступника та двох заступників.

Виконуючий обов'язки директора Державного бюро розслідувань – Сухачов Олексій Олександрович.

У 2000 році закінчив Національну юридичну академію України імені Ярослава Мудрого за спеціальністю «Правознавство». Доктор юридичних наук, захистив дисертацію за спеціальністю «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Заслужений юрист України. За результатами відкритого конкурсу в серпні 2020 року призначений на посаду заступника директора Державного бюро розслідувань [9].

У разі відсутності директора Державного бюро розслідувань його повноваження здійснює перший заступник Директора Державного бюро розслідувань, а в разі його відсутності – один із заступників директора Державного бюро розслідувань згідно із розподілом обов'язків.

Директором Державного бюро розслідувань, першим заступником Директора Державного бюро розслідувань і заступником Директора Державного бюро розслідувань може бути громадянин України, не молодший 35 років, який:

- 1) має вищу юридичну освіту;
- 2) має стаж роботи в галузі права не менше ніж десять років (після здобуття вищої юридичної освіти);
- 3) має досвід роботи на керівних посадах не менше ніж п'ять років;
- 4) володіє державною мовою;
- 5) не є членом жодної політичної партії;
- 6) не є і не був членом організації, забороненої законом або судом;
- 7) має високі моральні якості та бездоганну репутацію;
- 8) за станом здоров'я спроможний виконувати відповідні службові обов'язки.

Директора Державного бюро розслідувань, першого заступника директора Державного бюро розслідувань і заступників директора Державного бюро розслідувань призначають терміном на п'ять років. Одна і та сама особа не може обіймати одну і ту саму посаду або

іншу із зазначених більше двох строків підряд [3, стаття 10].

Директора Державного бюро розслідувань призначає на посаду Президент України за поданням комісії з проведення конкурсу на зайняття посади директора Державного бюро розслідувань та звільняє з посади Президент України за наявності підстав, визначених частинами четвертою та п'ятою статті 10 Закону України «Про Державне бюро розслідувань».

Повноваження директора Державного бюро розслідувань, першого заступника директора Державного бюро розслідувань і заступника директора Державного бюро розслідувань припиняють у зв'язку із закінченням терміну повноважень або в разі:

1) подання письмової заяви про припинення повноважень за власним бажанням;

2) призначення чи обрання на іншу посаду за його згодою;

3) досягнення 65 років;

4) неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я відповідно до висновку медичної комісії, що утворюється за рішенням спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я;

5) набрання законної сили рішенням суду про визнання його недієздатним або про обмеження його цивільної дієздатності, про визнання його безвісно відсутнім чи про оголошення його померлим;

б) набрання законної сили обвинувальним вироком суду щодо нього у зв'язку із учиненням злочину чи кримінального проступку (крім необережного кримінального проступку) або притягнення до адміністративної відповідальності за адміністративне правопорушення, пов'язане з корупцією, а так само набрання законної сили рішенням суду про визнання його активів або активів, набутих за його дорученням іншими особами або в інших передбачених статтею 290 Цивільного процесуального кодексу України (пред'явлення позову про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави) випадках, необґрунтованими та їх стягнення в дохід держави;

7) припинення ним громадянства України або виїзду на постійне проживання за межі України;

8) смерті;

9) набуття громадянства (підданства) іншої держави;

10) наявності заборгованості зі сплати аліментів на утримання дитини, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за дванадцять місяців з дня

пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання.

Верховна Рада України за результатами розгляду звіту директора Державного бюро розслідувань про результати діяльності цього органу за календарний рік, стан виконання покладених на нього завдань, додержання законодавства, прав і свобод людини й громадянина, а також напрями та шляхи підвищення ефективності діяльності Державного бюро розслідувань може визнати роботу директора Державного бюро розслідувань задовільною чи незадовільною. Визнання роботи директора Державного бюро розслідувань незадовільною є підставою для звільнення зазначеної особи із займаної посади [3, статті 10–11].

Директорів територіальних управлінь Державного бюро розслідувань та їх заступників, керівників підрозділів центрального апарату Державного бюро розслідувань та їх заступників призначає на посаду та звільняє з посади директор Державного бюро розслідувань.

Директором територіального управління Державного бюро розслідувань може бути громадянин України, який має вищу юридичну освіту, стаж роботи в

галузі права не менше ніж сім років (після здобуття вищої освіти), досвід роботи на керівних посадах не менше ніж три роки; вільно володіє державною мовою.

Керівником самостійного структурного підрозділу підрозділу центрального апарату Державного бюро розслідувань може бути громадянин України, який має вищу освіту відповідно до напрямку діяльності підрозділу, стаж роботи у відповідній сфері не менше ніж сім років, досвід роботи на керівних посадах не менше ніж три роки, вільно володіє державною мовою.

Не може бути призначена на посади директора територіального управління Державного бюро розслідувань та його заступників, керівника підрозділу центрального апарату Державного бюро розслідувань та його заступників особа, яка підлягає під обмеження, встановлені статтею 15 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» (Обмеження щодо працівників Державного бюро розслідувань).

Після призначення на посаду директор територіального управління Державного бюро розслідувань зобов'язаний не пізніше ніж 30 днів із дня призначення на посаду підготувати річну програму

діяльності територіального управління Державного бюро розслідувань.

Програма діяльності територіального управління Державного бюро розслідувань повинна містити серед іншого:

- 1) завдання, які необхідно виконати;
- 2) обсяг і послідовність реалізації завдань територіального управління Державного бюро розслідувань;
- 3) заходи співпраці з громадськістю;
- 4) пріоритети роботи;
- 5) критерії виконання / невиконання визначених завдань і пріоритетів.

Наступну річну програму ухвалюють не пізніше ніж за 30 днів до дня завершення дії попередньої річної програми.

Одночасно з річною програмою діяльності територіального управління Державного бюро розслідувань його директор готує звіт про діяльність територіального управління Державного бюро розслідувань.

У разі відсутності керівника підрозділу центрального апарату (директора територіального управління) Державного бюро розслідувань або

тимчасової неможливості здійснення ним своїх повноважень його обов'язки виконує заступник, а за наявності двох заступників – найстарший за віком заступник. У разі відсутності заступника обов'язки керівника підрозділу центрального апарату (директора територіального управління) Державного бюро розслідувань виконує найстарший за віком керівник підрозділу (органу), що входить до складу цього підрозділу (органу), а за відсутності у структурі підрозділу (органу) інших підрозділів – найстарший за віком службовець підрозділу (органу) [3, стаття 13].

До працівників Державного бюро розслідувань належать особи рядового і начальницького складу, державні службовці та особи, які уклали трудовий договір (контракт) із Державним бюро розслідувань.

Служба в Державному бюро розслідувань є державною службою особливого характеру, що полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України. Час проходження служби в Державному бюро розслідувань зараховується до страхового стажу, стажу роботи за спеціальністю, а також до стажу державної служби відповідно до закону.

На службу до Державного бюро розслідувань приймають на конкурсній основі в добровільному порядку (за контрактом) громадян України, які спроможні за своїми особистими, діловими та моральними якостями, віком, освітнім і професійним рівнем та станом здоров'я ефективно виконувати відповідні службові обов'язки.

Ухвалення громадян України на службу до Державного бюро розслідувань без проведення конкурсу забороняється, крім випадків, передбачених Законом України «Про Державне бюро розслідувань».

Кваліфікаційні вимоги та критерії професійної придатності для зайняття посад у підрозділах Державного бюро розслідувань затверджує директор Державного бюро розслідувань.

Призначення на посади в Державному бюро розслідувань, крім посад директора Державного бюро розслідувань, керівника підрозділу внутрішнього контролю центрального апарату Державного бюро розслідувань та керівників підрозділів внутрішнього контролю територіальних управлінь Державного бюро розслідувань, здійснюють за результатами відкритих конкурсів, які проводять конкурсні комісії на зайняття посад працівників Державного бюро розслідувань. Типове

положення про конкурсну комісію та порядок проведення відкритого конкурсу затверджує директор Державного бюро розслідувань.

Порядок присвоєння спеціальних звань особам рядового і начальницького складу Державного бюро розслідувань та їх співвідношення з іншими спеціальними, а також військовими званнями і рангами державних службовців затверджує Кабінет Міністрів України.

Трудові відносини працівників Державного бюро розслідувань регулюють Законом України «Про Державне бюро розслідувань» (у частині переведення працівників Державного бюро розслідувань на нижчі або рівнозначні посади та звільнення осіб рядового та начальницького складу), законодавством про працю, державну службу та укладеними трудовими договорами (контрактами). На державних службовців Державного бюро розслідувань поширюється дія Закону України «Про державну службу». Посади державних службовців Державного бюро розслідувань відносять до відповідних категорій посад державної служби в порядку, встановленому законодавством.

Порядок проходження служби особами рядового та начальницького складу Державного бюро розслідувань

визначається Законом України «Про Державне бюро розслідувань», Положенням про проходження служби особами рядового та начальницького складу Державного бюро розслідувань, що затверджується Кабінетом Міністрів України, а також іншими нормативно-правовими актами.

На осіб рядового і начальницького складу Державного бюро розслідувань поширюється Дисциплінарний статут Національної поліції України з урахуванням особливостей, визначених Законом України «Про Державне бюро розслідувань».

Притягнення до дисциплінарної відповідальності державних службовців Державного бюро розслідувань здійснюється відповідно до Закону України «Про державну службу» з урахуванням особливостей, визначених Законом України «Про Державне бюро розслідувань».

Працівники Державного бюро розслідувань регулярно, не менше ніж одного разу на два роки, проходять обов'язкове підвищення кваліфікації.

Працівники Державного бюро розслідувань, до повноважень яких належать виявлення, розкриття і розслідування кримінальних правопорушень, віднесених

до підслідності Державного бюро розслідувань, проходять перепідготовку або підвищення кваліфікації за спеціальними програмами, зокрема за кордоном.

Обмеження щодо працівників Державного бюро розслідувань. Особа не може бути призначена на посаду в Державному бюро розслідувань, якщо вона:

1) за рішенням суду визнана недієздатною або обмежена в цивільній дієздатності;

2) має судимість за учинення кримінального правопорушення, не погашену або не зняту в установленому законом порядку (крім реабілітованої особи), або впродовж останнього року притягувалася до адміністративної відповідальності за учинення адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією;

3) у разі призначення матиме в прямому підпорядкуванні близьких їй осіб або буде прямо підпорядкована у зв'язку з виконанням повноважень близьким їй особам;

4) не пройшла спеціальну перевірку.

Працівники Державного бюро розслідувань не мають права:

1) бути членами і брати участь у створенні чи діяльності політичних партій;

2) бути повіреними третіх осіб у справах Державного бюро розслідувань;

3) використовувати Державне бюро розслідувань, його працівників та майно в партійних, групових чи особистих інтересах.

На працівників Державного бюро розслідувань поширюють інші обмеження та вимоги, встановлені Законом України «Про запобігання корупції».

У разі призначення на посаду в Державне бюро розслідувань особу повідомляють про можливість проведення щодо неї перевірки на добросовісність та моніторингу способу життя.

Працівники Державного бюро розслідувань зобов'язані вживати заходів щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, передбачених Законом України «Про запобігання корупції» [3, статті 14–15].

З метою запобігання і виявлення правопорушень у діяльності працівників Державного бюро розслідувань у складі центрального апарату Державного бюро розслідувань та його територіальних управлінь діють підрозділи внутрішнього контролю. Працівник Державного бюро розслідувань, якому стала відома інформація про протиправні дії чи бездіяльність іншого

працівника Державного бюро розслідувань, зобов'язаний негайно повідомити про це директора Державного бюро розслідувань та підрозділ внутрішнього контролю Державного бюро розслідувань.

У разі виявлення інформації про можливе учинення працівником Державного бюро розслідувань кримінального правопорушення підрозділ внутрішнього контролю Державного бюро розслідувань негайно повідомляє про це Генерального прокурора чи його заступника.

Порядок діяльності та повноваження підрозділів внутрішнього контролю Державного бюро розслідувань визначають положенням, яке затверджує директор Державного бюро розслідувань [3, стаття 24].

Для розгляду питань застосування дисциплінарних стягнень до працівників Державного бюро розслідувань утворюється Дисциплінарна комісія у складі трьох осіб. До складу Дисциплінарної комісії входять три особи, визначені Радою громадського контролю при Державному бюро розслідувань. Склад та положення про Дисциплінарну комісію Державного бюро розслідувань затверджує директором Державного бюро розслідувань.

Дисциплінарна комісія на підставі службового розслідування, яке проводять підрозділ внутрішнього контролю, складає висновок про наявність чи відсутність у діяч працівника Державного бюро розслідувань дисциплінарного проступку та підстав для його притягнення до дисциплінарної відповідальності з визначенням рекомендованого виду дисциплінарного стягнення [3, стаття 25].

Нагляд за додержанням Державним бюро розслідувань законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності і досудового розслідування здійснює Генеральний прокурор безпосередньо та через уповноважених ним прокурорів [3, стаття 29].

Контроль за діяльністю Державного бюро розслідувань здійснює комітет Верховної Ради України, до предмета відання якого належать питання правоохоронної діяльності, у порядку, визначеному Конституцією України, Законом України «Про Державне бюро розслідувань» та іншими законами України.

Директор Державного бюро розслідувань:

1) інформує Президента України, Верховну Раду України та Кабінет Міністрів України з основних питань діяльності Державного бюро розслідувань та його

підрозділів, про виконання покладених на них завдань, додержання законодавства, прав і свобод людини й громадянина;

2) щороку, до 15 лютого, подає Президенту України та Верховній Раді України письмовий звіт про діяльність Державного бюро розслідувань за попередній рік.

Звіт Державного бюро розслідувань надається для висновку Раді громадського контролю при Державному бюро розслідувань, яка розглядає його впродовж 10 днів із дня надання. Звіт Державного бюро розслідувань подають до відповідних державних органів та оприлюднюють разом із висновком Ради громадського контролю у разі його затвердження в установленій строк.

Комітет Верховної Ради України, до предмета відання якого належать питання правоохоронної діяльності, не менше ніж один раз на рік проводить відкриті для громадськості слухання на тему діяльності Державного бюро розслідувань, виконання покладених на Державне бюро розслідувань завдань, додержання ним законодавства, прав і свобод людини й громадянина [3, стаття 23].

Державне бюро розслідувань через засоби масової інформації на своєму офіційному вебсайті та в інших

формах регулярно інформує суспільство про свою діяльність. Не може бути обмежено доступ до інформації щодо загального кошторису Державного бюро розслідувань, його компетенції та основних напрямів діяльності, а також щодо притягнення до відповідальності за учинення правопорушень працівників Державного бюро розслідувань.

З метою забезпечення прозорості та цивільного контролю за діяльністю при Державному бюро розслідувань утворюється Рада громадського контролю у складі 15 осіб, яка формується на засадах відкритого та прозорого конкурсу.

До складу Ради громадського контролю при Державному бюро розслідувань не можуть входити:

1) особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;

2) особи, які були працівниками правоохоронних органів впродовж попередніх двох років (незалежно від тривалості);

3) особи, близькі особи яких були працівниками Державного бюро розслідувань впродовж попередніх двох років (незалежно від тривалості).

Положення про Раду громадського контролю та порядок її формування затверджує Президент України за поданням директора Державного бюро розслідувань. Рада громадського контролю при Державному бюро розслідувань:

1) заслуховує інформацію про діяльність, виконання планів і завдань Державного бюро розслідувань;

2) розглядає звіти Державного бюро розслідувань і затверджує свій висновок щодо них;

3) обирає з її членів трьох представників, які входять до складу Дисциплінарної комісії Державного бюро розслідувань;

3⁻¹) розробляє та затверджує Правила професійної етики працівників Державного бюро розслідувань;

4) має інші права, передбачені Положенням про Раду громадського контролю [3, статті 27–28].

Державне бюро розслідувань є юридичною особою публічного права і має печатку із зображенням Державного герба України та своїм найменуванням [3, стаття 31].

15.2. Основні завдання та функції

Державного бюро розслідувань України

Завданнями Державного бюро розслідувань є своєчасне запобігання, виявлення, припинення, швидке розкриття та об'єктивне розслідування злочинів, віднесених до компетенції Державного бюро розслідувань, а саме:

1) злочинів, учинених службовими особами, які займають особливо відповідальне становище відповідно до частини першої статті 9 Закону України «Про державну службу» (особливості правового регулювання статусу державних службовців державних органів та їх апарату – високопосадовців), особами, посади яких віднесено до першої – третьої категорій посад державної служби, судьями та працівниками правоохоронних органів, крім випадків, коли ці злочини віднесено до підслідності детективів Національного антикорупційного бюро України;

2) злочинів, учинених службовими особами Національного антикорупційного бюро України, заступником Генерального прокурора – керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури або іншими прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності детективів підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України;

3) злочинів проти встановленого порядку несення військової служби (військових злочинів), крім злочинів, передбачених статтею 422 Кримінального кодексу

України (розголошення відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, або втрата документів чи матеріалів, що містять такі відомості) [3, стаття 5].

Державне бюро розслідувань організовується і діє на засадах:

1) верховенства права, відповідно до якого людина, її життя й здоров'я, честь та гідність, недоторканність і безпека визнають найвищою соціальною цінністю, а права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави;

2) законності;

3) справедливості;

4) неупередженості;

5) незалежності й персональної відповідальності кожного працівника Державного бюро розслідувань;

6) відкритості та прозорості діяльності Державного бюро розслідувань для суспільства та демократичного цивільного контролю, підзвітності і підконтрольності визначеним законом державним органам. Державне бюро розслідувань діє гласно тією мірою, що не порушує права і свободи людини й громадянина, не суперечить вимогам кримінального процесуального законодавства та законодавства про державну таємницю;

7) політичної нейтральності і позапартійності. Використання Державного бюро розслідувань у партійних, групових чи особистих інтересах не допускається. Діяльність політичних партій у Державному бюро розслідувань забороняється;

8) єдиноначальності в реалізації повноважень Державного бюро розслідувань. Принцип єдиноначальності не заперечує принципу процесуальної самостійності слідчого органу Державного бюро розслідувань.

Незалежність Державного бюро розслідувань від незаконного втручання в його діяльність гарантується, зокрема, визначеними Законом України «Про Державне бюро розслідувань» та іншими законами:

1) спеціальним статусом Державного бюро розслідувань, особливим порядком, фінансування та організаційного забезпечення діяльності;

2) особливим порядком добору, призначення та звільнення директора Державного бюро розслідувань, а також вичерпним переліком підстав для припинення його повноважень, визначеним Законом України «Про Державне бюро розслідувань»;

3) порядком здійснення повноважень Державним бюро розслідувань та його працівниками;

5) заборонаю незаконного втручання у здійснення повноважень працівників Державного бюро розслідувань;

б) належною оплатою праці працівників Державного бюро розслідувань і соціальними гарантіями;

7) правовим захистом і забезпеченням особистої безпеки працівників Державного бюро розслідувань, їх близьких родичів.

Забороняється незаконне втручання державних органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, політичних партій, громадських об'єднань, інших фізичних або юридичних осіб у діяльність Державного бюро розслідувань.

Будь-які вказівки, пропозиції, вимоги, доручення, спрямовані до Державного бюро розслідувань та його працівників, що стосуються питань досудового розслідування в конкретних кримінальних провадженнях, є неправомірними і не підлягають виконанню. У разі отримання такої вказівки, вимоги, доручення тощо працівник Державного бюро розслідувань невідкладно інформує про це в письмовій формі директора Державного бюро розслідувань [3, статті 3–4].

Особливості одержання заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення або необґрунтовані доходи, віднесені до підслідності Державного бюро розслідувань, для одержання заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, віднесені до підслідності Державного бюро розслідувань, або необґрунтовані активи, виявлення яких належить до компетенції Державного бюро розслідувань, створюється спеціальна телефонна лінія, а також забезпечується можливість подання таких заяв і повідомлень, зокрема без зазначення прізвища, імені, по батькові (найменування) потерпілого або заявника, через офіційний вебсайт Державного бюро розслідувань та засобами електронного зв'язку.

Усі одержані із заяв і повідомлень, а також виявлені з інших джерел відомості про обставини, що можуть свідчити про учинення кримінального правопорушення, вносять до Єдиного реєстру досудових розслідувань у порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України.

Заяви чи повідомлення про кримінальні правопорушення або про необґрунтовані активи, в яких не зазначені прізвище, ім'я, по батькові (найменування) потерпілого або заявника, розглядають за умови, що

відповідна інформація стосується конкретної особи або містить фактичні дані про учинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину, які можуть бути перевірені.

Інші органи державної влади, отримавши інформацію про кримінальне правопорушення, віднесений до підслідності Державного бюро розслідувань, зобов'язані невідкладно внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань та негайно повідомити про це начальника (керівника) територіального управління Державного бюро розслідувань [3, стаття 8].

Взаємодія Державного бюро розслідувань з іншими державними органами. З метою забезпечення взаємодії Державного бюро розслідувань з органами прокуратури, внутрішніх справ, Національного антикорупційного бюро України, Служби безпеки України, центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму (далі – спеціально уповноважений орган виконавчої влади з

питань фінансового моніторингу), у штатних розписах центральних апаратів зазначених органів передбачають посади осіб, до функціональних обов'язків яких належить здійснення взаємодії з Державним бюро розслідувань.

Обмін оперативною інформацією між Державним бюро розслідувань та Національним антикорупційним бюро України, органами внутрішніх справ, органами Національної поліції, Службою безпеки України, центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, щодо спільних заходів та з іншими державними органами, які відповідно до закону здійснюють оперативно-розшукову діяльність, здійснюється за письмовим розпорядженням керівників відповідних підрозділів.

Умови і порядок обміну інформацією між Державним бюро розслідувань та іншими державними органами регулюють спільними нормативно-правовими актами.

Передавання оперативної інформації Державного бюро розслідувань іншим державним органам дозволяється лише за письмовим розпорядженням

начальника відповідного підрозділу Державного бюро розслідувань.

Державне бюро розслідувань взаємодіє з Національним банком України, Фондом державного майна України, Антимонопольним комітетом України, органами Державної прикордонної служби та іншими державними органами. Державне бюро розслідувань може укласти з окремими державними органами угоди (меморандуми) про співпрацю та обмін інформацією.

Національний банк України, Антимонопольний комітет України, Фонд державного майна України, орган державного фінансового контролю в Україні, а також інші державні органи, що здійснюють державний контроль за додержанням фізичними та юридичними особами законодавства України, з метою запобігання та протидії кримінальним правопорушенням, віднесеним до підслідності Державного бюро розслідувань, зобов'язані:

1) під час здійснення в межах своєї компетенції контрольних функцій з'ясувати дії фізичних та юридичних осіб, що можуть свідчити про відповідні кримінальні правопорушення або створювати умови для їх учинення;

2) передавати Державному бюро розслідувань одержані під час здійснення контрольних функцій та

аналізу інформації, що надходить, відомості, що можуть свідчити про кримінальні правопорушення або використовуватися для запобігання, виявлення, припинення і розслідування кримінальних правопорушень, віднесених законом до підслідності Державного бюро розслідувань.

Державне бюро розслідувань та Державна пенітенціарна служба України взаємодіють щодо питань обміну інформацією про осіб, притягнутих до відповідальності за кримінальні правопорушення, віднесені до підслідності Державного бюро розслідувань [3, стаття 22].

15.3. Основні напрямки діяльності

Державного бюро розслідувань України

Основні напрямки діяльності Державного бюро розслідувань України на 2021 рік, відповідно до Стратегічної програми діяльності Державного бюро розслідувань на 2017–2022 роки, які мають постійний характер. До них відносять:

- ▶ участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері протидії злочинності;
- ▶ припинення та розкриття злочинів, які відносяться до підслідності Державного бюро

розслідувань, здійснення оперативно-розшукової діяльності та досудового розслідування злочинів, віднесених до підслідності Бюро;

- ▶ розроблення та впровадження методик розслідування окремих видів злочинів, насамперед особливо тяжких та тяжких;

- ▶ вжиття заходів щодо відшкодування завданих державі збитків і шкоди, забезпечення можливості для конфіскації коштів та іншого майна, одержаного унаслідок учинення злочинів, у порядку, визначеному законодавством, вжиття заходів для повернення в Україну з-за кордону коштів та іншого майна, одержаних внаслідок учинення злочинів, віднесених до підслідності Державного бюро розслідувань;

- ▶ взаємодія з іноземними правоохоронними та спеціалізованими органами у питаннях розшуку осіб, що переховують від слідства та суду, пошуку та повернення в Україну з-за кордону коштів та іншого майна, одержаних унаслідок учинення злочинів;

- ▶ здійснення інформаційно-аналітичних заходів щодо встановлення системних причин та умов проявів організованої злочинності та інших видів злочинності,

проти дію яким віднесено до компетенції Державного бюро розслідувань;

- ▶ забезпечення навчання, підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників Державного бюро розслідувань;

- ▶ підготовка пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства та ухвалення нових законодавчих актів з питань діяльності Державного бюро розслідувань [7].

Установлення та зміцнення зв'язків із міжнародними партнерами, співпраця за напрямками:

- ▶ експертної допомоги провідних міжнародних організацій щодо розроблення нормативно-правових документів, формування та розвитку Державного бюро розслідувань;

- ▶ тренінгів та навчання працівників Бюро;

- ▶ обміну досвідом та інформацією.

Окремо варто зазначити співробітництво відповідно до законів і міжнародних договорів України з поліцейськими та іншими відповідними органами інших держав, зокрема щодо:

- ▶ розшуку підозрюваних, які переховують від слідства та суду;

► повернення в Україну із-за кордону коштів та іншого майна, виведених під час учинення злочинів.

Державне бюро розслідувань діє гласно тією мірою, що не порушує права і свободи людини і громадянина, не суперечить вимогам кримінального процесуального законодавства та законодавства про державну таємницю. Заходи співпраці з громадськістю повинні забезпечувати:

► спрямування діяльності Державного бюро розслідувань на реалізацію визначених завдань у сфері правоохоронної діяльності з метою зміцнення конституційного правопорядку в державі;

► додержання законності в діяльності Державного бюро розслідувань;

► підтримання умов, які унеможливають використання Державного бюро розслідувань для обмеження прав і свобод громадян або з метою повалення конституційного ладу, усунення органів влади чи перешкоджання їх діяльності, а також в інтересах окремих осіб, політичних партій, громадських організацій;

► попередження та недопущення порушень конституційних прав і свобод, захист законних інтересів громадян України;

► урахування громадської думки, пропозицій громадян та громадських організацій при обговоренні й ухваленні рішень із питань діяльності Бюро у сфері правоохоронної діяльності з метою зміцнення конституційного правопорядку в державі тощо.

Результатом роботи Державного бюро розслідувань повинні стати високий рівень довіри з боку громадянського суспільства та авторитет України на міжнародній арені [9].

Висновки

Державне бюро розслідувань як правоохоронний орган України бере участь у реалізації правоохоронної функції держави через запобігання, виявлення, припинення розслідування та відповідно розкриття кримінальних правопорушень, віднесених нормами чинного кримінального процесуального законодавства до його підслідності.

У підслідності Державного бюро розслідувань – найвищі посадовці (високопосадовці), судді, працівники правоохоронних органів, ті, хто вчинив військові злочини.

Державне бюро розслідувань у своїй діяльності керується Конституцією України, міжнародними

договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, Законом України «Про Державне бюро розслідувань» та іншими законами України, а також іншими нормативно-правовими актами, прийнятими на їх основі.

Систему Державного бюро розслідувань складають: центральний апарат, територіальні управління, спеціальні підрозділи, навчальні заклади та науково-дослідні установи. У складі Державного бюро розслідувань діють слідчі, оперативні підрозділи, підрозділи внутрішнього контролю та інші підрозділи.

Організаційну структуру Державного бюро розслідувань визначає Президент України.

Контроль за діяльністю Державного бюро розслідувань здійснює комітет Верховної Ради України, до предмета відання якого належать питання правоохоронної діяльності, у порядку, визначеному Конституцією України, Законом України «Про Державне бюро розслідувань» та іншими законами України.

Державне бюро розслідувань є юридичною особою публічного права та здійснює свої повноваження безпосередньо і через територіальні управління.

Гранична кількість центрального апарату та територіальних управлінь Державного бюро розслідувань становить 1 тисячу 600 осіб.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ЗНАНЬ ДО РОЗДІЛУ 15

1. Державний правоохоронний орган, на який покладають завдання щодо запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень щодо високопосадовців, суддів, працівників правоохоронних органів, та тих, хто вчинив військові злочини, – це:

- а) Національне антикорупційне бюро України;
- б) Державне бюро розслідувань;
- в) Державна служба з надзвичайних ситуацій України;
- г) Державна прикордонна служба України.

2. Що з переліченого входить до повноважень Державного бюро розслідувань України:

- а) здійснення загального управління у сфері надання безоплатної первинної правової допомоги та безоплатної вторинної правової допомоги;

б) протидія легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму (щодо нотаріусів, адвокатів та інших осіб, які надають юридичні послуги);

в) розкриття та розслідування злочинів проти встановленого порядку несення військової служби (військових злочинів), крім злочинів, передбачених статтею 422 Кримінального кодексу України;

г) забезпечення реалізації державної митної політики, зокрема забезпечення митної безпеки та захисту митних інтересів України.

3. Систему Державного бюро розслідувань складають:

а) центральний апарат, територіальні органи, навчальні заклади та науково-дослідні установи;

б) центральний апарат, територіальні органи, спеціальні підрозділи;

в) спеціальні підрозділи, навчальні заклади та науково-дослідні установи;

г) центральний апарат, територіальні органи, спеціальні підрозділи, навчальні заклади та науково-дослідні установи.

4. Гранична кількість центрального апарату та територіальних управлінь Державного бюро розслідувань становить:

- а) 2 тисячі 500 осіб;
- б) 1 тисяча 500 осіб;
- в) 1 тисяча 600 осіб;
- г) 1 тисяча 300 осіб.

5. Керівництво діяльністю Державного бюро розслідувань здійснює:

- а) Кабінет Міністрів України;
- б) Директор Державного бюро розслідувань;
- в) Прем'єр-міністр України;
- г) Міністр юстиції України.

6. Директора Державного бюро розслідувань, першого заступника директора Державного бюро розслідувань і заступників Директора Державного бюро розслідувань призначають терміном:

- а) на п'ять років;
- б) на два роки;
- в) на три роки;
- г) на сім років.

7. Кваліфікаційні вимоги та критерії професійної придатності для зайняття посад у підрозділах Державного бюро розслідувань затверджує:

- а) Кабінет Міністрів України;
- б) директор Державного бюро розслідувань;
- в) Прем'єр-міністр України;
- г) Міністр юстиції України.

8. Для розгляду питань застосування дисциплінарних стягнень до працівників Державного бюро розслідувань утворюють:

- а) дисциплінарну комісію;
- б) раду громадського контролю;
- в) дисциплінарну колегію;
- г) підрозділи внутрішнього контролю.

9. Нагляд за додержанням Державним бюро розслідувань законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності і досудового розслідування здійснює:

- а) Генеральний прокурор;
- б) директор Державного бюро розслідувань;
- в) Прем'єр-міністр України;
- г) Міністр юстиції України.

10.3 метою запобігання і виявлення правопорушень у діяльності працівників Державного бюро розслідувань у складі центрального апарату Державного бюро розслідувань та його територіальних управлінь діють:

- а) дисциплінарна комісія;
- б) рада громадського контролю;
- в) дисциплінарна колегія;
- г) підрозділи внутрішнього контролю.

РОЗДІЛ 16
НАЦІОНАЛЬНЕ АНТИКОРУПЦІЙНЕ
БЮРО УКРАЇНИ

ПИТАННЯ ДО РОЗДІЛУ

16.1. Національне антикорупційне бюро України.

16.2. Основні завдання та функції Національного антикорупційного бюро України.

16.3. Основні напрямки діяльності Національного антикорупційного бюро України.

Ключові слова: Національне антикорупційне бюро України, антикорупційна програма, корупція, подарунок, корупційні правопорушення, фінансовий контроль.

Список літератури

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-D0%B2%D1%80>.

2. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки : Закон України від 14.10.2014 р. № 1699-VII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2014 № 46. Ст. 2047. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1699-18>.

3. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2014. № 49. Ст. 2056. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.

4. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014 р. № 1698-VII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2014. № 47. Ст. 2051. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/1698-18>.

5. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2016. № 4. Ст. 43. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/889>.

6. Мельник О. В., Степанов О. С. Судові та правоохоронні органи України : навч.-метод. комплекс для курсантів (студентів) 1-го курсу Навч.-наук. ін-ту права та психології, ф-ту поч. та спец. підготовки МВС України ; НАВС, каф. кримінального процесу. Київ, 2015. 92 с.

7. Комарова Ю. М. Адміністративно-правовий статус Національного антикорупційного бюро України :

дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2018. 229 с.

8. Офіційний вебсайт Національного антикорупційного бюро України. URL: <https://nabu.gov.ua/>.

9. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

10. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2013. № 9–10, № 11–12. № 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/4651-17>.

11. Науково-практичний коментар Закону України «Про запобігання корупції». Київ : Юрінком Інтер, 2020. 348 с.

12. Гречанюк Р. В. Теоретико-правові аспекти визначення адміністративної діяльності в Національному антикорупційному бюро України. URL: <http://www.lsej.org.ua/42019/30.pdf>.

Вступ

Корупція в Україні, незважаючи на заходи, які використовує Уряд, негативно впливає на реалізацію

конституційних прав і свобод людини та громадянина, проведення соціальних перетворень та економічний розвиток, викликає недовіру до державних інститутів, створює негативний імідж держави на міжнародній арені. Створення та запуск Національного антикорупційного бюро України було однією з вимог Міжнародного валютного фонду та Європейської комісії для лібералізації в'їзного режиму України з Європейським Союзом.

Національне антикорупційне бюро України – новий орган у правоохоронній системі України, створений після Революції гідності для очищення влади від корупції заради побудови та розвитку успішного суспільства та ефективної держави. Чотирнадцятого жовтня 2014 року Верховна Рада України ухвалила Закон «Про Національне антикорупційне бюро України».

16.1. Національне антикорупційне бюро України

Розбудова системи антикорупційних органів стала обов'язковою вимогою для збереження та розвитку України як демократичної, незалежної та правової держави, яка визначає права людини пріоритетом свого функціонування. Історичний поступ та еволюція правового забезпечення запобігання корупційним проявам

у державі, на жаль, засвідчила неспроможність без радикальних кроків досягати швидких та ефективних результатів. Наслідком цього є поява спеціалізованих антикорупційних інституцій, які, доповнюючи один одного, повинні системно та оперативно змінити ситуацію у сфері запобігання корупції на краще [12].

Корупція – це використання особою наданих їй службових повноважень із метою одержання неправомірної вигоди у вигляді коштів або іншого майна, переваг, пільг, послуг, нематеріальних активів, будь-якої іншої вигоди нематеріального чи негрошового характеру, які обіцяють, пропонують, надають або одержують без законних на те підстав [8].

Визначення терміна «корупція» міститься в Законі України № 1700-18 «Про запобігання корупції» від 09.12.2015 р.

Подарунок – кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, які надають/одержують безоплатно або за ціною, нижчою мінімальної ринкової [3, стаття 1].

Ключовим органом у сфері запобігання корупції є Національне антикорупційне бюро України. Основною причиною створення Національного антикорупційного

бюро України (далі – Національне бюро) як автономної інституції стала необхідність розроблення та реалізації нової державної політики щодо протидії корупційним проявам в Україні. До недавнього часу в межах діяльності різних державних інституцій реалізовувалися різноманітні функції, до яких відносять:

- виявлення корупційних правопорушень;
- здійснення досудового розслідування та кримінального переслідування;
- проведення фінансового контролю за державними витратами;
- забезпечення відкритого доступу до органів державного управління;
- запобігання конфліктам інтересів у державних службовців;
- співпраця з громадськістю тощо.

Однак в Україні до появи Національного бюро, а також утворення таких державних органів, як Національне агентство запобігання та протидії корупції (НАЗК), спеціальної антикорупційної прокуратури, антикорупційного суду, зазначені функції були розподілені між значною кількістю органів та не мали належного законодавчого закріплення, що створювало

перешкоди під час реалізації повноважень суб'єктами запобігання та протидії корупції. Оскільки така ситуація призвела до паралельного виконання ними однорідних функціональних обов'язків, порушення вимог законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів у разі притягнення до відповідальності за корупційні правопорушення, а іноді також і до зловживань із боку суб'єктів, уповноважених здійснювати діяльність щодо запобігання та протидії корупції [7].

Національне антикорупційне бюро України – це державний правоохоронний орган, що займається розслідуванням та розкриттям корупційних правопорушень із боку вищих посадових осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Основною функцією Бюро є протидія корупційним правопорушенням, які вчинені високопосадовцями та становлять загрозу національній безпеці України [8].

Національне бюро утворює Президент України відповідно до Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» та інших законів України.

Правову основу діяльності Національного бюро становлять Конституція України, міжнародні договори

України, Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» та інші закони України, а також ухвалені відповідно до них інші нормативно-правові акти [4, статті 1–2].

Основними принципами діяльності Національного бюро є:

- 1) верховенство права;
- 2) повага та додержання прав і свобод людини й громадянина;
- 3) законність;
- 4) безсторонність та справедливість;
- 5) незалежність Національного бюро та його працівників;
- 6) підконтрольність і підзвітність суспільству та визначеним законом державним органам;
- 7) відкритість для демократичного цивільного контролю;
- 8) політична нейтральність і позапартійність;
- 9) взаємодія з іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями [4, стаття 3].

Національне бюро складається з центрального і територіальних управлінь. Національне бюро є юридичною особою публічного права.

Для забезпечення виконання завдань Національного бюро його директор утворює своїм рішенням не більше ніж сім територіальних управлінь Національного бюро, юрисдикція яких охоплює визначені в рішенні області України, Автономну Республіку Крим, міста Київ та Севастополь.

Наказами директора Бюро створено Львівське, Одеське та Харківське територіальні управління. Наразі обрано директорів усіх трьох територіальних управлінь.

Повноваження Львівського територіального управління поширюють на Львівську, Волинську, Закарпатську, Чернівецьку, Тернопільську, Івано-Франківську, Рівненську, Хмельницьку області.

Повноваження Одеського територіального управління поширюють на Одеську, Херсонську, Миколаївську, Кіровоградську області.

Повноваження Харківського територіального управління поширюють на Харківську, Сумську, Дніпропетровську, Запорізьку області та територію

проведення антитерористичної операції: Луганську та Донецьку області [8].

Територіальне управління – це представництво НАБУ в регіоні, співробітники працюють із заявниками та підтримують постійний контакт із підрозділом детективів.

У штаті територіальних управлінь немає посад детективів. Детективи за необхідності можуть бути відкомандировані до територіального управління.

Усього в кожному територіальному управлінні передбачено по 8 штатних посад.

Директор Національного бюро, в разі обґрунтованої необхідності, може утворювати своїм рішенням додаткові територіальні управління Національного бюро у межах області чи Автономної Республіки Крим.

Структура, штатний розклад, положення про структурні підрозділи, посадові інструкції працівників Національного бюро затверджує директор Національного бюро.

До структури управлінь Національного бюро можуть входити підрозділи детективів, що здійснюють оперативно-розшукові та слідчі дії, інформаційно-аналітичні, оперативно-технічні підрозділи, підрозділи, що здійснюють виявлення майна, яке може бути

предметом конфіскації або спеціальної конфіскації, підрозділи швидкого реагування, забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства та забезпечення безпеки працівників, представництва інтересів в іноземних юрисдикційних органах, експертні, фінансові, кадрові та інші підрозділи.

Директор Національного бюро може створювати своїм рішенням комісії у складі працівників Національного бюро, прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, службових осіб інших державних органів, органів місцевого самоврядування, представників громадських об'єднань. Такі комісії вивчають питання щодо порушення прав осіб, які співпрацюють із Національним бюро, та виносять рекомендації щодо усунення зазначених порушень. Рекомендації таких комісій є обов'язковими для розгляду державними органами, органами місцевого самоврядування. Порядок діяльності комісій визначає директор Національного бюро.

Гранична кількість центрального та територіальних управлінь Національного бюро становить 700 осіб, зокрема не більше ніж 500 осіб начальницького складу [4, стаття 5].

Керівництво діяльністю Національного бюро здійснює його директор, якого призначає на посаду та звільняє з посади Президент України в порядку, визначеному Законом України «Про Національне антикорупційне бюро України» [4, стаття 6].

Директор Національного антикорупційного бюро України – Ситник Артем Сергійович. У 1996 році вступив до Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого, де навчався за спеціальністю «Правознавство». У 2001 році закінчив Академію та отримав диплом з відзнакою. Шістнадцятого квітня 2015 року Указом Президента України Артема Ситника було призначено директором Національного антикорупційного бюро України.

Директором Національного бюро може бути громадянин України, який має вищу юридичну освіту, стаж роботи в галузі права не менше ніж десять років, досвід роботи на керівних посадах в органах влади, установах, організаціях, зокрема за кордоном, або міжнародних організаціях не менше ніж п'ять років, володіє державною мовою та здатний за своїми діловими та моральними якостями, освітнім і професійним рівнем,

станом здоров'я виконувати відповідні службові обов'язки.

Не може бути призначена на посаду директора Національного бюро особа, яка впродовж двох років до подання заяви на участь у конкурсі на зайняття цієї посади, незалежно від тривалості, входила до складу керівних органів політичної партії або перебувала в трудових чи інших договірних відносинах з політичною партією.

Не може бути призначена на посаду директора Національного бюро особа, яка не відповідає обмеженням, передбаченим пунктами 1–7, 9 частини першої статті 13 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» (а саме: 1) за рішенням суду визнана недієздатною або її дієздатність обмежена; 2) має судимість за учинення кримінального правопорушення, якщо така судимість не погашена або не знята в установленому законом порядку (крім реабілітованої особи), або на яку впродовж останнього року накладалося адміністративне стягнення за учинення правопорушення, пов'язаного з корупцією, або притягалася судом до відповідальності за учинення умисного кримінального правопорушення; 3) відповідно до вироку суду, що набрав законної сили, позбавлена права займатися діяльністю,

пов'язаною з виконанням функцій держави, або обіймати певні посади; 4) має громадянство іншої держави; 5) у разі призначення буде прямо підпорядкована особі, яка є її близькою особою відповідно до Закону України «Про запобігання корупції»; 6) не пройшла спеціальної перевірки; 7) не пройшла перевірки і стосовно неї встановлено заборону відповідно до Закону України «Про очищення влади»; 9) не подала заяву про відсутність заборгованості зі сплати аліментів на утримання дитини, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за шість місяців з дня пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання, або в неї виявлено таку заборгованість [4, стаття 13].

Не може бути призначена на посаду Директора Національного бюро особа, яка не пройшла перевірку у порядку, встановленому Законом України «Про очищення влади», з метою відновлення довіри до влади та створення умов для побудови нової системи органів влади відповідно до європейських стандартів.

Директора Національного бюро призначають терміном на сім років. Одна і та сама особа не може обіймати цю посаду два терміни підряд.

Повноваження директора Національного бюро припиняють у зв'язку із закінченням терміну його повноважень або смертю.

Верховна Рада України за наявності підстав, визначених пунктами 6–12 частини четвертої статті 6 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» (підстави звільнення директора Національного бюро з посади, а саме: 6) набрання законної сили обвинувальним вироком суду стосовно нього; 7) припинення його громадянства України або виїзду на постійне місце проживання за межі України; 8) невідповідності обмеженням щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності, передбаченими Законом України «Про запобігання корупції», встановленим рішенням суду, що набрало законної сили; 9) невчасного подання декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; 10) набуття громадянства іншої держави; 11) наявності висновку комісії з проведення незалежного оцінювання (аудиту) діяльності Національного бюро, передбаченої статтею 26 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» (контроль за діяльністю Національного бюро та його підзвітність), про

неефективність діяльності Національного бюро та неналежне виконання обов'язків його директором; 12) наявності заборгованості зі сплати аліментів на утримання дитини, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за дванадцять місяців із дня пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання; 13) за пропозицією не менше ніж третини народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України може ухвалити рішення про звільнення директора Національного бюро з посади.

Директора Національного бюро звільняють із посади в разі:

- 1) подання письмової заяви про припинення повноважень за власним бажанням;
- 2) призначення чи обрання на іншу посаду за його згодою;
- 3) досягнення шістдесяти п'яти років;
- 4) неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я відповідно до висновку медичної комісії, що створюється за рішенням спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я;

5) набрання законної сили рішенням суду про визнання його недієздатним або обмеження його цивільної дієздатності, визнання його безвісно відсутнім чи оголошення його померлим;

6) набрання законної сили обвинувальним вироком суду стосовно нього;

7) припинення його громадянства України або виїзду на постійне місце проживання за межі України;

8) невідповідності обмеженням щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності, передбаченими Законом України «Про запобігання корупції», встановленим рішенням суду, що набрало законної сили;

9) невчасного подання декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;

10) набуття громадянства іншої держави;

11) наявності висновку комісії з проведення незалежного оцінювання (аудиту) діяльності Національного бюро, передбаченої статтею 26 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» (контроль за діяльністю Національного бюро та його підзвітність), про неефективність діяльності

Національного бюро та неналежне виконання обов'язків його директором;

12) наявності заборгованості зі сплати аліментів на утримання дитини, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за дванадцять місяців із дня пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання;

13) набрання законної сили рішенням суду про визнання його активів чи активів, набутих за його дорученням іншими особами або в інших передбачених статтею 290 Цивільного процесуального кодексу України (пред'явлення позову про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави) випадках, необґрунтованими та їх стягнення в дохід держави.

Директора Національного бюро не може бути звільнено, а указ Президента України про його призначення не може бути скасовано, крім підстав, зазначених у статті 6 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» [4, стаття 6].

Директорів територіальних управлінь Національного бюро призначають на посаду та звільняє з посади директор Національного бюро [4, стаття 9].

До працівників Національного бюро належать особи, які є гласними і негласними штатними працівниками, з начальницького складу, державних службовців та інших працівників, які працюють за трудовими договорами в Національному бюро.

Негласними штатними працівниками Національного бюро можуть бути детективи, старші детективи та працівники інших підрозділів Національного бюро.

Особами начальницького складу є працівники підрозділів швидкого реагування, захисту учасників кримінального судочинства та забезпечення безпеки працівників відповідно до Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України», оперативно-технічних підрозділів та підрозділів детективів Національного бюро.

Оперативно-розшукову діяльність та досудове розслідування в кримінальних провадженнях щодо злочинів, віднесених законом до підслідності Національного бюро, а також в інших справах, витребуваних до Національного бюро прокурором, що здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності,

досудового розслідування працівниками Національного бюро, проводять старші детективи та детективи Національного бюро, а також оперативно-технічні підрозділи і підрозділи внутрішнього контролю.

Час проходження служби в Національному бюро зараховують до страхового стажу, стажу роботи за спеціальністю, а також до стажу державної служби відповідно до закону.

Директор Національного бюро утворює конкурсні комісії, які проводять конкурс на зайняття вакантних посад гласних штатних працівників у Національному бюро. Директор Національного бюро включає до складу конкурсної комісії представників, визначених Радою громадського контролю при Національному бюро (не більше ніж три особи у складі однієї конкурсної комісії).

Для проведення конкурсу на зайняття посад негласних штатних працівників Національного бюро директор Національного бюро з урахуванням вимог Закону України «Про державну таємницю» утворює окрему конкурсну комісію з працівників Національного бюро, які мають допуск до державної таємниці та яким директор Національного бюро надав відповідний доступ до інформації про кандидатів на такі посади.

Положення про конкурсні комісії та регламент їх роботи визначає директор Національного бюро.

Повідомлення про оголошення конкурсу на зайняття посади у Національному бюро розміщують на офіційному вебсайті Національного бюро не пізніше ніж за десять днів до завершення терміну подання заяв на участь у конкурсі.

Конкурс на зайняття посад у Національному бюро передбачає складання кваліфікаційного іспиту (тестування) та проведення співбесіди.

Призначення на посади негласних штатних працівників Національного бюро здійснюють за результатами конкурсу, який проводять в окремо визначеному директором Національного бюро порядку з урахуванням вимог Закону України «Про державну таємницю».

На службу до Національного бюро приймають на конкурсній, добровільній, контрактній основі громадян України, які спроможні за своїми особистими, діловими та моральними якостями, віком, освітнім і професійним рівнем та станом здоров'я ефективно виконувати відповідні службові обов'язки. Кваліфікаційні вимоги до професійної придатності визначає директор

Національного бюро. Призначення на посади у Національному бюро здійснюється виключно за результатами відкритого (крім призначення на посади негласних штатних працівників Національного бюро) конкурсу, який проводять у порядку, визначеному директором Національного бюро, крім призначення на посади першого заступника та заступників директора Національного бюро.

Особи, які претендують на зайняття посад у Національному бюро, до призначення на відповідну посаду зобов'язані повідомити керівництву органу, на зайняття посади в якому вони претендують, про близьких осіб, які працюють у такому органі.

На осіб начальницького складу Національного бюро поширюється положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ та Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України.

Трудові відносини працівників Національного бюро регулюють законодавством про працю, державну службу та укладеними трудовими договорами (контрактами). На спеціалістів Національного бюро, які не мають спеціальних звань, поширюється дія Закону

України «Про державну службу». Посади спеціалістів Національного бюро належать до відповідних категорій посад працівників апарату міністерства, іншого центрального органу виконавчої влади, їх територіальних органів у порядку, встановленому законодавством.

Працівники Національного бюро регулярно, але не рідше одного разу на два роки, проходять обов'язкове підвищення кваліфікації.

Наявність заборгованості зі сплати аліментів на утримання дитини, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за дванадцять місяців з дня пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання, є підставою для звільнення працівника Національного бюро [4, стаття 10].

Працівники Національного бюро мають службове посвідчення [4, стаття 33].

Працівники Національного бюро мають право застосовувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби та вогнепальну зброю під час виконання службових обов'язків у випадках, на умовах та в порядку, передбачених Законом України «Про Національну поліцію» [4, стаття 18].

Працівники Національного бюро під час виконання покладених на них обов'язків є представниками влади, діють від імені держави і перебувають під її захистом. Ніхто, за винятком уповноважених посадових осіб державних органів у передбачених законами випадках, не має права втручатися в їх законну діяльність. В інтересах забезпечення особистої безпеки працівників Національного бюро та членів їх сімей не допускається розголошення в засобах масової інформації відомостей про місце проживання цих осіб. Відомості про проходження служби працівниками Національного бюро надають з дозволу директора Національного бюро або його заступника.

У разі затримання працівника Національного бюро або обрання стосовно нього запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою його тримають окремо від інших осіб.

Під захистом держави перебувають особи, які добровільно, зокрема на договірних засадах, надають допомогу Національному бюро у здійсненні повноважень. Незаконне розголошення даних про таких осіб, а також інші правопорушення стосовно цих осіб та їх близьких осіб, учинені у зв'язку з відносинами з Національним

бюро, тягнуть за собою відповідальність, передбачену законом.

Працівник Національного бюро, який відповідно до Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» повідомив про протиправні дії чи бездіяльність іншого працівника Національного бюро, не може бути звільнений з посади або бути змушений до такого звільнення, притягнутий до відповідальності чи іншим чином переслідуватися за таке повідомлення, крім випадку притягнення до відповідальності за завідомо неправдиве повідомлення про учинення кримінального правопорушення. Посадовим особам Національного бюро забороняється розголошувати відомості про працівників Національного бюро, які повідомили про порушення [4, стаття 21].

Працівники Національного бюро самостійно ухвалюють рішення в межах своїх повноважень. Вони зобов'язані відмовитися від виконання будь-яких наказів, розпоряджень або вказівок, які суперечать законодавству, а також вжити інших заходів, передбачених законом.

Працівники Національного бюро за свої протиправні дії чи бездіяльність несуть дисциплінарну,

цивільно-правову, адміністративну або кримінальну відповідальність.

У разі порушення працівником Національного бюро під час виконання ним своїх службових обов'язків прав чи свобод особи Національне бюро вживає в межах своєї компетенції заходів із поновлення цих прав і свобод, відшкодування завданої матеріальної і моральної шкоди, притягнення винних до юридичної відповідальності [4, стаття 18].

Контроль за діяльністю Національного бюро здійснює комітетом Верховної Ради України, до предмету відання якого належить боротьба з корупцією та організованою злочинністю, в порядку, визначеному Конституцією України, Законом України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави», Законом України «Про Національне антикорупційне бюро України» та іншими законами України.

Директор Національного бюро:

1) інформує Президента України, Верховну Раду України та Кабінет Міністрів України з основних питань діяльності Національного бюро та його підрозділів про

виконання покладених завдань, додержання законодавства, прав і свобод осіб;

2) щороку не пізніше ніж 10 лютого та 10 серпня подає Президентові України, Верховній Раді України та Кабінету Міністрів України письмовий звіт про діяльність Національного бюро впродовж попередніх шести місяців.

Звіт Національного бюро надають для висновку Раді громадського контролю при Національному бюро, яка розглядає його впродовж двох тижнів з дня подання. Звіт Національного бюро подають до відповідних державних органів та оприлюднюють разом із висновком Ради громадського контролю у разі його затвердження у встановлений строк.

Комітет Верховної Ради України, до предмета відання якого належать питання боротьби з корупцією, не рідше одного разу на рік проводить відкриті для громадськості слухання на тему діяльності Національного бюро, виконання покладених на Національне бюро завдань, додержання ним законодавства, прав і свобод осіб

Щороку проводять незалежне оцінювання (аудит) ефективності діяльності Національного бюро, його операційної та інституційної незалежності, зокрема за допомогою вибіркового аудиту кримінальних проваджень,

досудове розслідування в яких здійснювало Національне бюро та було завершено.

Зазначене оцінювання (аудит) проводить комісія зовнішнього контролю у складі трьох членів. Президент України, Верховна Рада України та Кабінет Міністрів України щороку визначають по одному члену комісії з осіб, які мають значний досвід роботи в органах досудового розслідування, прокуратури, судах за кордоном чи міжнародних організаціях, володіють необхідними знаннями та навичками для проведення такого оцінювання (аудиту), а також мають бездоганну ділову репутацію.

Члени комісії зовнішнього контролю забезпечують нерозголошення даних досудового розслідування та не можуть втручатися у здійснення досудового розслідування.

Висновок незалежного зовнішнього оцінювання (аудиту) діяльності Національного бюро оприлюднює, вносить як додаток до письмового звіту Національного бюро та заслуховує Верховна Рада України [4, стаття 26].

Підрозділи внутрішнього контролю Національного бюро. З метою попередження, виявлення та розслідування правопорушень у діяльності працівників

Національного бюро у складі його центрального управління діє підрозділ внутрішнього контролю. Рішенням директора Національного бюро у складі територіальних управлінь Національного бюро можуть створюватися підрозділи внутрішнього контролю. Підрозділи внутрішнього контролю підпорядковують безпосередньо директору Національного бюро.

Керівників та працівників підрозділів внутрішнього контролю центрального та територіальних управлінь Національного бюро призначає на посаду та звільняє з посади директором Національного бюро.

Працівник Національного бюро, якому стала відома інформація про протиправні дії чи бездіяльність іншого працівника Національного бюро, зобов'язаний негайно повідомити про це директора Національного бюро та підрозділ внутрішнього контролю Національного бюро.

У разі виявлення інформації про можливе учинення працівником Національного бюро кримінального правопорушення підрозділ внутрішнього контролю Національного бюро негайно повідомляє про це Генерального прокурора чи його заступника.

Порядок діяльності та повноваження підрозділів внутрішнього контролю Національного бюро визначають

положенням, яке затверджує директор Національного бюро [4, стаття 27].

Підрозділи внутрішнього контролю здійснюють моніторинг способу життя працівників Національного бюро з метою встановлення відповідності рівня життя працівника майну і доходам цього працівника та його членів сім'ї згідно з декларацією особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, що подається ним відповідно до закону.

Порядок здійснення моніторингу способу життя працівників Національного бюро визначає директор Національного бюро.

Моніторинг способу життя здійснюють із додержанням законодавства про захист персональних даних та не повинен передбачати надмірного втручання в право на недоторканність особистого й сімейного життя особи.

Установлення невідповідності рівня життя працівника Національного бюро майну і доходам цього працівника та його членів сім'ї є підставою для притягнення його до дисциплінарної відповідальності [4, стаття 29].

Для розгляду питань застосування дисциплінарних стягнень до працівників Національного бюро утворюється Дисциплінарна комісія у складі п'яти осіб. До складу Дисциплінарної комісії входять п'ять осіб, які визначені Радою громадського контролю при Національному бюро.

Склад та положення про Дисциплінарну комісію Національного бюро затверджує директор Національного бюро.

Дисциплінарна комісія на підставі службового розслідування, яке проводить підрозділ внутрішнього контролю, складає висновок про наявність чи відсутність у діях працівника Національного бюро дисциплінарного проступку та підстав для його притягнення до дисциплінарної відповідальності з визначенням рекомендованого виду дисциплінарного стягнення. Рішення про застосування дисциплінарного стягнення на підставі висновку Дисциплінарної комісії ухвалює директор Національного бюро. Зазначене рішення може бути оскаржене до суду [4, стаття 28].

Національне бюро через засоби масової інформації, на своєму офіційному вебсайті та в інших формах регулярно інформує суспільство про свою діяльність, оприлюднює та надає інформацію на запити в порядку,

передбаченому Законом України «Про доступ до публічної інформації».

Національне бюро готує та оприлюднює не пізніше 10 лютого і 10 серпня в загальнодержавних друкованих засобах масової інформації та на власній офіційній веб-сторінці в мережі «Інтернет» звіт про свою діяльність упродовж попередніх шести місяців, поданий Президенту України, Верховній Раді України та Кабінету Міністрів України.

Рада громадського контролю при Національному бюро. З метою забезпечення прозорості та цивільного контролю за діяльністю при Національному бюро утворюють Раду громадського контролю у складі 15 осіб, яку формують на засадах відкритого та прозорого конкурсу.

До складу Ради громадського контролю при Національному бюро не можуть входити:

1) особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;

2) особи, які, незалежно від тривалості, були працівниками Національного бюро або інших правоохоронних органів впродовж попередніх двох років;

3) особи, близькі особи яких, незалежно від тривалості, були працівниками Національного бюро або інших правоохоронних органів впродовж попередніх двох років.

Положення про Раду громадського контролю та про порядок її формування затверджує Президент України.

Рада громадського контролю при Національному бюро:

1) заслуховує інформацію про діяльність, виконання планів і завдань Національного бюро;

2) розглядає звіти Національного бюро і затверджує свій висновок щодо них;

3) обирає з її членів двох представників, які входять до складу Дисциплінарної комісії Національного бюро;

4) має інші права, передбачені Положенням про Раду громадського контролю [4, статті 30–31].

Національне бюро є юридичною особою і має печатку із зображенням Державного герба України та своїм найменуванням [4, стаття 32].

16.2. Основні завдання та функції

Національного антикорупційного бюро України

Завданням Національного бюро є протидія кримінальним корупційним правопорушенням, вчиненими вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці, а також вжиття інших передбачених законом заходів щодо протидії корупції [4, стаття 1].

Підслідними НАБУ є вищі посадові особи, а саме:

- Президент України, повноваження якого припинено;
- народні депутати України;
- Прем'єр-міністр України;
- члени Кабінету Міністрів України;
- перший заступник та заступник міністра;
- члени Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення;
- члени Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг;

- члени Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку;
- члени Антимонопольного комітету України;
- голова Державного комітету телебачення і радіомовлення України;
- голова Фонду державного майна України, його перший заступник та заступник;
- члени Центральної виборчої комісії;
- голова Національного банку України, його перший заступник та заступник;
- голова Національного агентства з питань запобігання корупції, його заступник;
- члени Ради Національного банку України;
- секретар Ради національної безпеки і оборони України, його перший заступник та заступник;
- постійний Представник Президента України в Автономній Республіці Крим, його перший заступник та заступник;
- радники або помічники Президента України, голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України;

- державні службовці, посади яких належать до категорії «А»;
- депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим;
- депутати обласних рад, міських рад міст Києва та Севастополя;
- посадові особи місцевого самоврядування, посади яких віднесено до першої та другої категорій посад;
- судді (крім суддів Вищого антикорупційного суду);
- судді Конституційного Суду України;
- присяжні (під час виконання ним обов'язків у суді);
- голова, заступник голови, член, інспектор Вищої ради правосуддя;
- голова, заступник голови, член, інспектор Вищої кваліфікаційної комісії суддів України;
- прокурори органів прокуратури, зазначеними у пунктах 1–4, 5–11 частини першої статті 15 (особи, які мають статус прокурора) Закону України «Про прокуратуру»;

➤ особи вищого начальницького складу державної кримінально-виконавчої служби, органів та підрозділів цивільного захисту, вищого складу Національної поліції;

➤ посадові особи митної служби, яким присвоєно спеціальне звання державного радника митної служби III рангу і вище, посадові особи органів державної податкової служби, яким присвоєно спеціальне звання державного радника податкової служби III рангу і вище;

➤ військовослужбовці вищого офіцерського складу Збройних сил України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Державної спеціальної служби транспорту, Національної гвардії України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України;

➤ керівники суб'єкта великого підприємництва, у статутному капіталі якого частка державної або комунальної власності перевищує 50 відсотків;

➤ інші службові особи державних та правоохоронних органів, військового формування, органу місцевого самоврядування, суб'єкта господарювання, у статутному капіталі якого частка державної або комунальної власності перевищує 50 відсотків, які вчинили злочин, підслідний Національному бюро, якщо

розмір предмета злочину або завданої ним шкоди в п'ятсот і більше разів перевищує розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленої законом на час учинення злочину (станом на 01.01.2021 – 1 135 000 грн) [8].

До функціональних обов'язків Національного антикорупційного бюро України належать:

1) здійснення оперативно-розшукових заходів із метою попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень, віднесених законом до його підслідності, а також в оперативно-розшукових справах, витребуваних від інших правоохоронних органів;

2) здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень, віднесених законом до його підслідності, а також проведення досудового розслідування інших кримінальних правопорушень у випадках, визначених законом;

3) вживання заходів щодо розшуку та арешту коштів та іншого майна, які можуть бути предметом конфіскації або спеціальної конфіскації у кримінальних правопорушеннях, віднесених до підслідності Національного бюро, здійснення діяльності щодо зберігання коштів та іншого майна, на яке накладено арешт;

4) взаємодія з іншими державними органами, органами місцевого самоврядування та іншими суб'єктами для виконання своїх обов'язків;

5) здійснення інформаційно-аналітичної роботи з метою виявлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Національного бюро;

6) забезпечення особистої безпеки працівників Національного бюро та інших визначених законом осіб, захист від протиправних посягань на осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, у підслідних йому кримінальних правопорушеннях;

7) забезпечення на умовах конфіденційності та добровільності співпраці з особами, які повідомляють про корупційні правопорушення;

8) звітування про свою діяльність у порядку, визначеному Законом України «Про Національне антикорупційне бюро України», та інформування суспільства про результати своєї роботи;

9) здійснення міжнародного співробітництва у межах своєї компетенції відповідно до законодавства України та міжнародних договорів України;

10) вживання заходів щодо виявлення необґрунтованих активів та збору доказів їх необґрунтованості, надсилання Спеціалізованій

антикорупційній прокуратурі матеріалів для вирішення питання про пред'явлення позову про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави;

11) збирання і надсилання Спеціалізованій антикорупційній прокуратурі матеріалів для вирішення питання про пред'явлення позову про визнання недійсними угод у випадках, передбачених законодавством України [4, стаття 16].

Заяви і повідомлення про кримінальні правопорушення. Для отримання заяв і повідомлень, зокрема анонімних, про кримінальні правопорушення або необґрунтовані активи в Національному бюро створюється спеціальна телефонна лінія та забезпечується можливість подання таких повідомлень через офіційний вебсайт Національного бюро в мережі «Інтернет» та засобами електронного зв'язку.

Анонімні заяви і повідомлення про кримінальні правопорушення або необґрунтовані активи розглядає Національне бюро за умови, що відповідна інформація стосується конкретної особи, містить фактичні дані та може бути перевірена.

Порядок реєстрації, обліку та розгляду заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, віднесені законом до підслідності Національного бюро, або про необґрунтовані активи визначає директор Національного бюро [4, стаття 19].

Держава заохочує викривачів та сприяє їм у повідомленні про можливі факти корупційних або пов'язаних із корупцією правопорушень, інших порушень Закону «Про запобігання корупції» усно та письмово, зокрема, через спеціальні телефонні лінії, офіційні вебсайти, засоби електронного зв'язку, зверненням до засобів масової інформації, журналістів, громадських об'єднань, професійних спілок [3, стаття 53].

Викривач – це особа, яка надає допомогу в запобіганні і протидії корупції, перебуває під захистом держави (стаття 53 Закону України «Про протидію корупції»).

Незалежність Національного бюро в його діяльності гарантується:

- 1) особливим порядком конкурсного відбору директора Національного бюро та вичерпним переліком підстав припинення його повноважень, визначених Законом України «Про Національне антикорупційне бюро України»;

- 2) конкурсними засадами відбору інших працівників Національного бюро, їх особливим правовим та соціальним захистом, належними умовами оплати праці;

- 3) установленим законом порядком фінансування та матеріально-технічного забезпечення Національного бюро;

4) визначеними законом засобами забезпечення особистої безпеки працівників Національного бюро, їх близьких родичів, майна;

5) іншими засобами, визначеними Законом України «Про Національне антикорупційне бюро України».

Використання Національного бюро в партійних, групових чи особистих інтересах не допускається. Діяльність політичних партій у Національному бюро забороняється. Забороняється незаконне втручання державних органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, політичних партій, громадських об'єднань, інших фізичних або юридичних осіб у діяльність Національного бюро. Будь-які письмові чи усні вказівки, вимоги, доручення тощо, спрямовані до Національного бюро чи його працівників, які стосуються питань досудового розслідування в конкретному кримінальному провадженні і не передбачені Кримінальним процесуальним кодексом України, є неправомірними та не підлягають виконанню [4, стаття 4].

16.3. Основні напрямки діяльності

Національного антикорупційного бюро України

Основними напрямками діяльності Національного антикорупційного бюро України, відповідно до Антикорупційної програми на 2020–2022 роки є:

➤ забезпечення ефективності функціонування системи управління заходами протидії корупції у Національному бюро відповідно до вимог антикорупційного законодавства Національного стандарту ISO 37001:2018 (Системи управління щодо протидії корупції. Вимоги та настанови щодо застосування);

➤ ідентифікація зовнішніх та внутрішніх корупційних ризиків у діяльності Національного бюро та реалізація заходів щодо їх усунення або мінімізації відповідно до сучасної методології у сфері ризик-менеджменту (ризик-менеджмент можна визначити як систему ухвалення та виконання управлінських рішень, спрямованих на зменшення впливу наслідків реалізації ризиків на діяльність організації);

➤ усунення корупційних чинників у діяльності Національного бюро за допомогою належної нормативної регламентації та оптимізації ключових управлінських процесів і процедур, зокрема в сфері публічних закупівель;

➤ запобігання та протидія корупційним практикам працівників Національного бюро у процесуальній сфері;

➤ забезпечення максимальної прозорості та підзвітності кадрової політики Національного бюро у тісній співпраці з органами громадського контролю,

зокрема заміщення посад осіб начальницького складу працівниками Національного бюро, які перебувають на державній службі;

- розбудова системи управління інформаційною безпекою відповідно до вимог національних стандартів групи ISO/IEC 27000 (Інформаційні технології. Методи захисту. Система управління інформаційною безпекою. Огляд і словник);

- посилення системи внутрішнього контролю та аудиту;

- удосконалення взаємодії з викривачами корупції.

- впровадження інноваційних форм комунікації та навчання з питань додержання антикорупційного законодавства і міжнародних стандартів у сфері запобігання та протидії корупції;

- забезпечення невідворотності відповідальності за порушення вимог антикорупційного законодавства;

- активізація участі Національного бюро у міжнародних і національних проєктах щодо формування антикорупційної політики та вдосконалення механізмів її реалізації [8].

Напрями міжнародного співробітництва Національного антикорупційного бюро України:

➤ За підтримки швейцарських партнерів реалізовано проєкт «Повернення активів і доброчесність державного сектору в Україні», що триватиме до 31 грудня 2021 року. Про це йдеться в Меморандумі про взаєморозуміння, який 21 липня 2020 року уклали Офіс Генерального прокурора України, Національне антикорупційне бюро України та Швейцарська агенція з розвитку та співробітництва при Міністерстві закордонних справ Швейцарської Конфедерації.

➤ Національне антикорупційне бюро України та Комісія з протидії корупції та конфіскації незаконних активів Республіки Болгарія налагоджують співробітництво для обміну досвідом, інформацією та технічною допомогою. Формати майбутньої взаємодії керівники відомств обговорили 28 січня 2021 року під час онлайн – зустрічі. Домовленості про багаторівневу співпрацю, а також її основні напрямки передбачені Меморандумом, який підписали директор НАБУ і голова Комісії у грудні 2020 року. У документі, зокрема, йдеться про можливе створення робочих груп із конкретних питань, що становлять взаємний інтерес, надання

консультацій, обмін інформацією, організацію спільних тренінгів і лекцій.

➤ Під час онлайн – зустрічі 13 квітня 2021 року керівники Агентства з протидії корупції Республіки Узбекистан, Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції обговорили напрямки майбутньої співпраці і домовилися про підписання тристороннього меморандуму [8].

Висновки

Національне антикорупційне бюро України – це державний правоохоронний орган, що займається розслідуванням та розкриттям корупційних правопорушень із боку вищих посадових осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Основною функцією Бюро є протидія корупційним правопорушенням, учинених високопосадовцями та становлять загрозу національній безпеці України.

Національне бюро утворює Президент України відповідно до Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» та інших законів України.

Національне бюро складається з центрального і територіальних управлінь. Гранична кількість центрального та територіальних управлінь Національного бюро становить 700 осіб, зокрема не більше ніж 500 осіб начальницького складу.

Наказами директора Бюро створено Львівське, Одеське та Харківське територіальні управління. Наразі обрано директорів усіх трьох територіальних управлінь.

На службу до Національного бюро приймають на конкурсній, добровільній, контрактній основі громадян України, які спроможні за своїми особистими, діловими та моральними якостями, віком, освітнім і професійним рівнем та станом здоров'я ефективно виконувати відповідні службові обов'язки. Кваліфікаційні вимоги до професійної придатності визначає директор Національного бюро. Призначення на посади у Національному бюро здійснюється виключно за результатами відкритого (крім призначення на посади негласних штатних працівників Національного бюро) конкурсу, який проводять у порядку, визначеному директором Національного бюро, крім призначення на посади першого заступника та заступників директора Національного бюро.

Правову основу діяльності Національного бюро становлять Конституція України, міжнародні договори України, Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» та інші закони України, а також ухвалені відповідно до них інші нормативно-правові акти.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ЗНАТЬ ДО РОЗДІЛУ 16

1. Державний правоохоронний орган, який займається розслідуванням та розкриттям корупційних правопорушень з боку вищих посадових осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, – це:

- а) Національне антикорупційне бюро України;
- б) Державне бюро розслідувань;
- в) Державна служба з надзвичайних ситуацій України;
- г) Державна прикордонна служба України.

2. Що з переліченого є основною функцією Національного антикорупційного бюро України:

а) здійснення загального управління у сфері надання безоплатної первинної правової допомоги та безоплатної вторинної правової допомоги;

б) протидія корупційним правопорушенням, які вчинені високопосадовцями та становлять загрозу національній безпеці України;

в) розкриття та розслідування злочинів проти встановленого порядку несення військової служби (військових злочинів), крім злочинів, передбачених статтею 422 Кримінального кодексу України;

г) забезпечення реалізації державної митної політики, зокрема забезпечення митної безпеки та захисту митних інтересів України.

3. Національне антикорупційне бюро України складається з:

а) Центрального управління та відділу детективів;

б) регіональних органів;

в) утворених в установленому порядку територіальних органів;

г) Центрального і територіальних управлінь.

4. Гранична кількість центрального та територіальних управлінь Національного антикорупційного бюро України становить:

а) 500 осіб;

б) 600 осіб;

- в) 700 осіб;
- г) 300 осіб.

5. Керівництво діяльністю Національного антикорупційного бюро України здійснює:

- а) Кабінет Міністрів України;
- б) директор Національного антикорупційного бюро України;
- в) Прем'єр-міністр України;
- г) Міністр юстиції України.

6. Директора Національного антикорупційного бюро України, призначають терміном на:

- а) на п'ять років;
- б) на два роки;
- в) на три роки;
- г) на сім років.

7. Працівники Національного антикорупційного бюро України за свої протиправні дії чи бездіяльність несуть:

- а) цивільно-правову, адміністративну і кримінальну відповідальність;
- б) дисциплінарну, адміністративну або кримінальну відповідальність;
- в) дисциплінарну, цивільно-правову, адміністративну або кримінальну відповідальність;

г) дисциплінарну, цивільно-правову і кримінальну відповідальність.

8. Моніторинг способу життя працівників Національного антикорупційного бюро України з метою встановлення відповідності рівня життя працівника, майну і доходам, зазначеним у декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, здійснює:

- а) дисциплінарна комісія;
- б) рада громадського контролю;
- в) дисциплінарна колегія;
- г) підрозділ внутрішнього контролю.

9. Особа, яка надає допомогу в запобіганні і протидії корупції, перебуває під захистом держави відповідно до статті 53 Закону України «Про протидію корупції», – це:

- а) викривач;
- б) інформатор;
- в) корупціонер;
- г) детектив.

10. З метою забезпечення прозорості та цивільного контролю за діяльністю при Національному бюро утворюють:

- а) дисциплінарну комісію;
- б) раду громадського контролю;

- в) дисциплінарну колегію;
- г) підрозділи внутрішнього контролю.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-D0%B2%D1%80>.

2. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2014. № 49. Ст. 2056. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.

3. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2016. № 4. Ст. 43. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/889>.

4. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2016. № 31. Ст. 545. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.

5. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів : Закон України від 23.12.1993 р. № 3781-XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*.

1994. № 11. Ст. 50 URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12#Text>.

6. Про Конституційний Суд України : Закон України від 13.07.2017 р. № 2136-VIII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2017. № 35. Ст. 376. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19>.

7. Про Вищу раду правосуддя : Закон України від 21.12.2016 р. № 1798-VIII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2017. № 7-8. Ст. 50. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19>.

8. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2006. № 30. Ст. 260. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>.

9. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2015. № 2-3. Ст. 12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/1697-18>.

10. Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 р. № 2229-XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1992. № 27. Ст. 382. URL:
<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2229-12>.

11. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2015. № 40-41. Ст. 379. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

12. Про організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України : Наказ МВС України від 06.07.2017 р. № 570. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17>.

13. Про Національну гвардію України : Закон України від 13.03.2014 р. № 876-VII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2014. № 17. Ст. 594. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18>.

14. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1992. № 22. Ст. 303. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.

15. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 03.04.2003 р. № 661-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2003. № 27. Ст. 208. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15>.

16. Положення про Державну міграційну службу України : Постанова Кабінету Міністрів України від

20.08.2014 р. № 360. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws / 60-2014>.

17. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014 р. № 1698-VII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2014. № 47. Ст. 2051. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/1698-18>.

18. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12.11.2015 р. № 794-VIII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2016. № 6. Ст. 55. URL: <https://zakon.rada.gov.ua /laws/show/794-19>.

19. Положення про Державну податкову службу України : Постанова Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 р. № 227. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 227-2019-%D0%BF#Text>.

20. Положення про Державну митну службу України : Постанова Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 р. № 227. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 227-2019-%D0%BF#Text>.

21. Положення про Міністерство юстиції України : Постанова Кабінету Міністрів України від 02.07.2014 р. № 228. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/228-2014-%D0%BF>.

22. Положення про Державну службу з надзвичайних ситуацій : Указ Президента України від 16.12.2015 р. № 1052. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1052-2015-%D0%BF>.

23. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 25-26. Ст. 131. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

24. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2013. № 9-10. № 11-12. № 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/4651-17>.

25. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2013. № 27. Ст. 282. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>.

26. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2006. № 30. Ст. 260. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>.

27. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. *Відомості*

Верховної Ради України (ВВР). 2004. № 40–41, 42. Ст. 492.
URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.

28. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2015. № 2–3. Ст. 12. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>.

29. Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів від 27.04.2017 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/rada/show/n0001900-17>.

30. Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1403-VIII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2016. № 29. Ст. 535. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1403-19>.

31. Про Державну кримінально-виконавчу службу України : Закон України від 23.06.2005 р. № 2713-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2005. № 30. Ст. 409. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2713-15>.

32. Про адміністративні послуги : Закон України від 06.09.2012 р. № 5203-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2013. № 32. Ст. 409. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text>.

33. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2011. № 13–14, № 15–16, № 17. Ст. 112. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

34. Митний кодекс України : Закон України від 13.03.2012 р. № 4495-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2012. № 44–45, № 46–47, № 48. Ст. 552. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.

35. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25.03.1992 р. № 2232-XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1992. № 27. Ст. 385. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/2232-12>.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

1. Офіційний вебсайт Навчально-наукового інституту права СумДУ. URL: <https://law.sumdu.edu.ua/uk/>.
2. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://www.rada.gov.ua/>.
3. Офіційний сайт Кабінету Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/>.
4. Офіційний портал Судової влади України. URL: <https://court.gov.ua/>.
5. Офіційний сайт Вищої ради правосуддя. URL: <https://hcj.gov.ua/page/misiya>.
6. Офіційний сайт Конституційного суду України. URL: <http://www.ccu.gov.ua/>.
7. Офіційний сайт Нотаріальної палати України. URL: <https://npu.ua/>.
8. Офіційний сайт Міністерства юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua/>.
9. Офіційний сайт Державної податкової служби України. URL: <https://tax.gov.ua/>
10. Офіційний сайт Державної митної служби України. URL: <https://customs.gov.ua/>.

11. Офіційний сайт Служби безпеки України.
URL: <https://ssu.gov.ua/>.

12. Офіційний сайт Міністерства внутрішніх справ України. URL: <https://mvs.gov.ua/>.

13. Офіційний сайт Національної поліції України.
URL: <https://www.npu.gov.ua/>.

14. Офіційний сайт Національної гвардії України.
URL: <https://ngu.gov.ua/ua>.

15. Офіційний сайт Державного бюро розслідувань.
URL: <https://dbr.gov.ua/>.

16. Офіційний сайт Державної кримінально-виконавчої служби України. URL: <https://minjust.gov.ua/dep/dkvs/mijregionalni-teritorialni-organi-z-pitan-vikonannya-kriminalnih-pokaran-ministerstva-yustitsii-ukraini>.

17. Офіційний сайт Національного антикорупційного бюро України. URL: <https://nabu.gov.ua/>.

18. Офіційний сайт Державної служби України з надзвичайних ситуацій. URL: <https://www.dsns.gov.ua/>.

19. Офіційний сайт Державної міграційної служби України. URL: <https://dmsu.gov.ua/>.

20. Офіційний сайт Державної прикордонної служби України. URL: <https://dpsu.gov.ua/>.

ВІДПОВІДІ НА ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ЗНАНЬ

Відповіді на тестові завдання до розділів

**Розділ 1. Предмет, основні поняття й джерела
з дисципліни «Судові, правоохоронні органи та органи
юстиції України»**

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
а	в	б	в	г	в	а	б	в	а

Розділ 2. Судова система України

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
в	б	в	а	в	б	в	г	а	б

**Розділ 3. Статус суддів.
Державна судова адміністрація України.
Вища рада правосуддя**

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
а	г	б	в	а	б	б	в	а	б

Розділ 4. Адвокатура України

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
в	а	г	б	а	б	в	г	а	в

Розділ 5. Прокуратура України

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
б	в	а	г	в	б	в	г	б	г

6. Органи та установи юстиції України

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
б	в	а	г	в	б	в	г	б	г

Розділ 7. Нотаріат України

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
в	а	г	б	а	б	а	г	а	в

Розділ 8. Національна поліція України та Національна гвардія України

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
а	в	б	г	б	б	а	г	а	б

Розділ 9. Державна служба України з надзвичайних ситуацій

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
б	а	г	а	г	б	в	б	б	а

Розділ 10. Державна міграційна служба України

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
в	б	а	г	в	г	б	б	а	в

Розділ 11. Державна прикордонна служба України

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
а	в	а	г	в	б	в	б	в	г

Розділ 12. Служба безпеки України

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
б	в	а	б	г	в	а	в	а	б

Розділ 13. Державна податкова служба України

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
а	г	б	в	а	г	в	б	г	б

Розділ 14. Державна митна служба України

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
в	б	в	а	а	в	б	б	а	б

Розділ 15. Державне бюро розслідувань України

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
б	в	г	в	б	а	б	а	а	г

Розділ 16. Національне антикорупційне бюро України

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
а	б	г	в	б	г	в	г	а	б

Електронне навчальне видання

Куліш Анатолій Миколайович,
Кобзева Тетяна Анатоліївна,
Михайловська Євгенія Володимирівна

СУДОВІ, ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ ТА ОРГАНИ ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ

Навчальний посібник

Художнє оформлення обкладинки Т. А. Кобзевої
Редактори: Н. З. Клочко, С. М. Симоненко
Комп'ютерне верстання Г. Ю. Міхновського

Формат 60×84/16. Ум. друк. арк. 47,43. Обл.-вид. арк. 34,11.

Видавець і виготовлювач
Сумський державний університет,
вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3062 від 17.12.2007.